

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos katedra

Daumantas Stumbrys

Sociologijos studijų programa

Magistro darbas

**Narkotikų baimė
kaip psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo veiksnys**

Darbo vadovas: prof. Zenonas Norkus

Vilnius 2011

Baigiamąjį darbą **Narkotikų baimė kaip psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo veiksnys**, patvirtintą Filosofijos fakulteto dekanų įsakymu Nr., parengiau savarankiškai, galutinai suredagavau ir įteikiau vadovui.

.....

(Data)

(Absolvento parašas)

.....

Baigiamasis darbas atitinka (neatitinka) BA (MA) darbams keliamus reikalavimus ir gali būti ginamas

.....

(Data)

.....

(Vadovo parašas)

Baigiamąjį darbą su vadovo tarpininkavimu katedra gavo

.....

(Data)

.....

(Katedros reikalų tvarkytojos parašas)

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
ĮVADAS	6
1. PSICHIKĄ VEIKIANČIŲ MEDŽIAGŲ KRIMINALIZAVIMAS SOCIOLOGIJOS IR KRIMINOLOGIJOS KONTEKSTE	10
1. 1. Psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimas: istorinė sociologinė analizė	10
1. 1. 1. Gamtinių sąlygų poveikis psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui	11
1. 1. 2. Psichofarmakologijos raida ir jos poveikis psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui	13
1. 2. Narkotinių medžiagų kontrolės politika	17
1. 2. 1. Narkotinių medžiagų klasifikacija	20
1. 2. 2. Sankcijos už neteisėtą disponavimą narkotinėmis medžiagomis Lietuvoje	21
1. 3. Psichiką veikiančių medžiagų vartojimo lyginamoji statistika	24
1. 3. 1. Požiūris į psichiką veikiančių medžiagų vartojimą	24
1. 3. 2. Psichiką veikiančių medžiagų vartojimas ES ir Lietuvoje	27
1. 4. Narkotikų baimė sociologijos ir kriminologijos teorijose	30
1. 4. 1. Psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimas kaip socialinių grupių konflikto pasekmė	30
1. 4. 2. Moralinė panika dėl narkotikų	32
2. NARKOTIKŲ BAIMĖS POVEIKIS DEVIACIJOS AMPLIFIKACIJOS PROCESUI	35
2. 1. Vilniaus universiteto studentų požiūris į psichiką veikiančių medžiagų vartojimo problemą	36
2. 1. 1. Psichiką veikiančių medžiagų paplitimas	38
2. 1. 2. Psichiką veikiančių medžiagų keliamas pavojus žmogui	39
2. 1. 3. Psichiką veikiančių medžiagų kontrolė	41
2. 2. Moralinės panikos dėl narkotikų požymiai interneto dienraštyje delfi.lt	43
2. 2. 1. Priešiškus narkotinių medžiagų vartotojams ir platintojams	44
2. 2. 2. Narkotinių medžiagų vartojimo problemos disproporcija žiniasklaidoje	47
2. 3. Narkotikų retorikos kaita Lietuvos Respublikos Seime	49
2. 3. 1. Narkotikų retorikos rūšys	51
2. 3. 2. Narkotikų retorikos kaita	53
2. 4. Ekspertų požiūriai į narkotinių medžiagų vartojimo problemą Lietuvoje	56
2. 4. 1. Narkotinių medžiagų vartojimas kaip deviaciją	59
2. 4. 2. Žiniasklaidos poveikis narkotikų baimei	62
2. 4. 3. Narkotinių medžiagų kontrolės veiksmingumas	64
IŠVADOS	69
LITERATŪRA	71
PRIEDAI	76

Narkotikų baimė kaip psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo veiksnys

SANTRAUKA

Britų kriminologai Stanley'is Cohenas ir Jockas Youngas sukūrė teorinį modelį, kuris paaiškina, kaip žiniasklaida, manipuliudama informacija apie narkotinių medžiagų vartojimo keliamą pavojų, sustiprina deviaciją. Magistro darbe, remiantis S. Coheno moralinės panikos ir J. Youngo deviacijos amplifikacijos teorijomis, nagrinėjamas narkotikų baimės poveikis psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo procesui dabartinėje Lietuvoje. Ginama magistro darbo tezė – **narkotikų baimė yra vienas iš psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo veiksnių dabartinėje Lietuvoje.** Atsižvelgiant į problemos specifiką, darbe naudojama metodų trianguliacija – derinami kiekybiniai ir kokybiniai sociologinių tyrimų metodai. VU pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų studentų požiūrio anketinė apklausa atskleidė, kaip manipuliavimas informacija viešajame diskurse veikia studentų požiūrį į narkotinių medžiagų vartojimo problemą. Studentų reakcija į narkotinių medžiagų vartojimo problemą – tai pirmasis deviacijos amplifikacijos proceso etapas. Studentai teigia, kad ši problema Lietuvoje yra labai paplitusi ir siūlo ją spręsti represinėmis priemonėmis. Antrasis deviacijos amplifikacijos proceso etapas yra žiniasklaidos reakcija į deviaciją. Atlikus naujienų portalą *delfi.lt* skaitytojų komentarų kokybinę turinio analizę, nustatyti du moralinės panikos dėl narkotikų požymiai: šių medžiagų vartotojai vaizduojami kaip *nevidonai*, o narkotinių medžiagų vartojimo problema – kaip nesustabdomai plintanti liga. Trečiasis deviacijos amplifikacijos proceso etapas – socialinės kontrolės veiksmai. Lietuvos Respublikos Seimo posėdžių stenogramų kokybinė ir kiekybinė turinio analizė atskleidė, kaip narkotikų baimė veikia politinį diskursą. Posėdžių stenogramose 2007–2008 m. dominavo „kontrolės ir bausmės“ narkotikų retorika. Ketvirtasis tyrimas, interviu su ekspertais, atskleidė naujus deviacijos amplifikacijos proceso aspektus ir dar kartą patvirtino narkotikų baimės poveikį psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui Lietuvoje.

Raktažodžiai: deviacijos amplifikacija, kriminalizavimas, moralinė panika, narkotikų baimė, narkotinės ir psichotropinės medžiagos, psichiką veikiančios medžiagos, žiniasklaida.

Drugs Fear as Criminalization Factor of Psychoactive Substances

SUMMARY

Sociological and criminological theories illuminated to the role of the mass media in deviance amplification process in the middle of 20th century. British criminologist Stanley Cohen was among the first to draw attention how the mass media is manipulating public fear of illicit drugs users. Another British criminologist Jock Young has developed a theoretical model which theoretically explains the connection between the public reaction to deviance and deviance amplification. He called this explanation the deviance amplification spiral model. J. Young argued that the mass media creates public fear of illicit drugs which exerts pressure upon legislator, police and courts to take action against illicit drugs use. This study is based on S. Cohen's moral panic and J. Young's deviance amplification theories. It is grounded in the analysis of data collected in four sociological investigations: (1) Vilnius University students attitudes survey; (2) qualitative content analysis of the readers' comments in the news portal *delfi.lt*; (3) qualitative and quantitative content analysis of the Lithuanian Parliament's plenary meeting stenographs and (4) expert interviews. The main thesis: the drugs fear is one of the factors of psychoactive substances criminalization in present-day Lithuania. Vilnius University students attitudes survey results show that the most of the respondents are convinced that illicit drugs problem is very widespread in present-day Lithuania, and the most effective way of solving this problem are tough measures against drug users, dealers and traffickers. Qualitative content analysis of the comments by readers of news portal *delfi.lt* readers highlighted two symptoms of the moral panic: illicit drugs users were conceived as 'folk devils' and villains; the illicit drugs problem was presented as that of irresistibly spreading disease. According to findings of qualitative and quantitative content analysis of the Lithuanian Parliament's plenary meeting stenographs the parliamentary discussion was dominated by the 'control and punishment' rhetoric on drugs in the year 2007–2008. Expert interviews disclose new aspects of deviance amplification and confirm the impact of the fear of illicit drugs on the psychoactive substances criminalization in present-day Lithuania.

Keywords: deviance amplification, drugs fear, mass media, moral panic, psychoactive substances, criminalization.

IVADAS

Aktualumas. Darbe nagrinėjamas narkotikų baimės poveikis psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui Lietuvoje. Argumentuojama remiantis S. Coheno moralinės panikos ir J. Youngo deviacijos amplifikacijos teorijomis, aiškinančiomis žiniasklaidos poveikį visuomenės reakcijai į deviaciją. Deviacijos amplifikacijos teorija teigia, kad žiniasklaidoje hiperbolizuojama narkotinių medžiagų vartojimo problema baugina visuomenę. Įbauginta visuomenė inicijuoja socialinės kontrolės veiksmus, kurie dar labiau sustiprina deviaciją. Visuomenė reakcija į sustiprėjusią deviaciją vėl atkreipia žiniasklaidos dėmesį į narkotinių medžiagų vartojimo problemą. Šis procesas periodiškai kartojasi sukurdamas deviacijos amplifikacijos spiralę.

Žiniasklaidos poveikį psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui, remdamiesi S. Coheno moralinės panikos teorija, 20 a. pabaigoje tyrinėjo ir kiti sociologai bei kriminologai. Erichas Goode'as ir Nachmanas Ben-Yahuda išskyrė 5 moralinės panikos požymius, kuriais remiantis galima konstatuoti, kad žiniasklaidoje skleidžiama baimė yra moralinė panika. Craigas Reinermanas, nagrinėdamas visuomenėje kilusią narkotikų baimę, teigė, kad prie šio reiškinių prisideda ne tik žiniasklaida, dramatinuodama narkotinių medžiagų vartojimo problemą, bet ir politikai, narkotinių medžiagų vartojimą įvardydami kaip visų kitų socialinių problemų priežastį. Lietuvoje vienas iš pirmųjų sociologų, atkreipusių dėmesį į žiniasklaidos vaidmenį formuojant visuomenės nuomonę apie kriminogeninę situaciją šalyje, buvo Aleksandras Dobryninas. Jo tyrimuose „Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje“ (2000 m.), „Virtuali nusikaltimų tikrovė“ (2001 m.) atkreipiamas dėmesys ne tik į Lietuvos kriminogeninės situacijos vaizdą, bet ir į narkotinių medžiagų problemos pateikimą šiandieninėje žiniasklaidoje.

Narkotinių medžiagų problema nėra nauja Lietuvos sociologijos, kriminologijos ir psichologijos mokslininkų darbuose. Sociologai ir kriminologai atlieka įvairius tyrimus analizuodami ir vertindami narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės sistemą, atkreipia dėmesį į narkotinių medžiagų vartojimo socialinius aspektus. Nemažai tyrimų šia tema atliekama Teisės institute – Aušra Pocienė, Margarita Dobrynina, Vaidas Kalpokas ir Mindaugas Lankauskas parengė ir 2009 m. išleido tyrimą „Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, analizė“. Psichologė Laima Bulotaitė tyrinėja alkoholio bei narkotinių medžiagų vartojimo psichologinius ir socialinius aspektus.

Šis magistro darbas naujas tuo, kad jis ne tik nagrinėja žiniasklaidos poveikį visuomenės nuomonei, bet ir paaiškina deviacijos amplifikacijos procesą dabartinėje Lietuvoje. Darbe atlikti tyrimai – tai nuosekli baimės poveikio psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo procesui

Lietuvoje analizė. Iki šiol narkotikų baimę Lietuvoje yra tyrinėjusi sociologė-kriminologė Margarita Dobrynina: 2008 m. parengtas straipsnis „Nusikaltimų baimės konstravimas žiniasklaidoje“, 2007 m. apgintas magistro darbas „Moralinės panikos konstravimas Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje: narkomanijos atvejis“.

Tikslas – nustatyti, kokį poveikį narkotikų baimė daro psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui skirtinguose deviacijos amplifikacijos proceso etapuose.

Uždaviniai

1. Išryškinti pagrindinius istorinius ir sociologinius veiksnius, dariusius poveikį psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo procesui Vakarų kultūroje.
2. Išskirti pagrindinius narkotinių medžiagų kontrolės politikos bruožus ES ir Lietuvoje.
3. Nustatyti psichiką veikiančių medžiagų vartojimo tendencijas Lietuvoje.
4. Remiantis sociologijos ir kriminologijos teorijomis, apibrėžti žiniasklaidos vaidmenį psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo procese.
5. Ištirti, kaip narkotikų baimė veikia visuomenės nuomonę apie narkotinių medžiagų vartojimo problemą. Tiesioginė visuomenės reakcija į deviaciją – tai pirmasis deviacijos amplifikacijos proceso etapas.
6. Ištirti, kaip žiniasklaida, manipuluodama informacija apie narkotinių medžiagų vartojimo problemą, baugina visuomenę. Reakcija į deviaciją žiniasklaidoje – tai antrasis deviacijos amplifikacijos etapas.
7. Ištirti, kaip manipuliavimas narkotikų baime viešajame diskurse veikia įstatymų leidėjų retoriką. Tai – trečiasis deviacijos amplifikacijos proceso etapas.
8. Ištirti, kaip narkotikų baimės poveikį deviacijos amplifikacijos procesui vertina ekspertai, dirbantys narkotinių medžiagų kontrolės, prevencijos ir narkomanijos gydymo srityse.

Tezė. Narkotikų baimė yra vienas iš psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo veiksnių dabartinėje Lietuvoje.

Darbo struktūra ir metodai. Magistro darbą sudaro dvi dalys: istorinė ir metodologinė. Pirmojoje dalyje nagrinėjami istoriniai ir sociologiniai veiksniai, darę poveikį psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui; išskirti pagrindiniai narkotinių medžiagų kontrolės politikos bruožai ES ir Lietuvoje; apžvelgiamos psichiką veikiančių medžiagų vartojimo tendencijos Lietuvoje; remiantis sociologijos ir kriminologijos teorijomis, aprašomas žiniasklaidos poveikis psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo procesui.

Antrojoje darbo dalyje nagrinėjamas narkotikų baimės poveikis deviacijos amplifikacijos procesui. Tyrimų metu gautiems rezultatams pagrįsti naudojama metodų trianguliacija – derinami

kiekybiniai ir kokybiniai sociologinių tyrimų metodai. Metodų trianguliacija pasirinkta atsižvelgiant į nagrinėjamos problemos specifiką. J. Youngo deviacijos amplifikacijos teorija teigia, kad deviaciją sustiprina trys vienas po kito einantys deviacijos amplifikacijos proceso etapai: tiesioginė visuomenės reakcija į deviaciją, moralinė panika dėl narkotikų žiniasklaidoje ir valstybės kontrolės aparato veiksmai nukreipti prieš deviaciją. Narkotikų baimė skirtinguose deviacijos amplifikacijos proceso etapuose nagrinėjama taikant skirtingus tyrimų metodus, kurie pasirinkti atsižvelgiant į tiriamo objekto specifiką.

Tiesioginei visuomenės reakcijai į deviaciją įvertinti pasirinkta VU pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų studentų anketinė apklausa. Tyrimo rezultatai parodė, kaip narkotikų baimė veikia studentų požiūrį. Respondentų nuomone, narkotinių medžiagų vartojimo problema Lietuvoje yra labai aktuali, o efektyviausia priemonė ją sprendžiant yra griežtos bausmės.

Žiniasklaidos poveikis deviacijos amplifikacijos procese ištirtas atlikus kokybinę naujienų portalo *delfi.lt* skaitytojų komentarų turinio analizę. Naujienų portalo *delfi.lt* komentaruose nustatyti du moralinės panikos požymiai: priešiškus narkotinių medžiagų vartotojams ir šių medžiagų vartojimo problemos disproporcija. Narkotinių medžiagų vartotojai vaizduojami kaip *nevidonai*, o šių medžiagų vartojimas vadinamas žmones naikinančiu ir nesustabdomai plintančiu blogiu.

Įstatymų leidėjo reakcija į visuomenės susirūpinimą narkotinių medžiagų vartojimo problema ištirta atlikus kokybinę ir kiekybinę Lietuvos Respublikos Seimo posėdžių stenogramų turinio analizę. Nustatyta, kad Lietuvos Respublikos Seimo posėdžių stenogramose 2007–2008 m. dominuoja „kontrolės ir bausmės“ narkotikų retorika. Remiantis šiuo tyrimu 2010 m. Nacionalinėje Lietuvos sociologų konferencijoje buvo skaitytas pranešimas „Narkotikų retorikos kaita Lietuvos Respublikos Seime: atvejo tyrimas“. Tokiu pačiu pavadinimu parengtas mokslinis straipsnis, kuris bus išspausdintas tarptautinėse duomenų bazėse referuojamame socialinių tyrimų žurnale „Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas“ 2011 m. birželio mėnesį.

Narkotikų baimės poveikiui psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui patvirtinti atlikti 7 pusiau struktūruoti interviu su ekspertais, dirbančiais narkotinių medžiagų kontrolės, prevencijos ir narkomanijos gydymo srityse. Interviu su ekspertais atskleidė naujus deviacijos amplifikacijos proceso aspektus ir dar kartą patvirtino narkotikų baimės poveikį psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui Lietuvoje.

Sąvokos. Lietuvos Respublikos teisės aktai neapibrėžia skirtumo tarp narkotinių ir psichotropinių medžiagų, todėl darbe naudojama sąvoka „narkotinės medžiagos“ (išskyrus tas darbo dalis, kuriose atliekama teisės aktų analizė). Narkotinės medžiagos – tai psichiką veikiančios medžiagos, kurių vartojimas ne gydymo reikmėms arba bet kokioms kitoms reikmėms yra uždraustas įstatymu. Darbe vartojama sąvoka „kriminalizavimas“ suprantama kaip procesas, kai

tam tikrų psichiką veikiančių medžiagų vartojimas ne gydymo reikmėms arba bet kokioms kitoms reikmėms yra draudžiamas. „Kriminalizavimo“ sąvoka taip pat apima ir esamos padėties, kai dalis psichiką veikiančių medžiagų yra draudžiamos, išlaikymą. Kriminalizavimas Lietuvoje vyksta nuolat, nes tam tikros socialinės grupės siekdamos savo interesų, stengiasi išlaikyti esamą padėtį arba griežtinti narkotinių medžiagų kontrolę. Sąvoka „žiniasklaida“ lietuvių kalboje vartojama kaip visuomenės informavimo priemonių, pateikiančių naujienas, sinonimas. Šiame darbe „žiniasklaida“ suprantama kaip angliško termino „mass media“ atitikmuo – tarpininkas tarp realaus pasaulio ir auditorijos.

1. PSICHIKĄ VEIKIANČIŲ MEDŽIAGŲ KRIMINALIZAVIMAS SOCIOLOGIJOS IR KRIMINOLOGIJOS KONTEKSTE

Žmonės svaiginasi nuo senų laikų ir dėl įvairių priežasčių: vieni tai daro gydymosi tikslais ar siekdami sumažinti skausmą, kiti vedami smalsumo ar tiesiog norėdami patirti malonumą. Žinoma, yra ir tokių, kurie negali gyventi be psichiką veikiančių medžiagų ir yra nuo jų psichiškai ir fiziškai priklausomi. Jeigu pažiūrėtume į psichiką veikiančių medžiagų vartojimą iš individo pusės, turbūt tiek psichologai, tiek medikai, tiek sociologai sutiktų, kad apsvaigimas nėra normali žmogaus būseną ir sukelia pavojų sveikatai ir gyvybei. Tačiau pažvelgus į svaigalų vartojimo statistiką, sunku būtų rasti tokią valstybę ar kultūrą, kurioje nebūtų paplitęs vienokių ar kitokių svaigalų vartojimas. Taigi galima daryti prielaidą, kad svaiginimasis yra paplitęs absoliučioje daugumoje kultūrų, psichiką veikiančių medžiagų vartojimas dažnai yra institucionalizuotas ir turi senas tradicijas (D. M. Merlin, 2001, p. 295). Emilis Durkheimas reiškinių visuotinumą laikė jų normalumo kriterijumi, sociologijos klasikas rašė: „mes vadinsime normaliais tuos faktus, kurie pasižymi labiausiai paplitusiomis formomis, kitus laikysime liga arba patologija“ (E. Durkheim, 2001, p. 70). E. Durkheimo socialinės patologijos teorijoje teigia, kad nusikaltimas – „kiekvienos sveikos visuomenės sudedamoji dalis“ (E. Durkheim, 2001, p. 79), nes jis būdingas visoms visuomenėms. Remiantis E. Durkheimo teorija, psichiką veikiančių medžiagų vartojimas taip pat yra normalus reiškinys visuomenėje, nes visose visuomenėse žmonės svaiginasi, tačiau patologija žmoguje, nes normali žmogaus būseną – blivus protas.

Dvidešimtojo amžiaus pradžioje dauguma Vakarų valstybių kriminalizavo dalį psichiką veikiančių medžiagų: už šių medžiagų vartojimą grėsė baudos, laisvės atėmimas ar net mirties bausmė. Šiame skyriuje nagrinėjamas klausimas, **kodėl vienos psichiką veikiančios medžiagos buvo kriminalizuotos, o kitos ne ir kokie istoriniai bei sociologiniai veiksniai darė poveikį kriminalizavimo procesui.**

1. 1. Psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimas: istorinė sociologinė analizė

Poskyryje psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo istorija nagrinėjama keliais aspektais. Pirmoje poskyrio dalyje, remiantis Montesquieu išvalgomis apie alkoholio draudimo santykį su gamtos ir klimato sąlygomis, aprašomas gamtinių sąlygų poveikis psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui. Antroje poskyrio dalyje apžvelgiama moderniosios psichofarmakologijos raida ir pateikiami argumentai, kaip ir kodėl mokslo, tyrinėjamo psichiką

veikiančias medžiagas, technologinė pažanga galėjo daryti poveikį šių medžiagų kriminalizavimo procesui.

1. 1. 1. Gamtinių sąlygų poveikis psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui

Montesquieu įžvalgos apie alkoholio draudimą. Lyginamosios teisės ir politikos sociologijos pionierius Montesquieu viename žymiausių savo veikalų „Apie įstatymų dvasią“ rašė, kad įstatymai priklauso ne tik nuo gyventojų papročių, bet ir nuo klimato ypatumų: „Jeigu tiesa, kad proto ir širdies aistrų pobūdis įvairios klimato zonose skirtingas, tai dėsniai turi atitikti skirtingas aistras ir skirtingus charakterius“ (Montesquieu, 2004, p. 236). Montesquieu tyrinėdamas įstatymų atitikimą klimato sąlygoms trumpai aprašė alkoholio kriminalizavimą „karštuose kraštuose“. Alkoholio draudimą prancūzų mąstytojas aiškino remdamasis to meto gamtos mokslo atradimais. Montesquieu rašė:

„Karštuose kraštuose kartu su prakaitu žmogus netenka daug kraujo su vandeniu, kuri nuolat reikia papildyti. Todėl tuose kraštuose skysčių suvartojama labai daug; nuo stipriųjų gėrimų, išgaravus vandeniui, kraujas sutirštėtų.

Šaltuose kraštuose vandens iš kraujo išgaruoja nedaug, todėl ten galima vartoti alkoholinius gėrimus nebijant, kad kraujas sutirštės. Ten žmonių kūnai turi pakankamai drėgmės, todėl stiprūs gėrimai, stimuliuojantys kraujotaką, gali būti vartojami.“

(2004, p. 243-244)

Šiltuose kraštuose, kuriuose paplitęs islamas, ne tik įstatymai draudžia vartoti alkoholinius gėrimus, bet ir religija. Montesquieu teigia, kad pranašas Mahometas uždraudė gerti vyną, nes jis sukelia agresyvumą ir gali būti pragaištingas. Tuo tarpu šaltuose kraštuose alkoholio vartojimas yra priimtinas, nes „gėrimo padariniai ne tokie pragaištingi tiek asmenybei, tiek visuomenei, kur vynas tik svaigina, bet nesukelia agresyvumo“ (Montesquieu, 2004, p. 244).

Vakarų civilizacijos lopšys yra Europa, kur klimato sąlygos palyginti atšiaurios, todėl čia alkoholio vartojimas nuo seniausių laikų yra priimtinas ir nedraudžiamas įstatymais. Šalys, kurios yra arčiau ekvatoriaus ir kuriose klimatas yra šiltesnis, netoleruoja alkoholio vartojimo (ypač tai būdinga islamo šalims). Tačiau ne visose šalyse, turinčiose šiltą klimatą alkoholio vartojimas yra kriminalizuotas. Valstybėse, kurios anksčiau buvo senųjų Europos šalių kolonijos: Šiaurės ir Pietų Amerikoje, Australijoje, Afrikoje, alkoholio vartojimas nėra draudžiamas įstatymais, nors jose

vyrauja labai karštas klimatas. Ten didžiulę įtaką padarė Vakarų Europos valstybės, kurių teisės tradiciją perėmė buvusios kolonijos.

Apibendrinant Montesquieu idėjas, **vienas iš veiksnių, lemiančių kokios psichiką veikiančios medžiagos yra vartojamos, o kokios draudžiamos, yra gamtinės sąlygos.** Gamtinės sąlygos daro poveikį žmonių gyvenimo būdai, papročiams ir įstatymams. Montesquieu rašė: „Klimato sąlygos formuoja poreikius, poreikiai sąlygoja gyvenimo būdą, o gyvenimo būdas įstatymus“ (2004, p. 244).

Vietinės psichiką veikiančios medžiagos ir globalizacija. Dvidešimtajame amžiuje, intensyvėjant pasaulinei prekybai ir tobulėjant sausumos, vandens ir oro transporto sistemoms, suintensyvėjo ir bendravimas tarp skirtingų kultūrų. Dalis papročių, tarp jų ir psichiką veikiančių medžiagų vartojimas, buvo perduodami iš vienos kultūros į kitą. Taip į Vakarų civilizaciją atkeliavo daugybė dar nepažintų psichiką veikiančių medžiagų, kurių vartojimas kitose kraštuose buvo įprastas nuo senų laikų. Šiuo metu populiariausia Vakarų pasaulyje kriminalizuota psichiką veikianti medžiaga marihuana arba kanapės (ESPAD, 2007, p. 9) į Europą atkeliavo iš Pietryčių Azijos. Remiantis archeologiniais tyrimais ir pirmaisiais rašytiniais dokumentais, kanapės medicininiais tikslais Kinijoje, Indijoje, Egipte buvo naudojamos jau prieš mūsų erą (B. E. Russo, 2007, p. 1622, A. W. Zuardi, 2005, p. 154). Europoje taip pat buvo auginamos kanapės, tačiau čia labiausiai paplitusi kanapių rūšis – šiukšlyninė kanapė (lot. *cannabis ruderalis*) – daugiausia naudojamos pluoštui gaminti, sėklos maistui ruošti ir aliejui spausti.

Kaip psichiką veikianti medžiaga kanapės Europoje buvo vartojamos rečiau, nes gana atšiauraus klimato sąlygomis augantis augalas sukaupdavo labai nedaug psichiką veikiančios medžiagos *tetra-hydro-kanabinolio* (toliau THC). Tuo tarpu iš Indijos ir Pakistano kildinama indiškų kanapių rūšis (lot. *cannabis indica*) ir iš Centrinės Azijos kildinama sėjamoji kanapė (lot. *cannabis sativa*) savyje sukaupia gerokai daugiau THC, todėl yra tinkamesnės vartoti kaip psichiką veikianti medžiaga (B. E. Russo, 2007, p. 1616). Šių kanapių vartojimas Vakarų Europoje labai paplito dvidešimtojo amžiaus pabaigoje, tačiau pirmieji draudimai susiję su kanapių vartojimu Europos valstybėse atsirado 2 ir 3 dvidešimtojo amžiaus dešimtmečiuose. Kanapės kaip psichiką veikianti medžiaga Europoje buvo vartojamos tik medicinos tikslais. Kanapių vartojimas atsipalaidavimo tikslais nebuvo paplitęs, nes jų poveikis sumažina organizmo temperatūrą (A. G. Fitton, R. G. Pertwee, 1982, p. 412). Kanapės buvo labiau paplitusios šiltuose kraštuose, kur žmonėms organizmo atvėsimas buvo malonus pojūtis, nekeliantis grėsmės išlikimui. Tuo tarpu Europos klimatas nėra toks šiltas, todėl kanapių vartojimas nebuvo priimtinas: jis sukelia apatiją, atvėsina kūną, o atšiauraus klimato sąlygomis tai gali sukelti nemalonius pojūčius. Europoje, kaip ir kituose šaltuose kraštuose, daug priimtinesnė svaiginimosi priemonė buvo alkoholis, kuris

suaktyvina kraujotaką, pakelia kūno temperatūrą, suteikia šilumos pojūtį (T. Danel, C. Libersa, Y. Touitou, 2001, p. R52).

Iki Didžiųjų atradimų laikotarpio žmonės vartojo tik tas psichiką veikiančias medžiagas, kurios buvo paplitusios jų gyvenamoje teritorijoje. Dvidešimtojo amžiaus antroje pusėje dėl mokslo ir technologijos pažangos visiškai pasikeitė žmonių erdvės ir laiko supratimas. Įvairūs globalizacijos procesai turėjo įtakos ir psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimui. Į Vakarų Europą, kurioje labiausiai paplitusi psichiką veikianči medžiaga buvo alkoholis, 19 a. pabaigoje ir 20 a. pradžioje buvo atvežtos naujos psichiką veikiančios medžiagos: kokos lapai, hašišas. Vakarų kultūroje 19 a. pabaigoje pradėtas vartoti kokainas į Europą atkeliavo iš Pietų Amerikos, pirmieji tabako lapai ir sėklos buvo atvežti iš Šiaurės Amerikos dar anksčiau (J. Vetulani, 2001, p. 204). Didžiųjų atradimų laikotarpiu kartu su naujų žemių, o taip pat ir išteklių ieškotojais iš Vakarų Europos, po europiečiams dar nepažintą pasaulį pasklido ir Vakarų kultūra. Kartu su kultūra, po Naująjį pasaulį pasklido ir Vakarų teisės tradicija. Taigi papročiai ir normos, kurios buvo įprastos Senajame žemyne pasklido po didžiąją dalį pasaulio, dažnai užgoždami vietinę tvarką. Nuo seno vietos gyventojų vartotas psichiką veikiančias medžiagas pakeitė alkoholis.

Žmonės vartojo tas psichiką veikiančias medžiagas, kurios buvo paplitusios jų gyvenamose geografinėse platumose. Naujai atsiradusios psichiką veikiančios medžiagos vietos gyventojams buvo nepažįstamos, o jų poveikis neįprastas, todėl galima daryti prielaidą, kad šių medžiagų vartojimas keldavo baimę. Dauguma 19 a. pabaigoje ir 20 a. pradžioje Vakarų civilizacijoje atsiradusių naujų psichiką veikiančių medžiagų buvo uždraustos, o į Naująjį pasaulį eksportuota Vakarų teisės tradicija toleruojanti alkoholio vartojimą.

1. 1. 2. Psichofarmakologijos raida ir jos poveikis psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui

Psichiką veikiančių medžiagų vartojimas nuo seno buvo susijęs su religija. Tiek pirmykščių religinių bendruomenių, tiek dabartinių religijos konfesijų apeigų metu yra vartojamos psichiką veikiančios medžiagos. Pirmykštėse religijose šios medžiagos buvo vartojamos siekiant pajusti ypatingą ryšį su gamta ar dvasių pasauliu. Psichiką veikiančios medžiagos, kurios sukelia haliucinacijas, buvo vartojamos norint išvysti vizijas ar išvaryti velnią iš apsėsto žmogaus. Vienos iš seniausių žinomų psichiką veikiančių medžiagų sukeliančių haliucinacijas yra paprastoji musmirė (lot. *amanita muscaria*). Farmakologas Jerzy'is Vetulanis teigia, kad musmires religinių apeigų metu naudojo ne tik pirmykščių religijų atstovai, bet ir pirmieji krikščionys (2001, p. 202). Psichiką

veikiančios medžiagos religinių apeigų metu buvo vartojamos ir induizme bei judaizme, siekiant paveikti sąmonę ir patirti ypatingą ryšį su dvasių pasauliu (D. M. Merlin, 2003, p. 295). Šiais laikais įvairios religinės konfesijos apeigų metu taip pat vartoja svaigalus. Vienas iš tokių pavyzdžių – tai Romos katalikų pamaldų metu vartojamas vynas, kuris tampa mediatoriumi tarp dievo ir tikinčiojo.

Dvasiniai bendruomenės vadai, kurie šias medžiagas naudodavo religiniais tikslais, dažnai tapdavo bendruomenės gydytojais, nes buvo susipažinę ir su gamtinės kilmės medžiagų gydomuoju poveikiu. Viduramžiais ir Naujaisiais laikais žmogui vis labiau stengiantis pažinti gamtą, tobulėjo ir liaudies medicina. Viena iš liaudies medicinos šakų, 19 a. pabaigoje tapo atskira farmacijos mokslo šaka – psichofarmakologija.

Oksfordo žodynas pateikia tokį psichofarmakologijos sąvokos apibrėžimą: „psichofarmakologija – tai psichologijos mokslo šaka, tyrinėjanti narkotikų poveikį mąstymui ir elgesiui“ (Oxford Dictionaries, 2011). Terminas „psychopharmakon“ pirmą kartą buvo paminėtas 1548 metais vienoje iš vokiškų maldaknygių, kurioje buvo surašytos maldos, skirtos paguodai, ir maldos už mirusiuosius (autorius *Reinhardus Lorichius iš Hadamaro*). Maldaknygė vadinosi „Psychopharmakon, hoc est: medicina animae“ (R. Spiegel, 2003, p. 27). Knygoje termino „psychopharmakon“ reikšmė susijusi su „dvasine medicina, kuri buvo naudojama beviltiškoje gyvenimo situacijoje“ (R. Spiegel, 2003, p. 27).

Trumpai apžvelgiant psichofarmakologijos istoriją, jos raidą galima suskirstyti į du etapus: ankstyvąją psichofarmakologiją ir moderniąją psichofarmakologiją. Ankstyvosios psichofarmakologijos pradininkas yra vokiečių psichiatras Emilis Kraepelinas, kuris 1882–1892 m. dirbo Vokietijoje: Leipcigo eksperimentinės psichologijos laboratorijoje ir Heidelbergo universitete. Vėliau E. Kraepelinas darbus tęsė Dorpat (dabartiniame Tartu, Estija) universitete ir psichiatrijos ligoninėse. E. Kraepelinas vienas pirmųjų mokslininkų, kuris atliko tyrimus apie psichiką veikiančių medžiagų poveikį žmogaus organizmui. Tyrimų metų buvo analizuojamas „psichiką veikiančių medžiagų poveikis žmogaus dėmesingumui, atminčiai ir kalbai, naudojant pažangius metodus ir reakcijos laiko matavimo prietaisus“ (C. P. Fletcher, U. Muller, H. Steinberg, 2006, p. 131). E. Kraepelinas buvo pirmasis mokslininkas, kuris pavartojo terminą „farmakopsichologija“ ir daug prisidėjo prie psichofarmakologijos mokslo atsiradimo (C. P. Fletcher, U. Muller, H. Steinberg, 2006, p. 135). Modernioji psichofarmakologija atsirado apie 1950 m., kai psichiką veikiančios medžiagos buvo pradėtos plačiai naudoti medicinoje, dažniausiai gydant psichikos sutrikimus: depresiją, psichoze, šizofreniją. Atsiradus moderniajai psichofarmakologijai gydymui naudotas gamtinės kilmės medžiagas pakeitė laboratorijose susintetintos medžiagos, turinčios mažesnę šalutinį poveikį.

Pirmosios sintetinės psichiką veikiančios medžiagos buvo barbitūratai, susintetinti Nobelio premijos laureato Adolfo von Baeyerio 1864 metais (J. Vetulani, 2001, p. 208). Barbitūratai turėjo raminamąjį poveikį, tačiau sukeldavo stiprią priklausomybę ir turėjo didelį šalutinį poveikį, todėl juos pakeitė 1933 m. JAV susintetintas bantzodiazepinas. Šis vaistas buvo saugesnis ir sukeldavo mažesnę priklausomybę (J. Vetulani, 2001, p. 208). Kitos dvi sintetinės medžiagos – amfetaminas ir *lizergo rūgšties dietilamidas* (toliau LSD) – dėl didelio šalutinio poveikio dabar nebenaudojamos medicinoje. Amfetaminas buvo naudojamas kaip stimulatorius kariuomenėje, šios medžiagos dėdavo į šokoladinius saldinius vokiečių, britų ir japonų karinėse oro pajėgos. Šokoladiniai saldainiai buvo duodami pilotams ilgų naktinių skrydžių metu, siekiant išlaikyti pilotų budrumą (J. Vetulani, 2001, p. 208).

Moderniosios psichofarmakologijos atsiradimas stipriai paveikė psichiką veikiančių medžiagų vartojimo įpročius. Nuo senų laikų psichiką veikiančios medžiagos buvo vartojamos „tik ypatingomis progomis, jų vartojimas buvo ritualizuotas, šios medžiagos buvo vartojamos kaip sakramentai“ (J. Vetulani, 2001, p. 209). Markas D. Merlinas teigia, kad religinis psichiką veikiančių medžiagų vartojimas buvo glaudžiai susijęs su medicina, nes pirmykščiai žmonės tikėjo, kad išgijimas paaiškinamas ne psichiką veikiančios medžiagos poveikiu organizmui, bet dievo ar dvasių pasaulio malone (2003, p. 295). Taigi šių medžiagų vartojimas buvo kontroliuojamas žinių, pirmykščių bendruomenių vadų ar šventikų. Psichiką veikiančios medžiagos buvo vartojamos remiantis nusistovėjusiomis kultūros normomis ir papročiais, o jų vartojimas ne ceremonijų metu buvo laikomas tabu (J. Vetulani, 2001, p. 209).

Opiumas, kuris 19 amžiaus Vakarų Europoje buvo laikomas labai pavojinga psichiką veikiančia medžiaga, Indijoje buvo vartojamas nuo senų laikų. Šioje šalyje buvo senos opiumo vartojimo tradicijos, jo vartojimas buvo kontroliuojamas vietos bendruomenės ir ši medžiaga buvo vartojama nedideliais kiekiais. Britų parlamentas, siekdamas išsiaiškinti opiumo vartojimo fenomeną sudarė „Karališkąją medicininę komisiją“, kurios užduotis buvo ištirti opiumo vartojimo problemą Indijoje. Komisijos išvadoje teigiama, kad „opiumo vartojimas Indijoje buvo ne ką žalingesnis negu alkoholio vartojimas Anglijoje, o kai kuriais atžvilgiais netgi turėjo pranašumų“ (J. Vetulani, 2001, p. 209). Taigi psichiką veikiančių medžiagų vartojimas gali turėti nedidelį neigiamą poveikį visuomenei, tačiau tik su viena sąlyga – jeigu vartojamos bendruomenei įprastos psichiką veikiančios medžiagos, kurių naudojimas turi senas tradicijas ir yra griežtai kontroliuojamas bendruomenės.

J. Vetulani teigia, kad pagrindinės chemijos ir medicinos progresas sudarė galimybes sukurti labai stipriai psichiką veikiančias medžiagas, kuriose veikliosios medžiagos koncentracija gali siekti virš 90 proc. Vienas iš pavyzdžių – alkoholis, kuris natūralios fermentacijos būdu gali

pasiekti tik 12–14 proc. Tuo tarpu dabar vartojamų alkoholinių gėrimų stiprumas siekia 40 procentų (2001, p. 209). Dėl didelės psichiką veikiančių medžiagų koncentracijos padidėjo tikimybė tapti priklausomam nuo šių medžiagų, taip pat pavojus gyvybei.

Dabartinėje Peru teritorijoje gyvenusių *Amara* genties indėnų kokainas jau buvo vartojamas prieš 1000 metų (B. C. Karch, 1999, p. 393). Indėnai kramtydavo kokos lapus, iš kurių išsiskiriančios sultys stimuliuojančiai veikia organizmą. Tačiau kokaino koncentracija šiuose lapuose buvo labai nedidelė, todėl kokos lapų kramtymas nesukeldavo pavojaus žmogaus sveikatai. Vakarų Europoje iš kokos lapų buvo išgautas kokainas, kuris buvo naudojamas medicinos tikslais. Grynas kokainas stipriai veikia žmogaus organizmą, jo kraujotakos sistemą ir gali sukelti infarktą ar insultą (B. C. Karch, 1999, p. 393). Kitos psichiką veikiančios medžiagos, atkeliavusios į Vakarų kultūrą taip pat buvo išgrynintos: heroinas išgautas iš aguonų, įvairūs haliucinogenai – iš grybų ir kaktusų.

Daugelis sintetinių psichiką veikiančių medžiagų, jas vartojant nuolat, sukelia priklausomybę. Laima Bulotaitė išskiria dvi priklausomybės rūšis: psichinę ir fizinę. „Psichinė priklausomybė – tai liguistas potraukis nuolat vartoti narkotines medžiagas komforto būklei pasiekti“ (1998, p. 6). Psichinė priklausomybė pasireiškia nustojus vartoti narkotines ir medžiagas: „jaučiamas nerimas, įtampa, silpnumas, gali svaigti ir skaudėti galvą“ (L. Bulotaitė, 1998, p. 6). „Fizinė priklausomybė – tai viso organizmo funkcinės veiklos pakitimas, pasireiškiantis ryškiais psichiniais ir fiziniiais sutrikimais, staiga nustojus vartoti narkotiką“ (L. Bulotaitė, 1998, p. 7). Jonas Elsteris knygos apie priklausomybę (angl.: *Addiction: Entries and Exits*) įžangoje pateikia Elioto Gardnerio ir Jameso Davido atlikto bandymo su laboratorinėmis pelėmis rezultatus. Bandymo metu prie pelių smegenų buvo prijungti elektrodai, kurie stimuliuodavo smegenyse esančius malonumo receptorių. Pelės pačios nuspausdavo svirtelę, kuri pasiųsdavo elektros impulsą jų smegenims. Bandymo metu gyvūnai visą savo laiką skyrė „malonumo svirtelės spaudinėjimui, visiškai ignoruodami kitus bandymų kameros siūlomus malonumus: maistą, vandenį, žaislus, priešingos lyties atstovus“ (cit. pg. J. Elster, 1999, p. IX). Po kelių savaičių bandymo kameroje atsirado metalinės grindys, kuriomis tekėjo elektros srovė. Kiekviena pelė norėdama pasiekti malonumo svirtelę turėjo pereiti šį kliūčių ruožą, kuris sukeldavo didelį skausmą. Pelės patekusios į bandymų kamerą ir gavusios elektros šoką – atšokdavo atgal, tačiau „po kelių minučių dvejojimo jos perbėgdavo įelektrintas grindis su kiekvienu žingsniu patirdamos stiprų elektros šoką (krūpčiodamos ir cypdamos) ir pasiekdavo svirtelę, kurios pagalba pasiųsdavo malonumo impulsą į smegenis“ (cit. pg. J. Elster, 1999, p. IX). Nuolat patirdamos malonumą pelės palaipsniui priprato prie ekstazės būsenos ir normali būsena, kai nėra stimuliuojami malonumo receptoriai, sukeldavo diskomfortą. E. Gardnerio ir J. Davido atliktas bandymas parodo, kokia stipri

gali būti priklausomybė. Žmogus, turintis priklausomybę nuo psichiką veikiančių ir malonumą suteikiančių medžiagų, taip pat yra pasiryžęs iškęsti skausmą, kad galėtų pabėgti nuo diskomforto, kurį sukelia abstinencija.

Medicinos ir chemijos mokslo progresas sudarė sąlygas išgryninti psichiką veikiančias medžiagas ir jas sėkmingai panaudoti medicinoje. Tačiau tuo pačių didelės koncentracijos cheminės medžiagos buvo pradėtos vartoti ir ne medicininiais tikslais: atsipalaidavimo, naujų pojūčių ieškojimo, bendravimo. Visiškai nekontroliuojamas stiprių psichiką veikiančių medžiagų vartojimas gali sukelti pavojų ne tik individo gyvybei, bet ir bendruomenės saugumui. Kitas pavojingas naujų psichiką veikiančių medžiagų aspektas – neaiškus ir iki galo neištirtas šių medžiagų poveikis žmogaus organizmui. Dėl šių priežasčių tarptautinė bendruomenė ėmėsi teisinių priemonių siekdama apriboti ir griežčiau kontroliuoti psichiką veikiančių medžiagų vartojimą. Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau JTO) 20 amžiaus antroje pusėje priėmė tris narkotinių ir psichotropinių medžiagų konvencijas:

1. 1961 metų „Bendroji narkotinių medžiagų konvencija“.
2. 1971 metų „Psichotropinių medžiagų konvencija“.
3. 1988 metų konvencija „Dėl Kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“.

Moderniosios psichofarmakologijos raida padėjo žmonėms išgryninti psichiką veikiančias medžiagas iš gamtinės kilmės produktų bei susintetinti naujas medžiagas. **Dėl ypač didelės psichiką veikiančių medžiagų koncentracijos padidėjo šių medžiagų vartojimo keliamas pavojus žmogaus gyvybei, todėl dalies psichiką veikiančių medžiagų vartojimas buvo kriminalizuotas arba tapo griežtai kontroliuojamas.**

1. 2. Narkotinių medžiagų kontrolės politika

Poskyryje pateikiama Europos Sąjungos (toliau ES) ir atskirų jos narių valstybių narkotinių medžiagų politikos analizė. Trumpai aprašoma Lietuvoje naudojama narkotinių ir psichotropinių medžiagų klasifikacijos sistema ir taikomos sankcijos už disponavimą šiomis medžiagomis.

Europos Komisija, Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuras ir kitos tarptautinės organizacijos, kurios siekia sumažinti narkotinių medžiagų paklausą ir pasiūlą, pasisako už bendrą narkotinių medžiagų kontrolės politiką. Nuo 2009 m. birželio 26 d. pradėtas vykdyti Europos veiksmų narkotinių medžiagų srityje planas (angl. *European Action on*

Drugs), tačiau ES vis dar neturi vieningos narkotinių medžiagų kontrolės politikos – kiekviena valstybė narė taiko atskirą šių medžiagų kontrolės sistemą (Europos Komisija, 2009).

Olandija ir Švedija – dvi valstybės, kurios taiko visiškai skirtingą narkotinių medžiagų kontrolės politiką ES. Nuo 1960 metų Olandijoje pasikeitė požiūris į narkotinių medžiagų vartojimo keliamas problemas: šių medžiagų vartojimas pradėtas traktuoti ne tik kaip nusikaltimas, bet ir kaip socialinė problema. Į asmenis, vartojančius narkotines medžiagas, buvo pradėta žiūrėta kaip „į pacientus, kuriems reikia pagalbos, o ne nusikaltėlius, kuriuos reikia bausti“ (C. Chatwin, 2003, p. 568). Olandijoje buvo legalizuota marihuana ir kitos ne tokios pavojingos narkotinės medžiagos, o dalis lėšų, kurios anksčiau buvo skiriamos narkotinių medžiagų kontrolei, buvo skirta prevencijos programoms ir žalos mažinimo priemonėms. Tuo tarpu Švedijos narkotinių medžiagų kontrolės politika yra priešinga Olandijoje taikomam modeliui: nuo 1970 metų buvo sustiprinta šių medžiagų kontrolė, sugriežtintos bausmės už vartojimą. Švedijos narkotinių medžiagų kontrolės politikos deklaruojamas tikslas buvo „laisva nuo narkotikų visuomenė“ (C. Chatwin, 2003, p. 570). Dėl skirtingų narkotinių medžiagų vartojimo apskaitos metodų, sunku palyginti ir įvertinti, kuris iš dviejų – Švedijos ar Olandijos – narkotinių medžiagų kontrolės politikos modelis veikia efektyviau. Deklaruodamos narkotinių medžiagų paklausos sumažėjimą tiek Olandija, tiek Švedija, teigia, kad tai „sėkmingos narkotinių medžiagų politikos pasiekimas“ (C. Chatwin, 2003, p. 578). Du visiškai skirtingi Švedijos ir Olandijos narkotinių medžiagų kontrolės politikos modeliai ES viduje „vieningą Europos Sąjungos narkotinių medžiagų kontrolės politiką padarė sunkiai įgyvendinamą“ (C. Chatwin, 2003, p. 580).

Lietuvos Respublikos narkotinių medžiagų kontrolės politiką formuoja ir jos įgyvendinimą koordinuoja Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (toliau NTAKD, iki 2011-04-01 Narkotikų kontrolės departamentas, toliau NKD). Pagrindiniai NTAKD tikslai yra dalyvauti formuojant, organizuoti įgyvendinant ir įgyvendinti „valstybės politiką narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės ir narkomanijos prevencijos srityse“ (LRV, 2003, str. 8).

Dalis sociologų abejoja, ar narkotinių medžiagų kriminalizavimas yra tinkamas kelias mažinti sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą. Griežta narkotinių medžiagų kontrolės politika sukelia daug problemų narkotinių medžiagų vartotojams. Melissa Smith ir Phillipas Smithas išskiria penkias pagrindines problemas, su kuriomis susiduria narkotinių medžiagų vartotojai dėl šių medžiagų kriminalizavimo:

1. Pirmoji problema yra **narkotinių medžiagų pasiekiamumas**. Kai šiomis medžiagomis yra prekiaujama tik juodojoje rinkoje, jų įsigijimas yra pavojingas ir kartais nesėkmingas procesas.

2. Antroji problema – labai **didelės išlaidos narkotinėms medžiagoms**. Dėl rizikos, kurią patiria prekyautojai draudžiamomis psichiką veikiančiomis medžiagomis juodojoje rinkoje, kyla šių medžiagų kaina.
3. Trečioji problema – **susidūrimas su valstybiniu represijos aparatu** ir gresianti administracinė ir baudžiamoji atsakomybė už vartojimą ir disponavimą narkotinėmis medžiagomis.
4. Ketvirtoji problema – **neigiamas visuomenės požiūris** į narkotinių medžiagų vartotoją. Dabartiniai ir buvę šių medžiagų vartotojai susiduria socialinės atskirties problema. Jiems užklįjamos devianto etiketės, kurios trukdo ieškant darbo ar bendraujant su draugais.
5. Penktoji problema – **sveikatos problemos**, kurias patiria narkotinių medžiagų vartotojai, nes vengia kreiptis į sveikatos priežiūros įstaigas dėl galimų sankcijų (M. Smith ir P. Smith, 2005).

Ekonomistai pateikia savo argumentus, kodėl dabartinė narkotinių medžiagų kontrolės politika yra neefektyvi. Dėl narkotinių medžiagų kriminalizavimo, o tiksliau rizikos, kurią patiria narkotinių medžiagų prekyautojai, kyla produkcijos kaina rinkoje. Jeigu produkcijos paklausa yra elastinga, pakilus produkcijos kainai sumažėja jos vartojimas. Tačiau narkotinių medžiagų paklausa nėra elastinga, t. y. draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų vartotojas nėra toks jautrus kainos pokyčiams, nes yra psichologiškai ir fiziškai priklausomas nuo šių medžiagų. Dėl narkotinių medžiagų paklausos neelastingumo ekonomistai akcizo mokesčius laiko efektyvesne narkotinių medžiagų paklausos mažinimo priemone negu kriminalizavimą (G. S. Becker, M. Grossman, K. M. Murphy, 2006, p. 59).

Ekonomistai siūlo legalizuoti narkotines medžiagas, jų prekybą apmokestinti akcizo mokesčiais, o surinktas lėšas panaudoti prevencijai ir asmenų sergančių priklausomybe nuo narkotinių medžiagų gydymui. Tuo tarpu Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro (toliau UNODC) vykdantysis direktorius Antonio Maria Costa teigia, kad narkotinių medžiagų legalizavimas ir apmokestinimas akcizo mokesčiais yra tik „greitas būdas padidinti biudžeto pajamas trumpuoju laikotarpiu“ (UNODC, 2009, p. 1). Legalizavus visas psichiką veikiančias medžiagas sumažės šių medžiagų kontrolės kaštai, tačiau padidės vartojimas ir išlaidos sveikatos apsaugai. UNODC metinėje ataskaitoje teigiama, kad jeigu būtų legalizuotos narkotinės medžiagos, tik turtingos šalys pajėgtų skirti pakankamai lėšų prevencijai ir gydymui, tačiau skurdesnės šalys susidurtų su akcizo mokesčių surinkimo problema (UNODC, 2009, p. 3).

Viena iš pagrindinių priežasčių, kuri sąlygoja Europos valstybių narkotinių medžiagų kontrolės politikos neefektyvumą, yra informacijos stoka (P. Boland, 2008, p. 171). Viešajame

diskurse diskutuodami apie narkotinių medžiagų vartojimo keliamas problemas ir jų sprendimo būdus politikai ir žiniasklaida pateikia „klaidingą informaciją apie šią problemą, todėl dažnai priimami neracionalūs sprendimai“ (P. Boland, 2008, p. 173). Tuo tarpu institucijos, atsakingos už narkotinių medžiagų kontrolės politiką, rekomendacijose žiniasklaidos atstovams siūlo riboti informacijos kiekį apie saugų šių medžiagų vartojimą ir tikslius narkotinių medžiagų rinkos duomenis: „neminėkite tikslų narkotikų kainų ar nelegalios prekybos narkotikais nešamų pelnų, nereikėtų propaguoti saugaus narkotikų vartojimo, nes tokiu būdu formuojamas supratimas, kad problemos dėl narkotikų vartojimo kyla tik tada, kai neteisingai vartojami narkotikai“ (NKD, 2008, p. 29). **Viena iš pagrindinių priežasčių, kuri daro poveikį dabartinės narkotinių medžiagų kontrolės politikos veiksmingumui yra informacijos, pagrįstos moksliniais tyrimais ir racionaliais argumentais, trūkumas viešajame diskurse.**

1. 2. 1. Narkotinių medžiagų klasifikacija

Šioje darbo dalyje yra pateikiama trumpa JTO konvencijomis patvirtinta narkotinių medžiagų klasifikacijos sistemos apžvalga ir Lietuvoje taikoma narkotinių ir psichotropinių medžiagų klasifikacija. Į JTO konvencijas yra įtraukta 250 narkotinių ir psichotropinių medžiagų pavadinimų (ELDD, 2008). Konvencijų tikslas yra „kontroliuoti ir riboti šių medžiagų vartojimą, atsižvelgiant į jų gydomąsias savybes, pavojų žmogaus sveikatai, ir apriboti žaliavų tiekimą nelegaliems narkotikų gamintojams“ (JTO, 1961, str. 4). 1961 metų „Bendrojoje narkotinių medžiagų konvencijoje“, pasirašytoje Niujorke, yra keturi kontroliuojamų narkotinių medžiagų sąrašai. Į sąrašus buvo įtrauktos narkotinės ir psichotropinės medžiagos sukeliančios priklausomybę ir pavojų sveikatai. Medžiagos suskirstytos į sąrašus pagal šiuos kriterijus: gydomąją galią, vartojamą medicininiams tikslams, sukeltos priklausomybės stiprumą, pavojų sveikatai. Pagal šiuos kriterijus buvo nustatytas kontrolės lygis. 1961 metų JTO konvencijoje įtrauktos šios narkotinės ir psichotropinės medžiagos: heroinas, kokainas, kanapės, kodeinas, metadonas, morfijus ir t. t. 1972 metais kontroliuojamųjų narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai buvo papildyti.

Visos ES valstybės yra deklaravusios tris JTO konvencijas, tačiau kiekviena ES valstybė narė taiko atskirą narkotinių medžiagų klasifikacijos strategiją. Dalis ES narių valstybių apibrėžia skirtumą tarp narkotinių ir psichotropinių medžiagų, kitos sudaro atskirus sąrašus pagal šių medžiagų daromą žalą ir vartojimą medicinos tikslams. Vienos valstybės klasifikuoja narkotines ir psichotropines medžiagas pagal šių medžiagų tipą, kitos klasifikuoja bausmes už neteisėtą disponavimą šiomis medžiagomis pagal nusikalstamos veiklos pobūdį (ELDD, 2008).

Remiantis LR Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymu, narkotinės ir psichotropinės medžiagos – tai „gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai. <...> Narkotinės ir psichotropinės medžiagos klasifikuojamos pagal jų žalingą poveikį žmogaus sveikatai, kai jomis piktnaudžiuojama, ir pagal tai, ar jos gali būti vartojamos sveikatos priežiūros tikslams“ (LRS, 1998, str. 2 ir 4).

LR Sveikatos apsaugos ministerija yra patvirtinusi tris narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus. Į pirmąjį sąrašą yra įtraukti „augalai, narkotinės ir psichotropinės medžiagos, uždrausti vartoti sveikatos priežiūros tikslams dėl žalingų padarinių žmogaus sveikatai, kai jais piktnaudžiuojama“ (LRS, 1998, str. 4). Į pirmą sąrašą įtrauktas medžiagas „vartoti sveikatos priežiūros tikslams draudžiama“ (Narkotikų kontrolės įstatymas, 1998, str. 8).

Antrąjį narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą „sudaro augalai, narkotinės ir psichotropinės medžiagos, vartojami sveikatos priežiūros tikslams, dėl žalingų padarinių, kai šiomis medžiagomis piktnaudžiuojama, labai pavojingi žmogaus sveikatai“ (LRS, 1998, str. 4). Į antrąjį sąrašą įrašytos šios medžiagos: metadonas, morfinas, kodeinas ir k. t. (LR SAM, 2000, sąrašas Nr. II).

Trečiąjį narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą „sudaro augalai ir psichotropinės medžiagos, vartojami sveikatos priežiūros tikslams, dėl žalingų padarinių, kai šiomis medžiagomis piktnaudžiuojama, pavojingi žmogaus sveikatai“ (LRS, 1998, str. 4). Į trečiąjį sąrašą įrašytos šios medžiagos: bromazepamas, diazepamas, ketaminas, klonazepamas (LR SAM, 2000, sąrašas Nr. III). Antrajame ir trečiajame narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašuose išvardytas medžiagas gaminti, importuoti, eksportuoti, verstis jų didmenine ir mažmenine prekyba gali tik juridiniai asmenys „turintys šiai veiklai licenciją, tik licencijoje nurodytuose objektuose ir patalpose, kuriais naudotis išduotas specialus leidimas“; šiuose sąrašuose esančios „medžiagos gali būti skiriamos tik sveikatos priežiūros ar veterinarijos tikslams“ (LRS, 1998, str. 10 ir 17). Visi trys LR Sveikatos apsaugos ministro patvirtinti narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai yra sudaryti vadovaujantis Jungtinių Tautų 1961 m. Bendrosios narkotinių medžiagų konvencijos ir 1971 m. Psichotropinių medžiagų konvencijos nuostatomis.

1. 2. 2. Sankcijos už neteisėtą disponavimą narkotinėmis medžiagomis Lietuvoje

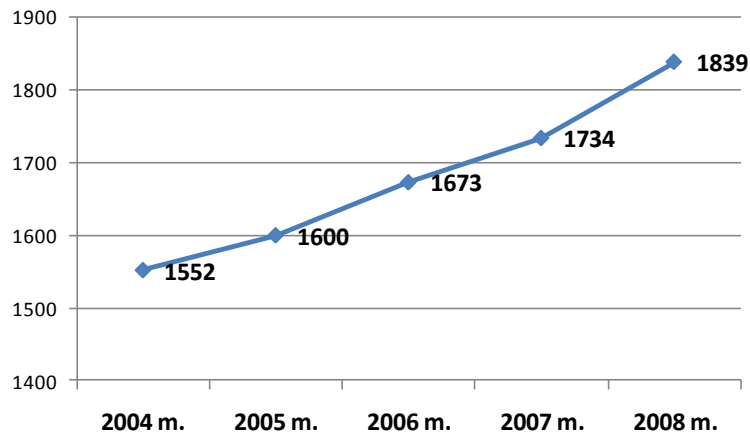
Sankcijos. Dalyje ES valstybių baudmės už nusikaltimus susijusius su narkotinėmis medžiagomis varijuoja priklausomai nuo medžiagos pobūdžio ir jos keliamo pavojaus žmogaus

sveikatai. Lietuvoje tokios bausmių klasifikacijos nėra. Tačiau Lietuvoje bausmės klasifikuojamos pagal nusikalstamą veiklą ir medžiagos kiekį. Lietuvos Respublikos teisės aktai nustato, koks vienos ar kitos narkotinės medžiagos kiekis yra laikomas „nedideliu“, „dideliu“ ar „labai dideliu“ (LR SAM, 2003, sąrašas Nr. I). Remiantis šia klasifikacija yra nustatoma, ar asmuo disponuoja narkotinėmis medžiagomis asmeniniam vartojimui (jei kiekis nedidelis) ar platinimui (jei kiekis didelis ir labai didelis).

Remiantis LR baudžiamuoju kodeksu už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis asmenys baudžiami „bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų“ (LRS, 2000, str. 259). Asmenys, kurie neteisėtai disponavo labai dideliu narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekiu su tikslu jas platinti gali būti nubausti laisvės atėmimu iki penkiolikos metų (LRS, 2000, str. 260). Jeigu asmuo disponavo tik nedideliu kiekiu „narkotinių ar psichotropinių medžiagų neturėdamas tikslo jų parduoti ar kitaip platinti, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba bauda, arba areštu“ (LRS, 2000, str. 259). Nedideliu kiekiu laikoma iki 5 g kanapių ir jų dalių, 100 g aguonų ir jų dalių, 0,2 g amfetamino (LR SAM, 2003, sąrašas Nr. I).

LR baudžiamasis kodeksas numato vieną išimtį: „asmuo, kuris savo noru kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicinos pagalbos ar kreipėsi į valstybės instituciją norėdamas atiduoti neteisėtai pasigamintas, įgytas, laikytas be tikslo platinti narkotines ar psichotropines medžiagas, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už vartotų ar atiduotų narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, įgijimą ir laikymą“ (LRS, 2000, str. 259).

Bausmių statistika. Už disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis 2008 m. buvo nuteisti 1839 asmenys (1 pav.), nuo 2004 m. šis skaičius išaugo 18,5 % (NKD, 2009a, p. 147). Asmenų, teigiančių, kad jie bent kartą gyvenime vartojo narkotines medžiagas, skaičius per tą patį laikotarpį išaugo nuo 8,2 % iki 12,5 % (NKD, 2009b, p. 19). Taigi galima daryti prielaidą, kad mažėja narkotinių medžiagų vartotojų dalis, kurie turi problemų su teisėsauga. Viena iš tokios situacijos priežasčių galėtų būti narkotinių medžiagų vartojimo augimo disproporcija su valstybės kontrolės aparato augimu.



1 pav. Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta, skaičiaus dinamika Lietuvoje (NKD, 2009, p. 147).

Dauguma nuteistųjų buvo pripažinti kaltais už disponavimą narkotinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti – 56,7 %, už disponavimą šiomis medžiagomis su tikslu jas platinti buvo nuteista 40,7 % visų nuteistųjų (NKD, 2009a, p. 147). Remiantis šia statistika, galima daryti prielaidą, kad teisėsaugos veiksmai yra labiau nukreipti į narkotinių medžiagų vartotojus, o ne platintojus. Tokios situacijos priežastimi galėtų būti tai, kad probleminiai narkotinių medžiagų vartotojai yra matomi visuomenėje, todėl nusikaltimus susijusius su disponavimu yra daug lengviau išaiškinti. Kita priežastis galėtų būti ta, kad narkotinių medžiagų platinimą yra gana sudėtinga įrodyti, nes turi būti užfiksuojamas pats platinimo veiksmas, o tam reikalingas pirkėjas.

Asmenims, nuteistiems už neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų disponavimą, dažniausiai yra skiriamos įkalinimo bausmės arba baudos. Įkalinimo bausmės 2008 m. skirtos 43,3 % nuteistųjų, baudos – 34,3 %, areštas – 12,4 %, laisvės apribojimas – 5,4 %, o viešieji darbai skiriami tik 2 % nuteistųjų. Vidutinė paskiriama laisvės atėmimo bausmė 2008 m. buvo 5 metai ir 2 mėnesiai, arešto 2 mėnesiai, reali atliktos bausmės trukmė siekė 1 metus 9 mėnesius, arešto – 1 mėnesį. Asmenys, apsvaigę nuo narkotinių medžiagų, 2008 metais padarė 191 nusikalstamą veiką, tai sudarė 0,8 % visų Lietuvoje padarytų nusikalstamų veikų (NKD, 2009a, p. 161).

Dauguma asmenų nuteistų už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis gauna laisvės atėmimo bausmes. Dominuojanti nusikalstama veika susijusi su draudžiamomis psichiką veikiančiomis medžiagomis – disponavimas narkotinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti.

1. 3. Psichiką veikiančių medžiagų vartojimo lyginamoji statistika

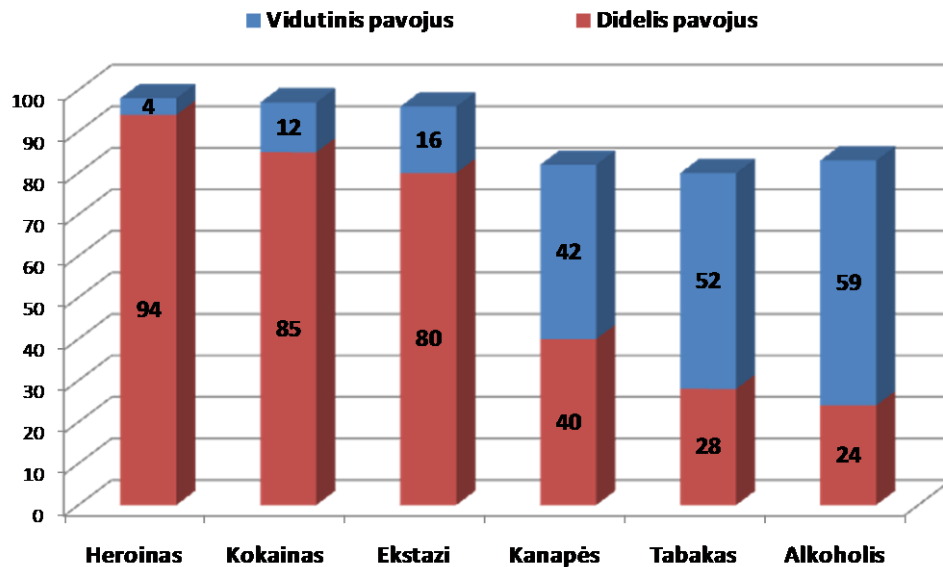
Pagrindinės organizacijos, renkančios, saugančios, apdorojančios ir analizuojančios psichiką veikiančių medžiagų vartojimo statistiką, yra Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas Lietuvoje, Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras (toliau EMCDDA) ir Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo biuras (toliau UNODC). Nuolatinės gyventojų apklausas (vadinamas *Eurobarometro* apklausomis) atlieka Europos Komisija. Vienas didžiausių ir beveik visas Europos valstybes apimantis yra Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo Europos mokyklose tyrimas (toliau ESPAD). Jį koordinuoja Švedijos alkoholio ir kitų narkotikų informacijos taryba (angl. *The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs*).

1. 3. 1. Požiūris į psichiką veikiančių medžiagų vartojimą

Psichiką veikiančių medžiagų vartojimas, o ypač narkotinių medžiagų vartojimas, labiausiai paplitęs tarp jaunų žmonių. Todėl analizuojant narkotinių medžiagų vartojimo ir požiūrio į šias medžiagas apklausų duomenis, daugiausiai dėmesio skiriama jaunimui.

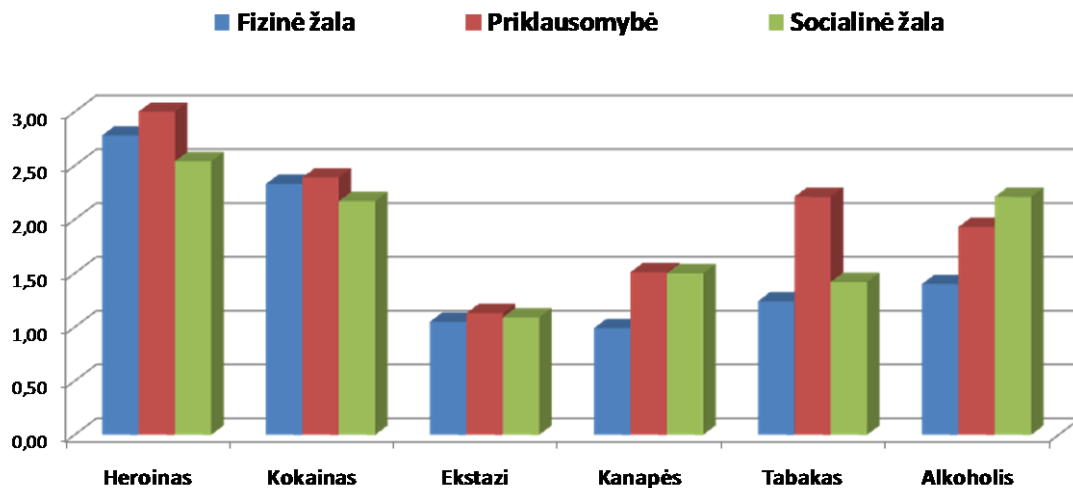
Europos Komisijos užsakymu 2008 metais atliktas *Eurobarometro* tyrimas, kuriame dalyvavo 15-24 metų amžiaus respondentai, parodė, kaip jaunimas suvokia labiausiai paplitusių psichiką veikiančių medžiagų pavojų žmogaus organizmui. Lietuvos jaunimo duomenys beveik visose pozicijose yra artimi ES 27 vidurkiui, todėl 2 pav. pateikiami visų ES jaunų gyventojų nuomonių vidurkiai.

Pagal suvokiamą riziką sveikatai, aiškiai išsiskiria dvi psichiką veikiančių medžiagų grupės. Į pirmąją grupę patenka alkoholis, tabakas ir kanapės. Šių medžiagų vartojimą vidutinišku arba labai rizikingu laiko apie 80 % respondentų. Į antrąją grupę patenka heroinas, kokainas ir ekstazi. Šių medžiagų vartojimą rizikingu laiko daugiau negu 95 % respondentų. Tik 24 % respondentų mano, kad alkoholis sukelia labai didelę riziką sveikatai. Tabako vartojimą labai žalingu laiko – 28 % respondentų. Kriminalizuotas psichiką veikiančias medžiagas, tokias kaip heroinas, kokainas, ekstazi, labai pavojingomis laiko daugiau negu 80 % respondentų (*Eurobarometer*, 2008, p. 21). Iš kriminalizuotų psichiką veikiančių medžiagų labiausiai išsiskiria kanapės, jų vartojimo poveikį kaip labai pavojingą įvertino mažiausiai respondentų – 40 %.



2 pav. Jaunimo nuomonė apie psichiką veikiančių medžiagų keliamą pavojų sveikatai, ES 27 (Eurobarometer, 2008, p. 21).

Jaunimo nuomonė apie skirtingų psichiką veikiančių medžiagų poveikį žmogaus sveikatai kiek skiriasi nuo 2007 metais psichofarmakologų ir medikų atlikto tyrimo rezultatų. Šio tyrimo metu ekspertai vertino psichiką veikiančių medžiagų poveikį žmogui pagal tris parametrus: fizinę žalą, sukeltą priklausomybę ir socialinę žalą. Tyrimo dalyviai žalą žmogui vertino 4 balų skalėje: 0 – nėra žalos, 1 – maža žala, 2 – vidutinė žala, 3 – didelė žala. Rezultatai parodė (3 pav.), kad, ekspertų nuomone, didžiausią pavojų žmogui sukelia heroinas ir kokainas, gautų rodiklių reikšmių vidurkis buvo atitinkamai 2,77 ir 2,30 balo. Trečioje ir ketvirtoje vietoje atsidūrė nekriminalizuotos psichiką veikiančios medžiagos – alkoholis ir tabakas – rodiklių reikšmės atitinkamai 1,85 ir 1,62 balo. Kanapių vartojimo keliamą pavojų ekspertai įvertino 1,33 balo, o ekstazi – 1,09 balo (C. Blakemore *et al.*, 2007, p. 1051).



3 pav. Ekspertų nuomonė apie psichiką veikiančių medžiagų keliamą pavojų (C. Blakemore *et al.*, 2007, p. 1051)

Palyginus šio tyrimo rezultatus su *Eurobarometro* atliktos jaunimo apklausos rezultatais, matome, kad jaunimo nuomonė apie psichiką veikiančių medžiagų žalą žmogaus organizmui skiriasi nuo ekspertų nuomonės. **Jaunimas nekriminalizuotas psichiką veikiančias medžiagas, tokias kaip alkoholis ir tabakas, laiko mažiau pavojingomis sveikatai negu tas, kurių vartojimas yra kriminalizuotas. Tačiau ekspertų nuomone, alkoholio ir tabako vartojimas yra pavojingesnis žmogaus sveikatai negu kanapių ar ekstazi vartojimas.**

Efektyviausia priemone sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą Lietuvos jaunimas laiko griežtas sankcijas draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų vartotojams ir prekyautojams. Tam pritaria daugiau negu pusė respondentų Lietuvoje (1 lentelė). Dauguma apklausoje dalyvavusių jaunų žmonių mano, kad efektyviausios priemonės yra tos, kurios nukreiptos į narkotinių medžiagų vartojimo problemos pasekmes: šių medžiagų pasiūlos mažinimą taikant represines priemones ir asmenų, turinčių priklausomybę nuo narkotinių medžiagų, gydymą (Eurobarometer, 2008, p. 30-32). Tik 19 % respondentų teigia, kad efektyviausia priemonė sprendžiant šią problemą yra gyventojų švietimas ir įvairios prevencijos kampanijos. Lietuva yra priešpaskutinė ES pagal šį rodiklį.

1 lentelė. Lietuvos jaunimo nuomonė apie efektyviausias priemones sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą (Eurobarometer, 2008, p. 30-32).

Efektyviausia priemonė	Procentai
Griežtos sankcijos narkotikų prekyautojams	49
Informacija ir prevencijos kampanijos	19
Gydymas ir reabilitacija	16
Skurdo/bedarbystės mažinimas	7
Griežtos sankcijos narkotikų vartotojams	5
Narkotikų legalizavimas	4

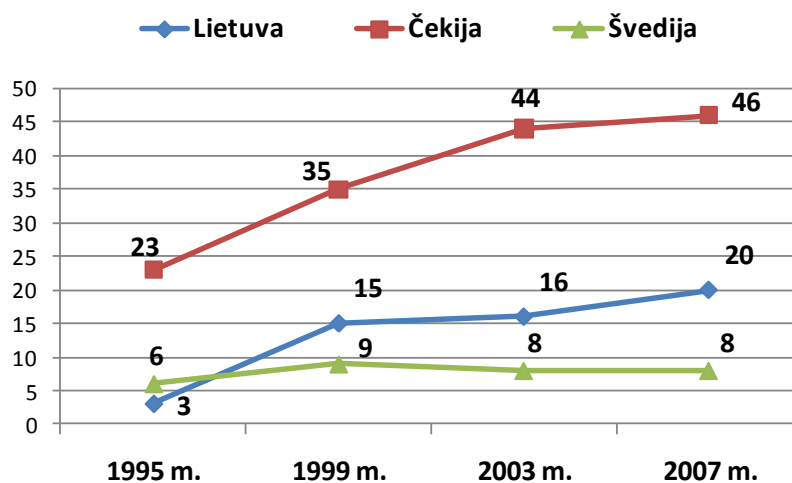
Kitų ES valstybių jaunimas taip pat linkęs narkotinių medžiagų vartojimo problemą spręsti griežtinant kontrolę: 39 % jaunų ES gyventojų mano, kad sankcijų griežtinimas draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų prekyautojams yra efektyviausia priemonė, švietimą ir prevenciją efektyviausia priemone laiko 24 % ES jaunimo. **Lietuvos jaunimas savo požiūriu į narkotinių medžiagų vartojimo problemą ES išsiskiria tuo, kad yra vienas iš labiausiai pritariančių sankcijų griežtinimui ir mažiausiai palaikančių prevencines priemones.**

1. 3. 2. Psichiką veikiančių medžiagų vartojimas ES ir Lietuvoje

Lyginant psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimą Europos valstybėse ir Lietuvoje, daugiausia remtasi Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo Europos mokyklose tyrimu (ESPAD). Šis tyrimas pasirinktas, nes tai vienintelis tyrimas, kuris atliekamas beveik visose ES šalyse, remiantis ta pačia metodika. Analizuojant psichiką veikiančių medžiagų vartojimo tendencijas Lietuvoje remtasi NKD užsakymu atliktu tyrimu Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2004-2008 metais ir metinėmis NKD ataskaitomis.

Čekija pagal asmenų bent kartą gyvenime vartojusių narkotines medžiagas skaičių pirmauja ES. Šis skaičius nuo 1995 iki 2007 metų išaugo dvigubai – nuo 23 % iki 46 % (4 pav.). Atsižvelgdama į šalyje vykstančias narkotinių medžiagų vartojimo tendencijas, Čekijos vyriausybė 2009 metų pabaigoje liberalizavo narkotinių medžiagų kontrolę. Disponavimas mažu kiekiu narkotinių medžiagų asmeninėms reikmėms buvo dekriminalizuotas (EMCDA, 2011). 4 paveiksle pateikiama trijų valstybių – Čekijos, Lietuvos ir Švedijos – narkotinių medžiagų vartojimo statistiką. Švedija pasirinkta kaip valstybė taikanti labai griežtą narkotinių medžiagų kontrolę, Čekija – kaip viena iš liberaliausiai kontroliuojančių narkotines medžiagas. Lietuvoje taikoma narkotinių medžiagų kontrolės strategija artima visų ES narių vidurkiui. Lietuva pagal draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų vartotojų skaičių taip pat artima ES narių vidurkiui, tačiau mokinių

bent kartą gyvenime vartojusių narkotines medžiagas skaičius nuo 1995 iki 2007 m. išaugo beveik 7 kartus. Tai vienas didžiausių augimo tempų visoje ES: Lietuvą lenkia tik Malta, kur šis rodiklis išaugo 7,5 karto – nuo 2 % iki 15 % (ESPAD, 2011).



4 pav. Mokiniai, vartoję bet kokią narkotinę medžiagą bent kartą gyvenime, proc., 1995-2007 m.

NKD užsakymu atliktas tyrimas rodo, kad Lietuvoje tarp visų psichiką veikiančių medžiagų populiariausios yra alkoholis ir tabakas (2 lentelė). Narkotinių medžiagų, tokių kaip heroinas, kokainas, ekstazi, vartojimo paplitimas Lietuvoje tarp 15–64 metų amžiaus asmenų tiek 2004, tiek 2008 m. buvo nedidelis – nuo 0,2 % iki 2,1 %. Tačiau asmenų, bent kartą gyvenime vartojusių kanapes, skaičius per ketverius metus išaugo daugiau negu 1,5 karto. Šis rodiklis 15–24 metų amžiaus asmenų grupėje siekė 23,8 % (NKD, 2009b, p. 23). Tokį kanapių vartojimo paplitimą galima būtų paaiškinti gyventojų požiūriu, į kanapų keliamą pavojų žmogui (2 pav.).

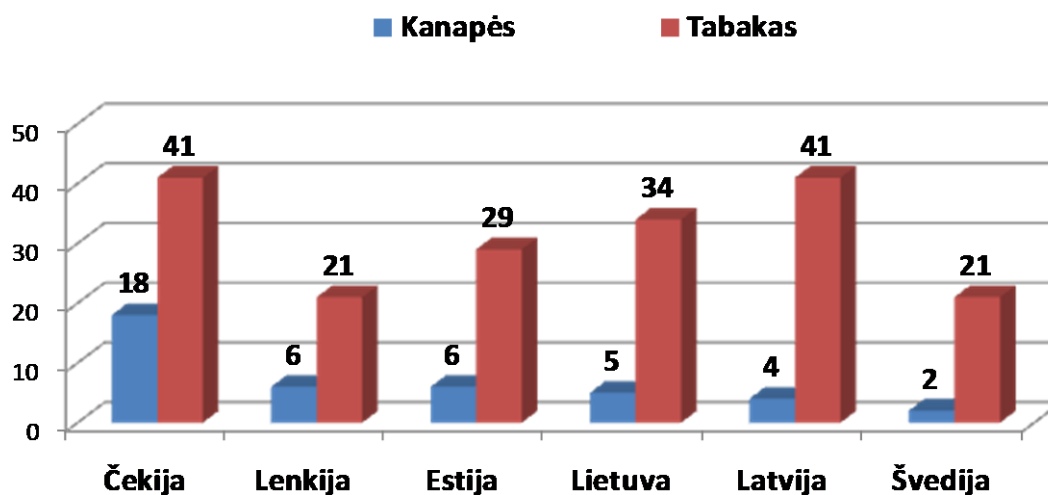
2 lentelė. Psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje, vartojo bent kartą gyvenime, proc. (NKD, 2009, p. 23)

Psichiką veikianti medžiaga	2004 m.	2008 m.
Heroinas	0,3 %	0,2 %
Kokainas	0,4 %	0,5 %
Ekstazi	1,0 %	2,1 %
Kanapės	7,6 %	11,9 %
Tabakas	65,8 %	66,0 %
Alkoholis*	85,1 %	86,9 %

*Vartojo bent kartą per praėjusius metus

Nuolatinių kanapių ir tabako vartotojų, kurie šias psichiką veikiančias medžiagas vartojo bent kartą per paskutines 30 d., skaičius pateikiamas 5 pav. Palyginimui pateikiami Lietuvos ir trijų

kaimyninių valstybių ir Čekijos bei Švedijos duomenys. Lietuvos mokiniai, pagal ESPAD atlikto tyrimo duomenis, tiek tabako, tiek marihuanos vartotojų skaičiumi neišsiskiria iš kitų ES valstybių. Mokinių, nuolat vartojančių marihuaną, Lietuvoje skaičius nuo 1999 m. beveik nekinta ir siekia apie 5 %, tačiau mokinių bent kartą gyvenime vartojusių marihuaną skaičius per šį laikotarpį išaugo 1,5 karto ir 2007 m. siekė 18 %. Tai reiškia, kad vis daugiau mokinių ryžtasi pabandyti marihuanos.



5 pav. Mokiniai, vartoję marihuaną ir tabaką bent kartą per paskutines 30 d., proc., 2007 (ESPAD, 2007)

Remiantis ESPAD tyrimo duomenimis daugiau negu 60 % Lietuvos ir Latvijos mokinių teigiamai atsakė į klausimą, „ar kada nors buvo girti“. Šis rodiklis yra didžiausias iš visų ES narių. Mažiausias rodiklis buvo Italijoje ir Graikijoje – neviršijo 40 %. Tuo tarpu į klausimą, „ar vartojo alkoholį daugiau negu 3 kartus per pastarąsias 30 dienų“, daugiausiai teigiamų atsakymų buvo Italijoje ir Graikijoje. Lietuvoje ir Latvijoje šis rodiklis buvo artimas ES vidurkiui (ESPAD, 2007, p. 55). Remiantis šia statistika, galime daryti prielaidą, kad Lietuvoje ir Latvijoje yra žema alkoholio vartojimo kultūra ir labiau negu pietinėse ES valstybėse paplitę stiprieji gėrimai. Dėl šių priežasčių mokiniai, nors ir rečiau vartodami alkoholinius gėrimus, dažniau prisigeria.

Remiantis 2007 metais atliktu tyrimu, beveik visi Lietuvos mokinių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo rodikliai yra artimi tyrime dalyvavusių Europos šalių vidurkiui. Vienintelis rodiklis, kuriuo Lietuva išsiskiria, tai nepaskirtų raminamųjų ir migdomųjų vaistų vartojimas. Bent kartą gyvenime juos vartojo 16 % Lietuvos mokinių (Europos vidurkis – 6 %). Ypač šis rodiklis didelis tarp mergaičių – 21 %. **ESPAD 1995–2007 m. atliktų tyrimų duomenys rodo, kad mokinių, bent kartą gyvenime vartojusių narkotines medžiagas, skaičius šiuo laikotarpiu Lietuvoje išaugo beveik 7 kartus.** Šis rodiklis buvo vienas didžiausių ES.

1. 4. Narkotikų baimė sociologijos ir kriminologijos teorijose

Narkotikų baimė poskyryje nagrinėjama sociologijos ir kriminologijos teorijų kontekste. Pirmoje poskyrio dalyje, remiantis Craigo Reinarmano teorija, nagrinėjami veiksniai, darę poveikį psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui. Antroje poskyrio dalyje, remiantis Stanley'o Coheno moralinės panikos teorija ir Jocko Youngo deviacijos amplifikacijos teoriją, nagrinėjamas žiniasklaidos poveikis manipuliuojant informacija apie narkotinių medžiagų keliamą pavojų.

1. 4 . 1. Psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimas kaip socialinių grupių konflikto pasekmė

Sociologas C. Reinarmanas teigia, kad narkotikų baimė yra pasikartojantis kultūrinis ir politinis fenomenas, reikalaujantis sociologinio suvokimo, todėl „svarbu ne tik suvokti, kodėl žmonės vartoja narkotikus, bet ir suprasti tokio didelio visuomenės susirūpinimo šiomis problemomis struktūrą“ (cit. pg. M. Dobrynina, 2008, p. 103). C. Reinarmano nuomone, narkotinių medžiagų kriminalizavimas yra pagrįstas ne racionaliais argumentais, bet baime. O bijomasi yra ne pačių narkotinių medžiagų, bet individų ar individų grupių, kurios vartoja konkrečias psichiką veikiančias medžiagas. „Narkotikų baimė niekada nekyla dėl narkotikų *per se*, nes šios medžiagos neturi socialinių pasekmių tol, kol jų nevartoja žmogus“ (C. Reinarman, 1994, p. 97).

Atlikęs sociologinę psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo istorijos analizę JAV sociologas C. Reinarmanas išskyrė 7 svarbiausius veiksnius, kurie darė poveikį šių medžiagų kriminalizavimo procesui JAV.

1. Pirmasis veiksnys – tai „trupinėlis tiesos“ (angl. *the kernel of truth*). Ši metafora reiškia, kad psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimas nėra visiškai neracionalus. Visais laikais psichiką veikiančios medžiagos buvo vartojamos ir visuomet piktnaudžiavimas šiomis medžiagomis buvo laikomas tabu, todėl psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimas nėra visiškai naujas procesas.
2. Antrasis veiksnys – tai žiniasklaidos poveikis kriminalizavimo procesui. Psichiką veikiančių medžiagų vartotojai žiniasklaidoje dažniausiai vaizduojami kaip asmenys, kurių elgesys kelia pavojų nusistovėjusioms visuomenės normoms, o „patys blogiausi pavyzdžiai yra vaizduojami kaip tipiniai atvejai“ (1994, p. 96). Vienas iš tokių pavyzdžių, kai žiniasklaidos susidomėjimas narkotinių medžiagų problema daro poveikį užregistruojamų nusikaltimų skaičiui, aprašytas sociologo Aleksandro Dobrynino

tyrime „Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje“. Autorius pateikia pavyzdį, kaip 2000 m. vieno žymaus politiko dukrai patekus į narkotinių medžiagų vartojimo skandalą, staiga padidėjo Lietuvos žiniasklaidos susidomėjimas narkotinių medžiagų vartojimo problema. „Politikai, reaguodami į publikacijas ir reportažus žiniasklaidoje, ėmėsi ryžtingų veiksmų: pasipylė pareiškimai ir interviu, skubiai buvo šaukiami koordinaciniai posėdžiai, rengiamos konferencijos, kuriose buvo skelbiami mistiniai skaičiai apie narkomanijos plėtrą Lietuvos visuomenėje“ (A. Dobryninas, 2000, p. 100). Aktyvius policijos veiksmus narkotinių medžiagų kontrolės srityje lydėjo užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius: per porą mėnesių jų padaugėjo beveik trigubai (2000, p. 100).

3. Trečiasis veiksnys – tai politikų populistų veiksmai, kurie kalbėdami apie psichiką veikiančių medžiagų vartojimą kaip svarbiausią ir didžiausią problemą, siekia nukreipti dėmesį nuo kitų socialinių problemų ir, sukeldami baimės jausmą, pelnyti rinkėjų pasitikėjimą.
4. Ketvirtas veiksnys – profesinės interesų grupės. Psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimas yra naudinga tokioms profesinėms grupėms kaip valstybės kontrolės aparato pareigūnai, kurie išsaugo darbo vietas ir užsitikrina finansavimą. Legaliai vartojamų psichiką veikiančių medžiagų (alkoholio ir tabako) pramonės įmonės išvengia konkurencijos.
5. Penktasis veiksnys yra istorinis kontekstas. C. Reinermanas teigia, kad tuo laikotarpiu, kai buvo kriminalizuojamos psichiką veikiančios medžiagos, JAV visuomenė buvo sukrėsta daugybės socialinių konfliktų, tokių kaip skurdas, bedarbiystė, anarchistų ir socialistų judėjimai. Būtent šie konfliktai sudarė „puikiai ideologinę dirvą kriminalizavimui“ (1994, p. 97), nes galia disponuojanti socialinė grupė, psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimą galėjo panaudoti kaip priemonę susidoroti su priešiška socialine grupė.
6. Šeštasis veiksnys – tai socialinių grupių konfliktas. Šis konfliktas įvyksta tada, kai psichiką veikiančių medžiagų vartotojai yra tam tikros socialinės grupės ar subkultūros, kurios moralinės normos neatitinka konvencinės kultūros moralės normų, nariai.
7. Septintasis – paskutinis – veiksnys yra psichiką veikiančių medžiagų kaip atpirkimo ožio vaizdavimas viešajame diskurse. Dažnai alkoholio, opiatų ar kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimas yra laikomas daugybės socialinių problemų, tokių kaip skurdas, smurtas, ekonominiai sunkumai, visuomenės sveikatos problemos, priežastimi (1994, p. 96-98).

C. Reinermanas tyrinėdamas psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo istoriją JAV 19 a. pabaigoje ir 20 a., padaro išvadą, kad šių medžiagų kriminalizavimas buvo nukreiptas prieš tam tikrą socialinę grupę. Pirmoji narkotikų baimė, kurią įvardina C. Reinermanas, buvo alkoholio baimė JAV. Alkoholio vartojimas buvo kriminalizuotas 1919 m. Sociologas teigia, kad, „kovotojai už blaivybę buvo vietiniai protestantų tikėjimo fermeriai, įbauginti darbo liaudies, kurią sudarė katalikų imigrantai plūstantys į šalį industrializacijos laikotarpiu“ (1994, p. 93). Imigrantų alkoholio vartojimo įpročiai gąsdino vietinius JAV gyventojus, kurių daugumą sudarė būtent protestantų tikėjimo gyventojai. Taigi alkoholio baimė JAV, o tiksliau asmenų vartojančių alkoholį baimė, turėjo didelį poveikį alkoholio kriminalizavimui 20 a. pradžioje (1994, p. 97).

Pirmasis įstatymas susijęs su psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimu JAV buvo priimtas 1875 m. Tai buvo dekretas prieš opiumo landynes San Franciske (angl. *Anti-Opium Den Ordinance*). C. Reinermanas teigia, kad šis įstatymas buvo nukreiptas siekiant kontroliuoti kinų darbininkus, kurie į JAV atvykto dirbti kasyklose ir tiesti kelius. Tarp kinų darbininkų buvo paplitęs opiumo rūkymas. Šią psichiką veikiančią medžiagą kinų darbininkai rūkydavo specialiai tam skirtose vietose, panašiose į barus. Toks imigrantų įprotis vietos gyventojams kėlė susirūpinimą ir baimę, nes opiumo rūkymas JAV nebuvo įprastas. Panaši situacija buvo ir su kitų psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimu. Marihuana buvo kriminalizuota, kai jos vartojimas paplito tarp darbininkų, atvykusių iš Meksikos, kokainas – kai jį masiškai pradėjo vartoti juodaodžių darbininkų jaunimas (1994, p. 93-95).

Apibendrinant psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo istoriją JAV, galima teigti, kad šių medžiagų vartojimas buvo pradėtas kontroliuoti tuomet, kai jas pradeda vartoti socialinė grupė, kurios normos ir papročiai buvo nepažįstami, todėl nepriimtini tai socialiniai grupei, kuri turi galią. Remiantis C. Reinermano teorija, **psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui didelį poveikį darė baimė, kuri kyla dėl naujos socialinės grupės, vartojančios nepažįstamas psichiką veikiančias medžiagas, atsiradimo.**

1. 4. 2. Moralinė panika dėl narkotikų

Sociologas ir kritinės kriminologijos atstovas S. Cohenas visuomenėje kilusią masinę baimę dėl narkotinių medžiagų vartojimo įvardijo kaip moralinę paniką. Moralinės panikos terminas sociologijoje ir kriminologijoje pirmą kartą buvo paminėtas aprašant paniką, kilusią Jungtinėje Karalystėje 20 a. 7 dešimtmečio viduryje. Dviejų paauglių grupių – stileivų ir rokerių – socialinis portretas žiniasklaidoje buvo sutirštintas iki gatvės plėšikų įvaizdžio, jie buvo pavaizduoti

kaip *nevidonai* (angl. *folk devils*), o jų „santykinai nepavojingas ir nekryptingas elgesys dramatinu žiniasklaidos dėmesiu ir per daug uolia socialinės kontrolės institucijų reakcija“ (E. Vileikienė, 2007, p. 41). Britų kriminologas aprašydamas moralinės panikos procesą daugiausia dėmesio skyrė žiniasklaidai, kuri perduodama informaciją apie nusikaltimus dažnai pateikia hiperbolizuotą deviantų portretą.

Erichas Goode'as pateikia tokį moralinės panikos apibrėžimą: moralinė panika – tai „dalies visuomenės jaučiamas susirūpinimas dėl tam tikros socialinės grupės moralinių nuostatų“ (cit. pg. J. E. Hawdon, 2001, p. 420). *Sage Dictionary of Criminology* moralinė panika apibrėžiama kaip „perdėta ir priešiška socialinė reakcija į padėtį, asmenį ar grupę, įvardytą kaip keliantį pavojų visuomenės vertybėms, apimančią stereotipinį žiniasklaidos pateikimą ir reikalaujantį didesnės socialinės kontrolės bei sukeltą vis didėjančią reakciją“ (cit. pg. E. Vileikienė, 2007, p. 41). Taigi moralinė panika – tai tam tikra visuomenės reakcijos į deviaciją forma.

Erichas Goode'as ir Nachmanas Ben-Yahuda išskiria penkis moralinės panikos požymius, kurie yra būtini, norint visuomenės reakciją į deviaciją vadinti moraline panika:

1. Pirmasis požymis yra visuomenės susirūpinimas individo ar grupės elgesiu, kuris turi arba gali turėti neigiamos įtakos kitiems visuomenės nariams (E. Goode, N. Ben-Yahuda, 1994, p. 156-157). Arnoldas Huntas pabrėžia, kad „moralinė panika turi turėti savo objektą“ (1997, p. 631). A. Huntas teigimu, S. Coheno aprašyti *nevidonai* nebuvo moralinės panikos rezultatas, stileivų ir rokerių subkultūros iš tikrųjų egzistavo. Tačiau jos būtų pamirštos kaip ir visos kitos jaunimo mados, jeigu žiniasklaida būtų juos ignoravusi (A. Hunt, 1997, p. 631).
2. Antrasis moralinės panikos požymis – priešiškus, kuris pasireiškia *nevidonų* portreto kūrimu žiniasklaidoje (E. Goode, N. Ben-Yahuda, 1994, p. 157). A. Huntas teigia, kad nors moralinės panikos objektas turi egzistuoti, tačiau iki pačios moralinės panikos kilimo šis objektas gali būti nesuvoktas kaip socialinė problema (1997, p. 631). Žiniasklaida, priklijuodama *nevidono* etiketę, pati sukuria deviaciją.
3. Trečiasis moralinės panikos požymis – sutarimas, kad deviantų elgesys yra nepriimtinas ir pavojingas kitiems visuomenės nariams ar jų grupėms (E. Goode, N. Ben-Yahuda, 1994, p. 157). Šis požymis gali būti užfiksuotas visuomenės nuomonių apklausomis, jeigu dauguma respondentų pritaria, kad tam tikros socialinės grupės elgesys gali pažeisti moralės normas.
4. Ketvirtasis moralinės panikos požymis – tai problema, dėl kurios kyla moralinė panika, disproporcija žiniasklaidoje. Brianas Jones'as problemos disproporciją žiniasklaidoje

metaforiškai apibūdina kaip procesą, „kai objektyvūs kurmiarausiai paverčiami subjektyviais kalnais“ (ct. pg. E. Goode, N. Ben-Yahuda, 1994, p. 158).

5. Paskutinis moralinės panikos požymis – dėmesio socialinei problemai nepastovumas: moralinė panika atsiranda staiga, taip pat staiga gali ir išnykti (E. Goode, N. Ben-Yahuda, 1994, p. 158-159).

Britų sociologas ir kriminologas Jockas Youngas, tyrinėjantis visuomenės reakciją į deviaciją, 1971 m. išleido vieną žymiausių savo darbų apie visuomenės reakciją į narkotinių medžiagų vartotojus (angl. *The Drugtakers: the Social Meaning of Drug Use*). Šiame darbe J. Youngas išplėtojo socialinės deviacijos amplifikacijos sąvoką, kurią pirmasis apibrėžė kriminologas Leslie'is Wilkinsas 1967 m. Pats terminas „amplifikacija“ reiškia „sustiprinimą“, „padidinimą“. Socialinės deviacijos amplifikacija yra apibrėžiama kaip procesas, kai „socialinė reakcija nukreipta prieš pirminę deviaciją sustiprina pačią deviaciją“ (J. Young, 1971, p. 229-298).

Asmuo, kuris laikosi visuomenėje įprastų normų, deviacinius veiksmus dažniausiai atlieka tada, kai susiduria su kokiomis nors socialinėmis problemomis. Socialinė reakcija į pirminę deviaciją gali sukelti deviantui dar daugiau problemų, kurias spręsdamas jis imsis kitų deviacinių veiksmų. J. Youngo aprašytas socialinės deviacijos amplifikacijos pavyzdys – tai visuomenės reakcija į marihuanos vartojimą. Šis procesas prasideda tuomet, kai jaunimo grupė, negalėdama realizuoti savo tikslų konvencinėje kultūroje, sukuria bohemišką subkultūrą, kurios dalimi tampa marihuanos rūkymas. Visuomenė į deviacinį jaunimo elgesį reaguoja kaip į iškilusią grėsmę konvencinei kultūrai, todėl pasitelkdama žiniasklaidą, policiją ir kitas socialinės kontrolės institucijas imasi represinių veiksmų, siekdama sustabdyti deviacinį elgesį. Socialinė reakcija į deviaciją subkultūros nariams sukuria naujų problemų, todėl jie stengiasi išspręsti šias problemas, pasitelkdami įvairias deviacijos formas. Tada konvencinės kultūros nariai vėl reaguoja į pasikeitusį subkultūros narių elgesį (1971, p. 229-298). Toks socialinės deviacijos amplifikacijos procesas juda spirale, vis stiprindamas deviaciją ir subkultūros narių socialinę atskirtį. J. Youngas tai vadina „deviacijos amplifikacijos spirale“ (p. 229-298).

Kriminologai S. Cohenas, E. Goode'as, N. Ben-Yahuda, J. Youngas moralinės panikos ir deviacijos amplifikacijos teorijose teigia, kad žiniasklaida atlieka labai svarbų vaidmenį psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo procese – **manipuliuodama informacija apie narkotinių medžiagų vartojimo problemą, žiniasklaida sukelia moralinę paniką ir tampa pagrindine deviacijos amplifikacijos proceso dalyve.**

2. NARKOTIKŲ BAIMĖS POVEIKIS DEVIACIJOS AMPLIFIKACIJOS PROCESUI

Socialiniuose moksluose tarp jų ir sociologijoje tyrėjai dažnai susiduria su gautų rezultatų pagrįstumo problema, kuri yra itin aktuali taikant kokybinius tyrimo metodus. Siekdami pagrįsti tyrimo metu gautus rezultatus, tyrėjai naudoja keletą tyrimo metodikų. Tokia tyrimo strategija vadinama metodų trianguliacija. Normanas K. Denzinas metodų trianguliaciją socialiniuose moksluose apibrėžia kaip „skirtingų metodikų derinimą tiriant vieną reiškinį“ (cit. pg. T. D. Jick, 1979, p. 602). Šiame darbe metodų trianguliacija taikoma siekiant išryškinti baimės poveikį deviacijos amplifikacijos procese.

Pirma, skirtingų metodikų taikymas atliekant tyrimus apie narkotikų baimę yra pasirinktas dėl teorinės prieigos. Narkotikų baimės poveikiui psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo procese išryškinti pasirinkta J. Youngo deviacijos amplifikacijos teorija. Ši teorija teigia, kad deviaciją sustiprina trys vienas po kito einantys deviacijos amplifikacijos proceso etapai: tiesioginė visuomenės reakcija į deviaciją, moralinė panika dėl narkotikų žiniasklaidoje ir valstybės kontrolės aparato veiksmai nukreipti prieš deviaciją. Narkotikų baimė skirtinguose deviacijos amplifikacijos proceso etapuose nagrinėjama taikant skirtingus socialinių mokslų metodus, kurie pasirinkti atsižvelgiant į tiriamo objekto specifiką.

Antra, skirtingų metodikų taikymas pasirinktas kaip priemonė, užtikrinanti gautų rezultatų pagrįstumą. Pirmieji trys tyrimai atkleidžia, kaip narkotikų baimė veikia visuomenės reakciją į deviaciją skirtinguose deviacijos amplifikacijos proceso etapuose. Šie trys tyrimai atspindi tiesioginį tyrėjo santykį su nagrinėjama problema. Ketvirtasis tyrimas, pusiau struktūruotas interviu su ekspertais, atkleidžia kaip narkotikų baimės poveikį psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui suvokia ekspertai. Šis tyrimas leidžia pažvelgti į tyrinjamą problemą per ekspertų suvokimo prizmę.

Pirmajame poskyryje aprašyta VU studentų anketinė apklausa atskleidžia tam tikros dalies visuomenės požiūrį į narkotinių medžiagų vartojimo problemą Lietuvoje. Tai pirmasis deviacijos amplifikacijos proceso etapas – visuomenės reakcija į deviaciją. VU studentų apklausa atskleidžia, kaip respondentai suvokia psichiką veikiančių medžiagų vartojimo problemą, šių medžiagų keliamą pavojų individui ir visuomenei bei šios problemos sprendimo būdus. Tyrimo rezultatų analizė parodo, kaip narkotikų baimė gali paveikti respondentų nuomonę apie narkotinių medžiagų vartojimo problemą.

Antrajame poskyryje pateikta lankomiausio Lietuvos naujienų portalo *delfi.lt* straipsnių susijusių su narkotinėmis medžiagomis komentarų kokybinė turinio analizė. Šis tyrimas leidžia

pažvelgti į tai, kaip internetinė žiniasklaida sustiprina visuomenės reakciją į deviaciją. Tai – antrasis deviacijos amplifikacijos proceso etapas. Kokybinė turinio analizė atlikta remiantis E. Goode'o ir N. Ben-Yahudos aprašytais moralinės panikos požymiais. Skaitytojų komentaruose užfiksuoti 2 iš 5 moralinės panikos dėl narkotikų požymiai: narkotinių medžiagų vartotojai vaizduojami kaip visuomenės priešai, o narkotinių medžiagų vartojimo problema – hiperbolizuojama.

Trečiajame poskyryje pateikta kiekybinė ir kokybinė Lietuvos Respublikos Seimo posėdžių stenogramų analizė. Šis tyrimas atskleidžia, kaip tiesioginė visuomenės reakcija ir reakcija žiniasklaidoje paveikia įstatymų leidėjo retoriką. Tyrimo metu išskirtos dvi narkotikų retorikos rūšys: „kontrolės ir bausmės“ ir „prevencijos ir gydymo“. Nustatyta, kad tiriamuoju laikotarpiu LRS dominavo „kontrolės ir bausmės“ retorika. Visuomenės reakcija į narkotinių medžiagų vartojimo problemą daro poveikį paskutiniam deviacijos amplifikacijos proceso etapui, kuris baigiasi narkotinių medžiagų kontrolės stiprinimu.

Paskutinis šiame skyriuje aprašytas tyrimas yra interviu su ekspertais. Šio tyrimo metu kalbinti ekspertai, dirbantys narkotinių medžiagų kontrolės, prevencijos ir gydymo nuo priklausomybės ligų srityse. Ekspertų išsakytos mintys apie narkotinių medžiagų kontrolę ir narkomanijos gydymą Lietuvoje leidžia giliau pažvelgti į pirmuosiuose trijuose tyrimuose aprašytą deviacijos amplifikacijos procesą.

2. 1. Vilniaus universiteto studentų požiūris į psichiką veikiančių medžiagų vartojimo problemą

Poskyryje aprašytas VU bakalauro studentų požiūris į psichiką veikiančių medžiagų vartojimą ir kontrolę Lietuvoje tyrimas. Studentų požiūris į kriminalizuotų ir nekriminalizuotų medžiagų vartojimo problemą yra tiesioginė visuomenės reakcija į deviaciją – pirmasis deviacijos amplifikacijos etapas. Tyrimo rezultatai rodo, kaip narkotikų baimė veikia studentų požiūrį į narkotinių medžiagų vartojimo problemą. Respondentų nuomone, psichiką veikiančių medžiagų vartojimas daug labiau paplitęs Lietuvoje negu jų tiesioginėje aplinkoje, o veiksmingiausi būdai spręsti narkotinių medžiagų vartojimo problemą yra sankcijų griežtinimas šių medžiagų vartotojams ir platintojams.

Tyrimo dalykas. Vilniaus universiteto bakalauro studentų požiūris į psichiką veikiančių medžiagų vartojimą ir šių medžiagų kontrolę Lietuvoje.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti VU studentų nuomonę apie psichiką veikiančių medžiagų vartojimą ir šių medžiagų kontrolę Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti studentų nuomonę apie psichiką veikiančių medžiagų vartojimo problemą Lietuvoje ir studentų aplinkoje.
2. Išsiaiškinti studentų nuomonę apie psichiką veikiančių medžiagų vartojimo keliamą pavojų žmogaus sveikatai: fizinę, priklausomybės ir socialinę žalą.
3. Išsiaiškinti studentų nuomonę apie psichiką veikiančių medžiagų kontrolę, efektyviausią priemonę sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą ir sankcijas taikomas šių medžiagų vartotojams.

Tyrimo metodas. Tyrimui įgyvendinti pasirinktas kiekybinis tyrimo metodas – anketinė apklausa. Tyrimo anketa sudaro 11 klausimų: 7 uždari klausimai su pasirenkamais atsakymais, 3 pusiau uždari klausimai su galimybe įrašyti savo atsakymo variantą ir 1 atviras klausimas apie respondento amžių. Dalis tyrimo klausimų yra panašūs į NKD, *Eurobarometro*, EMCDDA atliekamų gyventojų nuomonės apie psichiką veikiančių medžiagų vartojimo problemą tyrimų klausimus. Anketa pateikiama 1 priede. Anketinė apklausa pasirinkta dėl galimybės apklausti didelį skaičių respondentų, vienos anketos užpildymas užtrunka nuo 7–10 min. Visos anketos užpildytos Vilniaus universitete paskaitų arba pertraukų tarp paskaitų metu 2011-05-06. Gauti duomenys apdoroti statistinės analizės programa SPSS.

Respondentų atranka. Respondentai buvo atrinkti tikslinės atrankos būdu, siekiant garantuoti respondentų homogeniškumą studijų pakopos atžvilgiu – tyrime dalyvavo tik bakalaurantai, ir heterogeniškumą lyties atžvilgiu – atrenkant respondentus buvo stengiamasi, kad tyrime dalyvavusių vyrų ir moterų santykis būtų artimas visų studentų vyrų ir moterų santykiui. Tyrime dalyvavo 219 respondentų nuo 18 iki 24 metų: 64,5 % moterų ir 35 % vyrų, vienas respondentas lyties nenurodė. Remiantis Vilniaus universiteto pateiktais duomenimis, šiame universitete 2011-05-01 mokėsi 68,2 % moterų ir 31,8 % vyrų¹. Dvi iš 219 anketų nebuvo naudojamos statistinei analizei, nes viena buvo užpildyta doktoranto, o kita – beveik tuščia, pažymėta tik keletas atsakymų. Statistinei duomenų analizei naudoti 217 anketų duomenys.

Paklaidos tikimybė. Tyrimas nėra reprezentatyvus, nes taikyta neatsitiktinė respondentų atranka. Šiame tyrime dalyvavo 219 pirmosios studijų pakopos ir vientisųjų studijų studentų. Vilniaus universiteto pirmosios studijų pakopos ir vientisųjų studijų programose 2011 metais studijavo 16 396 studentai. Jeigu nebūtų nukrypimų nuo atsitiktinės atrankos apibrėžimo, visi VU

¹ Vilniaus universiteto studentų informacinės sistemos (VUSIS) duomenimis, žiūrėta 2011-05-16.

pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų studentai turėtų vienodą tikimybę patekti tarp respondentų, galima būtų teigti, kad tyrimo metų gautų duomenų paklaida su 95 % tikimybe neviršija 6,58 %.

Hipotezės

1. Studentų nuomone, psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimas visoje Lietuvoje yra didesnis negu studentų aplinkoje (gyvenamoje vietovėje, tarp draugų ir artimųjų).

2. Studentų nuomone, kriminalizuotų psichiką veikiančių medžiagų vartojimas daro didesnę žalą negu alkoholio ir tabako.

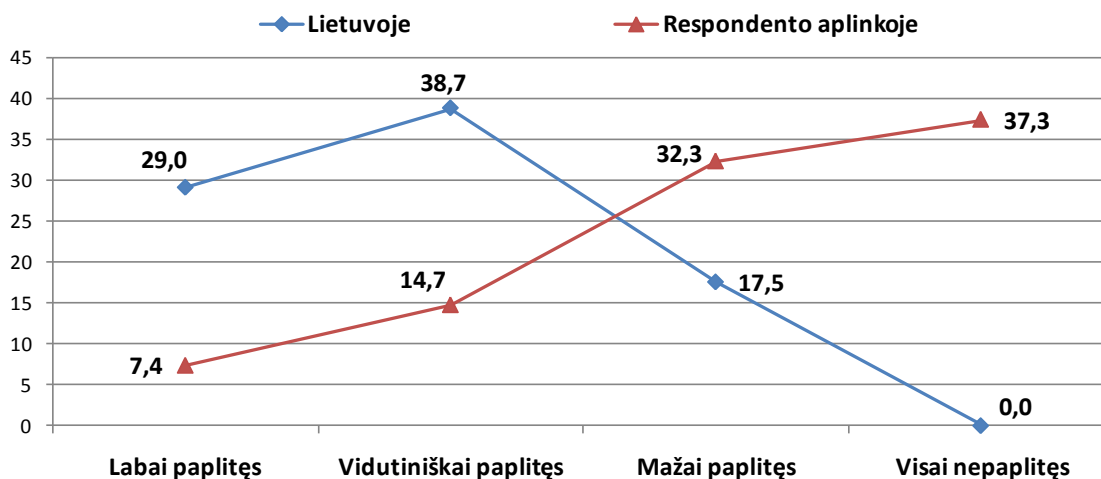
3. Studentų nuomone, efektyviausios priemonės sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą yra represinės priemonės, o daugumos anketoje išvardintų medžiagų vartotojams turėtų būti taikomos sankcijos.

2. 1. 1. Psichiką veikiančių medžiagų paplitimas

Pirmas tyrimo anketos klausimas buvo apie tai, kaip studentai vertina psichiką veikiančių medžiagų paplitimą Lietuvoje. Alkoholio ir tabako vartojimą labai paplitusiu nurodė daugiau negu 90 % respondentų. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų, tokių kaip heroinas, kokainas, amfetaminas, ekstazi, vartojimą labai paplitusiu įvardijo vos keletas respondentų. Šių medžiagų grupėje labiausiai išsiskyrė kanapių vartojimas, jį labai paplitusiu laiko 29 %, o paplitusiu dar 38 % respondentų.

Antrasis klausimas buvo apie psichiką veikiančių medžiagų paplitimą studentų aplinkoje. **Dauguma respondentų atsakė, kad jų aplinkoje psichiką veikiančių medžiagų vartojimas yra paplitęs daug mažiau negu visoje Lietuvoje.** Labiausiai paplitusios narkotinės ir psichotropinės medžiagos – kanapių – paplitimo vertinimas Lietuvoje ir studentų aplinkoje pateikiamas 6 pav. Beveik 70 % studentų, vertindami kanapių vartojimo paplitimą Lietuvoje, teigė, kad šios narkotinės medžiagos vartojimas yra vidutiniškai arba labai paplitęs. Vertindami kanapių vartojimo paplitimą savo aplinkoje, 22,1 % respondentų teigė, kad šios medžiagos vartojimas yra vidutiniškai arba labai paplitęs (6 pav.).

Tyrime dalyvavę Vilniaus universiteto studentai priklauso net kelioms narkotinių medžiagų vartojimo rizikos grupėms. Visų pirma jie yra nuo 18 – 24 metų amžiaus, o narkotinių medžiagų vartojimo paplitimas šioje grupėje yra vienas didžiausių, lyginant su kitomis amžiaus grupėmis (NKD, 2009a, p. 69). Antra respondentai gyvena Vilniuje. Šiame mieste yra vienas didžiausių sergančiųjų narkomanija ir nusikalstamų veikų susijusių su disponavimu narkotinėmis medžiagomis skaičius tenkantis vienam gyventojui (NKD, 2009a, p. 88).



6 pav. Respondentų atsakymai į klausimą, kaip vertina kanapių vartojimo paplitimą, proc.

Galima daryti prielaidą, kad studentų nuomonei apie psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimą daro žiniasklaida, kurioje informacija apie šią problemą pateikiama tendencingai. Probleminiai narkotinių medžiagų vartotojų portretai žiniasklaidoje pateikiami kaip tipiniai atvejai. Narkotinių medžiagų vartojimo ir kontrabandos apimtys pateikiamos absoliučiais skaičiais, nepateikiant lyginamosios kitų šalių statistikos. Todėl **viešajame diskurse skleidžiama informacija apie psichiką veikiančių medžiagų vartojimą įbaugina visuomenę, nors patys gyventojai su šia problema tiesiogiai nesusiduria.**

A. Dobrynino atlikto tyrimo „Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje“ duomenys taip pat patvirtina šiame tyrime gautus rezultatus. Dauguma tyrime dalyvavusių respondentų nepilnamečių nusikaltimų būklę savo aplinkoje įvertino geriau už nepilnamečių nusikaltimų būklę visos šalies mastu. A. Dobryninas teigia, kad respondentai apie nusikaltimus šalyje visų pirma sužino iš žiniasklaidos, „prisimenant, koku rakursu žiniasklaidoje pateikiamos nepilnamečių justicijos problemos, galima suprasti, kaip turėtų vertinti eilinis pilietis nepilnamečių nusikaltimų būklę visoje Lietuvoje“ (2000, p. 60).

2. 1. 2. Psichiką veikiančių medžiagų keliamas pavojus žmogui

Studentai tyrimo anketoje turėjo įvertinti psichiką veikiančių medžiagų žalą trimis aspektais: fizinę žalą, priklausomybės žalą ir socialinę žalą. Fizinė žala suprantama, kaip žala žmogaus organizmui, kai yra pakenkiamas normalus organų funkcionavimas. Priklausomybės žala – tai žala, kurią žmogus patiria dėl fizinės ir psichinės priklausomybės. Socialinė žala – tai žala individo socialiniam gyvenimui: šeimos, darbo santykiams, draugystei. Vertindami kriminalizuotų psichiką

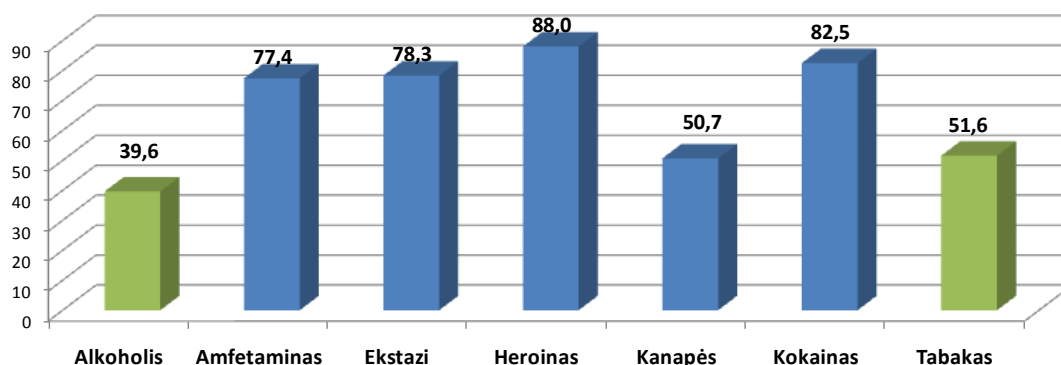
veikiančių medžiagų vartojimo žalą respondentai neatsižvelgė į daromos žalos pobūdį, t.y. vienos medžiagos žalą visais trimis aspektais įvertino beveik vienodai. Galima daryti prielaidą, respondentams sudėtinga įvertinti žalą keliais aspektais, nes šių medžiagų vartojimas Lietuvoje nėra paplitęs. Ši teiginį pagrindžia ir respondentų atsakymai į klausimą apie psichiką veikiančių medžiagų vartojimą. Teigiančių, kad bent kartą gyvenime vartojo heroiną, nebuvo nė vieno respondento. Anketų, kurios būtų pažymėta, kad respondentas yra vartojęs amfetaminą, kokainą ar ekstazi, yra nuo 2,3 % iki 3,2 % (3 lentelė).

3 lentelė. Respondentai, teigiamai atsakę į klausimą, kurias psichiką veikiančias medžiagas yra vartoję bent kartą gyvenime

Psichiką veikianti medžiaga	Respondentų sk.	Respondentų sk. proc.
Alkoholis	212	97,7
Amfetaminas	7	3,2
Ekstazi	7	3,2
Heroinas	0	0,0
Kanapės	66	30,4
Kokainas	5	2,3
Tabakas	171	78,8

Vienintelė kriminalizuota psichiką veikianti medžiaga, kurios vartojimas paplitęs tarp Vilniaus universiteto studentų, yra kanapės. Į klausimą, ar vartojo kanapes bent kartą gyvenime, teigiamai atsakė 30,4 % respondentų (3 lentelė). Kanapių vartojimo fizinę žalą kaip didelę įvardijo 56 % respondentų, nė karto nevartojusių kanapių, ir 37,9 % respondentų bent kartą gyvenime vartojusių kanapes.

Lyginant respondentų atsakymus apie psichiką veikiančių medžiagų vartojimo fizinę žalą, išsiskiria kriminalizuotos psichiką veikiančios medžiagos (7 pav.). Respondentai teigia, kad šių medžiagų vartojimo fizinė žala didesnė negu alkoholio ir tabako. Didžiojoje Britanijoje atlikto tyrimo metu apklausti ekspertai teigia, kad iš 7 pav. išvardytų psichiką veikiančių medžiagų, alkoholio daroma fizinė žala didesnė už tabako, kanapių ir ekstazi (C. Blakemore *et al.*, 2007, p. 1051). Galima daryti prielaidą, kad **apklausoje dalyvavę studentai kriminalizuotas medžiagas laiko pavojingomis dėl to, kad medžiagos yra kriminalizuotos, o ne dėl šių medžiagų poveikio.**



7 pav. Respondentai, teigiantys, kad psichiką veikiančių medžiagų vartojimas daro didelę fizinę žalą, proc.

Respondentų, teigiančių, kad alkoholis daro didelę fizinę žalą buvo 39,6 %, didelę socialinę žalą – 59,4 %, o didelę priklausomybės žalą – 66,8 %. Į klausimus apie tabako daroma žalą respondentų nuomonės taip pat išsiskyrė: didelę fizinę žalą įvardino 51,6 %, didelę socialinę žalą – 19,4 %, didelę priklausomybės žalą – 56,7 %. Galima daryti prielaidą, kad, respondentų nuomone, tabako vartojimas neturi didelių socialinių pasekmių ir yra toleruojamas aplinkinių. Tiek tabako, tiek alkoholio vartojimas tarp studentų yra labai paplitęs. Per paskutines 30 d. tabaką teigė vartoję 44,7 %, alkoholi – 84,3 %. Galima daryti prielaidą, kad **alkoholio ir tabako fizinę, socialinę ir priklausomybės žalą respondentams buvo lengviau įvertinti, nes dauguma respondentų šias medžiagas yra vartoję.**

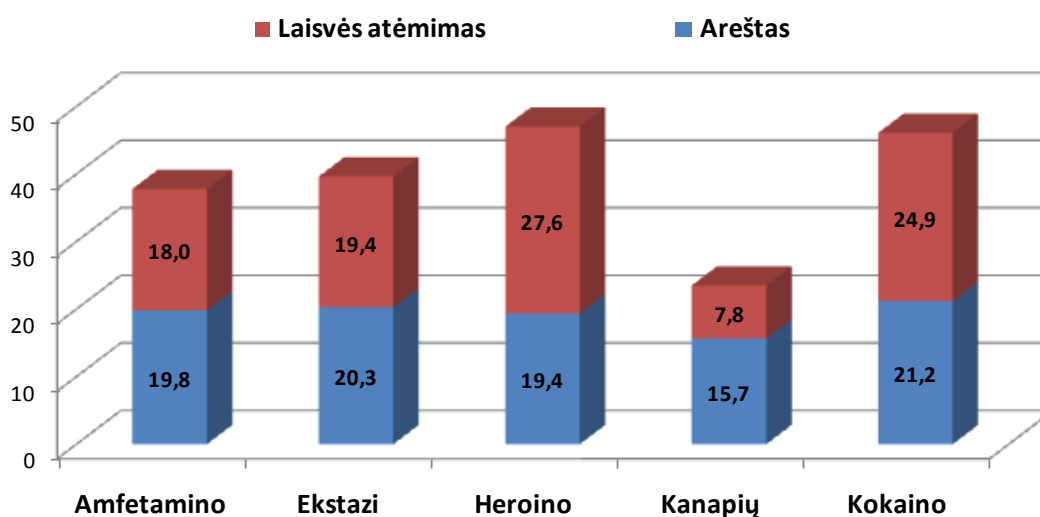
2. 1. 3. Psichiką veikiančių medžiagų kontrolė

Anketoje buvo užduotas klausimas apie efektyviausią priemonę sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą. Respondentams reikėjo nurodyti vieną, jų nuomone, efektyviausią priemonę. Daugumos respondentų nuomone, bausmių griežtinimas narkotinių medžiagų vartotojams ir platintojams yra efektyviausia priemonė sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą. Už šias represines priemones pasisakė 42,8 % respondentų. Informacijos sklaidą ir prevencines kampanijas efektyviausia priemone įvardijo 14,7 % respondentų (4 lentelė). Iš respondentų atsakymų į šį klausimą galime daryti prielaidą, kad **VU studentai pasisako už narkotinių medžiagų vartojimo problemos sprendimą naudojant represines priemones, kurios orientuotos į problemos pasekmes, o ne priežastis.**

4 lentelė. Respondentų atsakymai į klausimą apie efektyviausią priemonę sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą

Efektyviausia priemonė	Atsakymai, proc.
Griežtinti bausmes narkotikų platintojams	25,3
Griežtinti bausmes narkotikų vartotojams	17,5
Informacijos sklaida ir prevencijos kampanijos	14,7
Narkotikų legalizavimas	3,2
Narkotikų vartotojų gydymas ir rehabilitacija	7,4
Skurdo ir bedarbystės mažinimas	7,8
Sunku pasakyti	8,8
Kitos priemonės	4,1

Atsakydami į klausimą apie sankcijas psichiką veikiančių medžiagų vartotojams, dauguma respondentų teigė, kad amfetamino, ekstazi, heroino, kanapių ir kokaino vartotojus reikėtų bausti. O tinkamiausia sankcija šių medžiagų vartotojams yra laisvės apribojimas izoliuojant nuo visuomenės. Daugiausia respondentų pasisakė už laisvės atėmimo arba arešto bausmę heroino vartotojams – 46 %, mažiausiai – kanapių vartotojams – 23,5 % (8 pav.). Apie 20 % respondentų teigė, kad narkotinių medžiagų vartotojai turėtų būti baudžiami bandomis, tiek pat respondentų pasisakė už tai, kad šių medžiagų vartotojams būtų skiriami viešieji darbai. Už tai, kad narkotinių medžiagų vartotojai būtų nebaudžiami pasisakė nuo 4,1 % (už heroino vartojimą) iki 12,9 % respondentų (už kanapių vartojimą). Dalis respondentų pasisakė ir už tai, kad viešaisiais darbais arba bandomis būtų baudžiami alkoholio ir tabako vartotojai. Pinigine bauda tabako vartotojus siūlė bausti 21,2 % respondentų, alkoholio vartotojus – 18 % respondentų.



8 pav. Respondentai, teigiantys, kad narkotinių medžiagų vartotojus reikia bausti laisvės atėmimu arba areštu, proc.

Iš viso netaikyti jokių sankcijų tabako vartotojams siūlė 60,8 % respondentų, alkoholio vartotojams 50,2 % respondentų. Žinant, kad alkoholį bent kartą gyvenime vartojo 97,7 %, o per paskutines 30 d. – 84,3 %, galima daryti prielaidą, kad dalis studentų, net ir tų, kurie patys vartoja alkoholį, pasisako už sankcijas šios psichiką veikiančios medžiagos vartotojams. Tačiau tos sankcijos nėra griežtos – viešieji darbai arba piniginė bauda. Toks respondentų elgesys galėtų būti aiškinamas kaip tam tikra savęs pasmerkimo forma. Dalis respondentų svaiginasi, tačiau suvokia psichiką veikiančių medžiagų keliamą pavojų sveikatai, todėl sutinka būti baudžiami.

Anketinės apklausos rezultatai rodo, kad **dauguma respondentų pasisako už griežtas bausmes narkotinių medžiagų vartotojams. Respondentų nuomone, veiksmingiausias būdas spręsti narkotinių medžiagų vartojimo problemą yra bausmių griežtinimas** šių medžiagų vartotojams ir platintojams. Detalūs anketinės apklausos rezultatai pateikiami 2 priede.

2. 2. Moralinės panikos dėl narkotikų požymiai interneto dienraštyje *delfi.lt*

Tyrimė atlikta 2010 metais interneto naujienų portale *delfi.lt* publikuotų straipsnių apie narkotines medžiagas komentarų kokybinė turinio analizė. Remiantis E. Goode'o ir N. Ben-Yahudos moralinės panikos apibrėžimu, skaitytojų komentaruose išskirti 2 iš 5 moralinės panikos požymių: priešiškus narkotinių medžiagų vartotojams ir šių medžiagų vartojimo keliamo pavojaus disproporcija. Narkotinių medžiagų vartotojai ir platintojai skaitytojų komentaruose vaizduojami kaip *nevidonai*, jiems klijuojamos visuomenės priešų („atmatų“, „siurbėlių“, „degradų“) etiketės. Narkotinių medžiagų vartojimas vaizduojami kaip „nesustabdomai plintantis“ ir „žmones naikinantis“ blogis, o šią problemą siūloma spręsti skelbiant karą ir griežtinant bausmės narkotinių medžiagų vartotojams. Reakcija į deviaciją žiniasklaidoje – tai antras deviacijos amplifikacijos etapas.

Tyrimo dalykas. Lankomiausiame Lietuvos interneto dienraštyje *delfi.lt* 2010 m. publikuotų straipsnių apie narkotines medžiagas skaitytojų komentarai.

Tyrimo tikslas – nustatyti, kurie E. Goode'o ir N. Ben-Yahudos aprašyti moralinės panikos požymiai būdingi interneto dienraštyje *delfi.lt* 2010 m. publikuotų straipsnių apie narkotines medžiagas skaitytojų komentarams.

Tyrimo metodika. Kokybinė *delfi.lt* skaitytojų komentarų analizė atlikta remiantis E. Goode'o ir N. Ben-Yahudos išskirtais moralinės panikos požymiais. Tyrimė nagrinėjami du moralinės panikos požymiai: priešiškus ir disproporcija. Atliekant kokybinę *delfi.lt* skaitytojų komentarų analizę buvo sudarytos dvi komentarų grupės:

1. Pirmoje grupėje atrinkti tie komentarai, kuriuose vyrauja skaitytojų **priešiškumas narkotinių medžiagų vartotojams**, prekeiviams bei šių medžiagų kontrolės institucijoms.
2. Antrą grupę sudarė tie komentarai, kuriuose dominuoja su narkotinių medžiagų vartojimu susijusių **grėsmių disproporcija**: narkotinių medžiagų vartojimo keliamo pavojaus disproporcija ir bausmių disproporcija.

Straipsnių atranka. Analizei atrinkta 560 komentarų iš 10 *delfi.lt* naujienų pranešimų. Skaitytojų komentarai buvo atrinkti *delfi.lt* paieškos sistemoje nustatčius du atrankos kriterijus: straipsnio pavadinime turi būti žodis „narkotikai“ ir naujienų pranešimai turi būti publikuoti 2010 m. Kokybinei analizei pasirinkti 10 pirmųjų paieškos sistemos surastų straipsnių komentarai. Straipsnių pavadinimai, publikavimo datos ir komentarų skaičius pateikiami 3 priede. Dalis komentarų nepasirašyti, pasirašyti viena raide arba skyrybos ženklais, todėl cituojant komentarus yra nurodomas tik komentatoriaus numeris, pavyzdžiui, K_1. Komentarų kalba netaisyta.

Hipotezės

1. Naujienų portalo *delfi.lt* skaitytojų komentaruose narkotinių medžiagų vartotojo portretas vaizduojamas naudojant necenzūrinius žodžius, jis vaizduojamas kaip visuomenės priešas.
2. Naujienų portalo *delfi.lt* skaitytojų komentaruose narkotinių medžiagų vartojimas vaizduojamas kaip absoliutus blogis, o šių medžiagų vartojimo problema – hiperbolizuojama.

2. 2. 1. Priešiškumas narkotinių medžiagų vartotojams ir platintojams

Vienas iš moralinės panikos požymių – išaugęs visuomenės narių priešiškumas tam tikrai individų grupei, kurios elgesys tampa moralinės panikos objektu. Grupės nariai žiniasklaidoje yra vaizduojami kaip visuomenės priešai, o jų elgesys – laužantis moralines normas ir keliantis pavojų visuomenės išlikimui (E. Goode ir N. Ben-Yahuda, 1994, p. 157).

Skaitytojų komentarai, kuriuose dominuoja priešiškumas asmenims susijusiems su neteisėtu disponavimu narkotinėmis medžiagoms, yra suskirstyti į du pogrupius:

1. Pirmajame pogrupyje skaitytojai išreiškia **priešiškumą narkotinių medžiagų vartotojams ir prekeiviams**.
2. Antrajame pogrupyje **priešiškumas išreiškiamas narkotinių medžiagų kontrolės institucijoms**.

Narkotinių ir psichotropinių medžiagų laikymas ir platinimas Lietuvoje yra uždraustas įstatymu. Už šių medžiagų vartojimą ir platinimą gali būti skiriama laisvės atėmimo bausmė iki 15

metų (LRS, 2000, str. 260), tačiau nepaisant bausmių griežtumo narkotinių medžiagų vartojimas Lietuvoje paskutiniaisiais metais nuolat augo (NKD, 2010, p. 63). Aušra Gavėnaitė monografijoje apie deviantines subkultūras iškelia klausimą dėl narkotinių medžiagų kriminalizavimo: ar protinga drausti šių medžiagų platinimą ir vartojimą, jeigu šis reiškinys tampa jaunimo subkultūrų dalimi? (2007, p. 147). Kaip argumentą prieš narkotinių medžiagų kriminalizavimą A. Gavėnaitė pateikia Nyderlandų pavyzdį, kur marihuanos vartojimas ir platinimas yra legalus. Teigiamos tokio reiškinio pasekmės – sumažėjęs nusikaltimų skaičius ir ekonominė nauda valstybei (2007, p. 147). Šiame darbe svarbus kitas šio reiškinio aspektas – tai pasikeitęs Nyderlandų visuomenės požiūris į narkotinių medžiagų vartotojus. Nors septintajame ir aštuntajame XX a. dešimtmečiais narkotinių medžiagų vartotojai buvo laikomi asmenimis, keliančiais pavojų visuomenei, šiandien, kai marihuanos Nyderlanduose galima nusipirkti taip pat lengvai, kaip tabako gaminių Lietuvoje, Nyderlandų narkotinių medžiagų „vartotojai, kaip ir Lietuvos rūkaliai, nėra laikomi kažkuo išsiskiriančiais visuomenės nariais“ (A. Gavėnaitė, 2007, p. 147).

Moralinės panikos dėl narkotikų diskurse dominuoja konfrontacija tarp „jų“ ir „mūsų“, tarp paprastų žmonių ir *nevidonų*. *Delfi.lt* skaitytojų komentaruose minėta konfrontacija kyta tarp narkotinių medžiagų vartotojų ir tų, kurie nevarvoja, tarp laužančių įstatymus ir tų, kurie jų laikosi. Skaitytojai kalba apie realų pavojų, kuris kelia grėsmę jiems ir jų šeimoms. Komentaruose teigiama, kad narkotinių medžiagų vartotojai ir prekyautojai prievarta verčia jų vaikus vartoti šias medžiagas:

„Jo sakai tegul prekiauja, bet kai **narkomanas pripjaus tave arba tavo šeimą**, manau negedosi tokiu nesamoniū“ (K_1);

„Kai **narkomanai tavo vaiką pripratins prie narkotikų**, tai gal kitaip pamastysi“ (K_2);

„Kaip tai nebūtina viešinti??? Jau tuoj visi nusikaltimai taps absoliučiai anonimiški. Čia **nusikaltėliai šers mūsų vaikus narkotikais** ir tėvai netūrės galimybės žinoti kas taip daro“ (K_3).

Vienas iš etikečių kljavimo teorijos autorių H. S. Beckeris teigia, kad deviaciją sukuria pati visuomenė arba atskiros jos grupės, kurdamos „taisyklės, kurių pažeidimas ir sudaro deviaciją“ (cit. pg. A. Gavėnaitė, 2007, p. 150). Remiantis šiomis taisyklėmis, deviantams prikljuojama tam tikra etiketė. H. S. Beckerio teigimu, deviacija slypi ne pačiame veiksme, kurį atlieka deviantas, ji yra kaip „pasekmė tų taisyklių ir sankcijų taikymo „pažeidėjui“ “ (cit. pg. A. Gavėnaitė, 2007, p. 150-151). *Delfi.lt* skaitytojai narkotinių medžiagų vartotojams ir prekyviams taip pat kljuoja įvairias etiketes. Deviantai vadinami įvairiais epitetais, necenzūriniais žodžiais, kurie atitinka S. Coheno aprašytų *nevidonų* pavadinimus:

„Taip ir toliau su tais **asilais narkomanais...**“ (K_4); „Matyt pats esi **smirdantis narkomanas...**“ (K_5); „Pas mus labai gerbiamos visokių **atmatų** teisės...“ (K_6); „...už tuos pinigus sukurti negailestingą būrį prieš **narkošas...**“ (K_7); „...tas **siurbeles** naikinti...“ (K_8); „Reikia skelbti negailestingą karą tiems **biesams...**“ (K_9); „...šituos „**svolačius**“, kiek jie sugadina žmonėms gyvenimų, baisu.“ (K_10); „Va čia tai gerai padarė. Tokiems **brudams** dar reikėjo užmesti...“ (K_11); „Laikykitės tai ir toliau naikinam **blogi!**“ (K_12); „Visus tuos **degradus** reikia dar ne taip išstrankyti...“ (K_13); „**Buožgalviai prakeikti**“ (K_14).

Skaitytojų komentaruose teigiama, kad *nevidony*, kurie prisideda prie narkotinių medžiagų platinimo, galima rasti ne tik gatvėse, mokyklose ar klubuose, bet ir policijos komisariatuose. Toliau aprašomas priešiškus narkotinių medžiagų kontrolės institucijoms ir pareigūnams, kurie taip pat prisideda prie prekybos šiomis medžiagomis.

Naujienu portalu *delfi.lt* skaitytojai *nevidonais* įvardija ne tik narkotinių medžiagų vartotojus ir jų platintojus, bet ir valstybinę kontrolės aparatą: policiją, teismus, Narkotikų kontrolės departamentą. Komentaruose teigiama, kad narkotinių medžiagų vartojimu yra suinteresuoti ne tik narkotinių medžiagų prekiautojai, bet ir valstybės pareigūnai ar atskiros institucijos:

„2 policijos komisariatas puikiai žino, kokiam name Grigiškėse vyksta prekyba narkotikais ir nuolatiniai triukšmavimai naktimis. Nekarto nemačiau patrulinės mašinos. Kvieti ir tai nevažiuoja. **Narkotikų prekyba – tai bendras biznis su policija**“ (K_15);

„Kai tik sulaikomi narkotikai tuojau giriamasi per visas informacijos priemones. Bet kodėl kapų tylą apie tai, kaip, kur, kada, kiek tų narkotikų sunaikinama. Per užsienio TV kanalus dažnai rodomos tokios akcijos, o pas mus neteko nei matyti nei girdėti kaip tai daroma. **Užtat ir pakliūna paskui patys pareigūnai su kvaišalais**“ (K_16);

„Jeigu **mentai žino kas prekiauja narkotikais ir nieko nesiima, reiškia jie tokį reikalą toleruoja, nes turi iš to naudos.** Nelabai suprantu ką veikia Narkotikų kontrolės departamentas? Kiek ten prisėdę darmajiedų! Kontroliuoja jie matomai tik tai kas, kur, kiek ir ko parduoda, kad susirinktu savo dalį, kad prekeiviai nepritrūktu prekių“ (K_17).

A. Gavėnaitė teigia, kad kai moralinė panika pasibaigia įstatymo ar organizacijos sukūrimu, tuomet valstybės kontrolės aparatas yra suinteresuotas tos deviacijos ar deviantinių grupių egzistavimu. Iš vienos pusės, policija yra suinteresuota parodyti, kad ji efektyviai sprendžia jai patikėtas problemas – mažinti narkotinių medžiagų paklausą ir pasiūlą. Iš kitos pusės, policija yra suinteresuota, kad narkotinių medžiagų vartojimo problema atrodytų aktuali, o policijos darbas – reikalingas (2007, p. 153). Kriminologinės konflikto teorijos šalininkai teigia, kad galia ir valdžia

visuomenėje nulemia socialinę nelygybę, o „įstatymas tampa ginklu, padedančiu primesti savo interesus“ (J. Aleknavičienė 2007, p. 199).

Žiniasklaida tampa tarpininku, perduodant interneto dienraščio skaitytojų reakciją į deviaciją. Skaitytojų komentarų analizė atskleidžia, kad **narkotinių medžiagų vartotojus komentatoriai vertina kaip visuomenės priešus, su kuriais reikia kovoti**. Dalis komentatorių bijo dėl savo ir savo šeimos saugumo, nes jų nuomone, narkotinių medžiagų vartotojai gali ne tik priversti jų vaikus vartoti šias medžiagas, bet ir gali juos nužudyti.

2. 2. 2. Narkotinių medžiagų vartojimo problemos disproporcija žiniasklaidoje

Kitas šiame tyrime nagrinėjamas moralinės panikos požymis yra problemos disproporcija žiniasklaidoje. Disproporcija moralinėje panikoje apibrėžiama kaip reiškinys, kai problemai, su kuria susiduria visuomenė, žiniasklaidoje skiriama nepagrįstai daug dėmesio. O tos problemos keliamą grėsmę visuomenei – hiperbolizuojama (E. Goode ir N. Ben-Yahuda, 1994, p. 157).

Delfi.lt skaitytojų komentarai, kuriuose dominuoja su narkotinių medžiagų vartojimu susijusių grėsmių disproporcija, suskirstyti į du pogrupius:

1. Pirmasis komentarų pogrupis sudarytas iš tokių komentarų, kuriuose naujienų portalo *delfi.lt* skaitytojai pasisako už labai griežtas bausmes narkotinių medžiagų vartotojams. Tai **bausmių disproporcija**.
2. Antrajame komentarų pogrupyje dominuoja **narkotinių medžiagų vartojimo keliamo pavojaus visuomenei disproporcija**.

Viena pirmųjų istorijoje žinomų moralinių panikų E. Goode'o ir N. Ben-Yahudos aprašyta viduramžiais vykusį raganų medžioklę, vykusį 1400–1650 m. Europoje. Šimtai tūkstančių žmonių, buvo apkaltinti bendradarbiavimų su velniu ir sudeginti gyvi ant laužo (1994, p. 150). Ši moralinė panika pasižymėjo ne tik savo mastais, bet ir bausmių disproporcija. Šiais laikais moralinė panika turi šiek tiek kitokius pavidalus, tačiau, kaip rodo tyrimo rezultatai, žmonės vis dar siūlo *nevidonus* gyvus deginti ant laužo:

„Visus **narkotikų prekeivius reikia deginti gyvus**, nes jie žino į kokias kančias ir nelaimes stumia kitus žmones, o jie brudai lobsta ir dykaduoniauja iš kito nelaimės. Fuiiiii- **visus šiuos brudus deginti**“ (K_18);

„Už narkata tikrai **reikia mirties bausmės, jie gi mūsų vaikus žudo**“ (K_19);

„**Vienintelė išeitis tai labai griežtos bausmės**, geriausias pavyzdys Singapūras, kur **narkotikų prekeiviai, jų stogai paprasčiausiai likviduojami** ir tokių problemų ten nėra“ (K_20);

„Reikalaukime įvesti **mirties bausmę prekytojams narkotikais**“ (K_21);

„Ir **pakart isgama!**“ (K_22).

E. Vileikienė teigia, kad moralinės panikos dėl narkotikų skleidėjos vaidmenį atlieka ne tik žiniasklaida, bet ir kriminalinės justicijos institucijos. Moralinės panikos sukelta narkotikų baimė „gali pasitarnauti kaip pretekstas, pateisinantis valstybės išlaidas kriminalinės justicijos institucijoms“ (2007, p. 43). Šios institucijos žiniasklaidai periodiškai pateikia informaciją apie kriminogeninę padėtį šalyje. Tendencingi kriminalinės justicijos atstovų pareiškimai, apie „milžinišką“ nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis medžiagomis, skaičiaus augimą, gali sukelti visuomenės ir politikų reakciją. A. Dobrynino atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad visuomenė svarbiausia Lietuvos nepilnamečių problema mano esant narkotinių medžiagų vartojimą (2000, p. 55). Politiniame diskurse narkotinių medžiagų vartojimo problemos sprendimas virsta karo su narkotikais paskelbimu. Kaip ir kiekvienas karas, taip ir karas su narkotikais reikalauja ne tik finansinių išteklių, bet ir aukų. Karas su narkotikais tampa karu su narkotinių medžiagų vartotojais ir baigiasi bausmių griežtinimu ar kitomis represinėmis priemonėmis. Filosofas D. N. Husakas, tyrinėjantis narkotinių medžiagų kriminalizavimo problemą, teigia, kad „bausmė yra pats baisiausias dalykas, kurį valstybė gali padaryti savo piliečiams“ (2003, p. 505). D. N. Husako nuomone, narkotinių medžiagų vartotojų išvis nereikėtų bausti. Lietuvos viešajame diskurse dominuoja priešinga nuomonė. Naujienų portalas *delfi.lt* skaitytojais narkotinių medžiagų vartojimo problemą siūlo spręsti represinėmis priemonėmis – skelbti karą narkotinių medžiagų vartotojams ir platintojams:

„**Reikia veiksmingos kovos**, o ne pavieniu smulkiu dileriu gaudynes tik tada bus efektas, o vienam dileriui atsiras dar du“ (K_23);

„...aciū dievui... gal nors kiek pajudės **kova su tais narkotikų platintojais**... nes dabar jie visai nebaudžiami ir sužūlėje... **taškyk juos vyrai į šonus**“ (K_24).

Remiantis NKD užsakyto tyrimo duomenimis, 2004 m. bent kartą gyvenime narkotines medžiagas vartojo 8,2 %, 2008 m. – 12,5 % (2009b, p.19). Nuo 2004 iki 2008 m. asmenų, vartojusių narkotines medžiagas, skaičius Lietuvoje išaugo, tačiau palyginti su kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimu, narkotinių medžiagų vartojimo mastai nėra tokie dideli.

Respondentams buvo užduotas klausimas, ar per paskutines 30 d. jie vartojo psichiką veikiančias medžiagas. Narkotines medžiagas teigė vartoję 1,5 % respondentų, alkoholį – 62,2 % respondentų, tabaką – 31,5 % respondentų (NKD, 2009 b, p. 13, 15, 19). Tačiau būtent narkotinių medžiagų vartojimas žiniasklaidoje pateikiamas kaip nesustabdomai plintanti liga, šių medžiagų vartojimo mastai dažnai hiperbolizuojami:

„Kodėl, nekontroliuojami kaimai, gyvenvietės, **pilnu tempu vyksta tų kvaišalų pardavimas**, ... net viešai prie parduotuvėlių, ... patrulių niekuomet nepamatysi, ... kodėl taip yra“ (K_25);

„Kas suinteresuotas narkotiku plitimu? kodėl tai **nesustabdomai plinta**-pamastykim kas už to stovi. kas iš to gauna pasakiskus pinigus“ (K_26).

Interneto dienraščio *delfi.lt* skaitytojų komentaruose nubrėžiama aiški riba, tarp to, kas yra normalu ir priimtina visuomenėje, ir to, kas nepriimtina. Čia teigiama, kad narkotinių medžiagų vartojimas naikina visuomenę ir tautą. Narkotinės medžiagos lyginamos su absoliučiu blogiu, kuris veda „tiesiai į mirtį“:

„**Narkotikai yra žmonių žudymas**, kaip galima pardavinėti toki „produktą“, kuris narkomanu tapusi **žmogų pasius tiesiai į mirtį**?“ (K_27);

„Tie narkošos-brudai visus baigia įbauginti-tiesiog **sukuria mūsų visuomenėje chaosą**“ (K_28);

„Negalima tokiems asmenims turėti gailesčio-**jie naikina mūsų tautą**“ (K_29).

Šiame darbe aptarti 2 iš 5 moralinės panikos požymių: priešiškus narkotinių medžiagų vartotojams ir šių medžiagų vartojimo keliamo pavojaus disproporcija. Remiantis E. Goode'o ir N. Ben-Yahudos teorija, moralinės panikos atvejį galima identifikuoti tada, kai visuomenės reakcija į deviaciją atitinka visus penkis moralinės panikos požymius. Interneto dienraščio *delfi.lt* skaitytojų komentaruose užfiksuoti du moralinės panikos požymiai, o ne visa moralinė panika.

2. 3. Narkotikų retorikos kaita Lietuvos Respublikos Seime

Tyrime atlikta 2007–2008 m. LRS posėdžių stenogramų kiekybinė ir kokybinė turinio analizė, išskirtos ir tipologizuotos dvi narkotikų retorikos rūšys: „kontrolės ir bausmės“ ir „prevencijos ir gydymo“. „Kontrolės ir bausmės“ retorikoje diskutuojama apie bausmių ir kontrolės

griežtinimą, „prevencijos ir gydymo“ retorikoje – prevencinių priemonių taikymą, asmenų, priklausomų nuo narkotinių medžiagų, gydymą ir reabilitaciją. Narkotikų retorika suklasifikuota remiantis B. D. Holiano nusikaltimų retorikos klasifikacija. Apskaičiuotas retorikos vartojimo dažnis ir nustatyta, kad jis kito šuoliais, o dominuojanti buvo „kontrolės ir bausmės“ retorika. Šios retorikos dominavimas veda socialinės kontrolės institucionalizavimo link. Tai – trečiasis deviacijos amplifikacijos proceso etapas.

Remiantis šiuo tyrimu 2010 m. Nacionalinėje Lietuvos sociologų konferencijoje buvo skaitytas pranešimas „Narkotikų retorikos kaita Lietuvos Respublikos Seime: atvejo tyrimas“. Tokiu pačiu pavadinimu parengtas mokslinis straipsnis, kuris bus išspausdintas tarptautinėse duomenų bazėse referuojamame socialinių tyrimų žurnale „Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas“ 2011 m. birželio mėnesį.

Tyrimo dalykas. Lietuvos Respublikos Seimo 2004–2008 m. kadencijos trijų eilinių sesijų (6, 7, 8) posėdžių stenogramos, kuriose užfiksuotos diskusijos, susijusios su narkotinių ir psichotropinių medžiagų politika.

Tyrimo tikslas – išskirti pagrindines narkotikų retorikos rūšis ir nustatyti jų kaitos tendencijas Lietuvos Respublikos Seimo (toliau LRS) posėdžiuose 2007–2008 m.

Tyrimo metodika. *Kokybinė turinio analizė.* Atliekant LRS diskusijų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kokybinę turinio analizę daryta prielaida, kad tam tikrų žodžių vartojimas atspindi vieną arba kitą retoriką. Išskirti ir tipologizuoti du pagrindiniai politinės retorikos tipai: „kontrolės ir bausmės“ bei „prevencijos ir gydymo“. „Kontrolės ir bausmės“ retorikai priskirti žodžiai: „bausmė“, „karas“, „pažeidimas“, „policija“, „prievara“ ir jų sinonimai. „Prevencijos ir gydymo“ retorikai priskirti žodžiai: „prevencija“, „gydymas“, „švietimas“, „pagalba“ ir jų sinonimai. Narkotikų retorika suklasifikuota remiantis B. D. Holiano nusikaltimų retorikos klasifikacija. B. D. Holiano tyrime, kuriame atlikta JAV politikų retorikos kokybinė turinio analizė, išskirti du nusikaltimų retorikos tipai: „bausmės“ ir „prevencijos“ retorika (2004, p. 102). Analizuojant narkotikų retoriką, „bausmės“ retorikos sąvoka buvo praplėsta įtraukus diskusijas apie narkotinių medžiagų kontrolės stiprinimą, todėl ji pavadinta „kontrolės ir bausmės“ retorika. „Prevencijos“ retorikos sąvoka praplėsta įtraukus diskusijas apie asmenų, sergančių priklausomybe nuo narkotinių medžiagų, gydymą ir reabilitaciją, todėl ji pavadinta „prevencijos ir gydymo“ retorika.

Kiekybinė turinio analizė. Kiekybinė turinio analizė atlikta programa *Hamlet II*. Analizuotos trys Seimo sesijos: 6 sesiją sudaro 59 posėdžiai, 7 sesiją – 63 posėdžiai, 8 sesiją – 65 posėdžiai. Siekiant sumažinti vienos rinkmenos apimtį megabaitais, kiekviena sesija buvo padalyta pusiau

pagal posėdžių skaičių. Kiekybinei turinio analizei paruošti duomenys sudarė 6 rinkmenas (*txt* formatu), kuriose buvo nuo 492 235 iki 742 108 žodžių kiekvienoje, iš viso 3 828 207 žodžiai.

Pirma, apskaičiuotas žodžio „narkotikai“ ir jo sinonimų vartojimo dažnis posėdžių metu skirtingais laikotarpiais. Kiekybinei turinio analizei paruoštose rinkmenose buvo nevienodas žodžių skaičius, todėl apskaičiuotas ir santykinis žodžio „narkotikai“ bei jo sinonimų dažnis, parodęs reikšminio žodžio vartojimo dažnio santykį su visų rinkmenoje esančių žodžių skaičiumi. Ieškota šių žodžių: „narkotikai“, „kvaišalai“, „svaigalai“, „psichotropinės medžiagos“ ir skirtingų narkotinių ir psichotropinių medžiagų rūšių: „heroino“, „kokaino“ ir t. t.

Antra, apskaičiuotas teksto elementų skaičius, kuriuose žodis „narkotikai“ vartojamas drauge su „kontrolės ir bausmės“ arba „prevencijos ir gydymo“ retorikai priskirtais žodžiais. Teksto elemento apimtis – 120 žodžių.

Trečia, apskaičiuotas Žakardo (*Jaccard*) koeficientas, rodantis ryšio stiprumą tarp dviejų aibės elementų. Žakardo koeficientas šiame tyrime parodo teksto elementų skaičiaus, kuriuose vartojami abu reikšminiai žodžiai, santykį su teksto elementų skaičiumi, kuriuose vartojamas bent vienas iš dviejų reikšminių žodžių. Kuo didesnė Žakardo koeficiento reikšmė, tuo dažniau du reikšminiai žodžiai tekste vartojami kartu. Koeficiento formulė ir reikšmės pateikiami 4 priede.

Posėdžių atranka. Tyrimui pasirinktos LRS 2004–2008 m. kadencijos trijų eilinių sesijų (6, 7, 8) posėdžių stenogramos: 187 posėdžiai nuo 2007-03-10 iki 2008-07-15. Posėdžių stenogramos paimtos iš LRS tinklalapio *www.lrs.lt*. Tyrimas atliktas 2009 m., pirminei turinio analizei buvo pasirinktos paskutinės Seimo kadencijos paskutinių keturių sesijų posėdžiai. Tačiau paskutinė – devintoji – neeilinė Seimo sesija buvo atmesta, nes ji yra daug trumpesnė negu kitos trys. Duomenys apie LRS posėdžių stenogramų kiekybinei turinio analizei paruoštus tekstus ir kiekybinės analizės atliktos programą Hamlet II rezultatai pateikiami 5 priede.

Hipotezė. LRS posėdžių stenogramose 2007–2008 m. dominuoja diskusijos, susijusios su sankcijų griežtinimu ir kontrolės stiprinimu narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartotojams.

2. 3. 1. Narkotikų retorikos rūšys

„Kontrolės ir bausmės“ retorika. „Kontrolės ir bausmės“ retorikoje dominuoja dvi požiūrio į narkotinių medžiagų vartojimo problemą grupės: pirmojoje grupėje siūloma taikyti griežtas bausmes ir kitas kontrolės priemones asmenims, vartojantiems ir platinantiems narkotines medžiagas, antroje grupėje narkotinių medžiagų vartojimo mastai hiperbolizuojami, skelbiamas karas narkotinių medžiagų platintojams ir vartotojams.

Pirmoje „kontrolės ir bausmės“ retorikos grupėje teigiama, kad efektyviausios priemonės narkotinių medžiagų vartojimui mažinti – griežtesnės bausmės, įvairūs draudimai ir ribojimai:

„Įrodyta, kad **tik sugriežtintais apribojimais galima pasiekti efektą**“ (Pundzius);

„Pasaulinės sveikatos organizacijos ekspertai taip pat pažymi, kad **kontrolė, paremta griežtais įstatymais**, aplinkos keitimas taip, kad nesveika elgsena pasidarytu neįmanoma, <...> **yra efektyvios priemonės**“ (Pundzius).

Antroje „kontrolės ir bausmės“ retorikos grupėje psichiką veikiančių medžiagų vartojimas vaizduojamas kaip visuomenės priešas, su kuriuo reikia kovoti. Prevencinių priemonių taikymas „kontrolės ir bausmės“ retorikoje laikomas neefektyvia narkotinių medžiagų paklausos mažinimo priemone:

„Reikia daugiau dėmesio skirti ir **kovai su narkotikais**, nes tai yra pagrindinis mus pasiekiantis **užkratas, naikinantis, žudantis mūsų žmones**, kai jie vartoja narkotikus“ (Olekas);

„Lietuvos žmonės pasigenda svarbaus sprendimo, kad artimiausiu laikotarpiu Vyriausybei prioritetais taps **kova su alkoholizmu ir narkomanija**“ (Visockytė).

„Moksliniais tyrimais įrodyta, kad **auklėjimas ir švietimas dėl žalingų įpročių poveikio sveikatai labai mažai efektyvus**, nes žmogus kaip individas, yra per silpnas atsispirti šio blogio įtakai“ (Pundzius).

Atlikus kiekybinę turinio analizę, Seimo posėdžių stenogramose buvo rasti 227 teksto elementai, kuriuose vartojamas žodis „narkotikai“. „Kontrolės ir bausmės“ narkotikų retorika pavartota 218 teksto elementų. Dažniausiai vartotas žodis „kontrolė“ – 106 teksto elementuose, „neteisėtas“ – 33, „karas“ – 25, „bausmė“ – 27, „policija“ – 18 teksto elementų. Iš „kontrolės ir bausmės“ retorikai priskirtų žodžių didžiausia Žakardo koeficiento reikšmė yra tarp žodžių „narkotikai“ ir „kontrolė“. Tai reiškia, kad žodis „kontrolė“ buvo vartojamas dažniausiai iš visų „kontrolės ir bausmės“ retorikai priskirtų žodžių.

„Prevencijos ir gydymo“ retorika. „Prevencijos ir gydymo“ retorikoje dominuojančius pasisakymus galima susiskirstyti į dvi grupes: pirmojoje grupėje siūlomi narkotinių medžiagų vartojimo problemos sprendimai siejami su šio reiškinio priežastimi, antrojoje – su pasekme.

Pirmoje „prevencijos ir gydymo“ retorikos grupėje dominuoja pasisakymai, kuriuose narkotinių medžiagų vartojimą siūloma mažinti taikant įvairias prevencines priemones. Diskusijose

siūloma skirti lėšų moksleivių švietimui, prieš psichiką veikiančių medžiagų vartojimą nukreiptai reklamai:

„Į krepšelio lėšas siūlau įtraukti visas lėšas, susijusias su įvairiomis programomis, t. y. su **narkomanijos prevencijos, socializacijos ir prevencijos programa**“ (Margevičienė);

„Reikėtų įstatymo projekte įpareigoti ne tik sporto, bet ir jaunimo laidas, **prevenčines laidas**, ir ko dabar ėmėsi ir privatūs transliuotojai, būtent **antialkoholinės reklamos, prieš narkotikų vartojimą nukreiptos programos**, kad jauniems žmonėms nuo pat jaunų dienų būtų galima įskiepyti sveikos gyvensenos poreikį“ (Skardžius).

Antroje „prevencijos ir gydymo“ retorikos grupėje kalbama apie narkomaniją kaip ligą. Pranešėjai siūlo spręsti narkotinių medžiagų vartotojų problemas įvairiomis gydymo ir reabilitacijos programomis:

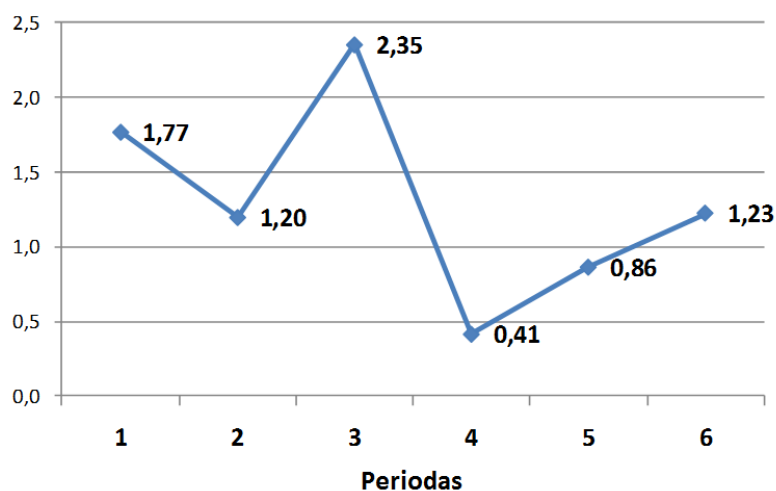
„Aptarėme Narkotikų kontrolės departamento strateginį planą, kuris yra kompleksinis, apima Švietimo ministerijos, kitų žinybų veiklą <...> šitas projektas, <...> turės poveikį, bent jau profilaktikai, kaip mes tikimės, bet ne tik profilaktikai, bet ir **gydymui tų, kurie jau pakliuvo į priklausomybę**“ (Kirkilas);

„Vienas iš dabar jau besibaigiančios programos laimėjimų yra tai, kad **Lietuvoje buvo suformuota valstybinė žmonių, turinčių problemų su narkotikais, reabilitacijos programa**“ (Černiauskas).

„Prevencijos ir gydymo“ narkotikų retorika buvo vartojama 166 teksto elementuose. Dažniausiai vartotas žodis „gydymas“ – 75 teksto elementuose, „prevencija“ – 48, „mokymas“ – 32 teksto elementuose. Iš „prevencijos ir gydymo“ retorikai priskirtų žodžių didžiausia Žakardo koeficiento reikšmė yra tarp žodžių „narkotikai“ ir „prevencija“. Tai reiškia, kad žodis „prevencija“ buvo vartojamas dažniausiai iš visų „prevencijos ir gydymo“ retorikai priklausančių žodžių.

2. 3. 2. Narkotikų retorikos kaita

Apskaičiuota, kad žodis „narkotikai“ tiriamuoju laikotarpiu pavartotas 493 kartus. Rasti 227 teksto elementai su žodžiu „narkotikai“. Tai reiškia, kad viename teksto elemente, kurio ilgis – 120 žodžių, žodis „narkotikai“ vidutiniškai buvo pavartotas beveik du kartus. Apskaičiavus žodžio „narkotikai“ ir jo sinonimų vartojimo santykinį dažnį, gautos labai mažos šio dydžio reikšmės (didžiausia reikšmė 3 periode siekė 0,00024), todėl vaizduojant grafiškai santykinio dažnio reikšmių kaitą, gauti rezultatai buvo padauginti iš 10 000 (9 pav.).

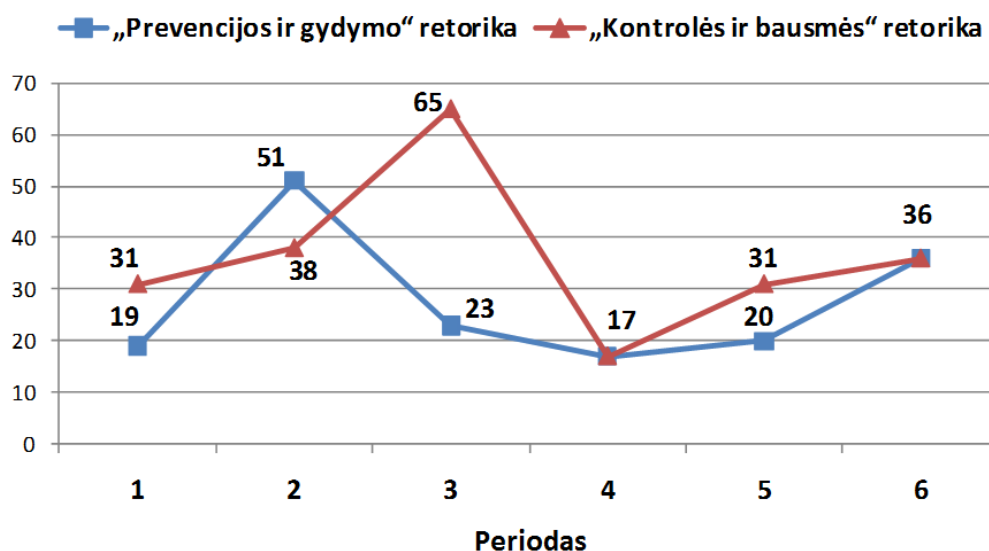


9 pav. Žodžio „narkotikai“ ir jo sinonimų vartojimo santykinis dažnis LRS posėdžių metu 2007–2008 m. (x 10 000)

LRS posėdžiuose 2007–2008 m. vykusiose diskusijose žodis „narkotikai“ ir jo sinonimai dažniausiai buvo vartoti priimant įstatymus, susijusius su narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrole ir prevencija. Apie narkotines medžiagas taip pat kalbėta Lietuvos Respublikos Vyriausybės valandoje Seime, pristatant Nacionalinės sveikatos tarybos metų veiklos ataskaitą, Lietuvos Respublikos prokuratūros metų veiklos ataskaitą. LRS posėdžiuose 2007–2008 m. žodžio „narkotikai“ vartojimo stenogramose santykinis dažnis kito šuoliais: po santykinio dažnio reikšmės kilimo sekė kritimas ir atvirkščiai. Santykinio dažnio kaitą sąlygojo ne tik svarstomų įstatymų skaičius, bet ir jų priėmimo stadija: svarstant įstatymus diskutuota daugiau negu juos priimant. Didžiausias žodžio „narkotikai“ ir jo sinonimų vartojimo santykinis dažnis yra 3 periodu – 2,35, t. y. žodis „narkotikai“ šiuo periodu minėtas dažniau palyginti su kitais periodais. Rečiausiai žodis „narkotikai“ minimas 4 periodu, santykinio dažnio reikšmė – 0,41.

Tiriamuoju laikotarpiu Seime dominavo „kontrolės ir bausmės“ narkotikų retorika. Ši retorika buvo vartojama 218 teksto elementų, o „prevencijos ir gydymo“ retorika – 166. Trijuose (1, 3, 5) iš septynių periodų „kontrolės ir bausmės“ retorika vartota dažniau už „prevencijos ir gydymo“ retoriką (2 pav.). Šiuo laikotarpiu LRS buvo priimami, teikiami arba svarstomi teisės aktai, susiję su narkotinių medžiagų kontrole: Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas nr. X-1556; Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Baltarusijos Respublikos Vyriausybės Susitarimo dėl bendradarbiavimo, kovojant su organizuotu nusikalstamumu, neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų ir jų pirmtakų apyvarta, terorizmu ir kitais nusikaltimais, ratifikavimo projektas nr. XP-1388-2; svarstomos ir priimamos Prokuratūros metinės veiklos ataskaitos.

Antrame periode suskaičiuotas 51 teksto elementas, kuriame vartojama „prevencijos ir gydymo“ narkotikų retorika. Tai vienintelis taškas grafike (10 pav.), kuriame „prevencijos ir gydymo“ retorika vartojama dažniau už „kontrolės ir bausmės“ retoriką. Šiuo laikotarpiu LRS buvo pristatyta Nacionalinės sveikatos tarybos 2006 m. veiklos ataskaita, kurioje kalbama apie narkotinių medžiagų prevencijos priemonių taikymą ir ligonių, sergančių priklausomybės ligomis, gydymą.



10 pav. „Kontrolės ir bausmės“ ir „prevencijos ir gydymo“ narkotikų retorikos vartojimo dažnis LRS 2007–2008 m.

Trečiuoju periodu atotrūkis tarp „kontrolės ir bausmės“ ir „prevencijos ir gydymo“ retorikos vartojimo dažnio yra didžiausias per 2007–2008 m.: 65 „kontrolės ir bausmės“, 23 „prevencijos ir gydymo“ retorikos teksto elementai. Šiuo laikotarpiu LRS buvo teikiami įstatymų projektai, susiję su narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrole: Saugaus eismo automobilių keliais įstatymo pakeitimo įstatymo projektas nr. XP-2381; Kardomojo kalinimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas nr. XP-2467; Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas nr. XP-1883(2); Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo 7 straipsnio ir priedo papildymo įstatymo projektas nr. XP 2605ES.

Narkotikų retorikos rūšių vartojimo dažnis kito šuoliais. „Kontrolės ir bausmės“ retorika dominavo laikotarpiais, kai Seime buvo svarstomi teisės aktai susiję su narkotinių medžiagų kontrole, valstybės represinio aparato priemonių taikymu. „Prevencijos ir gydymo“ retorika dominavo laikotarpiais, kai buvo svarstomi teisės aktai, susiję su narkotinių medžiagų prevencija, asmenų, sergančių priklausomybe nuo šių medžiagų, gydymu ir rehabilitacija.

Narkotinių medžiagų kontrolė priklauso ne tik nuo Seimo, bet ir nuo kitų institucijų priimamų teisės aktų. Vienas iš nuolat besikeičiančių ir psichiką veikiančių medžiagų kontrolei

poveikį darančių teisės aktų yra LR Sveikatos apsaugos ministro įsakymas dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo. Šis įsakymas nuo jo įsigaliojimo datos 2000-01-15 iki 2010-10-24 buvo taisytas 15 kartų. Absoliuti dauguma šio teisės akto pataisymų yra naujų psichiką veikiančių medžiagų įtraukimas į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus. Per laikotarpį nuo 2007-03-10 iki 2008-07-15, kai buvo atlikta narkotikų retorikos Seimo posėdžiuose analizė, narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai buvo atnaujinti 2 kartus ir pasipildė 4 draudžiamomis medžiagomis (LR SAM, 2000). Viena iš šių medžiagų yra žiniasklaidoje daug dėmesio susilaukęs kvaitulinis šalavijas (lot. *salvia divinorum*), kuris iki šio teisės akto įsigaliojimo buvo legaliai pardavinėjamas Lietuvoje. Teisės aktas, draudžiantis prekiauti kvaituliniu šalaviju, įsigaliojo 2008-05-25, o jau 2008-05-27, taikant nusikalstamos veikos imitavimo modelį, buvo sulaikytas pirmasis prekiautojas šia medžiaga (Nacionalinė teismų administracija, 2010).

Dalis LRS posėdžių yra transliuojama per nacionalinę Lietuvos televiziją, visų posėdžių stenogramos yra pateikiamos LRS tinklalapyje internete, todėl galima teigti, kad Seime vykstančios diskusijos patenka ir į antrąjį deviacijos amplifikacijos proceso etapą – visuomenės reakciją į deviaciją žiniasklaidoje. Seimo diskusijose yra panašios retorikos kaip *delfi.lt* komentaruose: teigiama, kad narkotikuose skęstame, skelbiamas karas su narkotikais, narkotinių medžiagų vartojimas vadinamas blogiu. Visos diskusijos LRS anksčiau ar vėliau pasibaigia įstatymų ar kitų teisės aktų priėmimu, todėl Seimas yra vienas iš pagrindinių deviacijos amplifikacijos proceso paskutiniojo etapo dalyvių. Seime priimami teisės aktai daro tiesioginį poveikį psichiką veikiančių medžiagų kontrolei.

2. 4. Ekspertų požiūriai į narkotinių medžiagų vartojimo problemą Lietuvoje

Tyrime metu atlikti 7 pusiau struktūruoti interviu su ekspertais, dirbančiais narkotinių medžiagų kontrolės, prevencijos ir narkomanijos gydymo srityse. Ekspertų požiūrio į narkotinių medžiagų vartojimo problemą atlikta remiantis J. Youngo deviacijos amplifikacijos teorija. Ekspertų nuomone, Lietuvoje taikomos narkotinių medžiagų vartojimo problemos sprendimo priemonės daugiausiai nukreiptos į šios problemos pasekmes, o ne priežastis. Dauguma ekspertų pažymi, kad veiksmingiausias būdas spręsti narkotinių medžiagų vartojimo problemą – švietimas ir prevencija. Tyrimas atliktas 2011 metų balandžio mėnesį sociologinių tyrimų praktikos Teisės institute metu.

Tyrimo dalykas – ekspertų, dirbančių narkotinių medžiagų kontrolės, prevencijos ir priklausomybės ligų gydymo srityse, požiūriai į narkotinių medžiagų vartojimo problemą Lietuvoje.

Tyrimo tikslas – atlikti dabartinės narkotinių medžiagų politikos Lietuvoje analizę ir nustatyti, kokį poveikį ši politika daro narkotinių medžiagų vartotojui, atskiroms socialinėms grupėms ir visuomenei.

Uždaviniai:

1. Atskleisti, kokį poveikį narkotinių medžiagų kriminalizavimas daro vartotojui, atskiroms socialinėms grupėms ir visuomenei.
2. Išanalizuoti narkotinių medžiagų kontrolės ypatumus Lietuvoje ir įvertinti taikomų priemonių veiksmingumą.
3. Atskleisti neigiamo visuomenės požiūrio į narkotinių medžiagų vartotojus priežastis Lietuvoje.
4. Remiantis J. Youngo teorija, nustatyti narkotikų baimės poveikį deviacijos amplifikacijos procesui Lietuvoje.

Tyrimo metodas. Tyrimui įgyvendinti pasirinktas kokybinis tyrimo metodas – pusiau struktūruotas interviu. Šiuo tyrimo metodu siekiama išsiaiškinti informantų požiūrį į dabartinės narkotinių medžiagų politikos veiksmingumą Lietuvoje. Pusiau struktūruoto interviu gairės parengtos iš anksto, tačiau interviu eigoje užduodama papildomų klausimų, dalis klausimų praleidžiama, atsižvelgiant į informanto santykį su nagrinėjama problema. Interviu gairės pateikiamos 6 priede.

Informantų atranka. Kokybiniam tyrimui atrinkti 7 ekspertai tikslinės atrankos būdu. Siekiant užtikrinti informantų heterogeniškumą profesinės srities atžvilgiu, informantai buvo atrinkti iš ekspertų, dirbančių narkotinių medžiagų kontrolės srityje bei prevencijos ir priklausomybės ligų gydymo srityse. Vienas informantas buvo iš Narkotikų, alkoholio ir tabako kontrolės departamento – įstaigos, atsakingos už narkotinių medžiagų politikos formavimą ir įgyvendinimą.

5 lentelė. Ekspertai, dalyvavę tyrime

Nr.	Įstaiga	Pareigos	Patirtis, metais
INF_1	Priklausomybės ligų centras	Skyriaus vedėjas, socialinis darbuotojas	10 metų
INF_2	Pataisos namai	Terapijos instruktorius	20 metų
INF_3	Nevyriausybinių organizacijų ir ekspertų koalicija	Teisininkas, konsultuojantis narkomanus	10 metų
INF_4	Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas	Skyriaus vadovas	7 metai
INF_5	Narkomanų psichologinės socialinės reabilitacijos bendruomenė	Socialinis darbuotojas, priklausomybės ligų konsultantas	13 metų
INF_6	Policija	Tyrėjas	15 metų
INF_7	Prokuratūra	Prokuroras	8 metai

Formuojant atranką atsižvelgta į šiuos kriterijus:

1. Ekspertai turėjo dirbti narkotinių medžiagų kontrolės arba prevencijos ir priklausomybės ligų gydymo srityse ir savo darbe tiesiogiai ar netiesiogiai susidurti su šia problema.
2. Turėti bent penkerių metų darbo patirtį šioje srityje.

Interviu scenarijus. Pusiau struktūruoto interviu gaires sudaro šiek klausimų blokai: informanto santykis su nagrinėjama problema; psichiką veikiančių medžiagų vartotojo socialinis portretas; narkotinių medžiagų kontrolė, narkotinių medžiagų klasifikacija; asmenų, turinčių priklausomybę nuo narkotinių medžiagų, gydymas; visuomenės požiūris į narkotinių medžiagų vartojimo problemą.

Interviu buvo atlikti Vilniuje 2011-04-07–2011-04-26 dienomis ekspertų darbo vietose ir įrašinėjami į diktofoną. Vėliau interviu buvo transkribuoti. Vieno interviu trukmė nuo 45 iki 70 min. Interviu išrašai pateikiami 7 priede, ekspertų kalba netaisyta.

Hipotezės

1. Ekspertų nuomone, psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimas tam tikrais aspektais daro neigiamą poveikį ne tik narkotinių medžiagų vartotojui, bet ir visuomenei.
2. Ekspertų nuomone, laisvės atėmimo bausmės narkotinių medžiagų vartotojams yra neveiksmingos.
3. Ekspertų nuomone, prie neigiamo visuomenės požiūrio į narkotinių medžiagų vartotojus aktyviai prisideda žiniasklaida, manipuliudama informacija apie narkotinių medžiagų vartojimo problemą.

2. 4. 1. Narkotinių medžiagų vartojimas kaip deviaciją

Pirmasis deviacijos amplifikacijos proceso etapas – tai tiesioginė visuomenės reakcija į deviaciją. Tačiau prieš pradėdant kalbėti apie visuomenės reakciją į deviaciją, reikėtų išsiaiškinti, kodėl vienu psichiką veikiančių medžiagų vartojimas yra laikomas deviacija, o kitų – ne. Ekspertų nuomone, tai kad vienos psichiką veikiančios medžiagos buvo kriminalizuotos ir įtrauktos į narkotinių medžiagų sąrašus priklauso ne nuo psichiką veikiančių medžiagų daromos žalos žmogaus organizmui, bet nuo papročių ir tradicijų:

Tai yra šimtametės tradicijos, žmogus nuo pat savo vystymosi pradžios rado būdų surūgusį vaisių, dar kažką suvalgė... Kažkokių apeigų metu... Čia priklauso ir nuo... Yra šalys, kur opiumas ten vartojamas, nu gal jis nėra ten legalus, bet... Čia **turėjo įtakos gyvenimas Rusijos kultūros kaimynystėje. Tradicijų, klimatinių sąlygų...** (INF_5).

O anksčiau tai kaip, kažkioj šaly auga kanapės, tai žmonės rūkė kanapes. Pas mus nei tas, nei tas neauga, o **alkoholio vartojimo tradicijos yra labai senos** (INF_5);

Šiuolaikinis medicinos ir psichofarmakologijos mokslas gali nustatyti psichiką veikiančių medžiagų sudėtį ir įvertinti jų poveikį žmogaus organizmui. Kai kurie mokslininkų iškelia klausimą, kodėl alkoholio ir tabako vartojimas, kurių daroma žala ir sukeliama priklausomybė yra didesnė negu kai kurių kriminalizuotų psichiką veikiančių medžiagų, yra nedraudžiamas (C. Blakemore *et al.*, 2007, p. 1050). Tyrime dalyvavę ekspertai pateikia tokius atsakymus į šį klausimą:

Esmė tame, kad **alkoholis ir tabakas atsirado kur kas gerokai anksčiau negu narkotikai**. Ir **paplitimas** jų tarp žmonių, vartojimo, yra šimteriopai **didelis**. Jeigu būtų tos pačios aplinkybės kaip atsiradus narkotikams, aš beveik neabejoju, kad Pasaulio sveikatos organizacija būtų uždraudusi ir tabaką, ir alkoholį. Visiškai (INF_4);

Aš manau, kad tai yra pakankamai **irgi pavojinga medžiaga**. **Per daug yra tenai investicijų padaryta**, per daug yra atidarytas šliuzas ir per didelė srovė eina, kad tą šliuzą uždaryt (INF_3).

Dabartinės narkotinių medžiagų kontrolės išlaikymu, kai alkoholio ir tabako prekyba yra leidžiama, o narkotinių medžiagų draudžiama, yra suinteresuotos ne tik alkoholio pramonės įmonės, bet ir kitos socialinės grupės. C. Reinermanas teigia, kad dabartinė narkotinių medžiagų kontrolės politika yra naudinga tam tikroms profesinėms grupėms, tokioms kaip kontrolės aparato pareigūnai, kuriems tai yra pragyvenimo šaltinis, ar politikams populistams, kurie skelbdami karą su

narkotikais ir skleisdami baimę, laimi rinkėjų balsus (C. Reinerman, 1994, p. 96–98). Kai kurie ekspertai, dalyvavę tyrime, pabrėžia, kad šiuo metu alkoholio daroma žala yra daug didesnė palyginti su kitų narkotinių medžiagų žala, todėl anksčiau ar vėliau alkoholio ir tabako vartojimas taip pat gali būti kriminalizuotas:

Tai aišku **alkoholis yra tokia medžiaga, kuri**, kontekste tų jūsų išvardintų žalų, **yra žalingiausia**. Nu jis **brangiausiai kainuoja arba atneša daugiausiai žalos**, negu kiti nelegalūs narkotikai kartu sudėjus (INF_5);

Aišku stengiamasi tą riboti, aišku dėl tam tikrų kultūrinių ir ilgos istorijos, tai tas procesas irgi bus labai ilgas, kol **prieis galbūt prie absoliutaus ribojimo šitų medžiagų** (INF_4).

Ekspertų nuomone, neigiamas visuomenės požiūris į narkotinių medžiagų vartotojus iš dalies yra pagrįstas, nes probleminiai šių medžiagų vartotojai, be narkotinių medžiagų vartojimo, daro ir kitus nusikaltimus: vagia, smurtauja, sukčiauja. Tokį narkotinių medžiagų vartotojo portretą dažniausiai susikuria tie, kuriems teko susidurti su probleminiais šių medžiagų vartotojais, sergančiais priklausomybe nuo narkotinių medžiagų:

Nes **nėra tie žmonės, kurie yra visiškai nekalti**. Jie ir apiplėšinėja ir autobusuose ir troleibusuose, ir jų elgesys, **dalina pagrįstai suformuoja va tokią visuomenės baimę ir požiūrį į juos**. Tai negalim atmesti ir jų įtakos pačių (INF_1);

Tiesa **narkotikų vartotojai tai iš dalies patys nusipelno tokio nelabai kokio į juos požiūrio**, nes žmonėms, kuriems yra tekę su jais gyvenime susidurti, ne asmeniškai neduok dieve su savo artimaisiais, bet tiems kuriems teko susidurti dirbant gydymo įstaigoje ar šiaip ten pasiskolino pinigų ar priėmė į darbą (INF_5).

Tačiau narkotinių medžiagų vartotojų baimė pagrįsta tik iš dalies. Anot policijos pareigūno, narkotinių medžiagų vartotojai nepadaro daugiau nusikaltimų negu kiti asmenys. Taigi narkotinių medžiagų vartotojų baimė kyla ir dėl informacijos trūkumo. Žmonės dažnai bijo to, ko nepažįsta. O tokių medžiagų kaip heroinas, kokainas ar kanapės vartojimas Lietuvoje yra pakankamai naujas reiškinys:

Šiaip tai su **narkomanija susijusių nusikaltimų skaičius visoje nusikaltimų statistikoje sudaro tik 2,5 proc.** O kiek visų nusikaltimų Lietuvoje padaro narkomanija sergantys asmenys arba apsvaigę nuo narkotikų, tai irgi yra tokia statistika, bet tai irgi yra nedidelis labai procentas. Tai iš tos statistikos **teigti, kad narkomanai padaro daug daugiau nusikaltimų, tai irgi daugiau mitas, negu realybė** (INF_4);

Heroino vartotojas, jisai jau yra kaip valkata. **Jisai nepuošia, jis vat atrodo, tau akiai nemalonus tas reiškinys, tas tipažas... Narkomanas.** Nu ir tas **narkomanas aš manyčiau tai daugiau simbolinė reikšmė** (INF_7).

Ekspertai teigia, kad dalis Lietuvos gyventojų yra linę narkotinių medžiagų vartotojus laikyti izoliuotus nuo visuomenės. Priklausomybės nuo narkotinių medžiagų vartojimo gydymas Lietuvoje nėra priverstinis, todėl šių medžiagų vartotojai gydomi įvairiuose rehabilitacijos centruose, dienos centruose ar narkomanų bendruomenėse. Tokios įstaigos dažnai įsikuria vietovėse, kad buvę narkotinių medžiagų vartotojai galėtų atsiriboti nuo socialinės aplinkos, kurioje vartojo psichiką veikiančias medžiagas:

Nu yra ten kažkam **nepatinka rehabilitacijos centrai, nes yra tie narkotikų vartotojai nėra už grotų ir tie centrai be tvorų ir tie vartotojai, tipo, gali pabėgti, išeiti.** Bet tai yra labai primityvus siauras matymas ir tie centrai yra kaip edukacijos, švietimo, rehabilitacijos centrai ir jie neturi nieko bendra turėti su kažkokia izoliacija ar įkalinimo įstaiga (INF_3).

Ekspertų požiūriai apie tai, kodėl vienu psichiką veikiančių medžiagų vartojimas yra, o kitų – ne, išsiskyrė į dvi grupes. Pirmoje grupėje buvo narkotinių medžiagų kontrolės pareigūnai: policininkas, prokuroras, NTAKD darbuotojas. Šie ekspertai nesuprato paties klausimo. Jie teigė, kad į šį klausimą yra labai paprastas atsakymas – tam tikri teisės aktai, narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai, nustato, kurios medžiagos yra draudžiamos, o kurios – ne. Antroje grupėje buvo asmenys dirbantys narkomanų gydymo ir rehabilitacijos srityje. Šie ekspertai į klausimą bandė atsakyti ieškodami priežasčių, kodėl tam tikros medžiagos yra įtraukiamos į draudžiamų medžiagų sąrašus:

Tai yra visuomenės normos įdiegtos, ir mes vieną dalyką laikome blogu, o vat alkoholi – gerai, nors jis irgi pažeidžia kepenis, sukelia priklausomybę, daugybę socialinių problemų. Na lygiai taip pat kaip heroinas. Lygiai taip pat. **Jie, kurie ateina čia gydytis, mažai kuo skiriasi, tik, kad vieni švirksčiasi, kiti – geria** (INF_1);

Mes patys užklijuojame etiketes deviantui, ir sakom, kad čia deviacija, o čia ne deviacija. Nes **iš tikrųjų tiek pats alkoholis, tiek heroinas – formuoja vienodą priklausomybę** (INF_1).

Bijodami neigiamos visuomenės reakcijos ir taikomų sankcijų, narkotinių medžiagų vartotojai vengia kreiptis į valstybines gydymo įstaigas. Viena sankcija, kurią taiko valstybės kontrolės aparatas, yra administracinės baudos už narkotinių medžiagų vartojimą, kita sankcija, kurią taiko kiti socialiniai institutai, tokie kaip darbdaviai, mokykla, giminės, kaimynai, tai –

stigma. Dažnas narkotinių medžiagų vartotojas nesikreipia pagalbos siekdamas išvengti neigiamos visuomenės nuomonės. Ekspertai teigia, kad valstybės taikomos sankcijos sudaro kliūtis probleminiams narkotinių medžiagų vartotojams gydytis, o pasveikus nuo priklausomybės, socialiai integruotis visuomenėje:

Jeigu jisai nusprendžia gydytis, integruotis, susirasti darbą, na tai **antstoliai jį prisimena, kai jisai pradeda dirbti ir jam viską nuskaito** ir vėl žmogui jokios **motyvacijos dirbti nelieka** (INF_1).

Ekspertai teigia, kad valstybės kontrolės aparato taikomos represinės priemonės ne tik sukelia baimę potencialiems narkotinių medžiagų vartotojams, taip mažindama šių medžiagų paklausą, bet ir įbaugina probleminius narkotinių medžiagų vartotojus, kurie bijodami gresiančių sankcijų, vengia kreiptis pagalbos į gydymo įstaigas.

2. 4. 2. Žiniasklaidos poveikis narkotikų baimei

Remiantis C. Youngo deviacijos amplifikacijos teorija, gyventojų jaučiamą narkotikų baimės pojūtį sustiprina žiniasklaidoje pateikiama informacija apie narkotinių medžiagų vartotojus. Tyrime dalyvavę ekspertai taip pat pastebi, kad narkotikų baimė formuojama narkotinių medžiagų vartotojų įvykdomus nusikaltimus pateikiant kaip tipinius atvejus. Skleisdama narkotikų baimę žiniasklaida siekia aukštų populiarumo reitingų, nes žmonėms įdomu tai, kas nukrypsta nuo normos:

Ir tai kas per žiniasklaidą dabar yra **transliuojama – baimė formuojama narkotikam. Baimė priklausomiem asmenim**. Nėra kalbama apie tai, kad yra gydymo programos, apie jų veiksmingumą, kas yra priklausomybė. Nėra šnekama. **Yra daugiau baimė formuojama – nužudė, sulaikė, tą aną padarė. Tai pati visuomenė yra mažai informuota**. Pagal tai, kai patys artimieji atveda ten vaikus ir kaip jie įsivaizduoja, kas tai yra, kas tai yra ta priklausomybe. Tai matai, kad **žmogus visiškai neturi informacijos** (INF_1);

Jiems nereikia žmonių nuomonės. Jiems reikia skandalų, tam, kad žmonės žiūrėtų į juos. **Jiems nereikia teisybės, teisybė neįdomi gali būti** (INF_6).

Tiek esamiems, tiek buvusiems narkotinių medžiagų vartotojams yra priklijuojama devianto etiketė. Ekspertai, dalyvavę tyrime, taip pat pažymi, kad dauguma buvusių ir esamų narkotinių medžiagų vartotojų, vengia viešumo. Esami draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų vartotojai taip elgiasi siekdami išvengti galimų sankcijų, buvę vartotojai – neigiamo visuomenės požiūrio:

Ne tai, kad nebemoka gyventi visuomenėje, gal netgi sakyčiau, kad **visuomenė jo nenori priimti**. Nes pas mus vis tiek tas požiūris pas mus į teistą žmogų... Yra tik keli žmonės teisti už gerus darbus... (INF_7);

Ir yra pavyzdžių, kai yra žmonės **vengia sveikatos apsaugos sistemos**, kad apsaugotų tą žmogų. Gauni stigmą ir ta stigma ne tai kad pačiam, bet dar ir tavo vaikams. **Bijo dėl tų visų narkologinių įskaitų** ir ieško kitų kelių (INF_3);

Pas mus visuomenėje tai apskritai vyrauja tokie dalykai, kad **kai kurias grupes reikia suvaryti, uždaryti įkalėjimą ir izoliuoti nuo visos visuomenės** (INF_4).

Remiantis J. Youngo deviacijos amplifikacijos teorija, po žiniasklaidos sukeltos moralinės panikos, valstybės kontrolės aparatas imasi griežtinti sankcijas, reaguodamas į padidėjusį visuomenės susidomėjimą narkotinių medžiagų vartojimo problema. Tyrime dalyvavę ekspertai teigia, kad žiniasklaidoje skleidžiamos neigiamos nuostatos narkotinių medžiagų vartotojų atžvilgiu neišsprendžia problemas. Narkotikų, alkoholio ir tabako kontrolės departamento atstovas turi kitą nuomonę. Jo manymu, žiniasklaidos formuojama neigiama nuostata narkotinėms medžiagoms padeda stiprinti draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų kontrolę:

Čikagos mokyklos tyrėjai, Lindesmith, Day, Gaseth įrodė, kad visada, **jeigu mes kariaujam, mes pralaimim karą, tai vadinasi kontrolė turi būti ne kariaujanti**. Tiksliai pasakyti, koks ten mechanizmas turėtų būti, negaliu, bet orientuočiausi į Šveicariją, kur liberali ta politika, gal netgi lengvų narkotikų legalizavimas. Savotiškai irgi labai daug problemų išspręstų (INF_1);

Tai yra ir **mūsų įstaigos viena iš prevencijų formuoti tą neigiamą nuostatą**. Kas liečia narkotikus, jinai yra gerokai negatyvesnė, kas liečia narkotikus, negu dėl alkoholio. Bet **formuoti taip, kad tas negatyvas iš visuomenės pusės būtų kuo didesnis, kad prastumti tuos ribojimus** (INF_4).

Dauguma tyrime dalyvavusių ekspertų pabrėžė, kad Lietuvos narkotinių medžiagų politika yra orientuota į problemų, kurios kyla dėl draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, pasekmes. Kai kurie ekspertai pagrindiniu narkotinių medžiagų problemos sprendimu įvardina prevenciją ir švietimą. Ekspertų nuomone, valstybė turėtų daugiau dėmesio skirti informacijos apie narkotinių medžiagų vartojimo problemą sklaidai švietimo įstaigose ir žiniasklaidoje:

Reikia padėti tiems žmonėms. Vat **švietimo mažai yra**, daugiausiai mes kalbame... norime užbėgti už akių. Nu, bet taip nepadėsi šitai problemai, va **toks įspūdis yra, mes bijome tos**

problemos. Todėl, kad mes nežinome, kad turim šansą. **Mes žiūrim į kažkokį blogį, kuris neišvengiamai gali ir mums būti** (INF_2);

Aš manau, jeigu valstybė visą laiką bruktų tą idėją, kad alkoholis, tabakas ir narkotikai yra blogis nuo darželio ir mokyklos, mes turėtume daug mažiau pasekmių ir vartojančių žmonių. Nu čia va tokia idėja. Ir kita mintis, kodėl taip nevyksta. Prevencija su narkotikų klausimais ir rehabilitacijos yra labai dideli pinigai. **Labai dideli pinigai ir žmonės yra, matyt, labai suinteresuoti, kad jie būtų visą laik gaunami. Be to, išleidžiant rehabilitacijai ir pasekmėms mažinti pinigų, matyt, neužtenka prevencijai** (INF_6)

Žiniasklaidoje narkotinių medžiagų vartojimo problemos keliamas pavojus visuomenei hiperbolizuojamas. Šis reiškinyss gali būti analizuojamas keliais aspektais. Pirma, narkotinių medžiagų vartotojų kaip visuomenės priešų vaizdavimas sukelia daug socialinių problemų esamiems ir buvusiems šių medžiagų vartotojams. Bijodami būti nubausti piniginėmis bandomis ar laisvės atėmimu draudžiamų medžiagų vartotojai vengia gydymo įstaigų, turi sunkumų ieškodami darbo. Antra, neigiamas visuomenės požiūris gali pasitarnauti kaip prevencinė priemonė. Neigiamu visuomenės požiūriu į narkotinių medžiagų vartojimą manipuliuoja įstatymų leidėjai, siūlydami griežtinti bausmes šių medžiagų vartotojams.

2. 4. 3. Narkotinių medžiagų kontrolės veiksmingumas

Paskutinisys deviacijos amplifikacijos proceso etapas – socialinės kontrolės veiksmai. Šioje tyrimo dalyje ekspertai pateikia savo nuomonę apie Lietuvoje taikomų sankcijų narkotinių medžiagų vartotojams veiksmingumą. Atsakydami į klausimus apie bausmes, skiriamas už disponavimą narkotinėmis medžiagomis, dauguma ekspertų teigė, kad bausmės, kurios yra skiriamos probleminiams draudžiamų medžiagų vartotojams, yra neveiksmingos. Savo nuomonę ekspertai argumentavo tuo, kad visos priklausomybės ligos yra neišgydomos, todėl bausmė negali padėti atsikratyti priklausomybės:

Bet vien už tai, kaip čia ateina daugybė mūsų pacientų, kurie turi krūvas tų antstolių, vien už tai, kad jį sulaukė tabore, nubaudė – nu neefektyvų yra. Jie vis tiek į tą taborą važiuos. **Geriau jiems suteikti galimybę gydytis, negu bausti** (INF_1);

Tai vot bausmė. Už tai, kad jis pavogė, padarė nusikaltimą būdamas neblaivus. Koks skirtumas. Jis padarė nusikaltimą, **jis turi būti nubaustas, už tą nusikaltimą, o ne už tai, kad jis narkomanas ar alkoholikas** (INF_2);

Ta prasme, pats **blogiausias dalykas – blokuoti tą vartotoją**. Tai čia yra tas pats, kas visus uodus išdaužyti, užsibrėžei, kad vasarą niekas mūsų nekandžiotų, tai išdaužykime visus uodus. Tokia politika. Nelabai kas mums pasiseks ir vis tiek tų uodų liks (INF_3).

Vienas ekspertas, atstovaujantis kontrolės institucijai, teigė, kad didelės bausmės yra pagrįstos narkotinių medžiagų vartojimo daroma žala. Eksperto nuomone, ilgos įkalinimo bausmės narkotinių medžiagų platintojams yra gera priemonė mažinant šių medžiagų paklausą, nes draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų platinimas yra tarsi lėtas žmonių žudymas:

Sankcijos už narkotikus yra net griežtesnė už nužudymą, kai kuriais atvejais. Nu sutikite su tuo, kad yra nužudomas vienas žmogus, o **čia yra žudoma minia žmonių, bet iš lėto, užtikrintai** (INF_7).

Bausmės tikslas – ne tik perauklėti narkotinių medžiagų vartotoją, bet ir apsaugoti visuomenę nuo pavojaus, kurį kelia šių medžiagų vartotojai būdami laisvėje. Ekspertai teigia, kad visuomenė yra apsaugoma tik laikinai, tai yra tik tol, kol narkotinių medžiagų vartotojas yra izoliuotas nuo visuomenės. Kai narkotinių medžiagų vartotojai išeina iš įkalinimo įstaigos, jų keliama grėsmė visuomenei padidėja. Būdami laisvės atėmimo įstaigoje draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų vartotojai patenka į subkultūrą, kurioje išmoksta deviacinio elgesio, užsikrečia įvairiomis ligomis, kurias platina išėję į laisvę:

O kad **narkotikų vartojimas yra ir laisvės atėmimo vietoje, tai irgi nėra paslaptis**. Bylų yra, kad žmonės antrą kartą ar trečią kartą yra nuteisimi dar laisvės atėmimo įstaigose, net nespėję išeiti (INF_7);

Jisai **patekęs į įkalinimo įstaiga gali tęsti narkotikų vartojimą**, bet dėl tų uždarytų sąlygų jisai negali gauti švarios įrangos. Arba atitinkamo gydymo, priežiūros. Tai yra tikimybė, kad jisai atitinkamai **gaus kažkokią tai puokštę ligų, kurių jisai išėjęs į laisvę paskleis ir sukels...** Maža to, kad jisai kelia pavojų sau vartodamas narkotikus, tai jisai kelia dar didesnę pavojų aplinkiniams... (INF_4);

Kalėjimai iš tikrųjų neauklėja žmonių, neatlieka tos funkcijos. Jie **uždeda kažkokias stigmas, įtraukia į subkultūras**. (INF_1);

Jeigu mes žinome, kad **kalėjimas yra labai gera priemonė tiems žmonėms padėti gyventi be narkotikų, su kuo aš kategoriškai nesutinku**, tai tada be jokios abejonės būtų labai gerai, jeigu mes galėtume išaiškinus žmogų vartojantį pasodinti į kalėjimą ir tada vėl padaryti jį socialiu piliečiu. **Bet taip gi nėra, iš tikrųjų** (INF_5).

Vienas ekspertas, dalyvavęs tyrime, teigė, kad narkotinių medžiagų legalizavimas galėtų prisidėti sprendžiant šių medžiagų vartojimo problemą. Legalizavus narkotinės medžiagas valstybė galėtų apmokestinti šių medžiagų prekybą akcizo mokesčiais, o gautus pinigus skirti prevencinėms priemonėms. Lietuvoje surenkami akcizo mokesčiai už prekybą alkoholiniais gėrimais 2010 m. sudarė 782,1 mln. Lt, o tai sudaro 3,9 % LR valstybės biudžeto pajamų ir 6,2 % visų surenkamų mokesčių (LR FM, 2011).

Kiti ekspertai taip pat pateikia keletą argumentų, kodėl ekonominiu požiūriu narkotinių medžiagų kriminalizavimas yra neefektyvus. Ekspertų nuomone, narkotinių medžiagų kontrolės aparatas brangiai kainuoja mokesčių mokėtojams. Kuo griežtesnes bausmes draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų vartotojams ir prekyautojams taikysime, tuo ilgiau jie kalės, o tai reiškia, tuo brangiau kainuos įkalintųjų išlaikymas:

Yra gal netgi **pas mus per griežtos bausmės**. Griežtos bausmės yra pasekmės to, kad mes **turime išlaikyti tuos griežtumo kriterijus sau per kišenę, mokesčiais** (INF_6);

Yra paskaičiuota, kad **daug efektyviau** tiek ekonomine prasme, tiek žmogaus sveikatos prasme yra būtent **keisti įkalinimą į gydymą** (INF_4).

Dalis ekspertų, atsakydami į klausimą apie narkotinių medžiagų klasifikaciją ir jos poreikį Lietuvoje, teigė, kad nereikėtų gilintis į šių medžiagų poveikį žmogaus organizmui ir diferencijuoti bausmes pagal vartojimo keliamą pavojų visuomenei:

Ta prasme, tai neįmanoma pamatuoti ir, ta prasme, būtų pakankamai didelė apkrova tai teisėsaugai ir atsirastų bereikalingų diskusijų. **Dabar sistema yra daug paprastesnė, yra sąrašas, visiems aišku, nesigilinant į jų poveikį** (INF_4).

Ekspertas, dirbantis tyrėju policijoje, teigė, kad bausmių diferenciacija už disponavimą narkotinėmis medžiagomis *de facto* vyksta, nors ir nėra šių medžiagų skirstymo į atskiras grupes. Pareigūno teigimu bausmių diferenciacija vyksta kitu būdu:

Pavyzdžiui **narkotikai irgi yra diferencijuoti**, aš galiu surasti 10 gramų heroino, gryo. Nu jeigu 30 gramų heroino, tai gryo ten 10, žmogus bus nuteistas nuo 10 iki 15. Už kanapes, kad jis būtų nuteistas nuo 10 iki 15 metų jam reikia 2,5 kilogramų. Vėl gi aš tai manau logiška yra. **Diferenciacija pagal žalą žmogaus organizmui** (INF_6).

Remiantis Narkotikų kontrolės departamento užsakymu atliktomis apklausomis, Lietuvoje populiariausia narkotinė medžiaga 2008 m. buvo marihuana. Bent kartą gyvenime kanapes teigė

vartoję 21,2 % respondentų 15–34 metų amžiaus grupėje (NKD, 2009a, p. 72). Ekspertė, dirbanti priklausomybės ligų centre, teigė, kad per jos 10 metų darbo praktiką nebuvo nė vieno asmens, kuris gydytųsi priklausomybę nuo marihuanos. Todėl galime daryti prielaidą, kad marihuanos vartotojai nėra probleminiai narkotinių medžiagų vartotojai. Kiti ekspertai teigia, kad dauguma narkotinių medžiagų vartotojų nėra priklausomi ir neturi problemų su teisėsauga:

Didžioji dauguma narkotikų vartotojų, aš turiu omeny tuos kurie neserga priklausomybe ir nepatenka į teisėsaugos arba sveikatos sistemos akiratį, **apie juos nežinoma** (INF_4);

Aš tai manau, kad yra lygiai tiek pat, kiek yra visokių socialinių sluoksnių... jeigu tai yra neturtingos šeimos, aišku jisai negers konjako, neuostys kokaino, bet jisai uostys klijus. Šiaip aš manau, pirmas, ką norisi pasakyti, tai **yra pakankamai pasiturinčių tėvų**, nuperkant dėl savęs... Atperkant, kad negrauztų kaltės jausmas pinigai ir išlaikymu, paliktas pats sau augti jaunas žmogus (INF_5);

Tai aš ne visada į narkotikų vartotoją žiūriu kaip į kriminalą, tai yra **nededu lygybės: narkotikų vartotojas lygu nusikaltėlis**. Nes jeigu mes taip matome, kad narkotikų vartotojai tai tie, kas daužo langus, vagia magnetolas ir plėšia sandėliukus, na tai mes toli nenuvažiuosim (INF_3).

Ekspertai pažymi, kad taikomų sankcijų veiksmingumas sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą priklauso ne nuo bausmės griežtumo, bet nuo jos neišvengiamumo. Kitas dalykas, į kurį atkreipė dėmesį ekspertai, yra tai, kad žmonės, kurie serga nepagydoma liga, nuteisti laisvės atėmimo bausme – nepasveiksta. Taigi griežtos bausmės nėra pačios efektyviausios priemonės sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą.

Dauguma tyrime dalyvavusių ekspertų teigė, kad labiausiai prie Lietuvos visuomenės problemų, tokių kaip narkotinių medžiagų vartojimas, prisideda šeimos instituto nuvertėjimas. Šeima netenka savo kaip pagrindinio socialinio instituto vaidmens, todėl vis daugiau žmonių susiduria su socialinėmis problemomis:

Aš manau, kad tai yra koncentruotas visų mūsų problemų veidrodis. Kas yra narkotikų vartojimas? Tai **yra bėgimas nuo realybės. Tai yra, mes tokią realybę susikuriame, kad tiek daug jaunų žmonių nori bėgti nuo tos realybės**, ne pas mamą su tėčiu eina kalbėti, jeigu su draugu susipyko, o tablečių gerti (INF_5).

Ekspertų nuomone, griežtos bausmės nėra efektyviausias būdas sprendžiant narkotinių medžiagų vartojimo problemą, tačiau viešajame ir politiniame diskurse dominuoja priešinga nuomonė. Čia J. Youngo aprašyta deviacijos amplifikacijos spiralė vėl sukasi iš naujo: sugriežtinus

narkotinių medžiagų kontrolę – sustiprėja deviacija. Apie padidėjusią deviaciją informuoja žiniasklaida. Į visuomenės susirūpinimą narkotinių medžiagų vartojimu reagoja kontrolės institucijos.

IŠVADOS

1. Gamtinės ir klimatinės sąlygos buvo vienas iš veiksnių, dariusių poveikį psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui. Žmonės vartojo tas gamtinės kilmės psichiką veikiančias medžiagas, kurios paplitusios jų gyvenamose vietovėse. Psichiką veikiančių medžiagų, kurių poveikis žmogui buvo nepažįstamas arba nepriimtinas, vartojimas buvo laikomas tabu.

2. Kitas psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui Vakarų kultūroje poveikį daręs veiksnys yra mokslo ir technologijų pažanga. Transporto technikos pažanga viduramžiais sudarė sąlygas atrasti Naująjį pasaulį, kuriame buvo vartojamos iki tol Vakarų pasauliui nepažįstamos psichiką veikiančios medžiagos. Daugumos šių medžiagų vartojimas buvo uždraustas, o į Naująjį pasaulį kartu su Vakarų teise eksportuota alkoholio vartojimo tradicija.

3. Medicinos ir farmakologijos mokslo pažanga sudarė sąlygas sukurti ypač didelės koncentracijos psichiką veikiančių medžiagų. Padidėjo šių medžiagų vartojimo keliamas pavojus žmogaus sveikatai, todėl dalies psichiką veikiančių medžiagų vartojimas buvo kriminalizuotas arba tapo griežtai kontroliuojamas.

4. ES neturi vieningos narkotinių medžiagų kontrolės politikos, todėl šalys narės taiko skirtingas kontrolės strategijas. Vienas iš pagrindinių veiksnių, kuris daro poveikį dabartinės narkotinių medžiagų kontrolės politikos veiksmingumui ES šalyse, yra informacijos, pagrįstos moksliniais tyrimais ir racionaliais argumentais, trūkumas viešajame diskurse.

6. Dauguma asmenų, nuteistų už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, Lietuvoje gauna laisvės atėmimo bausmes. Dominuojanti nusikalstama veika, susijusi su draudžiamomis psichiką veikiančiomis medžiagomis, yra disponavimas narkotinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti. Galima daryti prielaidą, kad draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų kontrolė Lietuvoje nukreipta prieš šių medžiagų vartotojus, o pagrindinė kontrolės priemonė – laisvės atėmimo bausmė.

7. ES jaunimas nekriminalizuotas psichiką veikiančias medžiagas, tokias kaip alkoholis ir tabakas, laiko mažiau pavojingomis sveikatai negu tas, kurių vartojimas yra draudžiamas. Ekspertų nuomone, alkoholio ir tabako vartojimas yra pavojingesnis negu kanapių ar ekstazi vartojimas.

8. Dauguma Lietuvos mokinių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo rodiklių yra artimi Europos šalių vidurkiui. Mokinių, bent kartą gyvenime vartojusių narkotines medžiagas, skaičius per paskutinius 15 metų Lietuvoje ir Maltoje augo sparčiausiai ES. Lietuvos jaunimas savo požiūriu į narkotinių medžiagų vartojimo problemą ES išsiskiria tuo, kad yra tarp labiausiai pritariančių sankcijų griežtinimui ir mažiausiai palaikančių prevencines priemones.

10. Remiantis C. Reinarmano teorija, psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimui didelį poveikį daro baimė. Kriminalizuojamos yra tos medžiagos, kurių vartojimas prieštarauja vietinės kultūros normoms. S. Coheno moralinės panikos ir J. Youngo deviacijos amplifikacijos teorijos teigimu, žiniasklaida, manipuliudama informacija apie narkotinių medžiagų vartojimo problemą, sukelia moralinę paniką ir tampa pagrindine deviacijos amplifikacijos proceso dalyve.

12. Vilniaus universiteto studentų apklausa atlikta įvertinti visuomenės reakciją į narkotinių medžiagų vartojimo problemą pirmajame deviacijos amplifikacijos proceso etape. Nustatyta, kad daugumos respondentų nuomone, psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje yra daug didesnis negu studentų gyvenamoje aplinkoje. Galima daryti prielaidą, kad viešajame diskurse skleidžiama informacija apie narkotinių medžiagų vartojimą įbaugina visuomenę, nors patys gyventojai su šia problema tiesiogiai nesusiduria. Respondentai pasisako už narkotinių medžiagų vartojimo problemos sprendimą naudojant represines priemones.

13. Naujienų portalas *delfi.lt* komentaruose nustatyti du moralinės panikos požymiai: priešiškus narkotinių medžiagų vartotojams ir šių medžiagų vartojimo keliamo pavojaus hiperbolizavimas. Narkotinių medžiagų vartotojai vaizduojami kaip *nevidonai*, o šių medžiagų vartojimas vadinamas žmones naikinančiu ir nesustabdomai plintančiu blogiu. Perdėta reakcija į narkotinių medžiagų vartojimą žiniasklaidoje – antrasis deviacijos amplifikacijos proceso etapas.

14. Žiniasklaida manipuliudama informacija apie narkotinių medžiagų problemą veikia politinį diskursą. Lietuvos Respublikos Seimo posėdžių stenogramose 2007–2008 m. dominavo „kontrolės ir bausmės“ narkotikų retorika, diskusijose siūlomas narkotinių medžiagų vartojimo problemos sprendimas – karas su narkotikais. Įstatymų leidėjo retorika daro poveikį socialinei kontrolei – tai paskutinis deviacijos amplifikacijos proceso etapas.

15. Ekspertai teigia, kad narkotinių medžiagų kriminalizavimu suinteresuotos tam tikros socialinės grupės, kurios siekia išlaikyti esamą padėtį. Jų teigimu, negatyvus visuomenės požiūris į draudžiamų psichiką veikiančių medžiagų vartotojus yra pagrįstas tik iš dalies, nes šie asmenys nėra labiau linkę nusikalsti negu visi kiti. Prie negatyvaus visuomenės požiūrio prisideda ir žiniasklaida, manipuliudama informacija apie narkotinių medžiagų keliamą pavojų. Kai kurie ekspertai pastebi, kad negatyvus visuomenės požiūris veikia kaip prevencinė priemonė ir sudaro prielaidas stiprinti narkotinių medžiagų kontrolę.

16. Visuose deviacijos amplifikacijos proceso etapuose dominuoja griežta retorika, narkotinių medžiagų vartojimo problemą siūloma spręsti represinėmis priemonėmis. Galima daryti prielaidą, kad žiniasklaida manipuliudama informacija apie narkotinių medžiagų vartojimo problemą įbaugina visuomenę. Įbauginti žmonės renkasi tokius narkotinių medžiagų vartojimo problemos sprendimus, kurie yra nukreipti į šios problemos pasekmes, o ne priežastis.

LITERATŪRA

1. Aleknavičienė, J., 2007. *Korupcijos fenomeno konstravimo sąlygos* // In Socialinės deviacijų problemos, sud. Jolanta Aleknavičienė, Vilnius, Eugrimas, p. 120–158.
2. Becker, G., Grossman, M., Murphy, K., 2006. *The Market for Illegal Goods: The Case of Drugs* // Journal of Political Economy 114 (1): p. 38–60.
3. Ben-Yehuda, N., Goode, E., 1994. *Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction* // Palo Alto, Annual Review of Sociology, Vol. 20, p. 149–171.
4. Blakemore, C., King, L., Nutt, D., Saulsbury, W., 2007. *Development of a Rational Scale to Assess the Harm of Drugs of Potential Use* // London, The Lancet 369(9566), p. 1047–1053.
5. Boland, P., 2008. *British Drugs Policy: Problematizing the Distinction between Legal and Illegal Drugs and the Definition of the Drugs Problem* // Probation Journal. The Journal of Community and Criminal Justice 55 (2): p. 171–187.
6. Bulotaitė, L., 1998. *Priklausomybių psichologiniai aspektai* // Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla.
7. Chatwin, C., 2003. *Drug Policy Developments within the European Union. The Destabilizing Effects of Dutch and Swedish Drug Policies* // The British Journal of Criminology 43: p. 567–582.
8. Danel, T., Libersa, C., Touitou, Y., 2001. *The effect of alcohol consumption on the circadian control of human core body temperature is time dependent* // American Journal of Physiology Regulatory Integrative Comprehensive Physiology, 281, p. R52–R55.
9. Dobrynina, M., 2008. *Nusikaltimų baimės konstravimas žiniasklaidoje* // Teisės problemos, Vilnius, Nr. 3 (61), p. 83-111.
10. Dobryninas, A., 2000. *Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje* // Lietuvos žmogaus teisių centras, Vilnius.
11. Durkheim, E., 2001. *Sociologijos metodo taisyklės* // VAGA, Vilnius.
12. ELDD (European Legal Database on Drugs), 1999. *EMCDDA's online database of information on European drugs-related legislation for the Member States and Norway* // Country Profiles, [žiūrėta 2008 m. gruodžio 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.emcdda.europa.eu/eldd>.
13. Elster, J., 1999. *Addiction: Entries and Exits* // New York, Russell Sage Foundation.

14. EMCDDA, 2011. *Country overview: Czech Republic* // Country overviews, [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/country-overviews/cz>.
15. ESPAD, 2011. *Keyresult Generator* // The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Stockholm, [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.espad.org/keyresult-generator>.
16. ESPAD, 2007. *The 2007 ESPAD Report. Substance Use Among Students in 35 European Countries* // The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Stockholm, [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą: http://www.espad.org/documents/Espad/ESPAD_reports/2007/The_2007_ESPAD_Report-FULL_091006.pdf.
17. Eurobarometer, 2008. *Young people and drugs among 15–24 year-olds. Analytical report* // [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_233_en.pdf.
18. Europos Komisija, Teisingumo, laisvės ir saugumo generalinis doktoratas, 2009. *Europos veiksmų narkotikų srityje planas (EAD)* // [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/ead/docs/leaflets/European%20Action%20on%20Drugs_Leaflet_LR_LT.pdf.
19. Fitton, A. G. , Pertwee, G. R., 1982. *Changes in body temperature and oxygen consumption rate of conscious mice produced by intrahypothalamic and intracerebroventricular injections of THC* // Macmillan Publishers Ltd, British Journal of Pharmacology, 75, p. 409–414.
20. Fletcher, C., Müller, U., Steinberg, P. H., 2006. *The origin of pharmacopsychology: Emil Kraepelin's experiments in Leipzig, Dorpat and Heidelberg (1882–1892)* // Psychopharmacology, 184: p. 131–138.
21. Gavėnaitė, A., 2007. *Deviantinės subkultūros* // In Socialinės deviacijų problemos, sud. Jolanta Aleknavičienė, Vilnius, Eugrimas, p. 120–158.
22. Hawdon, E. J., 2001. *The Role of Presidential Rhetoric in the Creation of a Moral Panic: Reagan, Bush, and the War on Drugs* // London, Deviant Behavior: An Interdisciplinary Journal, 22, p. 419–445.
23. Holian, B. D., 2004. *He's Stealing My Issues! Clinton's Crime Rhetoric and the Dynamics of Issue Ownership* // Political Behavior 26 (2) (June), p. 95–124.
24. Hunt, A., 1997. *'Moral Panic' and Moral Language in the Media* // The British Journal of Sociology, Vol. 48, No. 4, p. 629–648.

25. Husak, D. N., 2003. *Review: The Criminalization of Drug Use* // Sociological Forum, Vol. 18, No. 3 p. 503–513.
26. Young, J., 1971. *The Drugtakers: the Social Meaning of Drug Use* // London: McGibbon and Kee.
27. Jick, D. T., 1979. *Mixing Qualitative and Quantitative Methods: Triangulation in Action* // Administrative Science Quarterly, Vol. 24, No. 4, Qualitative Methodology, p. 602–611.
28. JTO, 1961. *United Nations, Single Convention on Narcotic Drugs* // Niujorkas, [žiūrėta 2010 m. gegužės 15 d.]. Prieiga per internetą:
http://www.incb.org/pdf/e/conv/convention_1961_en.pdf.
29. Karch, B. S., 1999. *Cocaine: history, use, abuse* // Journal of the Royal Society of Medicine, Volume 92 August, p. 393–397.
30. LR FM, 2011. *Akcizų pajamų už etilo alkoholį ir kitus alkoholinius gėrimus kitimas 1996–2010 metais* // [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą:
http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/komentarai/alkoholio_analize2/fm_alkoholio_akcizu_analize_201104_1.pdf.
31. LR SAM, 2000. *Ministro įsakymas Nr. 5 „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“* (Žin., 2000, Nr. 4-113) // Vilnius, [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.].
Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=94030.
32. LR SAM, 2003. *Ministro įsakymas Nr. V-239 „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ papildymo“* (Žin., 2003, Nr. 41-1899) // Vilnius, 2009, [žiūrėta 2009 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=210215.
33. LRS, 2000. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas* (Žin., 2000, Nr. 89–2741) // Vilnius, [žiūrėta 2010 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363212.
34. LRS, 1998. *Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas* (Žin., 1998, Nr.8-161) // Vilnius, [žiūrėta 2009 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=287794.
35. LRV, 2011. *NTAKD nuostatai*, patvirtinti 2011 m. vasario 23 d. Nr. 244 // Vilnius, 2011, [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=393607&p_query=&p_tr2=.
36. Merlin, D. M., 2003. *Archaeological Evidence for the Tradition of Psychoactive Plant Use in the Old World* // The New York Botanical Garden Press, Bronx, NY 10458-5126, U.S.A. Economic Botany, 57 (3): p. 295–323.

37. Montesquieu, 2005. *Apie įstatymų dvasią* // Mintis, Vilnius.
38. Nacionalinė teismų administracija, 2010. *Teismų naujienos* // Vilnius, [žiūrėta 2011 m. gegužės 23 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.teismai.lt/lt/visos-naujienos/teismu-naujienos/?archyve=1&type=0>.
39. NKD, 2008. *NKD prie LRV metinis pranešimas 2008* // Vilnius, [žiūrėta 2009 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą:
http://www.nkd.lt/files/emcdda/2008/7319NKDmetinis_pranesimas.pdf.
40. NKD, 2009a. *NKD prie LRV metinis pranešimas 2009* // Vilnius, [žiūrėta 2010 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą:
http://www.nkd.lt/files/emcdda/2009/7319NKDmetinis_pranesimas.pdf.
41. NKD, 2009b. *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2004 ir 2008 metais* // Vilnius, [žiūrėta 2010 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą:
www.nkd.lt/bylos/dokumentai/leidiniai/narkotiku-paplitimas-2009-web.pdf.
42. NKD, 2010. *NKD prie LRV metinis pranešimas 2010* // Vilnius, [žiūrėta 2010 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: http://www.nkd.lt/files/informacine_medzega/1-NKD_medziaga/1-metiniai_pranesimai/2010_metinis_pranesimas.pdf.
43. Oxford Dictionaries, 2011 // Oxford University Press, 2011, [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą:
http://oxforddictionaries.com/view/entry/m_en_gb0670860#m_en_gb0670860.
44. Reinerman, C., 1994. *The Social Construction of Drug Scares* // In *Constructions of Deviance*, 6th edition, edited by Patricia and Peter Adler, p. 155–165.
45. Russo, B. E., 2007. *History of Cannabis and Its Preparations in Saga, Science, and Sobriquet* // *Verlag Helvetica Chimica Acta AG, Zurich, Chemistry & Biodiversity* 4, issue 8, p. 1614–1648.
46. Smith, M., Smith, P., 2005. *The Problem of Drug Prohibition for Drug Users: A Mertonian Analysis of Everyday Experience* // *Electronic Journal of Sociology*, 2005, [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.sociology.org/content/2005/tier1/smith.html>.
47. Spiegel, R., 2003. *Psychopharmacology: An Introduction (4th Edition)* // John Wiley & Sons: Chichester.
48. UNODC, 2009. *World Drug Report 2009. Executive Summary* // Vienna, [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą:
http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2009/WDR2009_eng_web.pdf.

49. Vetulani, J., 2001. *Drug Addiction. Part I. Psychoactive Substances. In the Past and Presence* // Polish Journal of Pharmacology, 53, p. 201–214.
50. Vileikienė, E., 2007. *Deviacijų teorijų istorija* // In Socialinės deviacijų problemos, sud. Jolanta Aleknavičienė, Vilnius, Eugrimas, p. 18–48.
51. Zuardi, A. W., 2006. *History of cannabis as a medicine: a review* // São Paulo (SP), Brazil, Revista Brasileira de Psiquiatria, vol. 28, no. 2, p. 153–157.

PRIEDAI

1 priedas. VU pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų studentų apklausos anketa.

TYRIMO ANKETA

Esu sociologijos magistrantas Daumantas Stumbrys. Šiuo metu atlieku tyrimą, kurio tikslas – išsiaiškinti Vilniaus universiteto studentų nuomonę apie psichiką veikiančių medžiagų vartojimą ir kontrolę.

Dalyvavimas tyrime yra savanoriškas, todėl Jūs turite teisę atsisakyti dalyvauti apklausoje. Tyrimas yra anoniminis. Klausimyne niekur nereikia rašyti Jus galinčių identifikuoti duomenų. Jūsų atsakymai bus panaudoti tik apibendrintai analizei. Pildydami anketą savo atsakymus pažymėkite ženklą „x“, kur reikia – įrašykite.

I. PSICHIKĄ VEIKIANČIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PROBLEMA

1. Kaip Jūs vertinate šių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimą visoje Lietuvoje?

	Labai paplitęs	Vidutiniškai paplitęs	Mažai paplitęs	Visai nepaplitęs	Sunku pasakyti
Alkoholis	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Amfetaminas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekstazi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Heroinas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kanapės	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kokainas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tabakas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

2. Kaip Jūs vertinate šių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimą Jūsų aplinkoje (gyvenamoje vietovėje, tarp draugų ir artimųjų)?

	Labai paplitęs	Vidutiniškai paplitęs	Mažai paplitęs	Visai nepaplitęs	Sunku pasakyti
Alkoholis	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Amfetaminas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekstazi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Heroinas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kanapės	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kokainas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tabakas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

II. PSICHIKĄ VEIKIANČIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO ŽALA

3. Kaip Jūs vertinate šių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo fizinę žalą žmogaus organizmui? Fizinė žala suprantama, kaip žala žmogaus organizmui, kai yra pakenkiamas normalus organų funkcionavimas.

	Didelė žala	Vidutinė žala	Maža žala	Nėra žalos	Sunku pasakyti
Alkoholis	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Amfetaminas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekstazi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Heroinas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kanapės	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kokainas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tabakas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

4. Kaip Jūs vertinate priklausomybės nuo šių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo daromą žalą? Priklausomybės žala – tai žala, kurią žmogus patiria dėl fizinės ir psichinės priklausomybės.

	Didelė žala	Vidutinė žala	Maža žala	Nėra žalos	Sunku pasakyti
Alkoholis	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Amfetaminas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekstazi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Heroinas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kanapės	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kokainas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tabakas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

5. Kaip Jūs vertinate šių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo socialinę žalą? Socialinė žala – tai žala individo socialiniam gyvenimui: šeimos, darbo santykiams, draugystei.

	Didelė žala	Vidutinė žala	Maža žala	Nėra žalos	Sunku pasakyti
Alkoholis	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Amfetaminas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekstazi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Heroinas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kanapės	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kokainas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tabakas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

III. PSICHIKĄ VEIKIANČIŲ MEDŽIAGŲ KONTROLĖ

6. Kokia priemonė, Jūsų nuomone, yra efektyviausia sprendžiant narkotikų vartojimo problemą? Nurodykite vieną atsakymo variantą!

- Griežtinti bausmes narkotikų platintojams
- Griežtinti bausmes narkotikų vartotojams
- Informacijos sklaida ir prevencijos kampanijos
- Narkotikų legalizavimas
- Narkotikų vartotojų gydymas ir rehabilitacija
- Skurdo ir bedarbystės mažinimas
- Sunku pasakyti
- Kitos priemonės (įrašyti) _____

7. Kokios sankcijos turėtų būti taikomos žemiau išvardytų psichiką veikiančių medžiagų vartotojams?

	Jokia	Piniginė bauda	Viešieji darbai	Areštas	Laisvės atėmimas	Sunku pasakyti
Alkoholio	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Amfetamino	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ekstazi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Heroino	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kanapių	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kokaino	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tabako	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

IV. BENDROJI INFORMACIJA APIE RESPONDENTĄ

8. Kurias psichiką veikiančias medžiagas Jūs esate vartojęs/-usi bent kartą gyvenime? Nurodykite visus galimus atsakymo variantus!

- Alkoholis
- Amfetaminas
- Ekstazi
- Heroinas
- Kanapės
- Kokainas
- Tabakas
- Kita (įrašyti) _____
- Nė vienos iš išvardintų

9. Kokias psichiką veikiančias medžiagas Jūs esate vartojęs/-usi per paskutines 30 dienų? Nurodykite visus galimus atsakymo variantus!

- Alkoholis
- Amfetaminas
- Ekstazi
- Heroinas
- Kanapės
- Kokainas
- Tabakas
- Kita (jrašyti) _____
- Nė vienos iš išvardintų

10. Kokia yra Jūsų lytis?

- Moteris
- Vyras

11. Kiek Jums metų? _____

AČIŪ, KAD DALYVAUJATE ŠIAME TYRIME!

2 priedas. VU pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų studentų anketinės apklausos respondentų atsakymai į 1,2,3,4,5,7,11 klausimus.

Respondentų atsakymai į 1 klausimą „Kaip Jūs vertinate šių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimą visoje Lietuvoje?“

Psichiką veikianti medžiaga	Labai paplitęs	Vidutiniškai paplitęs	Mažai paplitęs	Visai nepaplitęs	Sunku pasakyti
Alkoholis	93,1	6,9	0,0	0,0	0,0
Amfetaminas	0,9	12,4	36,4	7,8	41,0
Ekstazi	0,9	22,6	33,6	5,1	36,9
Heroinas	0,5	12,9	41,0	7,8	36,9
Kanapės	29,0	38,7	17,5	0,0	14,7
Kokainas	3,2	20,7	30,9	9,7	35,0
Tabakas	91,7	5,1	1,8	0,5	0,9

Respondentų atsakymai į 2 klausimą „Kaip Jūs vertinate šių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimą Jūsų aplinkoje (gyvenamoje vietovėje, tarp draugų ir artimųjų)?“

Psichiką veikianti medžiaga	Labai paplitęs	Vidutiniškai paplitęs	Mažai paplitęs	Visai nepaplitęs	Sunku pasakyti
Alkoholis	49,8	41,9	7,8	0,5	0,0
Amfetaminas	0,5	0,0	9,2	76,5	13,8
Ekstazi	0,0	0,9	9,7	74,7	13,8
Heroinas	0,0	0,0	6,0	79,3	14,3
Kanapės	7,4	14,7	32,3	37,3	7,8
Kokainas	0,5	2,8	9,2	72,4	15,2
Tabakas	48,4	32,3	17,1	1,4	0,5

Respondentų atsakymai į 3 klausimą „Kaip Jūs vertinate šių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo fizinę žalą žmogaus organizmui?“

Psichiką veikianti medžiaga	Didelė žala	Vidutinė žala	Maža žala	Nėra žalos	Sunku pasakyti
Alkoholis	39,6	48,8	10,6	0,5	0,5
Amfetaminas	77,4	8,3	0,9	0,5	12,4
Ekstazi	78,3	8,3	2,8	0,5	10,1
Heroinas	88,0	2,8	0,9	0,5	7,4
Kanapės	50,7	29,5	12,9	3,2	3,2
Kokainas	82,5	7,4	1,4	0,5	8,3
Tabakas	51,6	44,7	3,2	0,0	0,0

Respondentų atsakymai į 4 klausimą „Kaip Jūs vertinate priklausomybės nuo šių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo daromą žalą?“

Psichiką veikianti medžiaga	Didelė žala	Vidutinė žala	Maža žala	Nėra žalos	Sunku pasakyti
Alkoholis	66,8	28,1	4,6	0,5	0,0
Amfetaminas	77,9	10,1	1,4	0,5	9,7
Ekstazi	79,3	10,1	2,3	0,5	7,8
Heroinas	88,0	5,1	0,5	0,5	6,0
Kanapės	60,8	24,9	8,3	2,3	3,7
Kokainas	85,7	6,0	1,4	0,5	6,5
Tabakas	56,7	35,9	6,9	0,0	0,5

Respondentų atsakymai į 5 klausimą „Kaip Jūs vertinate šių psichiką veikiančių medžiagų vartojimo socialinę žalą?“

Psichiką veikianti medžiaga	Didelė žala	Vidutinė žala	Maža žala	Nėra žalos	Sunku pasakyti
Alkoholis	59,4	30,9	8,3	0,9	0,5
Amfetaminas	78,8	10,6	2,8	0,5	7,4
Ekstazi	77,9	11,5	3,2	0,5	6,9
Heroinas	88,5	6,5	0,5	0,5	4,1
Kanapės	55,8	21,2	17,5	2,8	2,8
Kokainas	82,5	10,1	2,8	0,5	3,7
Tabakas	19,4	32,7	35,5	9,7	1,8

Respondentų atsakymai į 7 klausimą „Kokios sankcijos turėtų būti taikomos žemiau išvardytų psichiką veikiančių medžiagų vartotojams?“

Psichiką veikianti medžiaga	Jokia	Piniginė bauda	Viešieji darbai	Areštas	Laisvės atėmimas	Sunku pasakyti
Alkoholio	50,2	18,0	17,5	0,9	0,0	10,6
Amfetamino	4,6	24,4	23,0	19,8	18,0	7,8
Ekstazi	4,6	21,7	24,4	20,3	19,4	7,4
Heroino	4,1	17,1	20,7	19,4	27,6	8,3
Kanapių	12,9	25,8	26,7	15,7	7,8	7,8
Kokaino	5,5	18,0	21,2	21,2	24,9	6,5
Tabako	60,8	21,2	7,4	0,5	0,9	7,4

Respondentų atsakymai į 11 klausimą „Kiek Jums metų“

Amžius	Respondentų sk.	Procentai
18	1	0,5
19	82	37,8
20	108	49,8
21	22	10,1
23	1	0,5
24	1	0,5
Nenurodė	2	0,9
Iš viso:	217	100,0

3 priedas. **Kokybinei turinio analizei atrinktų naujienų portalo *delfi.lt* straipsnių sąrašas**

Nr.	Straipsnio pavadinimas	Komen- tarų sk.	Publikavimo data ir laikas
1.	Narkotikų prekeivė teigė metadoną supainiojusi su degtine	5	2010-12-08 09:21:45
2.	Ginkluotoje vilniečių narkotikų prekeivių gaujoje - 60 narių	42	2010-12-03 15:45:42
3.	Vievyje sumažėjo narkotikų prekeivių	32	2010-11-29 16:28:54
4.	Narkotikų prekeivių vadeiva pats gamino kvaišalus	7	2010-12-01 10:25:12
5.	Narkotikų bylos liudytojai galvą nupjauti grasinęs marijampolietis atsidūrė už grotų	28	2010-09-23 11:20:29
6.	Patruliai sučiupo narkotikų prekeivius	40	2010-09-03 10:12:12
7.	Įkliuvo daug narkotikų garažuose laikęs kaunietis bei liudytoją siekęs paveikti jo bendras	19	2010-08-10 16:25:07
8.	Sužūlėjusių narkotikų prekeivių būrį patruliai gatvėje išstrankė elektra	367	2010-08-02 12:27:11
9.	Plėšikų, sukčių bei narkotikų platintojų byloje įtarimai pareikšti ir gydytojai	1	2010-07-26 16:50:14
10.	Dažniausiai į gatvę uždarbiauti išveja narkotikų badas	19	2010-07-19 17:43:11

4 priedas. **Žakardo (Jaccard) koeficiento formulė ir reikšmės.**

$$J(A, B) = \frac{|A \cap B|}{|A \cup B|}$$

Žodžio „narkotikai“ ir „kontrolės ir bausmės“ retorikai priskirtų žodžių Žakardo koeficientai.

Periodas	1	2	3	4	5	6
Bausmė	0,01	0,02	0,04	0,02	0,01	0,00
Karas	0,03	0,04	0,02	0,03	0,03	0,03
Kontrolė	0,04	0,04	0,04	0,01	0,02	0,04
Neteisėtas	0,02	0,02	0,03	0,01	0,01	0,01
Policija	0,01	0,00	0,01	0,00	0,01	0,01
Smurtas	0,03	0,01	0,02	0,04	0,00	0,02

Žodžio „narkotikai“ ir „prevencijos ir gydymo“ retorikai priskirtų žodžių Žakardo koeficientai.

Periodas	1	2	3	4	5	6
Gydymas	0,02	0,05	0,04	0,02	0,01	0,04
Legalizavimas	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Mokymas	0,01	0,02	0,00	0,02	0,01	0,01
Pagalba	0,02	0,02	0,01	0,00	0,00	0,02
Prevencija	0,10	0,12	0,04	0,03	0,16	0,15
Profilaktika	0,00	0,20	0,00	0,05	0,00	0,02

5 priedas. Duomenys apie LRS posėdžių stenogramų kiekybinei turinio analizei paruoštus tekstus ir kiekybinės analizės atliktos programą *Hamlet II* rezultatai.

Periodo Nr.	1	2	3	4	5	6
Posėdžių sk.	30	29	32	31	32	33
Žodžių sk.	492235	593406	667270	627162	706026	742108
Žodžio „narkotikai“ dažnis, vnt.	87	71	157	26	61	91
Teksto elementų su žodžiu „narkotikai“ sk.	38	47	57	18	29	38
Žodžio „narkotikai“ santykinis dažnis vnt. x 10000	1,77	1,20	2,35	0,41	0,86	1,23
„Prencijos ir gydymo“ retorika	19	51	23	17	20	36
„Kontrolės ir bausmės“ retorika	31	38	65	17	31	36

*Kiekybinei turinio analizei paruoštose rinkmenose yra ne vienodas žodžių skaičius, todėl buvo apskaičiuotas ir santykinis žodžio *narkotikai* ir jo sinonimų dažnis, parodantis reikšminio žodžio vartojimo dažnio santykį su visų rinkmenoje esančių žodžių skaičiumi.

Atliekant LRS posėdžių stenogramų kiekybinę turinio analizę naudoti reikšminiai žodžiai ir jų sinonimai.

Žodis „narkotikai“: narko*: aguon*, amfetamin*, heroin*, kanap*, kokain*, kvaishal*, opiat*, psichotrop*, svaigal*.

„Prencijos ir gydymo“ retorika: gydy*: sveik*; moky*: aukle*, shvies*, shviet*; pagalb*: socializac*; prevenc*.

„Kontrolės ir bausmės“ retorika: baud*: baust*, griezht*, sankcij*; karas: kara, kare, karo, karui, kovai, kovoj*, kovos, kovot*; kontrol*: draud*, draus*; neteiset*: pazhei*; polic*: teism*; smurt*: prievart*.

Pusiau struktūruoto interviu su ekspertais gairės

Ekspertai – asmenys, dirbantys narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės, prevencijos ir priklausomybės ligų gydymo srityse

Laba diena.

Aš esu Teisės instituto praktikantas Daumantas Stumbrys. Šiuo metu Teisės institutas atlieka tyrimą, kuriuo siekiama išsiaiškinti baudžiamųjų sankcijų ir gydymo veiksmingumą, mažinant narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą. Šis tyrimas taip pat bus įtrauktas į mano baigiamąjį darbą sociologijos magistro laipsniui gauti.

Jūsų konfidencialumas garantuojamas, išsakytos nuomonės bus pateiktos tik apibendrinta forma nesusiejant su Jūsų vardu ir pavarde.

Ar Jūs neprieštaraujate, kad siekiant išvengti vertingos informacijos praradimo, interviu bus įrašinėjamas?

1. Bendroji informacija apie informanto santykį su nagrinėjama problema

- Trumpai papasakokite apie Jūsų einamas pareigas ir darbo patirtį šioje įstaigoje?
- Kaip Jūsų darbinė veikla susijusi su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo problema?
- Ar Jūs tiesiogiai bendraujate su asmenimis, turinčiais teisinių, sveikatos ar socializacijos problemų dėl šių medžiagų vartojimo ar disponavimo jomis? Jeigu taip, papasakokite, kaip tai vyksta.

2. Psichiką veikiančių medžiagų vartotojai

- Dėl kokių priežasčių žmonės apskritai vartoja psichiką veikiančias medžiagas (alkoholį, tabaką, narkotines ir psichotropines medžiagas)?
- Tarp kokių socialinių grupių labiausiai paplitęs narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas Lietuvoje (vartotojų amžius, lytis, išsilavinimas, pajamos, socialinė padėtis)?

3. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolė, šių medžiagų klasifikacija

- Kaip vertinate dabartinę narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės politiką Lietuvoje?
- Kurios Lietuvoje ir užsienyje taikomos kontrolės priemonės yra veiksmingiausios, kurios mažiausiai veiksmingos?
- Kokį poveikį įkalinimas kaip bausmė turi priklausomybę nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų turintiems žmonėms; neturintiems priklausomybės, bet įkalintiems už su narkotikais susijusias veikas; visuomenei?
- Pagal kokį kriterijų nustatoma, už kurių psichiką veikiančių medžiagų vartojimą, turėtų būti baudžiama?
- Ar ir kaip reikėtų diferencijuoti bausmės, priklausomai nuo narkotinės ir psichotropinės medžiagos rūšies (heroino, kokaino, marihuanos, amfetamino, LSD ir kt.)?

4. Asmenų, turinčių priklausomybę nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų, gydymas

- Kaip vertinate dabartinę asmenų, turinčių priklausomybę nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų, gydymo politiką Lietuvoje?
- Kurios Lietuvoje ir užsienyje taikomos gydymo priemonės ir programos yra veiksmingiausios (privalomas, savanoriškas gydymas), kurios mažiausiai veiksmingos?

5. Visuomenės požiūris į narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo problemą

- Ar visuomenė skiria pakankamai dėmesio, sprendžiant su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu susijusias problemas?
- Kaip vertinate neigiamą visuomenės požiūrį į narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartotojus?
- Kaip vertinate žiniasklaidos poveikį, nušviečiant problemas, susijusias su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu?

Gal Jums kilo kokių minčių ar turite kokių nors pastebėjimų, kuriais norėtumėte pasidalinti šia tema?

Labai ačiū už išsamiems atsakymams skirtą laiką!

7 priedas. **Interviu su ekspertais išrašai.**

INF_1. INTERVIU SU PRIKLAUSOMYBĖS LIGŲ CENTRO SKYRIAUS VEDĖJU - SOCIALINIŲ DARBUOTOJU, 2011-04-07, VILNIUS.

Tai visų pirma, ką norėjau paklausti tai, apie jūsų einamas pareigas, ką jūs būtent dirbate ir kaip seniai?

Tai aš dirbu Vilniaus priklausomybės ligų centre, esu Socialinės pagalbos ir prevencijos skyriaus vedėja. Tai dirbu nuo 2000 m., tai - 10 metų, toks ilgas laiko tarpas. Mano pagrindinė veikla organizuoti skyriaus ir aišku viso centro veiklas, kad jos atitiktų ir mokslinius tyrimus ir naujovės būtų ne šiaip diegiamos, bet paremtos mokslu. Atlieku daug tyrimų susijusių su įvairiom mūsų gydymo metodikom ir metodais ir t.t. Daugiausiai tai tyrimai yra ir organizavimas viso centro darbo.

Mh, o kaip jūsų veikla būtent konkrečiai susijusi su narkotinėm ir psichotropinėm medžiagom ir ar bendraujate su asmenim tais tiesiogiai?

Taip mūsų centro tikslas yra teikti paslaugas priklausomiems asmenims, paslaugas įvairias, nuo psichologinių iki medicininių ir teisinių paslaugų. Konkrečiai susiduriame su visom tikslinėm grupėm t.y. ir su narkotinių medžiagų nelegalių vartotojais, ir su alkoholio turinčiais priklausomybę, ir su azartiniais lošėjais, kompiuterine priklausomybe, persivalgymas, nes dažnai... bulimija, anoreksija kaip priklausomybė, kuri dažnai eina su kita priklausomybė, pavyzdžiui amfetaminui. Tai su visais priklausomais asmenim, kurie kreipiasi, yra dirbama skirtingais metodais, nes skirtingų yra paslaugų. Individualizuotai yra viskas, kiekvienam asmeniui pritaikoma yra paslaugos.

O jūs konkrečiai bendraujate su...?

Taip, aš konkrečiai bendrauju, kadangi kažkiek organizuoja tą veiklą darbuotojų, kurie dirbą farmakoterapijoje, t.y. su metadonu. Taip pat su žalos mažinimu. T.y. aktyvūs vartotojai, kurie niekur, nesikreipia. Tai kartais tenka man su jais važiuoti, kalbėtis žiūrėti, ką jie siūlo. Rizikos vertinimą daryti jų grupėje. Ir aišku skyriuose visuose nuo Minesotos programų iki visko man su jais tenka bendrauti.

Mh, o kas tai yra Minesota?

Minesota t.y. tokia psichoterapinė programa, 28 d., jina pavadinta Minesotos, nes iš tenai kilus... iš Minesotos. Ir yra tikslas, kad žmogus į tą programą ateina blaivus, t.y. ne mažiau negu 10 dienų nevartojęs alkoholio, ne mažiau negu dvi savaites nevartojęs psichoaktyvių medžiagų. Ten negauna jokio medikamentinio gydymo, bet gauna psichologinį. Psichoterapeutai dirba, psichologai, buvę patys priklausantys asmenys. Na žodžiu ten tokia programa yra. Darbas su savimi, gal taip pavadint...

Gerai, tai išsiaiškinome, ką jūs čia veikiate. Ir dabar, kadangi klausimai truputi kaip sakant išsiskiria, jūs aišku, kaip sakant tą žinote, bet aš, kad aiškiau būtų dvi sritis tokia skiriu: psichiką veikiančios medžiagos ir kriminalizuotos psichiką veikiančios medžiagos, .t.y. narkotikai. Tai noriu jūsų pačios paklausti požiūriu. Apskritai, kaip jūs pati galvojate, dėl kokių priežasčių žmonės apskritai pradeda vartoti psichiką veikiančias medžiagas. Tai būtent bendrai, ne tiktai narkotinės, bet ir bendrai... Kodėl jie vartoja...?

Nu aš galiu tiktai remtis Pasaulio sveikatos organizacija, na tai jie teigia, kad vienas iš pagrindinių motyvų, dažniausiai sutinkamas t.y. malonumo siekimas, malonių pojūčių. Bet, prie viso to gali būtų įvairi eilė kitokių priežasčių, t.y. genetinė predispozicija...

Kas tai yra?

T.y. kai žmogus paveldi genetiškai polinkį vartoti psichoaktyvias medžiagas. Gali būti įvairūs psichiniai sutrikimai, kurie gali įtakoti psichoaktyvių medžiagų vartojimą. Gali būti aplinkos poveikis, kaip vienas iš veiksmų. Pavyzdžiui skurdi aplinka. Na kaip pavyzdį, romai, augantys romų tabore, nu jie užauga tokioje aplinkoj ir didelė tikimybė, kad jie greičiau pradės, negu toks pat vaikas augantis kitokioje aplinkoj. NA tai aplinka vienas iš rodiklių gali būti. Kitas na grupės įtakos įvairios, jeigu jie priklauso įvairiom grupėm subkultūrom, kaip ritualas gali būti. Tai tų priežasčių yra labai daug. Na bet Pasaulio sveikatos organizacija mano, kad vis tik tai, vienas iš pagrindinių, t.y. malonumo siekimas. Žmogus tiesiog nori pabandyti ir negalvoja apie kažkokias pasekmės.

O dabar, tai čia tos psichiką veikiančios medžiagos. O narkotinės ir psichotropinės medžiagos. Jūs susiduriate su tais žmonėms, sakėt ir konkrečiai, ar galėtumėt apibūdinti socialinį portretą to asmens, ar yra kažkoks tipinis tas vartotojas, ten tarkim amžius, lytis, pajamos, ten socialinė padėtis.

Narkotinės medžiagas, jeigu jūs laikote pagal JTO konvenciją tai nelegalias: heroiną, amfetaminą. Jūs apie tai kalbate?

Taip.

O psichotropinės, tai gali būti gydytojo išrašyti vaistai: benzodiazepinai...

Taip.

Na tai tas paveikslas yra skirtingas iš tikrųjų. Na pavyzdžiui galiu pasakyti, koks yra heroino vartotojo, kuris lankosi romų tabore, remiantis statistiniais tyrimais.

Ar jie vieni iš dažniausių...?

Jie vieni iš didžiausios grupės...

Pavyzdžiui Hey toks buvo atvažiuavęs capture-capture metodu tyrė probleminio vartotojo paveikslą. Probleminiais vartotojais jis laikė jau asmenis, kurie švirksčiasi heroiną. Nes infekcinių ligų problematika ir taip toliau. Tai jos

paskaičiavimais, tuo capture-capture metodu, kai lyginami duomenys, pavyzdžiui VPLC, policijos. Na pagauni, paleidi ir vėl pagauni ir pagal formules paskaičiuoji, kiek sutampa, persidengia tų duomenų. Tai manoma, kad Vilniuje vien tokių probleminių vartotojų yra apie 4 tūkst. Tai yra dominuojanti ir matomiausia dalis. Tai jų portretas būtų toks: kokie trys- keturi metai tai heroino vartotojai, kokie penki metai atgal tai opijaus, širkės vartotojai, kuris dabar praktiškai nėra. Ją išstūmė heroinas ir romų tabore jau beveik neįmanoma nusipirkti. Tai va. T.y. heroino vartotojas, amžiaus vidurkis 30 metų, turintys vidurinį išsilavinimą, mažas dalis profesinį. Švirksčiamų medžiagų stažas - 9 metai. Psichoaktyvių medžiagų vartojimo - 10 metų. Didelė dalis rusakalbiai. Pajamas, kai vartoji, tai jokių aišku neturi, bet iš vidutinės klasės šeimų kilę. Tai čia toks probleminio vartotojo portretas. Bet yra dalis tų kitokių, t.y. amfetamino vartotojų. Tai jų kitoks portretas. Paprastai būna iki 25 m., tarp kitko amfetaminas dabar labai plinta visos amžiaus grupėse. Tikriausiai už poros metų mes turėsime didžiausią populiaciją vartotojų. Tokios yra ir pasaulinės tendencijos. Na tai amfetamino vartotojo portretas yra kitoks. Tai gali būti ir studentai iki 25 m., nemaža dalis merginų, kurios su tikslu sulieknėti vartoja amfetaminą ir tampa priklausomos. Dar kita dalis kategorijos t.y. tų vadinamų klubinių narkotikų. Tai aš apie juos irgi mažai žinau, na kiek susidariau skaitydama įspūdį. Šiek tiek turtingesnio sluoksnio žmonių, kurie lankosi klubuose ir vartoja pramogos tikslais. Savaitgaliais pavyzdžiui. T.y. tie vadinami žalingo vartojimo. Mes galime kalbėti apie skirtingas grupes, yra žalingas vartojimas, yra rizikingas vartojimas, yra priklausomybė. Tai vat jeigu kalbėti klubiniai vartotojai yra rizikingas, o vat mūsų tabore - priklausomybė, vienareikšmiškai.

Tai jūs išvardinote šitas tris grupes, tai jūs su jom ir susiduriate pagal eiliškumą. Su taboro daugiausiai, amfetamino - mažiau, klubiniai mažiausiai. Ekstazi ar būna?

Būna keletas, marihuanos vartotojai. Bet jie mažiau tų problemų socialinių pastebimų turi, dėl to kad vartoja ir jie nelinkę kreiptis, dėl to, kad nėra poreikio. Gali jie patys kontroliuoti tą vartojimą.

Turbūt čia dėl poveikio skirtingų medžiagų....

Skirtingos medžiagos turi skirtingą poveikį, priklausomybė nuo skirtingų medžiagų susiformuoja per skirtingą laikotarpį. Ir taip pat priklauso nuo asmenybės, nuo pajamų, nuo daug ko.

Dabar pakalbėkime apie pačia narkotinių medžiagų kontrolę Lietuvoje, būtent taikomą politiką. Jūsų nuomonė?

Kaip galvojate ar dabartinės kontrolės priemonės veiksmingos? Kurios geriausiai veikia, kurios mažiausiai?

Gal tiek kurie pardavinėja platina galbūt aš negaliu per daug ką pasakyti, bet aš manau, kad ten gerai yra vykdoma, stengiamasi. Statistiką rodo, kad yra sulaikoma nemažai, bausmės gal ne visada proporcingos kiekiui sulaikytam. Bet mano nuomone Lietuvoje yra blogai vykdoma kontrolė tų, kurie yra sulaikomi vartojantys, bet būtent vartojantys savo tikslams, yra priklausomi. Ta prasme ne pardavinėjimui, savo tikslams. Ir jie yra baudžiami administracinėmis bandomis, kur ten prisikaupia tų baudų, jie jų nemoka. Finale jie ten atsėdi tas paras areštinėje. Vėl išeina. Tai mano nuomone čia yra visiškai neefektyvu tokia kontrolė. Ir vis tik tai jiems reikėtų skirti pasirinktinai tą gydymą, o ne ten nubaudimą bauda ir vėl paleidimą. Už valandos jie vėl tam pačiam tabore.

O juk administracinė atsakomybė čia už vartojimą, nedidelį kiekį savo tikslas. O taikoma ir baudžiamoji atsakomybė. Ten jeigu ne pirmą kartą, didelį kiekį, tai jie ne tik parų gauna, bet...

Kažkiek laiko laisvės atėmimo vietose. Tai vat jeigu tik už tai yra sodinama, kad žmogus yra priklausomas, tai yra visiškai neefektyvu. Bet aišku čia reikia žiūrėti individualiai, jeigu pavyzdžiui žmogus padarė nusikaltimu šalia to, kad jis yra priklausomas, ar apiplėšė kažką tai, tai be abejo, jis turi atsakyti. Čia ta priklausomybė nenuima atsakomybės nuo tų dalykų. Bet vien už tai, kaip čia ateina daugybė mūsų pacientų, kurie turi krūvas tų antstolių, vien už tai, kad jį sulaikė tabore, nubaudė - nu neefektyvu yra. Jie vis tiek į tą taborą važiuos. Geriau jiems suteikti galimybę gydytis, negu bausti.

O neefektyvų, o būtent kokį poveikį tą bausmė tam žmogui turi. Kuo tas neefektyvumas pasireiškia.

Neefektyvumas tuo, kad jis vis tiek negali sumokėti tos baudos ir nėra motyvuojamas jos sumokėti. Ir jisai į tai žiūri, na visiškai jam vienodai, jisai neatsimena kiek tų bausmių jisai turi. Ir neefektyvu yra tai, kad jeigu jisai nusprendžia gydytis, integruotis, susirasti darbą, na tai antstoliai jį prisimena, kai jisai pradeda dirbti ir jam viską nuskaito ir vėl žmogui jokios motyvacijos dirbti nelieka. Ir yra toksai užburtas ratas. Tiesiog yra pasekmė, ta pasekmės neleidžia toliau kapstytis. O, kad tai yra neveiksminga mes supratom, bendradarbiaudami su Vilniaus miesto policijos vyriausiuoju komisariatu, ir jie norėdami išspręsti, kadangi jie pastoviai buvo puolami, kad jie nesprendžia romų problemos, kad ten vyksta pardavinėjimai, jie jau metai daro tokias apgultis romų taboro. Tai jie važiuoja ten sustiprinom pajėgom, apgula taborą ir visus sulaiko ten einančius žmones, ten kur eina narkomanai. Aišku nubaudžia. Ir po valandos jie nuvažiavę jie tą patį sulaiko. Ir taip per dieną, kokius penkis kartus. Ir jie pamatė, kad tai yra visiškai neefektyvu ir kreipėsi pagalbos pas mus. Mes sudarėme tokį eksperimentinį bendradarbiavimą. Tiesiog mes pasirašėme sutartį, kad kai jie sulaiko tuos žmones, jie duoda jiems siuntimą, ir mes juos priimame be jokios eilės. Jei ateina su tuo siuntimu iš policijos komisariato ir mes juos iš karto į gydymo programą. Aišku mes dabar negalime daryti to tiek daug, tai čia NKD sutiko apmokėti 117 per tris mėnesius priėmėm be jokios eilės ir be nieko. Ir paskui darėm tyrimus, ar ta pati imtis, ir po to vėl buvo sulaikyti, ar sumažėjo nusikaltimų, kai tie 117 ištraukėm iš Naujininkų. Tai taip 17 proc. sumažėjo nusikalstamumas. Darėm tyrimą, ar buvo tas efektyvu, tai aišku efektyvu ir taip, kad vietoj bausti, pasiūlyti jiems gydymą. Aišku čia yra finansai riboti, mes dabar to nedarom, nes neturim galimybių.

O juk, kaip ir minėjot, skiriasi tas poveikis. Ir nuo vienu medžiagų ta priklausomybė atsiranda, nuo kitų - labai maža. Nu ten LSD, nedidelė priklausomybė. Koks poveikis yra tiems žmonėms, kurie neturi didelės priklausomybės, kai jie pakliūna į įkalinimo įstaigas. Kai jie gyvena normalų socialinį gyvenimą, bet kartais

vartoja narkotikus ir pakliūna į policiją su narkotikais. Bet jie nėra taip priklausomi, jie nėra kasdieniai vartotojai.

Ne probleminiai vartotojai.

Taip. Gal tos kontrolės priemonės tada labiau veikia, o gal atvirkščiai...?

Nu aš galiu pasakyti savo nuomonę. Tai aš iš tikrųjų pritariu Fuko, kad kalėjimai neatlieka tos funkcijos, kad kalėjimai iš tikrųjų neauklėja žmonių, neatlieka tos funkcijos. Jie uždeda kažkokias stigmatas, įtraukia į subkultūras. Žalingos vartojimo ar rizikingo vartojimo, kai žmogus socialiai adaptuotas patenka į laisvės atėmimo vietą, už tai, kad ten savaitgalį LSD pavartojo. Tai tikrai nemanau, kad tai yra efektyvu. Kad priešingai jį pastumiam, nes jis patenką į visas įskaitas. Jam uždedamas šampas, jam karjera yra labai apribota. Ir galimybės pakankamai apribotos. Tai nemanau, kad tai efektyvu.

O koks kontrolės poveikis aplinkiniams, visuomenei?

Aš manau, kad visuomenėje yra daug efektyviau, kai yra žmogus gydomas. Užsiimama su juo iš visų pusių. Ir prevencija, jeigu žmogus vartoja, jam duodamas švarus švirkštas, kad jis neužsikrėstų, jam aiškinama, kaip saugiai vartoti. Motyvuojama kreiptis į gydymo įstaigas ir taip toliau. Tai jis visuomenėje yra daug saugesnis. O kalėjimuose, gal tuo metu kai jisai yra kalėjime, jisai ir yra saugus. Jis nekenkia, bet kai išeina...

O ar nėra taip, kad tarsi visuomenė tampa saugesnė, kai toks tarsi visuomenei keliantis žmogus yra uždaromas?

Nemanau, kad visuomenė tampa saugesnė, nes tas keliantis pavojų žmogus iš kalėjimo išeina anksčiau ar vėliau. Kaip tik jisai tampa pavojingesnis, jeigu pažiūrėtume statistiką, laisvės atėmimo vietoje, žymiai išaugo infekuoti ŽIV asmenų skaičius. Ir labai išaugo procentaliai. Tai vadinasi ten patenka narkotikai lygiai taip pat kaip yra laisvėje. Kitas dalykas jie turi pasimatymus su likusia visuomene. Tai jeigu infekcinių ligų prasme, jie kaip buvo pavojingi taip ir lieka pavojingi visuomenei. Nusikaltimų prasme, tai taip, jeigu jie ten būna, tai tuo metu gali nevagia, bet gali pajungti tuos, kurie yra laisvėje, kad jiems tiekėtų narkotikus. Kažkaip abejočiau ar saugesnė visuomenė dėl to...

Ar jūs galite pateikti kontrolės pavyzdžių, kurie taikomi kitos šalyse, galbūt efektyvesnių? Registravimas, ar viešieji darbai vietoj bausmių?

Amerika nemažai pasiekusi su narkotikų teismais, kuri yra skiriama ne kalėjimas, bet gydymas, viešieji darbai, paskaitos įvairios, kur dar klaustukas, kiek jos turi efektyvumo. Man arčiausiai širdies yra ta liberalioji strategija, kuri yra orientuota ne į baudimą, bet į gydymą, ugdymą, švietimą. Tai čia yra Olandija, Šveicarija. Lietuva nėra represyvioji situacija, jinai ne baudžia, bet sakykim, nėra dar ir išvystytas tas mechanizmas visas. Yra kažkokios užuomazgos liberaliosios politikos, bet iki galo dar nėra, bent žiūrint kai kuriuos politikų mūsų pasisakymus. O ta represyvioji, kiek rodo "karai su narkotikais" nuo 1960 m., Čikagos mokyklos tyrėjai, Lindesmith, Day, Gaseth įrodė, kad visada, jeigu mes kariaujam, mes pralaimim karą, tai vadinasi kontrolė turi būti ne kariaujanti. Tiksliai pasakyti, koks ten mechanizmas turėtų būti, negaliu, bet orientuočiausi į Šveicariją, kur liberali ta politika, gal netgi lengvų narkotikų legalizavimas. Savotiškai irgi labai daug problemų išspręstų.

O legalizavimas, ta prasme, kad ir prekyba jų būtų galima, ar tik dekriminalizavimas? Portugalijos tas atvejis...?

Kol kas Lietuvai greičiausiai tektų bandyti nuo dekriminalizavimo, kadangi Lietuvoj dar neturi išsigryninusi savo požiūrio dėl svarbesnių dalykų, dėl gydymo, kai tuomet ten politikai nesupranta ir gydymo programų ir neteisingai apie jas kalba. Tai manyčiau kol kas Lietuvos visuomenei reikėtų pradėti nuo dekriminalizavimo, bet neatmetu galimybės, kad negaliu pasakyti, kad aš čia labai už dekriminalizavimą, bet kiek man skaitant susidaro nuomonė, kad būtų efektyviau dekriminalizuoti negu bausti.

Ką jūs galvojate apie narkotikų klasifikacijos sistemą, pagal kokį kriterijų nustatoma už kurių medžiagų vartojimą reikia bausti, už kurių ne?

Nu aš ne teisininkė, bet aš manau, kad už vartojimą laisvės atėmimu tikrai neturėtų būti baudžiama. Bausmė turėtų būti susijusi su gydymu, priežiūra.

Aš patikslinsiu, čia kalbama apie tos medžiagos savybes ir poveikį žmogui. Na kaip kriterijus gali būti gal būt priklausomybės lygmuo, kitas - žala organizmui. Nes nuo kažkurio momento buvo nuspręsta, kad alkoholis, tarkim, priimtinas, o heroinas - ne.

Čia žmonės taip, nusprendžia. Čia juk tas pats Beckeris kalbėjo, kad mes patys užkljuojame etiketes deviantui, ir sakom, kad čia deviacija, o čia ne deviacija. Nes iš tikrųjų tiek pats alkoholis, tiek heroinas - formuoja vienodą priklausomybę. Ir nėra nei vieno narkotiko, kuris nebūtų kenksmingas, jie visi kenksmingi, visi formuoja priklausomybę. Tiktai mes juos pripratę skirstyti į sunkūs, lengvi. Tai visi įsivaizduoja, kad jau čia heroinas, tai čia labai jau... Bet iš tikrųjų visi jie formuoja, tas pats amfetaminas formuoja priklausomybę, LSD gali būti kaip žingsnis kitiems narkotikams. Tai aš taip nepasakyčiau, kurie. Jeigu žmogus vartoja, tai reikia ieškoti priežasčių, kodėl tas žmogus vartoja ir spręsti tas priežastis, o ne bausti, nesvarbu, ką jis vartoja, alkoholį ar kažką... Tik tiek, kad alkoholis yra legalu, priimtina, ritualai...

Ar reikėtų diferencijuoti bausmes pagal narkotikų rūšis? Jūs teigėte iš vis, kad nereikėtų bausti, bet dabar yra baudžiama, tai gal reikėtų diferencijuoti tas bausmės, pagal medžiagų keliamą pavojų?

Sunku atsakyti, jie visi yra pavojingi ir žmogui ir visuomenei, nes tas pats heroinas, yra kurie pabando, pavartoja epizodiškai ir jie netampa priklausomai. Tai kaip ir ekstazi, pavartoja ir baigiasi. Ir tokių pavyzdžių nemažai, kurie pavartoja ir netampa priklausomi. Nesvarbu koks tas narkotikus, reikia žiūrėti į situaciją.

Juk opiumas Kinijoje irgi buvo legalus. Reinermanas rašė, kad Britų karališkoji medicinos komisija atliko tyrimą ir nustatė, kad opiumas Kinijoje kelia ne didesnę pavojų negu alkoholis D. Britanijoje. Kodėl Europoje tai yra baisu ir didžiulė žala, o Kinijoje nėra?

Nu yra toks Bankroft autorius, aš jam iš dalies pritariu. Tai yra visuomenės normos įdiegtos, ir mes vieną dalyką laikome blogu, o vat alkoholi - gerai, nors jis irgi pažeidžia kepenis, sukelia priklausomybę, daugybę socialinių problemų. Na lygiai taip pat kaip heroinas. Lygiai taip pat. Jie, kuriai ateina čia gydytis, mažai kuo skiriasi, tik, kad vieni švirksčiasi, kiti - geria. Tai čia vartojimo būdas skirtingas.

Ir vieni sėdi kalėjime kiti ne...

Jo. Vieni sėdi, kiti - ne. Tai čia yra visuomenės ritualai ir kiek mes juos įdiegiame iš kartos į kartą, tiek jie vadinasi norma. Deviacija vadinasi deviacija.

Žodžiu, taip apibendrinant tai yra kultūra, kažkokia vartojimo...

Taip.

Dabar pereiname prie gydymo. Kaip vertinate dabar Lietuvoje taikomas gydymo priemones?

Yra pliusai tie, kad Lietuvoje yra skalė įvairių gydymo metodų. Minusai yra tai, kad ne visos priemonės yra prieinamos, yra apribojimai: finansinės galimybės, miestų apribojimai. VPLC JTO yra paskelbtas pavyzdinių mokymo centru Europoje, tai mes stengiamės tą vardą palaikyti. Pas mus galima rasti viską: nuo žalos mažinimo, t.y. tokia mobili klinika, kuri važinėja į čigonų taborą, į stotį, kur sekso paslaugų teikėjos dirba. Ir tai yra joks ne gydymas, t.y. žalos mažinimas: dalinasi švirksčimosi įrankius, surenka senus, kad nesivoliotų, t.y. bando apsaugoti visuomenę. Yra psichoterapijos programos, yra reabilitacijos, yra medikamentiniai gydymai, detoksikacijos programos, yra farmakoterapija metadonu suboteksu. Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje yra prieinama daugelis gydymo metodų, tuo tarpu kokiam Visagine yra nulinis prieinamumas. Pagal aprėptį lyginant su Europa, su Šveicarija, Vokietija, mes nepasiekiamo to prieinamumo rodiklio, esame žemiau vidurkio. Sudarome per mažai galimybių priėti žmonėms prie programų. O šiaip mano nuomone ir WHO tai turi būti spektras paslaugų, nes priklausomybės yra nepagydoma lėtinė liga ir jai būdingi atkryčiai, žmogus gali pasiekti ir remisijas, t.y. ilgą laiką nevertoti. Tačiau tai nereiškia, kad jis kaltas. Taip yra su visom tom lėtinėm ligom, kaip su diabetu, su hipertonią, kaip su kažkokia psichine liga. Yra remisija, vėl būdingas atkrytis. Tai nereiškia, kad žmogus kaltas, jam reikia suteikti visą paslaugų spektrą. Vieniem gerai farmakoterapija, kitiems labiau patinka su psichoterapeutu kalbėtis. Toks būtų mano požiūris į gydymą.

Tai Lietuvoje tu priemonių yra įvairių, tik ne visiems jos yra prieinamos.

Taip. Vienas dalykas, kad ne visiems prieinamos, kitas, kad įstaigos yra ribotos finansiškai ir negali visų norinčių priimti. Trečias dalykas, kad nu pas mus Lietuva yra unikali šalis. Tarkim, kokie nors santechnikai sumąsto, kad jie gali kritikuoti, kad metadonas yra blogis ir žudo žmones, ir ten kuria laidas ir taip toliau... Nors WHO ir NAIDA institutas MC Today institutas, visur yra tyrimais įrodyta, kad metadonas yra vienas efektyvesnių gydymo būdas.

Bet būtent nuo opiatų?

Ne, tik nuo opiatų. Būtent metadonas, subuteksas, subuksonas yra vaistai opiatinei priklausomybei. Na tiesiog mūsų visuomenės mėgstas, ko nesupranta, neturi kompetencijos, bet vis tiek išsakyti ir garsiai savo nuomonę. Tada apie tai garsiai ir daug šnekama, kad jeigu žmogus metadono programoje, vadinasi kažkoks ten jau visai. Tai vat labai gaila, kad visuomenė truputį apriboja... tas...suformuoja vat tą neigiamą požiūrį, uždeda stigimą, ko pasekoje žmogus ir kenčia ir pats ir rezultatai kenčia gydymo. O šiaip prieinamumas Lietuvoj reabilitacijų šiuo metu pakankamas, farmakoterapijos, kaip minėjau, dalinai pakankamas. Na nesiekiam dar to vidurkio. Detoksikacijų irgi yra pakankamas. Tik tiek, kad na vat, vietos ribotos, kai kuris mokamos, ne visi gali sau leisti sumokėti.

O ar nebūna tokių atvejų, kai, aš čia per TV girdėjau, kai eina į tą programą to metadono, ne gydytis, o vartoja vos ne kaip kitus narkotikus... nu ir kaip sakant, tampa priklausomi nuo metadono... Nors neturi kažkokios rimtos priklausomybės nuo opiatų.

Tai yra žiauriai klaidinga nuomonė. Metadonas yra vaistas. Atsiverskite vaistų sąrašą WHO jį įtraukusi į būtinų vaistų pasaulyje sąrašą ir ten dirba žmonės, kurie ištyrė jo efektyvumą, 40 metų jisai yra taikomas ir tikrai netrauktų, jeigu būtų abejonių kažkokių. Ten nedirba šarlatanai kažkokie, ten dirba mokslo žmonės. Vienas dalykas. Antras dalykas, tas medikamentas niekada nebus skiriamas žmogui, kuris neturi priklausomybės. Jį gali skirti tik gydytojas psichiatras, kuri diagnozuoja žmogui priklausomybę F11-2. Ir turi būti stažas vartojimo 2 metai. Turi būti pabandęs kitus gydymo būdus. Ir priklausomybei gydyti metadonas yra taikomas paprastai vyresnio amžiaus žmonėm ir su didžiule priklausomybe, išbandžiusiems įvairius gydymo metodus. Ar nuo jo tampa priklausomas? Taip, iš dalies nuo jo tampa priklausomas, tačiau ta priklausomybė labai lengvai galima mažinti iki minimalių dozių ir visiškai išėti. Tai šimtai žmonių yra tai darę, ir dabar dirbantis, turintys darbus ir su jais viskas yra tvarkoj, tik jie nešneka apie tai, nes jei nenori. Jie nenori save identifikuoti su priklausomais. Jei turi darbus, šeimas ir apie tai nešneka. Apsvaigimo jokio metadonas neduoda, absoliučiai. Taip kad tai yra vaistas. Kaip ir insulinas, žmogus be jo negali gyventi, tam tikru momentu. Tai ir čia.

Žodžiu nuo metadono, malonumo nepatiriama.

Absoliučiai. Neįmanoma patirti.

Kalbėdamas apie vartotojų portretus nepaklausiau vieno dalyko. Lyties. Noriu pasitikslinti, ar moterų daug yra čia, ar ne?

Procentaliai, tai 70 proc. vyrų, 30 - moterų. Nors moterų priklausomybė yra sunkesnė negu vyrų. Dėl fizinių organizmo savybių, visuomenės nuomonės. Pavyzdžiui alkoholio vartotojas vyras, tai visuomenės nuomonė, nu vyras, tai sugėrė,

kas čia tokio... Pavyzdžiui moteris, jeigu ten labai apsvaigus, tai tas požiūris labai yra stigmatizuojama. Su moterim yra sunkiau dirbti.

O narkotikų priklausomybę turinčių asmenų tarpe, vyrų ir moterų proporcija tokia pati? Lyginant su visų priklausomybių...

Ne ne ne, tai čia ir alkoholio, panašus procentas. Visų priklausomybių vienodas.

O dabar apie taikomas priemones gydymo. Kurios veiksmingiausios?

Kurios veiksmingiausios? Visos kurios yra efektyvios, tos yra mokslo pripažintos. Ten visokie kodavimai, užkalbėjimai, mes tuo neužiimame, mes tik legaliai dalykais, mokslo iširtais ir t.t. Iš tikrųjų tai kurios efektyviausios tai ir negaliu pasakyti, kadangi labai individualiai. Nuo žmogaus priklauso. Vieniems arčiau širdies vienas gydymas, kitiems kitas. Vieniems - reabilitacija ilgalaikė, kitiems - dienos centrai. Reikia žiūrėti individualiai, kiekvieną žmogų, jo aplinką, jo vidinę motyvaciją, išorinę motyvaciją. Labai daug yra...

O ar yra veiksmingo įvertinimai, kriterijai kažkokie....kuriuos galima įvertinti?

Kiekviena gydymo programa, jiniai turi savo kriterijus efektyvumo vertinimo. Vienas iš tų kriterijų yra ar žmogus sėkmingai išbūna tas gydymo programas, ar sakykim, tas susilaikymas kiek trunka. Iš narkotikų vartotojų yra daryta tiksliai su metadonu. WHO ėmė daug žmonių, tame tarpe ir Lietuvą, ir tyrė žmones, kurie ateina, po 3, po 6 mėnesių. Va tokį didžiulį tyrimą, mes patys esam daug tokių tyrimų atlikę. Tai taip, tai parodo, kad tai yra efektyvu. Ir kuo ilgiau žmogus išbūna gydymo programoje, tai tuo yra efektyviau, kadangi reikia keisti žmogaus elgesį, kuris susiformuoja vartojant. O elgesį pakeisti per kelias savaites ar mėnesius yra neįmanoma. Tai kuo ilgiau, tuo yra geriau, visose gydymo programose. Kažkiek yra epizodinių reabilitacijos tyrimų, bet jų yra per mažai, kad kažką galėtume teigti. Nėra daug padaryta. Bet mūsų centro duomenimis, kiek mes turime, reabilitacija yra taip pat efektyvus gydymo metodas. Minesotos programą dalinai galima paskaičiuoti pagal baigusią ir atvykstančių pasirodyti kas mėnesį skaičių. Tai irgi apie 60 proc. kas mėnesį atvyksta pasirodyti po gydymo, bet kiti neatvyksta tarkim ne dėl to, kad nevartoja, bet dėl to, kad tarkim išvyko kur nors į užsienį ar dar kur nors. Visi nori žinoti rezultatą efektyvumo, pagal tai ar žmogus nevartoja pabaigęs gydymą, bet kaip tą žmogų pasiekti, kai jis pabaigęs programą. Juk negali pastoviai skambinėti ir klausinėti, o be to jis telefonu tau gali bet ką pasakyti. Ir galu gale nu mes ne kažkokie ten tardytojai, kurie persekioja po gydymo programų. Bet šiaip jos visos yra gana efektyvios, kalbant apie tai, kad tai yra nepagydoma liga.

Privalomas ar savanoriškas gydymas. Kaip jūs galvojate, kaip turėtų būti? Ir ar įmanomas privalomas gydymas?

Šiuo metu nėra privalomo gydymo Lietuvoje, tiksliai psichozijų atvejais. Ar jis turėtų būti? Ne, neturėtų būti. Tūri būti savanoriškas gydymas, arba teismas gali įpareigoti žmogų gydytis, kad tai būtų naudinga. Žmogus kaip ir turi pasirinkimą.

Ar yra kažkokių šalių, kur yra taikomas privalomas gydymas?

Priverstinis jūs turėjote omeny....

Na taip, priverstinis.

Na Lietuvoje anksčiau buvo iki nepriklausomybės. O dabar, tai na Rusijoje dar išlikę kažkokie elementai priverstinio gydymo, bet aš nesu susipažinusi su priverstiniu gydymu, bet kiek parodė praktika, kai Lietuvoje buvo. Tai neefektyvu. Nes juo gali manipuliuoti. Ir politiniais tikslais ir asmeniniais.

Gerai tai apie gydymą bendrą vaizdą susidariau. Dabar paskutinis punktas apie visuomenės požiūrį į narkotikų vartotojus. Kaip jūs manote, ar visuomenė skiria pakankamai dėmesio šiai problemai spręsti?

Nepakankamai. Nepakankamai skiriama dėmesio geros praktikos pavyzdžiams. Ir tai kas per žiniasklaidą dabar yra transliuojama ir transliuojama baimė formuojama narkotikam. Baimė priklausomiems asmenim. Nėra kalbam apie tai, kad yra gydymo programos, apie jų veiksmingumą, kas yra priklausomybė. Nėra šnekama. Yra daugiau baimė formuojama - nužudė, sulaukė, tą aną padarė. Tai pati visuomenė yra mažai informuota. Pagal tai, kai patys artimieji atveda ten vaikus ir kaip jie įsivaizduoja kas tai yra, kas tai yra ta priklausomybe. Tai matai, kad žmogus visiškai neturi informacijos.

O prevencijos programos, švietimo kažkokio. Paminėjot žiniasklaidą, o švietimas, yra informuojama... mokiniai...?

Mes turėjom tokį projektą su Lietuvos moksleivių parlamentų, baigiamąjį pernai metų rugsėjį. Ir mes su mokiniais dirbom visus metus ir mes matėm, kad absoliučiai nėra prevencijos mokyklose, visiškai jos nėra. Jeigu ten yra kažkas per pamokas integruota ir mokytoja pasako kelis sakinius apie alkoholio žalą. Tai toks kalbėjimas nėra prevencija. Prevencija tūri būti ilgalaikė, užtikrinta, pagrįstais metodais. Tai bent jau mokinių nuomone ir mūsų, nėra Lietuvoje prevencijos tikslingos.

Tai toks požiūris, iš to ką jūs pasakėte, ir tyrimai rodo, yra neigiamas, į tuos vartotojus. Didžiąją dalį to neigiamumo įtakoja tai, kad nežino. Baimė dažniausiai įtakoja tai, kad nežino, kaip jūs sakėt. **Kas įtakoja tą neigiamą požiūrį? Ar tikrai nežinojimas, ar dar kažkas? Nes kai nežinai yra baimė, ar dar yra kitos priežastys?**

Jo, yra viena iš priežasčių, tai patys narkotikų vartotojai. Nes nėra tie žmonės, kurie yra visiškai nekalti. Jie ir apiplėšinėja ir autobusuose ir troleibusuose, ir jų elgesys, dalinai pagrįstai suformuoja va tokią visuomenės baimę ir požiūrį į juos. Tai negalim atmesti ir jų įtakos pačių.

Tai baimė iš dalies yra pagrįsta....

Iš dalies ne... nes bijoma jų visų: ir vartojančių, ir vartojusių. Tų kurie nevartoja, bet jau jam uždėta stigma ir viskas. Ir kitas dalykas Lietuvoje yra dar tai senas likęs nuo sovietinių laikų, tai įskaita vadinama ta narkologinė, ir jeigu jisai yra

sulaikomas apsvaigęs arba jisai kreipiasi gydytis, jisai automatiškai patenka į tą įskaitą. Žmonės iš tikrųjų tempia gumą iki paskutinės, kai jau nėra kitų būtų išspręsti, tai jau tada kreipiasi. Pavyzdžiui, vat gydymo įstaigoms būtų daug paprasčiau, kad žmonės nebijotų kreiptis ir ateitų daug anksčiau, tada ta problema dar nėra įsisenėjusi ir būtų paprasčiau ir pačiam ir visuomenei. Bet va, deja, yra tokai kaip įskaita ir va jinai stabdo. Nors šiuo metu yra anonimiškas tas gydymas, kur su kodu asmuo gali gydytis, bet čia tiktai pora metų. Jie yra neįtraukiami į įskaitą, bet jie tada tik dalinai ribotai gali gydytis. Pavyzdžiui metadonu jau jie negali ten gydytis.

Visi kas turi problemų su priklausomybe nuo narkotikų ir įtraukiami į įskaitą ir ta įskaita apriboja kažkokius veiksmus. Vairuoti negali...

Vairuoti, ginklų įsigyti, nu daug labai dalykų...

O tie kurie gauna tuos specialius leidimus, ten kodus, kaip sakėt, ar jiems yra ribojamas vairavimas?

Ne. Jie ne dominuoja įskaitoje.

Bet kaip čia taip išeina, kad vieni taip pat gali vairuoti, o kiti negali?

Tai vat užtat reikėtų tą įskaitą naikinti mano nuomone. Padaugėtų žmonių besikreipiančių laiku pagalbos. O su tuo kodu, aišku jeigu yra priklausomybė labai didžiulė, tai gydytojas mato ir neduos ten to leidimo. Bet jeigu jis nevartoja, ateina ir nėra įskaitoje, tai kodėl jis negali... Jis gali... ir vairuoti, nematau čia didelių problemų...

Pabaigai, toks vienas klausimas iškilo, dėl populiariausios, kaip rodo tyrimai, narkotinės medžiagos Lietuvoje, marihuanos vartojimo. Ar marihuanos vartotojai yra probleminiai vartotojai, ar gydos?

Kiek aš dirbu, 10 metų, neturėjome nė vieno, kuris gydytųsi nuo marihuanos. Kurie vartoja heroiną alkoholį ir kartais pramogos tikslais parūko marihuaną, tai taip, tokių daug yra. Bet kad būtų susiformavusi kažkokia išreikšta priklausomybė, kurią reikėtų gydyti, nebuvo pas mus tokių.... Gal vat yra, kai kalbi su jaunesniais, jie nurodo, kad jie pradėjo nuo marihuanos, pažaidimui ir pamatė, kad čia nieko bloga, perėjo prie kitų, sunkesnių narkotikų. Ta vai kaip toks laiptelis, marihuana gal yra į sunkesniu narkotikus.

Čia ta gateway?

Taip, bet nuo pačios marihuanos pas mus nėra buvę. Bet va kitose šalyse, pavyzdžiui, kur tikrai yra gydymo centrai ir yra problema, tai čia kur jos legaliai auga ir yra pačios su daug THC, tai yra ten tos Tadžikijos, va tos šalis, tai ten tikrai yra sakė. Kur ateina žmonės su tikrai, kur problema - priklausomybė nuo marihuanos.

Žodžiu nėra tokia stipri medžiaga, kad sukeltų priklausomybę. Jeigu marihuanos vartotojai nesikreipia čia, tai didžiausia problema, su kuria jie susiduria ir visuomenė, tai yra tai, kad jie turi problemų su teisėsauga.

Kada tai nelegalu. Pažeidžia įsigydami ir viskas.

Gera tai, kaip ir viską paklausiau, ką norėjau...

Nebent jums apie teismo įpareigotus jums įdomu...?

Mh

Nes yra pas mus dalis, mes su Vilniaus miesto pataisos inspekcija sutartį ir kai teismas įpareigoja žmogų ten trim mėnesiams gydytis, mes su tuo žmogum, kiek jam skiria laiko tiek ir dirbam. Ten tris mėnesius, tai tris, tris metus, tai tris metus. Vietoj laisvės atėmimo jie čia įpareigoti. Atvejo vadybininkai su juo dirba, jisai stebimas visą tą laiką, gydoma jeigu reikia. Jeigu ne, tai konsultacijos psichologo, bet jis pastoviai turi ateiti pasižymėti, pasirodyti, tikrinamas ar vartoja ar ne. Ir jeigu pažeidžia, nesilanko, vartoja, yra informuojama apie tai pataisos inspekcija, kuri savo ruožtu informuoja apie tai teismą ir pakeičiamas tas gydymas į realią laisvės atėmimo bausmę. Tai pernai mes 110 turėjom tokių asmenų. Bet čia tik Vilniuje taip vyksta, daugiau niekur.

Tai reiškia yra galimybės, kai kuriems kaliniams galimybės pasirinkti....

Vietoj laisvės atėmimo...arba trys mėnesiai laisvės atėmimo, arba trys mėnesiai į priklausomybės ligų centrą. Kiekvienam atskirai paskiria ten pagal problemą, kada jam lankytis, kas savaitę, ar kas mėnesį. Bet aišku jisai žino, kad jeigu pažeis, tai bus grąžinama.

Ar daugiausiai kalėjime sėdi marihuanos vartotojai, nes jų daugiausiai yra, ar kitaip yra?

Manau, kad ne. Kiek vat tos bylos, mes su Roku Uscila kažką žiūrėjom, tai vis tik opiatai dominuojantys yra... Na su marihuana aš nemanau, kad ten iškart į laisvės atėmimo vietą, nebent ten dideliu mastu yra. Kad žinokit vis tiktai daugiau opiatų yra. Ir už ką jie teisti, tai už vartojimą arba vagystes. Vagystės tai kaip atoveiksmis vartojimu būna, dažniausiai heroino.

Didžiausiai problema Lietuvoje, kas su narkotikais, tia yra opiatai...?

Taip, probleminiai vartotojai, matomiausi, daugiausiai gal problemų turintys, yra taip. Bet šiaip ir alkoholio turėtų būti labai daug. Bet jis nefiksuojamas kaip toks. Jis čia ne prie narkotikų.

Ačiū už interviu.

Prašau.

Pirmas klausimas, tai vat ką jūs ir pradėjote, tai papasakokit apie jūsų einamas pareigas ir darbo patirtį: ką jūs veikiate šitoje įstaigoje.

Aš čia esu terapijos instruktorius. Baigęs esu studijumą Varšuvos sveikatos institute - terapeutu, būtent priklausomybės srityje.

Kaip jūsų darbinė veikla yra susijusi su tais asmenim, kurie yra priklausomi nuo narkotikų?

Tiesiogiai susiję, nes esu terapeutas priklausomybės klausimais, žmonių kurie yra priklausomi nuo alkoholio ar kitų narkotikų.

Jūs tiesiogiai su jais bendraujate savo darbe?

Ne tiktai bendrauju, todėl, kad mes dirbame pagal naujovišką gydymosi metodiką - bio-psycho-socialinę. Tai yra sintezė tokia, kuria sukūrė Varšuvos universitetą, Lenkijoje žinomas profesorius Jerży Molibruda su žmona Sobolevska, jie yra autoriai tos programos. Ši programa paliečia visą priklausomo žmogaus gyvenimo sritį: visuomenę, santykius su savimi, fiziologinę, genetišką.

Iš pradžių dėl sąvokų pasakysiu. Tai psichiką veikiančios medžiagos yra visos medžiagos, kurios veikia psichiką, tai ir alkoholis, tabakas, o nelegalios psichiką veikiančio medžiagos - tai narkotikai.

Taip visi jie yra psichiką veikiančios medžiagos, bet yra legalios, nelegalios. Bet mes kalbame apie priklausomybę, tai įtakoja jo vystymąsi, degradaciją to žmogaus ar vartotojo, jeigu tai yra legalūs narkotikas, ar nelegalūs. Legalūs - tai alkoholis, cigaretės, plius vaistai. Ir nelegalūs. Tai sakykim piktnaudžiavimas, vienais ir kitas atvejais, vieni atvejai, tai legalūs: reiškia man nereikia kriminalų, aš nueinu ir nusiperku. Kitos tau jau yra surišta su kriminalu. Aš jau pažeidžiu tam tikras nustatytas normas. Ir su tuo susiję mano gynybiniai mechanizmai. Sakysim taip, tas gynybos mechanizmas priverčia mane keisti savo įsitikinimus arba sakykim pradeda naudotis iliuzija. Ta priklausomybė formuojasi trijuose takeliuose. Bio, psicho ir socialiniame. Bet pati liga irgi turi tris keliukus, kurie palaiko tą priklausomybę. Tai ir emocijų reguliavimo mechanizmas, sakysim, kodėl jis vartoja? Neseniai paklausiau vienos merginos, visi vaikiniai geria alų, diskutuoja, o jinai už kampo geria. Aš priėjau, man labai įdomu. Man įdomu, ką jinai pasakys, ar jinai toli jau užėjo, ar netoli. Ir aš paklausiau, o ką tu čia darai? Nu va geriu alų. O ką tau duoda tas alus? Sukasi galva. Jai patinka, kaip sukasi galva, įsivaizduojate, jeigu aš užlipsiu į penktą aukštą, arba ant stogo ir aš pažiūriu. Tai negerai man. O kai ji stovi čia, sukasi galva, tai gerai. Vieni tokie įvykiai, dalykai gyvenime vieniems patinka, kitiems nepatinka. Ir tai vat patinka tai, ką alkoholis ar kiti narkotikai atneša. Prisimenu prie Lietuvos kino teatro buvo praėjimas į Mindaugo gatvę. Ir va kažkada einu ten ir žiūriu kažkokie vaikai sėdi ir klijus uosto. Aš sakau, drauguži, ką tu darai. Ar tu nežinai, kas smegenis tau gali paveikti? Jam nesvarbu, jis sako, tėveli, netrukdyk, aš noriu pažiūrėti antrą seriją. Jis žiūri multifilmą kažkokį įsivaizduojate. Reiškia haliucinacijos. Jam tai patinka? Tai vat tam, kad vartoti, jis juk žino, kad tai negerai, jis turi sukurti tam tikrą alibi arba iliuziją. Tokią gynybą, kad pavartoti, kad jam patinka. Turi paaiškinti. Tai vat toks mechanizmas. Vienas mechanizmas, tai tos emocijos, kurias sukelia. O kitas mechanizmas - jis turi pateisinti tą vartojimą, todėl turi sukurti tam tikrą iliuziją ir neigimo mechanizmą, tam tikrą. Nu ir trečias tai yra, kaip mes kalbame.... Nu jeigu ir kriminogeniniai kažkokie dalykai. Sakysim... Tai jis turi... Blogai gi... Tai kur ta tiesa yra, kodėl Lietuvoje taip blogai, gyventi. Nu kodėl vyriausybė, gi matom per televiziją.... Pažiūrėkit, Šapranauskas veda laidą girtas... Tai galima gal vartoti? Nu kodėl, jeigu tokie žmonės vartoja televizijoje, tai reiškia nieko. Vakar irgi, vėl kažkokia laida "Chorų karai" ir jis vėl, matosi, kad pasikeitęs, matosi... Bet jis veda vėl... Nesuprantu! Ir vat tas žmogus irgi mato. Vertybių sistema keičiasi, jinai tampa ligota. Kažkokia norma yra. Gerai, ar blogai, tiesa - netiesa. O kur jis pats nežino. Vat trečias mechanizmas, vertybių sistemos pasikeitimas. Ir viskas, vat tie mechanizmai ir tam, kad palaikytų tą ligą, kad jisai vėl galėtų vartoti. Todėl grįžtų prie kriminogeninio, jeigu jisai vartoja šitą. Tai jam dar reikia didesnio laiko, kad taptų priklausomas, psichologiškai. Fiziškai jis gali ten... Nu žinote, jeigu 15 metų pavartosite legalų alkoholį, tai tikrai tapsi alkoholiku. Bet dar viena žinote yra tokia definicija: tapti alkoholiku. Litrą išgerti, tai yra alkoholikas? Kaip jūsų nuomonė?

Aš manau, kad alkoholikas.

O aš žinau, kad gali būti ne alkoholikas. Aš žinau, kuriems tolerancija, atsparumas alkoholiui yra stiprus. Jis turi didelį svorį. Jokių pasekmių neturi. Nei fizinių, nei socialinių, dirba direktorium, pasirodo tvarkingas, nu viskas tvarkoj. Tiktai, kad daug gerai. Nėra priklausomas. Anksčiau buvo tokia definicija - buitinis pijokavimas. Tai taip, bet kada gi tampa jis priklausomas, ar nuo kiekio galima..., na žinoma nuo kiekio priklauso. Bet tam, kad jis taptų... Dabar naujoje TLK klasifikacijoje yra parašyta definicija tokia, kad nepaisant žalos vartojama, tada, kai vartojimas tampa žalingas, arba socialiniai, arba tarpasmeninių, šeimos, arba fiziologinės kančios, psichologinių, dvasinių dalykų kančios. Ir jeigu tu žinai kad tau kenkia ir tu vis tiek vartoji, tai kalbame jau apie priklausomybę. Ir kitas dalykas yra ne maistinis alkoholio vartojimas, jau surišta su rizika. Tie, kurie vartoja kitas narkotines medžiagas, ten sakysim heroiną, kokainą, opiatų, amfetaminą, ekstazi, marihuaną. Tai surišta yra su neteisėtu, nelegaliu narkotiku. Tai ir gynybos mechanizmas turi būti stipresnis, žmonės turi pateisinti, ką daro. Pas mane vienas pacientas buvo, jis sako, aš ne toks kaip kiti, aš vartuju tiktai kokainą. Nu brangu vartoti kokainą. Nu žinote, paskui sužinojome, kad jis vartoja ne tiktai kokainą. Ir opiatų, ir meta amfetaminą, čia kalėjime atsiskleidė. Viskas priklauso nuo finansų. Bet jis buvo pasididžiavimas. Vertybių sistema, kuri remiasi puikybe. Puikuojantį žmogų geriau valdyti yra. Taip ir liga šita, turi taip paveikti žmogų šitą, kad jus didžiutąsi tuo, kad jis ne toks, ne narkomanas. Ir tada ta liga jau labai apsupa. Visi žmonės, kurie yra

priklausomi, turi puikybės maniją. Vienu arba kitu atveju. Gali puikuotis, kad jis geras, arba gali tokia puikybė pereiti į savęs žeminimą, kad man nesiseka. Vat būna pacientai... Nors mūsų reabilitacijoje nėra subkultūros, nepalaikome subkultūros. Žinote yra nuskriaustieji, dar kažkokie ten... Mes to nepalaikome, bet jie vis tiek būna. Bet daugiausia tie, kurie yra nuskriaustieji, ju turi didesnių problemų, nes jie turi visą laiką atkreipti į save dėmesį. Nes tai tas pagalvojo, tas įjungė ten žadintuvą, o ten kažkodėl "kakariekų" gaidelis... O jam jau ižeidimas yra, jis jau eina praneša "mane nori...." Jie manipuliuoja siaubingai. Irgi per daug... Puikybės manija, galbūt paslėpta. Žinote, galima plaktuku ir taisyti baldus, o kai kurie su plaktuku bando taisyti ir laikrodžius, visko būna. Taip ir čia instrumentą turi ir naudoji jį įvairiais būdais. Būtent čia va šitas klausimas, jeigu tai neteisėtų narkotikų vartojimas. Turi labai didelę reikšmę, daleiskim, alkoholiškai yra priklausomi nuo alkoholio. Jie yra kiti žmonės, daugiausiai jie ir darbą turėjo. Prarado. Praradimų jie labai daug turi. Bet jie turi ir daugiau tokių įgūdžių, darbinį įgūdžių. Sakykim, ir dirbi ir prarado... Jis gali remtis tuo, kuriant savo naują tapatybę. O vat tie žmonės, kurie narkomanai, kurie vartoja nelegalius narkotikus, stiprius narkotikus... Nors nenorėčiau taip kalbėti "stiprus-silpnas". Iš karto "o, marihuana tai silpnas narkotikas!" Ir nuo to priklausomas tapsi ir nuo to... Sakysim tai, nuo kietesnių narkotikų. Tie žmonės dažniausiai surišti su kriminalu, todėl, kad jiems reikia kažkur gauti, jiems reikia visada slėptis. Jo įgūdžiai yra.... Dažniausiai taip... Labai anksti vartoja... Ta puikybės manija iškelia: "man nereikia mokytis, aš ir taip protingas, kam man viso šito reikia?" Jis žiūri, kad jis gali kriminogeniniu būdu apgauti, atimti. Lengvai pasiekiami yra pinigai, tam kad vartoti. Todėl su jais yra sunkiau dirbti. Daugiausiai jie yra saviapgauliai. Atneša į reabilitaciją daug deficito: nemoka elgtis su kitais, nes pagal jo kriminogeninę patirtį jis turi slėptis, niekam neturi sakyti, niekas neturi sužinoti - lieka vienišas; jis neturi draugų tikrų; tiesa, intymumas yra uždarytas, todėl, kad narkotikas taip paveikė, kad jisai nesupranta, kas tai yra meilė. Jie sako: "o, meilės nėra". Tokia užduotį daviau įvardinti 10 požymių, kur galima įvardinti, kad tai yra meilė. Nu 6 surado, nu ačiū dievui. Reiškia jau meilė yra. Bet sunkiai... Gal toliau suras dar... Tai vo, jam yra deficitai tokie, kad jis neturi nei specialybės, nebaigęs mokslo jokio. Ir kaip žmogui padėti... Žinote, kai tik alkoholiškai sustoti, tai reiškia jam tada atsiveria galimybės, na žinote, „aš turiu šaltkalvio ar mūrinio specialybę, gal pabandyčiau, gal kuo įsidarbinsi...“ A narkomanas? O ką dabar daryti?

Aš čia susirašęs klausimus, bet jus viską ir be klausimų pasakote. Dabar kalbėjome apie vartotojus, apie vartojimo priežastis. O tarp kokių socialinių grupių labiausiai paplitęs narkotikų vartojimas, kas tie vartotojai...?

Žinote, noriu iš karto pasakyti, kad narkotikai nepasirenka žmogų, nei pagal rasę, nei pagal spalvą, nei pagal išsilavinimą, nei pagal amžių. Tie kurie vartoja, anksčiau ar vėliau tampa priklausomi. Ar visi jie tampa priklausomi? Sakysim, tie žmonės, kurie turi polinkį. Vot tie. Nu yra, aš pažįstu, labai dažnai... per televiziją... Žmonės, kurie užima labai dideles pareigas, bet yra priklausomi. Kai kurie yra priklausomybė taip įėjusi, kad pirmoje vietoje yra ta... sakykim alkoholis. Prisidengia tuo... Nu buvo pas mus toks vienas seimo narys, kuris bandė visą seimą išmokyti saikingai gerti. Nu kas iš to? Prisidengdavo. Net du tokie buvo. Bobelinė... Ten dar kažką... Mano gyvenime buvo taip, kad aš išgėriau alkoholio ir man patiko. Ką padarė mano smegenimis alkoholis? Mano pirmą žmoną, kuri mirė nuo vėžio, jinai kai išgeria 50 g., tai ją reikia dar priversti, kad išgertų... O kai išgeria, jinai nepatenkinta. Jai tada nuotaiką keičiasi, galva sukasi, jai tada nesmagu: „aš negaliu, kad su manimi kažkas dedasi ir aš negaliu prakontroliuoti viso šito...“ O jeigu antrą išgeria, per vestuves ar kažkada. O, žiūriu – nėra. Tai ji iš karto bėga į tualetą, du pirštus... išsivemia. Jai tada gerai. Jai nėra to efekto. Jinai niekada nebuvo priklausoma, niekada neprisigerdavo. Aš prisigerdavau. Pas mane jau polinkis. Iš kur buvo tas polinkis? Kodėl? Kodėl mes skiriamės taip? Ir pas žmoną tėvas gerdavo ir mamytė. Ir mano gerdavo. Tai aš turiu, tą sakysim ženkliuką, kad aš išgeriu ir man gerai. O jei negerai. Tai vat čia yra žmonės, kurie turi... Aš bandžiau ir kitus narkotikus – man nepatiko. O vat alkoholis patiko. Buvo taip įdomu, kad man labai nepatikdavo degtinė, o ypač – spiritas. Bet daugiausiai išgėriau – degtinės ir spirito. Tai buvo darbas surištas su spiritu, tai aš pagerdavau. Visokiais būdais: ir dažiau, ir cukrum, ir sirupu. Kad tiktai jis praeitu. Reiškia, spiritas man nepatiko, degtinė nepatiko, bet poveikis – baisiausiai. Bet ką jis atnešė?

Tai polinkių kažkokių negalimą pasakyti. Negalima pasakyti, kuris žmogus gali tapti priklausomas, kuris ne – tai nuo jo fiziologijos priklauso.

Taip nuo fiziologijos, biologijos, biochemijos, sakysim taip. Kaip jo organizmas reaguoja į tą cheminę medžiagą. Nu žinote cheminiai junginiai gali atnešti tam tikrą rezultatą.

Gerai. Dabar tada klausimas būtent apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolę.

Dar ką norėčiau grįžti prie seno klausimo, todėl, kad nepilnai atsakiau. Apie, kaip bendrai apie asmenis. Aišku įtakoja, kokioje šeimoj jisai gimė. Kur jis augo. Jeigu buvo disfunkcinė šeima, greičiausiai jis į savo gyvenimą atneš daug deficito. Kokia tai yra disfunkcinė šeima Daleiskim, tėvas alkoholis arba narkomanas. Reiškia, tas žmogus jau toj šeimoj, pritaip gyvenime su alkoholiu. Arba mokosi alkoholinio gyvenimo. Nes vaikai nesimoko to, ką mes mokome juos, jie mokosi to, ką jie mato. Mokosi nuo autoritetų. Jeigu yra destrukcija toje šeimoje, jis mokosi iš išorės. Čia normalu žmogui yra. Jis yra atviras. Ir išeina, ir ką jis pamato gatvėje – rūko žolytę. O jeigu yra dar vyresnieji, irgi autoritetai, jis ieško autoritetų, todėl, kad čia nėra autoritetų. Ieško tenai, nu ir suranda. Aišku įtakoja, vartojama ar nevartojama. Ir jeigu kalbėti toliau apie tą vartojančią šeimą, tai irgi yra daug dalykų, kurie įtakoja tai, koks jis išeis iš tos šeimos. Sakysim taip aišku nėra jau paslaptis ir tai yra įrodyta jau, kad disfunkcinėje šeimoje, alkoholinėje šeimoje, narkotinėje šeimoje, vaikai vaidina sustingusias roles. Todėl, kad matote kaip, normaliai šeimoje, yra taip, kad taip kaip visuomenėje: tėvai užsiima suaugusiųjų reikalais, vaikai – lieka vaikais. Tarp jų yra tam tikra riba, kas yra suaugusysis, kas yra vaikas. Jei niekada neprivers vaiką eiti dirbti kažką daryti. Jis turi vaikiškas užduotis, kažką pažaisti, loginiai

žaidimai, dar kažkas. Jis turi vystyti tas vaikutis. Taip reiškia, čia yra taip. Suaugusieji žmonės, atsakingi, jei suteikia paramą vaikams. Taip? Kaip vaikai turi paramą, palaikymą, jie yra saugesni. Jie lengviau vystosi. Kas darosi disfunkcinėje šeimoje? Vot tas rolės... Jeigu kažkas suserga, sakysim šeimoje, visa šeima bando ten kažkaip padėti, bet vaikai lieka vaikais. Bet jie gali, jie sprendžia kartu užduotis, problemas. Svarbu yra kaip jie daro, kai atsiranda problema. Sveikoje šeimoje – bando išspręsti, jei ieško būdo, kaip išspręsti šią problemą. Disfunkcinėje šeimoje stengiasi tą problemą..... Kodėl? Toje šeimoje vot rolės tokios, ar tėvelis, ar sūnelis, mama, dukrelė. Skirtumo labai mažai. Nes „o girtas atėjo, o aš viena, eik ten suplauk indus, padėk mamai...“ Ir jie žino taip, kad paramą gauna ne vaikai, o suaugusieji žmonės. O kitą dalyką, kad mane paklausė, o tu savo vaikus myli? Visus vienodai, greičiausiai? O aš sakiau – ne. Skirtingai. Kaip, sako, tu? Kaip skirtingai vaikus savo myli. O aš sakiau taip. Tam kuriam buvo 6 metų, aš jį myliu kaip 6 metų vaiką. Aš suteikiu tokią paramą ir pagalbą. Aš daugiau jam rodau meilę, negu kitiems, daugiau glostau, pasupu ant kojų. Jam daugiau reikia laiko, nes jam reikia vystytis. Sūnui, kuriam buvo jau 18 metų, aš kreipiu dėmesį tikrai tiek, kiek jis pageidauja tos pagalbos. Ten 20 metų dukra mano buvo, jinai jau turi savo šeimą. Tai kaip aš galiu ją mylėti taip, kaip tą vaiką. Nu tai bus juokingą. O čia yra taip, kad jie disfunkcinėje šeimoje negauna tos meilės, todėl, kad meilė, sakysim, tas tikslas tai yra degtinė. Šitam reikia, kad visur ir visada būtų degtinė, o motina, viską bando apsaugoti, kad jis neturėtų šito, todėl nori nenori, ir tas kreipia dėmesį į degtinę, ir tas kreipia dėmesį į degtinę. O vaikai? O vaikai yra apgauti. Pirmiausia apgauti, kad: „neišnešk iš šeimos. Mes ne tokie brudai“. Nu tėvas, nu pavargęs po darbo atėjo.“ Meluojam. Ir žmonės, vaikai mokosi to. Kiekvienas tada bando išsilaikyti toje šeimoje, todėl, kad jie negauna tikros meilės iš tėvų. Meilės objektas yra alkoholis. Jūs įsivaizduojate? Kaip išsilaikyti toje šeimoje, kaip gauti paramą? Vienas mokosi gerai, tokiu būdu atkreipia į save dėmesį. „Uoj didžiuojuosi tavimi, penketuką, dešimtuką gavo!“. O ką kitam daryti? Šeimoje disfunkcinėje prasideda varžybos už savo vietą. Normalioje šeimoje, ten kiekvienas svarbus yra. O čia – ne. Čia kiekvienas varžosi už save. Kitas ten lėlytė, klounas ir bando visus pralinksminti, toliau... Tokiu būdu jis į save atkreipia į save dėmesį. Ir nematomas vaikas gali būti. Jis taip pat atkreipia į save dėmesį. Tai vot, priklauso nuo to, kokią rolę jis vaidino disfunkcinėje šeimoje. Greičiausiai tas didvyris, kur žino, kaip reikia gyventi tokioje aplinkoje, jis suraus sau žmoną ar vyrą alkoholišką arba invalidą, kuriuo galėtų rūpintis, todėl kad užduotis yra rūpintis, mokytis, viską daryti kuo daugiau. Hiperaktyvus ne? Tas atpirkimo ožys irgi gali surasti sau priklausomą žmogų, o kur jis daleiskim... Tas ir tas.... Tas nematomas veikas, jis viską mato. Daugiausiai jis bando ieškoti absoliučiai kito, bet prigimtis yra tokia. Žmogus moka gyventi tikrai taip, jis negali surasti sau kitą, todėl, kad, jeigu ateis gera mergaitė, gerai išsilavinusi, iš geros šeimos, kur yra senos tradicijos. Jis negali jos priimti, todėl, kad jis jaus su ja diskomfortą, ir todėl jis atstums ją. Ir jis suras sau kitą, tokią, kuri bus panaši į tai, ką jis matė vaikystėje. Todėl toje šeimoje, kur buvo senos tradicijos, geros, kur yra pagarba vienas kitam, pats mažiausias procentas, kad gali tapti priklausoma. Jeigu jis moka išspręsti problema. O šitoje šeimoje - taip. Aš kalbu – disfunkcinėje šeimoje. O kodėl? O todėl, kad disfunkcinė šeima gali būti tokia, kur vienas tėvas yra. Irgi gali būti. Tokiu būdu jis nežinos kažkokios vieno tėvo rolės. Ir tai gali jį įtakoti naujos šeimos formavime. Jis gali jaustis vienišas arba... Aš atsimenu Lapėse buvo prima laida per LNK apie alkoholizmą ir apie gėjus. Ten apie vieną berniuką, kuriam nebuvo 18 metų, bet jis norėjo kad būtų, nes norėjo padaryti operaciją. Jis išaugo šeimoje, kur buvo mama ir dar trys seserys. Ir jis buvo kaip lėlytė. Seserys vyresnės buvo. Jį puošdavo, kasytes pindavo. Ir jis suprato, kad jis greičiausiai gimė mergaitė, o ne berniukas. Anatomija kalba, kad tu berniukas. O galvoje jis yra mergaitė greičiausiai. Jis toks silpnas, išsiveidžia labai greitai. Kažkokius emocionalinius deficitus jis priskyrė būtent mergaitei. Kaip pas mus sako: „berniukai neverkia“. Aha. Vyras irgi verkia. Tai vot tie žmonės daugiausiai yra linkę būti priklausomi, būtent patekę į tuos spąstus. Jeigu kriminogeninė kažkokia... Daleiskim sėdėjo kalėjime, irgi subkultūra auklėjimo buvo... Prisimenu vienas atvejis, kai mūsų įstaiga buvo bažnyčioje. Ir bažnyčioj buvo mano kabinetas. Ir įsivaizduojate, ten per palėpes, ten kažkur surado slaptą įėjimą, ir pralaužė pas mane kabinetą skylę ir apvogė mane. Jie galvojo, kad parduotuvė apačioj... Ir aš klausiau: „aš gi jums padedu čia, būtent išsikrapštyti iš tos priklausomybės, vedu į gerą kelią?“ O jis sako: „ką aš moku? Mano tėvas buvo vagis. Aš daugiau nieko nemoku. Jis mane išmokė“. Ir aš pagalvoju: „Jis labai gerai išmokė“. Todėl, kad jis buvo patekęs pas mane ir per duris. Plombą ten pastačiau, virvutę... Ateinu – nepažeista. O įeinu į kabinetą, žiūriu, ten buvo saldainių tokių – nėra saldainių. Nu galvoju paėmė, gal jis alkanas. Bet kaip pateko? O jis išėmė iš vyrių pirštukus ir atidarė į kitą pusę. Jūs įsivaizduojate? Specialistas!

Gerai dabar apie priklausomybę jau kalbėjome truputi, link kontrolės norėčiau pereiti. Kaip jus manote, pagal kokį kriterijų yra sprendžiama, kurios medžiagos yra legalios, o kurios ne? Kas lemia, kad alkoholis ir tabakas yra leistina, o heroinas, kokainas – ne?

Nu jeigu mes kalbame kalėjime, tai ir alkoholis yra nelegalus.

Bet apskritai valstybėje?

Žinote, aš girdėjau, kad vienas žmogus sakė taip: „Jeigu tu nori apgauti žmones, tai tu eik į politiką“. Geriausias būdas yra viešai apgaudinėti arba pasiekti savo tikslo apgaudinėdamas kitus. Kaip visuomenė? Nu žinote, tai išvis alkoholio ir tabako nebebūtų...Kam jie reikalingi? Nesuprantu...

Viskas būtų uždrausta...

Nu, tas žodis uždrausta, iššaukia visada neigimą, Man šiandien pasakys, nuo šiandien pasaulyje nebebus, nei cigaretės, nei alkoholi. Man – vienodai šviečia!

Darbo neturėsit...

Aš turiu specialybių labai daug... Man tai nėra problema. Kitas dalykas, yra žmonės, kuriems yra svarbus tas legalus alkoholis. Čia jau kitas reikalas. Čia iškart iškvies neigimą, pasipriešinimą, primins mums tradicijas senas. O kur jos

gimė, tos tradicijos? Kur tas alkoholis gimė? Tai kažkokiame 5 amžiuje Turkijoje atrado pirmieji, sakysim padarė tą alkoholis. Arba, sakysim, ten nežinau, kažkur kitur... Nu kokios čia tradicijos? Nu formavosi ten paskui, atvedė carizmo laikai. Kai buvo 1870 metais leidžiama darbininkams atsiskaityti degtine. Tai buvo alkoholizacija. Tiesą sakant reikia pagalvoti apie mūsų vaikus, todėl, kad jie gi mato ir moksi iš to ką mato. Jeigu visuomenėje bus daugiau alkoholikų ir narkomanų, jie gi matys visa šitą. Aišku kai kuriems nepatiks. Bet užduos sau klausimą: „žiūrėk, narkomanas, nedaro nieko, bet gyvena“. Nu ir kokia išvada. Narkomanas. O jeigu benamis, kuris nevartoja. Aš nežinau, benamių tada nebebūtų, nes dauguma tų benamių, tai yra prasigėrusių arba vartojančių narkotikus... Žinote Amerikoje buvo sausas įstatymas ir Rusijoje buvo įstatymas, pas mus valančių judėjimas buvo. Tai čia buvo blaivybės judėjimas, ne sausas įstatymas. Tai čia galima buvo 100 gr. išgerti. Tai yra tradicija tokia, saikingo vartojimo... Nu taip... Tam, kuris ir taip saikingai geria. O tam kuri ne? Jam tai nesuprantama yra. Tai yra alerginė liga. Biocheminė alergija. Todėl, kad kai patenka į organizmą, jam iššaukia alergiją ir jam norisi vis daugiau ir daugiau gerti... Jis negali sustabdyti, jis nežino, kiek išgers, kada sustos... Tai mano nuomone, tokia visuomeninė turi būti. Dabar 1992 m. atsirado legalus narkotikas metadonas – gydymo tikslams. Nu žinote, visada galima papiknaudžiauti, todėl, kad jis atnešė kažkokią naudą kitiems žmonėms. Taip? Todėl, kad aš paroduodu, todėl turiu turėti kažkokią naudą. Labai įdomu buvo narkologiniame centre, priklausomybių ligų centre... Ir kalbėjau su vienu iš vedėjų ir staigiai buvo liudininkas vieno tokio pokalbio... Staigiai kažkoks žmogus... Norėjo žmogų į narkomanų reabilitacija. Ir viena vedėja sako: „nu aš negaliu dabar, todėl, kad jis dar metadono programoje. Jeigu po 3-4 dienų“. Aš klausau atidžiai, galvoju nesikišiu. Tada sako: „o kodėl jūs taip?“. „Dabar prasidės abstinencija“. Tai metadonas yra tam, kad sumažintų abstinenciją, kad nebūtų to poveikio fiziologinio, to laužymo kaulų, baimės ir taip toliau... Tai metadonas yra pakaitalas to heroino, kurie būtent heroiną vartoja. Pas mus nėra Lietuvoje tokių žmonių, kurie vartotų tikrai heroiną. Pas mus ir alkoholį, ir heroiną, ir kokainą, ir uosto, ir duriasį. Tai pas mus tokie mišrūs yra. Todėl negalima vartoti, bet duoda vis tiek, todėl, kad, nu žinote, pinigai. Todėl turi būti kažkokie dalykai. Paskui jis turi detoksikaciją praeiti kitais vaistais po metadono. Tai kas čia dedasi tada? Tai reiškia kažkas naudojasi tuo. Nu iš tiesų po metadono dar reikia. Jis ateina į detoksikaciją naudodamas metadonu, kad sumažintų abstinencinius sindromus, po to dar reikia dar vienos detoksikacijos, kad sumažintų poveikį šito... Nesuprantu tada... Kodėl ne iš karto? Na žinote, nu... keisti dalykai vyksta tokie... Vot tos nelegalios ir tokios... Vot Amerikoje buvo sausas įstatymas ir žmonių vartojimas sumažėjo. Sumažėjo. Bet atsirado juodoji rinka. Matote, viskas priklauso nuo mūsų valstybės vertybių, ko mes norime... Jeigu mes norime turėti vaikus, anūkus sveikus, turi neskatinėti tokio polinkio. Įstatymais nieko čia nepadarysi. Įstatymas – kaip stulpas: peršokti tai neperšoksi, o apeiti – galima. Pas mus prie vieno įstatymo 10 mikro įstatymų ir galima apeiti jį. O jeigu tai būtų tradicija, tai būtų vertybė, kurią valstybė remtų. Vat būtent blaivybė, sprendimas problemų, mokymasis kaip surasti būdus surasti problemą ir tos problemos sprendimus. Kaip žmogų vertinti, o ne žeminti. Teisingai? Kaip pakelti tą žmogų... kaip pakelti jo vertybių sistemą. Tada būtų kitas reikalas, tada nebebūtų tokių klausimų...

O kaip manot, bausmės, kaip veikia narkotikų vartotojus? Kokį poveikį įkalinimo bausmė turi narkotikų vartotojams?

Bausmė tai yra kardomoji priemonė. Taip? Sakysim, jeigu vaikas, parūkė cigaretę, ir tu jam davei diržo. Ar tai jis dabar jau niekada nerūkys..? Reikia kažko kito... Reikia atkreipti dėmesį į tą žmogų, į asmenį, kaip vertingą, todėl, kad kiekvienas žmogus yra vertingas. Ir padėti jam atsikelti ant kojų. To moko mūsų religija, mūsų krikščioniškas tikėjimas. Kiekvienas žmogus, kuris suklupo, jis turi teisę atsikelti. Tai vot bausmė. Už tai, kad jis pavogė, padarė nusikaltimą būdamas neblaivus. Koks skirtumas. Jis padarė nusikaltimą, jis turi būti nubaustas, už tą nusikaltimą, o ne už tai, kad jis narkomanas ar alkoholikas. Anksčiau tai galima buvo, čia irgi gydydavo nuo priklausomybės..., agresyviu metodu, kuris dabar jau nenaudojamas pasaulyje. Suprato, kad jam jau nepadėsi niekuo. Jeigu galima iškviesti pasibjaurėjimą alkoholiu, kaip cheminiai medžiagai galima, bet poveikiui... Kaip čia galima? Reikia dirbti su žmonėmis, reikia suteikti jiems pagalbą. Norint suteikti pagalbą nemažiau blaivas turi būti ir pats tas, kuris dėsto. Arba suprasti, kur jis veda, arba nukreipti į tą kelią. Jeigu žmogus nežino, kur nukreipti, nu tai... Jokios pagalbos nebebus.

O gydymo priemonės, ar dabar taikomos gydymo priemonės efektyvios, jūsų požiūriu. Apie metadoną jūs jau pasisakėte, o apie kitas?

Aš iš vis prieš metadoną. Ir dar pasakysiu, kodėl aš prieš metadoną. Ir galva, ir kojos, ir siela – prieš. Todėl, kad tai yra pati didžiausia apgaulė, kuria galima apgaudinėti žmones. Tokia saviapgaulė, kur sustiprina tos ligos mechanizmus. Kodėl? Kokį poveikį žmogui turi metadonas? Tai yra narkotinė medžiaga – pirmiausiai. Jau psichologiniai kaip ji veikia: aš gydausi, kuo? Kaip alkoholikai sako: „nuo ko susirgai, tuo ir gydykis“. Reiškia, pirmiausiai nori mus kažkas įtikinti, kad galima gydytis narkotikais. Jokiu būdu. Vienas daiktas. Arba yra mitas. Jeigu jam dabar duosim tą pigų narkotiką, o metadonas daro kažkokias chemines reakcijas (aš ne medikas, nenoriu gilintis), kad jam nesinori vartoti 12 valandų arba 24 valandas. Tada jis neis vogti ir taip toliau. Nu ir ką? Aš kalbėjau apie tris mechanizmus, kurie palaiko ligą: emocijų reguliavimo mechanizmas, iliuzijos – neigimo, puikybės arba vertybių sistema. Aš vartuju narkotikus kam? Kad pajusčiau tam tikrą efektą. Priklausomybė tai yra kelias, tai yra formavimas žmogaus. Iš pradžių žmogus, kai pradeda vartoti, nori pasiekti tam tikrą emocinę būseną, mokosi. Paskui pasiekia tam tikrą euforiją, išmoksta, alkoholio dėka, keisti savo emocinę būseną. Jeigu jis blogai jaučiasi, jis gali pasijusti geriau. Teisingai? Jeigu gerai, tai dar euforijos. Iki tol, kol tas vartojimas neatnešė pirmos žalos. Kai pirmą žalą atnešė ir jis vėl vartoja, reiškia jis nepaisant žalos vartoja tą cheminę medžiagą. Reiškia, jis jau yra žalingoje priklausomybėje. Ir dabar jinai prasideda, bet jis dar yra normalioje būsenoje. Jis dar nežiūri į tai: nu kas ten skrandis paskaudėjo, nu galvą paskaudėjo, nu akmenukai ten akmenukai... nu kas iš to? Bet vakaras buvo puikus! Bomba! Nu išdaužė ten langą, nu ant stalo pašoko, bet šiaip puiku.

Jis normalioje būsenoje yra. Bet būna taip, žinote, čia kaip maišas toks, aš dedu į maišą tą žalą ir aš lenkiuosi vis žemiau žemiau. Vat su alkoholikais galime pamatyti ant veido viskas matyti: kaip kankinys. Kai peržengia normalios būsenos ribą, formuojasi priklausomybė, jis eina į kančių sferą. Ir va čia gyvenime jis stengiasi jau ne euforiją patirti, o tiktai palengvinti tą kančią, jaustis normaliai. Paskui jis tiktai palengvina kančias. Kada jis vartoja, kada jam kančia, jis sustojo vartoti... gavo narkotiką, bet emocijos nepagerėjo, nėra to efekto, jis jaučia diskomfortą ir įsijungia tas mechanizmas. Ir tada, kai reikia kažko, ir staigiai įsijungia mechanizmas iliuzijos. „O jeigu aš pabandyčiau dar alaus?“ Ir eina dar alutį. „O tai su metadonu dar geriau. Ir mažiau reikia narkotikų“. Tai įsivaizduojate, sakysim taip. Tas metadonas, jis palaiko ligos mechanizmą, va tą sistemą. Jis palaiko. Jis neatsilaisvina nuo jo. O kada yra mechanizmuose ar jis mato tikrovę? Ne! Tai kaip jis gali įsidarbinti? Kaip jis gali? Nu matosi vienas įsidarbino, kitas, paskui nu matote per televiziją: vienas išsoko pro langą, kitas. Ir žmona ir vyras narkomanai. Nebepadėjo metadonas. Tuo momentu taip. Ir daugiau šalininkų vartoti metadoną yra tie šalininkai, kuriems patiko. Čia vienas pas mus toks yra kuri varto ir sako: „vo metadon – tai geras dalykas“. Geras dalykas! Ir jis tokia su puikybe prisimena, todėl kad jam suteikė tam tikra... Jeigu įsidurti, tai jis kaip heroinas veikia, tiktai jeigu praryji per burną tai taip. Todėl tas metadonas, pirmiausiai tai yra ne gydymo metodas, jis gydo simptomą kažkokį, o pačios ligos negydo. Kokį simptomą? Abstinencijos. Gali būti, bet nepagydo, todėl jeigu pas mus dvi savaitė būna programa narkologiniame centre, tai dar detoksikacija eina po metadono. Tai dovanokite! Nu kam reikia! Pirmiausiai reikia išlaikyti ligonių lovas, tai pirma. Kad būtų daugiau pacientų. Todėl, kad moka savivaldybė, darbuotojams moka algą. O kaip juos išlaikyti? Juos reikia pritraukti prie savęs. O koku būdu? Narkomanus į metadono programą. Narkologiniuose tai dabar daugiau narkomanų negu alkoholikų yra. Būtent tie, kurie vartoja metadoną. Todėl aš – prieš! Gydymas turi būti kompleksinis, vat pas mus, čia yra terapija. Žmonės gauna žinias, pirmiausia. Turi gauti informaciją. Tai informacines ir praktine. Informacines – tai, ką mes žinome apie priklausomybę. Kaip išvengti tos priklausomybės arba kaip atsikratyti tos priklausomybės. Mūs pažintis prasidėjo nuo to, kad mes sakėme, kad tai yra nepagydoma liga. Išgydoma liga. Absoliučiai. Ir tie mechanizmai gali būti visą gyvenimą. Priklauso nuo mūsų ar mes maitinsim tuos mechanizmus ar ne. Ir reiškia, jeigu mes pradėsime meluoti. Įsijungia mechanizmas, iliuzijos maitinimo mechanizmas. Jeigu mes jaučiame kažkokią nepageidaujamą emociją ir norėsime išgerti alkoholio, tai tokiu būdu mes pamaitinsim tuos mechanizmus. O jeigu mes išeisim į gyvenimą laisvai, blaviu būdu. Išvažiuosime prie upės, į mišką, pasivaikščioti su šunim, pasivaikščioti su anūkais, vaikais arba su žmona. Laisvai atsipalaiduoti, nueiti į kino teatrą, pažiūrėti kokią komediją. Čia gi nuostabu yra! Yra tokie būdai, yra pinigingi būdai ir yra pigūs. Kainuos tiktai 2 litus nuvažiuoti į kitą miesto galą ir pasigrožėti mišku. Arba galima eiti į MC Donaldą, pasėdėti į kavinę, restoraną. Yra būdai, mes mokam tą. Bet mūsų gydymas remiasi kuo? Pirmiausia jis turi pamatyti savo tapatybę, identifikuoti save. Ar aš esu narkomanas, alkoholikas ar ne? Jeigu ne – tai ką aš čia darau tada. Tada pradeda žiūrėti į disfunkciją, kurią vartojimas atnešė. Tai yra testai, darbas grupėse. Atgalinė informacija apie tai, kaip jis kalbėjo. Tai reiškia tapatybę. Turi nustatyti tapatybę. Jeigu aš asu alkoholikas, narkomanas, tai ką daryt toliau. Jeigu aš sergu nepagydoma lyga, ar tai duoda man šansą. O jeigu aš pasakysiu, kad tai gydoma liga. Jeigu nepagydoma – tai kam ją gydyti? Iš gydoma liga, tiktai kad negalima grįžti prie to, kaip buvo anksčiau, prie draugiško vartojimo, pažintinio vartojimo... Mes remiamės būtent tų anoniminių alkoholikų 12 žingsnių: tapatybę, bejėgiškumą, praradau kontrolę, o paskui viltis... Darbas yra, nu kiekvienas gauna individualų terapijų planą, tai pagrindinis, 36 klausimai, per pusę metų jis turi atsakyti į juos visus. Atsiskaityti. Nu ir plus jus turi... jis pradeda spręsti savo asmenines problemas, nu ir prasideda: „nemoku bendrauti su žmonėm, vyrauja pyktis, kažkoks agresyvus“. Nu ir dirba su tomis problemomis, tiksliau ne pačiomis problemomis, o pasekmėmis. Vo tai yra gydymas. Daleiskim metodas, kažkokie, kodavimas... Nu ar jie padeda? Ar jie mechanizmus išmoksta, jeigu užsikoduoja, turi tokią aversiją tam alkoholiui. O kas jis dabar moka spręsti problemas, ką jis dabar myli savo vaikus? To mokyti. Tai vat gydymas ir yra įgūdžių lavinimas, mokymasis bendrauti, spręsti problemas, va tai yra gydymas. Jeigu įdėsi metadoną, ar dar kažkokių vaistukų, ar to išmoksi? Yra tokia tiesa. Tai ką išmoksi neblaivas – neperneši į blavių gyvenimą. Ir blaviam negalima pernešti tenai. Yra tokia taisyklė.

Gera tai apie gydymą aišku. Liko paskutinis klausimas apie visuomenę pažiūrį į tą problemą narkotikų vartojimo ir žiniasklaidos. Būtent kaip nušviečiama ta problema. Jei apie tai truputi kalbėjote...

Ir ką ir paskui buvo laida paskui, aš mačiau, ir pradėjo nagrinėti tą žmogų. Kaip blogai ar neblogai, ar taip galima ar negalima. Žinote, tiesą sakant, jau patys žurnalistai nežino tų vertybių, to požiūrio. Tai blogas pavyzdys, tiesą sakant. Netinkamas. Ir kur mes einame kaip žmonija? Aš atsimenu kai mes 95 metais su Vilties žingsnio direktore rašėme tokį projektą panaikinti blavių klas ir padaryti dienos centrus. Tada užsikabino kiti, kurie turėjo didesnę priėjimą prie šito. Jie užsiėmė tuo, tai blavių klas kaip buvo, taip ir liko, tik kad policininkų ten nėra. O viskas liko taip pat. Bet aš buvau nuvažiuojęs į Gdanską. Ten yra tokia blavių klas, kur dirba tik priklausomi žmonės, alkoholikai. Ir direktorius yra alkoholikas. Bet jų požiūris yra kitoks. Jie ten šviečia, jie ten paaiškina, jie ten paremia. Ir jis man pasakė taip: „jeigu tu nori padėti kitam žmogui, tu turi atskirti ligą nuo žmogaus ir padėti žmogui“. Pirmiausiai mes matome ligą, ir žiniasklaidoje, kalbame apie jo elgesį. O juk padėti reikia žmogui. Aš žinau, Šapranauskas daug buvo narkologiniame centre, ir ne tiktai jis. Daug aktorių, daug dainininkų. Neseniai vat viena išėjo, žymi dainininkė. Nu bet ką padarysi. Tokia yra visuomenė. Reikia padėti tiems žmonėms. Vat švietimo mažai yra, daugiausiai mes kalbame.... norime užbėgti už akių. Nu bet taip nepadėsi šitai problemai, va toks įspūdis yra, mes bijome tos problemos. Todėl, kad mes nežinome, kad turim šansą. Mes žiūrim į kažkokį blogį, kuris neišvengiamai gali ir mums būti. Nu gali būti, gali ir nebūti. Jeigu aš elgiuosi taip, laikysiuosi tam tikrų vertybių, tai tikrai aš nepateksiu į bėdą. Nu taip, tapti alkoholiku, reikia būtinai vartoti alkoholį. Nevartoji – netapsi alkoholiku arba narkomanu. Todėl aišku, kad reikia šviesti, galbūt

šviesti reikėtų pradėti nuo tų žurnalistų, nuo tų parlamentarų. Jiems reikia parodyti tai. Ir jeigu švietimas bus įspūdingas, tai jie užsikabins. O jeigu mes kalbėsime skaičiais, tai nieko neduos.

Aišku tai turbūt tokia mintim ir galime pabaigti mūsų interviu. Nebent jeigu turite dar ką nors pasakyti.

Žinote, dievas... Nesu labai tikinti, nesu fanatikas, bet galvoju apie tai, kad mes su šeima kažkaip ten apsirėngę eisime į bažnyčią... Nu tai reikia šventinti kiaušinius... Tai pati geriausia akimirka, nes aš galvoju apie dievą, kad mes kartu, visuomenėje, tokie pasipuošę... Man toks požiūris yra, kad dievas negalėjo sukurti žmogaus blogo. Tobulas, gali sukurti kažką tikrai tobula. Aišku jam davė laisvą valią. Elgtis kaip nori. Bet iš prigimties žmogus yra geras. Ar jis nusikaltėlis, ar davatką bažnyčioje, ar vaikas, ar neregys, jie visi iš prigimties yra geri. Tikrai, kad gyvenimo kelyje arba buvo suklaidinti, arba pažeminti. Tokie keliai juos atvedė prie vienos ar kitos pasekmės. Tai jeigu mes žiūrime į tas pasekmes, tai kaip padėti tam žmogui? Nugalėti tas pasekmes. Teisingai? Duoti jam šansą kitokį. Bet jis turi tai daryt, o ne mes. Prisiminiu Tėvą Stanislovą, mano blaivėjimo kelias buvo surištas su juo. Ir aš atsimečiau vieną kartą Lenkijoje yra tokie rekolekciniai kursai, kada galima atsikratyti to pasaulio pakalbėti su alkoholikais, pabendrauti. O tuo užsiima pranciškonai. Ir aš galvojau nuvažiuosiu į Paberžę pas Tėvą Stanislovą ir jis irgi mane supras, irgi leis padaryti rekolekcinį kursą alkoholikams. Nuvažiuoju, o jis sako: „ne ne ne, aš mėgstu, kad būtų tylu, o čia atvažiuos mergaitės ir berniukai, aš mėgstu, kad būtų tylu, nežinia, kas gali atsitikti, negaliu leisti, kad mano bažnyčioj čia taip atsitiktų...“ Nu jis buvo teisingas. Labai gerai. Jis man padovanojo savo knygą „Apmąstymai“ ir tris žodžius, aš niekaip negalėjau surišti. Nesupratau, kažkada aš vartočiau, geriau ir mama man sakė: „tu myli tikrai save, tu manęs nemylai, jeigu tu mylėtum mus, tai tu nevertotum“. Jėzus Marija, aš galvoju, „aš ir savęs nemyliu“. Paskui sako, „jeigu tu turėtum valios, tu sustotum ir nevertotum. Tu nevalingas.“ Nu atrodo žinote, kai reikėjo atsipagirioti aš galėjau 5 kilometrus pėsčiom eiti, ne autobusu važiuoti, todėl kad garai tokie išeidavo iš burnos. Žinote, man reikia į reanimaciją, o aš einu ten pas kažkokią bobutę ant kelių klumpų ir prašau, kad tikrai man ant kryžiuoko duotų bonkę atsigausti. Tai buvo valia. Tik ne tam panaudota. Kalbėjome apie dievą, o aš jo bijojau, nes galvojau, kad jis mane nubaus iškart. Ir jis man papasakojo tokią istoriją. Dievas žmogui padovanojo tris jėgas: emocijas, valią ir protą. Kurias jis gali laisva valia naudoti. Bet tam, kad jis nepražudytų žmogaus, jis davė dar tris antgamtines jėgas: meilę, tikėjimą ir viltį. Bet kur panaudoji jas, ką su jomis daryti? Ir aš dabar supratau. Mano protas, mano emocijos sužeistos buvo, kažkaip nesuprantamai veikė. Mano valia, kažkur ne ten panaudota. Pradėsime nuo emocijų, kad jas sutramdytum – reikalinga meilė. Kaip ir pasaulis, remiasi ant meilės. Meilė gali sutramdyti mūsų emocijas, sulaikyti nuo pražūties. Mylėk savo artimą, kaip pats save. Bet visų pirmą turi pamilti pats save. Kai aš dalyvavau tokioje psichoterapijoje, man psichoterapeutas sakė: „tu pažiūrėk į veidrodį ir pamilk šitą žmogų“. O aš kai pažiūrėjau į veidrodį, man norėjosi spjauti į tą mordą. Tada kai aš vartočiau. Kaip galima atiduoti paskutinį švarką kitiems, kaip mus moko, jeigu man pačiam bus šalta. Aš turiu uždirbti ir iš tų uždirbtų pinigų aš turiu padovanoti, tai jau kitas reikalas... Aš meile dalinuosi, tai yra auka... Protas mano blogai dirba, kodėl? Todėl, kad aš niekuo netikėjau. Todėl, kad protui, reikalingas tikėjimas. O į ką aš tikėjai? Į degtinę. Jinai ir pražudė mane. Reikalingas tikėjimas į kažką tikra, gera, į ateitį. Valia buvo prieš mane nusiteikusi. Neturėjau vilties. Kai aš ėjau pas bobulką gauti, aš žinojau, kad eisi pasichmėlinsiu. Tiek užtekdavo valios, kad praečiau 5 kilometrus. Aš nemečiau ateities vilties. Man buvo reikalinga viltis. O viltis tai yra, kad aš galėsiu spręsti, kad aš esu geras. Aš galiu dabar pasukti vieną dieną... Va tai yra mano pagrindinis... Jeigu visi taip galvotų, tai būtų nuostabu. Iš prigimties yra geras kiekvienas žmogus... nebent psichiškai ligonis. Vis tiek mes su juo turime meilėje. Kaip pas mus pacientai yra, vis tiek mes turime su kiekvienu... jeigu tu vienam pradėsi sakyti, kad tu nereikalingas arba ignoruosi... Ignoravimas – pats blogiausias dalykas gyvenime. O kai televizijoje matai, kai mus ignoruoja. Arba ten kalba apie žmogų, jo elgesį, pažemina jį... Nu kam to reikia? Nesuprantu... Apgauna mus. O jeigu pradėti nuo pat pradžių. Aš tai nesu toks vidutinis gyventojas.. žemiau negu vidutinis. Todėl, kad kai kada verčiuosi nuo algos iki algos. Verčiamės nuo iki... Aišku labai daug yra tos reklamos, o reklamose kas parašyta... aišku didelė bonke, bokalas ir ten laša... uoj.. va ir jums blizga akis. O aš pasakoju, ir man seilė teka. Ir mažom raidėm parašyta, kad ten alkoholis kenkia jūsų sveikatai. Nu tai dovanokit, kas ten perskaito...

Nu tai reikia baigti interviu. Tai dėkui jums.

Ar galite trumpai papasakoti apie savo santykį su nagrinėjamas problema. Savo einamas pareigas ir patirtį.

Kalbant apie narkomanijos problematiką, narkomanijos prevenciją, plačiąja to žodžio prasme, tai šia tema domiuosi daugiau negu 10 metų. Pats esu kriminologas, kuris dirbo ir nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centre, ir Teisės institute, ir viena iš tokių tyrimo krypčių yra narkomanijos problematika. Esu atlikęs kelis tyrimus šioje srityje. Šie tyrimai buvo organizuojami JTO, per koaliciją Galiu Gyventi. Esu tos koalicijos ekspertų tarybos narys. Tenka dalyvauti ir tarpžinybinėse grupėse, kas susiję su sveikatos apsauga, švietimu, teisėsauga. Tai tiek trumpai.

O konkrečiai savo darbe jūs nesusiduriate su asmenim vartojančiais narkotikus?

Konkrečiai aš kaip savanoris, per tam tikras projektines veiklas, tenka lankytis ir reabilitacijos centruose, betarpiškai bendrauti su savivaldybės tam tikrais pareigūnais. Kalbant apie paslaugų kokybę ir prieinamumą. Taip pat tenka kartu ir teises paslaugas teikti, VPKLC, kur Subata vadovauja. Tai betarpiškai su narkotikų vartotojais tenka susidurti ir spręsti jų problemas paslaugų lygmenyje.

Jūsų santykis su problema aiškus. Dabar apie sąvokas, kalbėdamas apie psichiką veikiančias medžiagas aš laikysiu visas psichiką veikiančias medžiagas, tai ir alkoholi, cigaretes, o nelegalios psichiką veikiančios medžiagos – tai narkotikai.

Dabar tokios griežtos takoskyros... Jeigu laikytis to klasikinio modelio, tai mes tą takoskyrą galime padaryti. Tai yra įstatymas. Yra sąrašai. Kas pakliūna, kas nepakliūna, galima atkirti. Bet mokslas tobulėja. Sukuria daug įvairiausių medžiagų, sintetinių medžiagų. Ir atsiranda... Mokslas greičiau juda negu įstatymo raidė. Ir matome, kad internetinėje prekyboje atsiranda įvairiausių medžiagų. Jos pavadinamos kaip „rūkoma arbata“ arba įvairiausi eteriniai aliejai, arba kvapikliai gaivikliai. Iš tikrųjų tai yra medžiagos, kurios veikia žmogaus psichiką ir labai ženklų daro poveikį. Ir viena paskaičius jaunimo forumus, kaip jie patys apibūdina, koks yra poveikis, tai... pats nesu vartotojas, nei esamas, nei buvęs, tai negaliu pasakyti... iš tų pasakojimų žmonių, vartotojų, akivaizdu, kad tai yra tikrai veikliosios medžiagos, kurios pagal įstatymą nebūtų priskirtos. Bet žinom dabar yra buvę keli precedentai Lietuvoje. Tai buvo internetinis portalas www.buzas.lt ar kaip ten jis vadinas... Tai NKD manau tinkamai sureagavo, tai buvo sąlyginai staigūs keli sprendimai dėl tų medžiagų įtraukimo papildymo...

Čia turbūt jūs kalbate apie *salvija divinorum* – kvaitulinį šalavijų?

Taip. Vėl gi ten buvo ir tam tikrų medžiagų, kurios nepakliuvo į jūsų minėtą, bet jos dingto iš apyvartos po to. Bet Lenkijoje dar išlieka, tai įmanoma susirasti ir atsisiųsti paštu. Tai va čia irgi tas ir reglamentacijos ir tų medžiagų cirkuliavimo prasme, tai vienoje valstybėje tam tikrų medžiagų gaminimas ir sintetinis yra kriminalizuotas, kitose – ne. Tarkim aš užsisakau, man paštu atsiunčia medžiagas, kurios nėra įtrauktos į joki sąrašą. Tai jis nepažeidžia įstatymų. Aš užsisakau irgi kaip koks paauglys, užsisakęs kažkokį eterinį aliejų, kuriam yra 12 metų, jis tikrai gi nežino.

Jūs prakalbote apie vieningos sistemos Europoje nebūvimą...

Taip, tai žiūrint į narkotikų politiką, kontrolės ir prevencijos politiką, jinai skirtinga yra Europos Sąjungos valstybėse. Yra šalys, kurios laikos liberalesnės politikos, yra šalys, kurios griežčiau žiūri į tą kontrolę ir bando per tą kriminalizavimą spręsti problemą, bet.. bet nelabai sekasi. Jeigu žiūrėti į Lietuvą...

Gerai tai dar trumpam sugrįžkime prie psichiką veikiančių medžiagų vartotojų. Kaip jūs galvojate, kokios vartojimo priežastys?

Vienos priežasties nepasakysiu, jeigu pasakyčiau vieną priežastį būtų galima pretenduoti į kažkokį super apdovanojimą. Bet faktas, kad yra kompleksas, blokai priežasčių ir tos priežastys priklauso nuo vartotojų grupės, kuriai jis priklauso. Tarkim jeigu mes kalbame apie jaunimą, nepilnamečius, tai yra vienos priežastys. Tai gali būti susiję ir su jų subkultūra, pomėgiais, mados dalykais, bendraamžių specifiniu bendravimu, grupių bendravimu. Jeigu žmogus pradeda vartoti vyresnio amžiaus, be abejo sąlygos gali būti ir kitos. Praktika rodo, kad žmonės pradeda vartoti narkotikus ne dėl to, kad jie su socializacijos problemomis, bet jie paprasčiausiai veža nepakeliamą darbo krūvį. Turėjau tokį atvejį, kai žmogus, jau sukūręs šeimą pradeda vartoti narkotikus, nes jo darbo diena yra 12 valandų. Jis dirba ir po kurio laiko nebegali atsipalaiduoti, jis alkoholio gerti nepakelia, tada jis ieško kažkokių alternatyvų. Pabando narkotikų, kažkas pasiūlo, bare ar dar kažkur. Tada jis suranda tokią priemonę, kad sau restartą padarytų. Na tai vat, prie to priprasti labai nesudėtinga. Prie atsipalaidavimo, kai tavo darbo krūvis nemažėja. Gali būti kažkokių atvejų, kai žmogus pradeda vartoti narkotikus dėl traumos, psichologinės traumos, čia aš apie suaugusį žmogų šneku. Tai aš ne visada į narkotikų vartotoją žiūriu kaip į kriminalą, tai yra nededu lygybės: narkotikų vartotojas lygu nusikaltėlis. Nes jeigu mes taip matome, kad narkotikų vartotojai tai tie, kas daužo langus, vagia magnetolas ir plėšia sandėliukus, na tai mes toli nenuvažiuosim. Tai tie žmonės, kurie yra iš rizikos grupės, jie matomi. Jeigu norėtų policija, socialinės tarnybos... jie juos mato. Jei vienaip ar kitaip į tą subjektų ratą pakliūna. Žymiai sudėtingiau, kai mes turime žmones, kurie vizualiai socialiai pozityvus, kurie turi šeimas kurį tai laiką, kol liga neišsivysto. Tai aš manau, kad kiekvieno atveju gyvenenas ar darbo pokyčiais, sociokultūrinės gali būti priežastys. Netgi tarkim teisinės priežastys. Gali būti, vadovaujantis ta taisykle, kad uždraustas vaisius saldnesnis, ir jį reikia pabandyti. Mato, kad tai yra iššūkis, tai stipru yra tai pabandyti. Ta prasme, jauti, kad tai yra draudžiama, yra tabu, tu nori tą tabu peržengti. Tai tu priežasčių yra n, ir manau priežastys tyrimuose, kur tiria atskiras grupes, vienaip ar kitaip atsiskleidžia. Tai jeigu tirti atskiras grupes, mes galime atrasti priežastingumą, ir nereikėtų išradinėti dviračio, nes jau toje srityje yra įdirbis.

Minėjote, kad probleminiai vartotojai yra matomi. Ar galėtumėte trumpai apibūdinti probleminio vartotojo socialinį portretą.

Na jeigu taip žiūrėti pagal charakteristikas tam tikras, jeigu žiūrėti pagal amžiaus grupę, tai galėtų tas probleminis būti jau... Jeigu vartoja žmogus nepilnametis dar, tai jis labai palaikomas yra šeimos. Šeima yra savotiškas garantas, laikinas stabilumo garantas, kuris neleidžia jo išmesti į tą atskirties grupę. Dažniausiai jau į tą kriminalą pakliūna asmenys, kurie yra savarankiški, tarkim 20, 35, 40 metų amžiaus asmenys. Tai daugeliu atveju bus vyrai, kiek stebiu klientus, paslaugų gavėjus, ir statistiškai, tai daugiau bus vyrai negu moterys. Dažnas iš jų be abejo neturi gausios darbinės patirties, bent jau legalios. Išsilavinimas – vidurinis, specialus vidurinis arba nebaigtas aukštasis. Būna, kurie įstoja, bet studijos labai greitai pasibaigia. Be abejo, tie kurie pakliūna į kriminalinę justiciją, tai prisideda dar teistumai, sveikatos sutrikimai. Tai ir gali būti ir hepatitai ir gali būti ŽIV infekuotieji, jeigu tai yra intraveniniai narkotikai. Ir vėl gi gali būti dalyvavę ne tik pavieniame nusikaltimų daryme, bet ir grupinėse veiklose. Žiūrint ką čia dar prie tų socialinių charakteristikų... Be abejo, tai yra socialinių pašalpų gavėjai.

O jeigu tautybės, ar yra koks nors bruožas?

Žinote, dabar su ta tautybe Lietuvoje yra labai sudėtinga...

Nu tarkim, lietuviai ar rusakalbiai?

Žinot, labai sunku pasakyti ir kas tas lietuvis ir kas tas rusas...

Aš tai irgi nemanau, kad bus toks dėsningumas, bet man priklausomybės ligų centre sakė, kad dauguma yra rusakalbiai...

Slavai, taip taip... Nu čia suprantate, kaip yra... Čia gali būti ir kiti kažkokie veiksniai, kurių mes neapčiuopiame. Gali būti, kad tie lietuvių tautybės žmonės, kurie vartoja, jie nesikreipia paslaugų, arba jie kreipiasi į privačias klinikas siekdami save apsaugoti. Ir lietuvių šeimos stipresnės Lietuvoje negu slaviškos šeimos. Slaviškos šeimos yra arba mišrios arba nėra tiek tradiciškai stiprios. Tos šeimos, kur yra slavai yra gal tik kelios kartos Lietuvoje ir jų gal nėra toks giminių palaikymas. Pas lietuvius yra aišku ir giminės ir yra bandoma tą problemą lokaliai spręsti. Ir yra pavyzdžių, kai yra žmonės vengia sveikatos apsaugos sistemos, kad apsaugotų tą žmogų. Gauni stigmą ir ta stigma ne tai kad pačiam, bet dar ir tavo vaikams. Bijo dėl tų visų narkologinių įskaitų ir ieško kitų kelių. O jeigu randamas kitas kelias, jis mums jau nematomas ir atitinkamai mes negalime pasakyti. Be abejo kai esu buvęs vienam kitam centre, taip, tendencija stebima, kad didesnė dalis yra slavų kilmės, bent jau pagal vardus ir pavardes. Nors gali būti ir sąlyginis dalykas... Nors ar tai susiję su kultūriniais dalykais, sunku pasakyti... Alkoholio vartojimas – taip. Čia jau literatūroje aprašyta. Alkoholio, stipraus alkoholio vartojimas, čia jau slavai turi tą tradiciją. Jie ja netgi didžiuojasi. Pas juos yra labai propaguojama, nu toleruojama pakankamai. Lietuvoje gal mes neturim tokios... daugiau mes išmokome tą daryti iš kitų. O link narkotikų vartojimo tradicijos, tai nemanau, kad slavai turi tradicijas tokias. Nei lietuviai, nei slavai, nes mes vis dėlto esame bendros šakos vaisiai, indoeuropiečiai esame. Ir toje atšakoje su narkotikais, bent jau kiek man žinoma, labai mažai... Tarkim, jeigu mes pažiūrėtume į kažkokias kitas šalis. Ten kur yra tarkim Afrikos žemyne arba Šiaurės, Pietų Amerikoje, tai jau yra tūkstantmečiais žinomos tradicijos, tam tikrų narkotikų vartojimo. Kur tarkim buvo vartojama apeigose ir taip toliau, gydymo tikslais. Jie turi tas tradicijas. Ir dar dabar išlaiko, kokie indėnai ten su savo taikos pypkėm. Žinote, taip? O pas mus tai toje srityje, tai nemanyčiau, kad slavams yra tas tas.... Čia reiktų kito konteksto žiūrėti... Čia su asmenybiniais dalykais yra susiję.

Tai dabar jūs pats prakalbote, kad ten yra kitos kultūros, vartojamos kitos psichiką veikiančios medžiagos. Viena legalu, kita nelegalu. Kaip jūs manote pagal kokį kriterijų priskiriamos medžiagos būtent narkotikams?

Pagal kokį kriterijų... Tai aišku yra... Jeigu mes kalbame apie Vakarų Europą. Be abejo, tai yra, kiek tos medžiagos veikia žmogaus psichiką, kiek jos yra žalingos žmogui, kiek jos trikdo žmogaus gyvenseną, kiek jos yra destruktivos tarkim. Tarkim tu paimk bet kokią medžiagą, tu jos vartok per daug ir tu sau žalą gali sukelti. Tu gali žalą sukelti ir nebūtinai su psichoaktyvia medžiaga. Tu gali ligą įsivaryt ir tarkim... paimk kažkokią arbatą ir 20 puodelių gerk į dieną, tai sveikatos pokyčiai bus tam tikri. Bet aš nekalbu apie tai, aš kalbu apie tas veikliąsias medžiagas, kurios nukreiptos į žmogaus psichiką, veikia destruktiviai. Ir jeigu tos medžiagos tokios atsiranda, jos be abejo turi pakliūti į tam tikrą kontrolės sritį...

Arbata irgi beje psichiką veikianti medžiaga...

Yra yra... Žinoma, toje pačioje slavų kultūroje, subkultūroje, kriminalinėje subkultūroje jie geria tas čefyrus, kur ten po to be proto stipri arbata ir ji be abejo turi poveikį tam tikrą.

Tai paprastai tiesiog – tai yra žala, vienos medžiagos daro didelį poveikį organizmui, kitos....

Žala be abejo, žmogui, visuomenei, be abejo galima...

Aš vat, man alkoholis neduoda ramybės, juk alkoholio žala didelė, kodėl jisai nekriminalizuotas?

Na istorijos, ne Lietuvos istorijos, na buvo bandymų pasaulyje tą medžiagą... Aš manau, kad tai yra pakankamai irgi pavojinga medžiaga. Per daug yra tenai investicijų padaryta, per daug yra atidarytas šliuzas ir per didelė srovė eina, kad tą šliuzą uždaryt. Tai prasme yra dabar tokia galimybė, kad tą jėgą, srautą kontroliuoti kažkokiom priemonėm. Na žinote, kaip skandinavai daro... Valstybė kontroliuoja ir niekas neneigia, kad tai pavojinga. Pamatė, kad visuomenei turi tam tikrų padarinių per tam tikrą laikmetį ir jie įvedė tam tikrus apribojimus. Žinote yra ten specialios parduotuvės, Bolaget. Specialiose parduotuvėse, be reklamos, viskas yra griežtai kontroliuojama, žiūrima, kam parduodama ir taip toliau. Iš tikrųjų Lietuvai ta politika gal ir būtų priimtina. Ta prasme, kad ne uždrausti tos medžiagos, nes neišsivaizduoju kaip tai turėtų būti. Nes yra didelė žmonių dalis yra vartotojai. Turbūt didesnė yra vartotojai, negu nevartotojai. Tai mes dabar atimame žaislą iš tų visų ir nieko nepasiūlome. Tai labai būtų sudėtinga. Kažkokia turėtų būti sistema, kuri siūlytų

kažkokias alternatyvas pastoviai, nekalbu aš apie žmones, kurie sąmoningi yra ir kurie galėtų. Yra daug žmonių, kurie gali gyventi be alkoholio ir puikiai susitvarkytų. Bet nemaža dalis visuomenės, tai yra kasdienybė jiems. Ir yra tyrimai atlikti, kai tam tikro dalyko apribojimas, sukelia neigiamą reakciją, t.y. žmonės, na tie kurie turėjo tą alkoholį kaip atsipalaidavimo priemonę, jie tampa agresyviūs, irzlūs. Turi suicidines nuostatas, na tarkim prasideda tam tikra destrukcija. Tai vat mes tada turėtume kažką sugalvoti, ko neįsivaizduoju, kad Lietuva taptų ta valstybe... Na yra juk valstybių, arabų, musulmoniškos šalys. Pavyzdžiui esu buvęs JAE, kur nėra nieko. Nu nėra parduotuvėse nei alaus, nei vyno, nei degtinės. Ta prasme yra specializuotos... Jeigu tu nori yra restoranai, yra kavinė, bet va taip paprastai nusipirkti – negali. Nėra. Nėra vartojama. Bet pas juos yra alternatyvos tam tikros tradiciškai susiklosčiusios. Na jie turi... Ir tos pačios arbatos, ir tam tikri dalykai rūkomieji, kaljanai tie vadinami. Neva jų teigimu ten nėra jokių svaiginamųjų medžiagų, bet asmeniškai aš esu pabandęs, kai ten buvom svečiuose, nu tikrai poveikis buvo tikrai ne kaip dūminėje pirtyje pasėdėjus... Ta prasme, jie kažką ten įsideda. Nežinau aš jų ten tradicijų, iš ko tas tabakas susideda, bet yra ten kažkas tikrai. Kažkokių medžiagų jie turi...

O kaip galvojate, ar reikėtų diferencijuoti bausmes kalbant apie narkotines medžiagas? Priklausomai nuo jų poveikio, tarkim marihuana, heroinas, kokainas...

Be abejo, be abejo, ta prasme diferenciacija turi būti visur. Negalima viską pagal vieną kurpalių matuoti, negalima viską, kaip tas posakis: jeigu tavo įrankis plaktukas, visos problemos kaip vinys. Tai mes negalime taip elgtis ir turime turėti tam tikrą sistemą, kad tinkamai reaguotume į tam tikrą problemą. Tarkime mes turime problemą su eksperimentuojančiu nepilnamečiu, kuri žolytės parūkė, bet yra kitas dalykas, vartotojas, kuris vartoja stiprius intraveninius narkotikus ir dar platina, yra visai kitas dalykas. Mes turime labai jautriai žiūrėti ne tik į patį narkotiką, bet ir žiūrėti į asmenybinius tarkim dalykus. Tarkim narkotikas pats savaime, jis vis tiek pats savaime neparduodamas, jį kažkas daro. Ir gamyba, ir t.t. Na turime labai žiūrėti lanksčiai į tai. Tie kurie turi laboratorijas ir gamina, tai yra vienas dalykas. Va čia turėtų būti griežtos sankcijos. Tie kurie gamina, kurie sukuria tą produktą, kurie teikia. Ta prasme, pats blogiausias dalykas – blokuoti tą vartotoją. Tai čia yra tas pats, kas visus uodus išdaužyti, užsibrėžei, kad vasarą niekas mūsų nekandžiotų, tai išdaužykime visus uodus. Tokia politika. Nelabai kas mums pasiseks ir vis tiek tų uodų liks. Tai čia yra iki kitos sezono. O kalbėti apie pačią problemą, kad mes turim mažinti ten tų muselių, tai mes turime pilti tą skystį, kad naikinti ten jų kiaušinėlius Baltarusijoje. Turime blokuoti pati fabriką, ten kur tai gimsta. Tada poveikis bus visai kitoks, nes nereikės vaistų paskui pardavinėti nuo įkandimo. Tai čia yra tas pats, tu turi blokuoti net tam tikrų medžiagų gamybą, jų medžiagų cirkuliaciją, jų medžiagų patekimą į tam tikras laboratorijas arba gamybą. Ir ten turi būti labai griežtai, ten tikrai aš pasisakau už labai griežtas bausmes ir už atsakomybės didinimą. Kur vežama konteineriais, kur vežama tonomis. Bet kai mes kalbame apie na narkotikų vartotoją, kuris yra sergantis žmogus. Jis yra ligonis, ir jeigu jis ten dėl savo dozės parduoda dar kelias tabletytes arba dar kažką ir jį ten grūsti į įkalinimo įstaigą ir paskirti jam realų 4-5 metų laisvės atėmimą, nu čia yra saviplaka visuomenės, mes save baudžiame dar kartą už tai... Kad tą žmogų gelbėti, mes tą problemą dar auginame, tą beždžionę sau ant pečių dar labiau užsisodiname, vadybiškai šnekant. Manau, kad ta diferenciacija turi būti, bet labai protinga, ir tas sveikas protas turi būti ne tik įstatymo raidėje, bet ir teisėsaugoje. Nors ne teisėsauga pradeda ikiteisminį tyrimą... Aš nesakau, kad mes turėtume nekelti atsakomybės klausimo. Atsakomybės klausimas praktiškai turi būti visada keliamas. Žmogus turi jausti, visuomenė turi jausti, kad nesiformuotų tas nebaudžiamumo jausmas, bet ką mes tarkim pasiūlom: ar mes jį formaliai nubaudžiame, ar mes organizuojamės taip, kad jį tarkim atstatinėtum... Atkurti tam tikrus ryšius... Na vadovauti atkuriamojo teisingumo koncepcija, ne įkalinimo, ne atskyrimo koncepcija, bet būtent atkuriamojo. Tai mes bandome jį atstatyti, jeigu ten visiškai kardinaliai blogai, mes turim ir priemones tam. Mes turi tą farmakoterapiją, kur jeigu ten labai sudėtinga situacija, tada galim turim priemones, taikant pakaitinį gydymą jį matyti, matyti tą žmogų. Matyti ir jį stebėti. Dabar kalba apie tą elektroninį monitoringą, kur uždeda tas apyrankes tarkim ir galima bus... Tai prašau, yra tų priemonių, bet turi būti labai tas lankstumas... Kuo didesnė gama tų priemonių, tuo labiau mes gausim efektą ir diferenciacija bus iš karto ir mes ją turėsime paprasčiausiai.

Mh, tai kontrolės priemonės, tokios kaip sodinimas į kalėjimą nėra efektyvu.

Beviltiškos aš manau.

Būtent apie galutinį gatvės vartotoją.

Aš manau tai beprasmiška, nes tas vartotojas, jis lieka vartotoju ir paprasčiausiai jis pereina į kitą rinką. Mano nuomone, čia mano manymu. O pereina į rinką, kuri yra įkalinimo įstaigose. Ir ten tikrai... Ten neįkalinamųjų nėra praktiškai, kiek man susidarė įspūdis. Tie, kurie neįkalinami, vartoja alkoholį ir panašiai. Tai yra labai patogu tai sistemai...

Mes pradėjome kalbėti apie kontrolės priemones taikomas Lietuvoje, o būtent kokios efektyvios priemonės taikomos užsienyje?

Pačios efektyviausios priemonės yra bendruomenėje. Bendruomenėje yra problema, tas žmogus yra bendruomenės narys, bendruomenėje yra kritinė masė paslaugų. Nė viena uždaryta sterili institucija neva, ji neturės tiek paslaugų kiek turi bendruomenė. Vėlgi dabar kalbant apie... Čia yra skirtingi dalykai, mes kalbame apie kontrolę arba mes kalbame apie stebėseną ir prevenciją. Tai be abejo, kontrolė kaip tokia, jina valstybinė turi būti. Yra specialūs departamentai, kurie tą funkciją įgyvendina. Be abejo jina yra kaip skėtis per visą valstybę su savo visom baudom ir prievartos sankcijom. Bet jeigu mes kalbame apie tam tikrą stebėsenos daugiau priemones, kurios yra bendruomenėje, ne kontrolės, tai manau yra pats efektyviausias dalykas. Nes bendruomenė iškart mato problemą, nes valstybė pamato problemą kai ji užauga ir pasidaro nevaldoma. Bendruomenė iš karto pamato, kad yra problema, net ir su pavieniais

individais. Na ir pradeda tą problemą spręsti. Bendruomenėje be abejo atsiranda tada labai stiprus vaidmuo tenka ir nevyriausybinėms organizacijoms, viešojoms įstaigoms, kurios veikia lanksčiai labai. Be abejo reikia ir sveikatos priežiūros paslaugų, jeigu ta problema yra apleista labai, bet daugeliu atvejų tai mes neturėtume žiūrėti į tą žmogų, kaip kad jį reikia į kažkokią instituciją įgrūsti būtinai. Tiek teisėsauga, tiek sveikatos apsauga turi likti šalia. Jos turi būti tų paslaugų teikėjų kolektyve, turi būti bendras poveikis. O pačios tokios lanksčiausios, kūrybingiausios, įdomiausios ir galinčios įvairiausias inovatyvias veiklas vystyti, tai yra NVO, kur dirba jaunimas, kur dirba žmonės su mąstymu „out of box“, kur yra ne tipiniai sprendimai priiminėjami, ne tipinės priemonės. Kur kiekvieną kartą galima kažką naujo atrasti ir priderinti konkrečiam žmogui. Jaunimui vienas, nepilnamečiui kitas, pagyvenusiam dar kažkas ir t.t. Tai aš manau ta bendruomeninė sistema, lokali bendruomenės sistema yra pakankamai veiksminga. Ir Eurobarometras rodo, kad visa ta preventcinė veikla, pirminė ankstyvoji ta nuosekli stebėseną yra bendruomeninė visų pirma. O aukščiau, ten tos strategijos tai vėliau... Be abejo, turi būti valstybinis matymas, nes turi būti finansai tvarkomi ir taip toliau. Tam tikri dalykai finansuojami valstybės, jeigu mato problemą, tai turi remti, nes nevyriausybinės organizacijos arba kiti subjektai niekada neturės tiek lėšų, kiek reikia. Tai tuo požiūriu ir kontrolieriai, plačiau to žodžio prasme, jie turėtų matyti problemą labai skaidriai ir rūpintis tų veiklų, tų bendruomenių atitinkamu palaikymu, politiškai ir finansiškai. Tada galbūt veiktų tas modelis, bet jau veikia...

Dabar jūs prakalbote apie prevenciją ir švietimą. Kaip vertinate Lietuvoje vykdomas prevencijos programas.

Na iš tikrųjų, pasakyti, kad nieko nėra – neteisinga, pasakyti, kad labai gerai – irgi neteisinga. Yra yra yra tu prevencinių priemonių, ta prasme, ta socialinė prevencija yra. Ir su alkoholiu, ir su narkomanija. Yra ir NKD darė, ir atskiros NVO darė, ir viešos įstaigos, pagal projektines veiklas arba nacionalines programas. Bet taip, kad būtų kažkas tokio, kas iš principo užkabintų. Kad galėčiau taip pasakyti, kad „va, lietuviai taip sugalvojo ir padarė, o niekur kitur apie tai nebuvo galvota“, tai tikrai ne. Nesugalvojome nieko tokio, kuo galėtume pasigirti ir kitiems parodyti. Be abejo yra bendroji ta per švietimą, yra organizuojama ir per mokyklas, ir plakatai, atvirukai ir lankstinukai. Ir socialinė reklama vienas kitas filmukas, yra ir tyrimai atlikti ir viešoji akcija, bet tai nėra ta sisteminė veikla, orientuota tiksline apskaičiuota, kaip turėtų būti. Mano manymu trūksta tos individualios... Nes preventcinės veikla, kaip jinai gali būti bendra, grupinė ir individualioji. Šiuo metu praktiškai neturime individualios, grupinė yra labai menka, o ta bendroji jinai pakankam gal yra šviečiant visuomenę, bet tą visuomenę, kuri prieina prie informavimo priemonių. Prieina prie interneto, gali pasiskaityti, tinklalapiai yra sukurti keli neblogi. Yra kažkokie stendai visame mieste, bet tai yra miesto žmonėms, kuriems gal ta prevencija yra ne tiek aktuali. Bet jeigu mes kalbame apie tam tikrus periferinius regionus Lietuvos, mažus miestelius, mažus kaimelius, va ten reikėtų klausti, jei apskritai turbūt tokio žodžio nėra girdėję kaip prevencija. Tai va reikėtų žiūrėti, kad tai prevencija kaip galima būtų daugiau prieinanti prie žmogaus... Dabar jinai yra tokia bendroji ir kalbant apie bendrąją yra labai sunku įvertinti jos efektyvumą. Tam reikia tyrimų, longitudinalių tyrimų, bet kaip to niekas nedaro ir apskritai su tuo efektyvumu yra labai daug kabliukų, labai sunku pasakyti iš tikrųjų, tai efektyvu ar neefektyvu. Faktas, kad kažkoks poveikis turi būti. Visada tam tikra veikla, jeigu jinai kokybiškai padaryta, jinai tam tikrai grupei veikia. Yra poveikis. Bet kiek ir kur ir kaip tas aktyvuosis, turbūt niekas į tą klausimą neatsakys, nebent kažkokia nuojauta remiantis gali žmogus atsakyti, spėjimu. Bet remiantis tyrimu, kaip mokslininkas negalėčiau pasakyti, bet faktas, kad ne tokia preventcinė veikla turėtų būti pas mus... ne tokia.

Pereikime prie gydymo. Ką jūs galvojate apie dabartinę Lietuvos gydymo politiką?

Dėl gydymo, aš nesu sveikatos priežiūros specialistas, teisininkas esu daugiau kriminologas. Bet jeigu žiūrėti iš tų kriminologinių pozicijų, iš tų kompleksinių daugiau tokių sisteminių matymų, tai manau, kad paminėti metadoną, farmakoterapiją. Manau, kad reikia vadovautis ta pragmatiška nuostata, kad mes turime turėti kuo daugiau įrankių, kad paveikti problemą. Tikrai negalima sakyti, kad vienas ar kitas gydymo metodas taikomas visiems ir jis yra vienodai geras. Tai yra blogai. Ta prasme žmogus yra individualus, jo problema yra individuali, liga irgi yra individuali ir be abejo gydymas irgi turi būti individualus. Vieniems vienoks metodas tinka, kitiems kitoks. Vieniems gal reikia, vieni gal gydomi stacionariai gydymo įstaigose, kiti gali gydytis namuose, kiti gali dalyvauti atskirose programose, tretieji gali tikėtai važiuoti į reabilitacinius centrus ir jiems ten yra poveikis. Mes visada turime žiūrėti, kaip, koks yra žmogus, ir kokią priemonę jam pritaikyti. Ir kuo mes blokuojame... kuo mes daugiau atsisakome kažkokių priemonių dėl to, kad kažkam patinka ar nepatinka, mes paprasčiausiai save susisauriname. Nu yra ten kažkam nepatinka reabilitacijos centrai, nes yra tie narkotikų vartotojai nėra už grotų ir tie centrai be tvorų ir tie vartotojai, tipo, gali pabėgti, išeiti. Bet tai yra labai primityvus siauras matymas ir tie centrai yra kaip edukacijos, švietimo, reabilitacijos centrai ir jie neturi nieko bendra turėti su kažkokia izoliacija ar įkalinimo įstaiga. Tai nėra penitencinės įstaigos, anaipol. Nors kai kurie norėtų taip matyti, nes sovietmečiu taip ir buvo. Tai iki dabar yra išlikusios betoninės tvoros ir stebėjimo bokšteliai, kur žmonės su ta narkologine priklausomybe buvo laikoma kaip kaliniai, bet ar rezultatas buvo, aš labai abejoju. Be abejo, dabar ta įstaiga kitam pritaikyta, bet pats modelis išliko. Ir kai kurie man, kad tai yra gerai ir juos reikia gydyti priverstinai. Jie pavojingi, jie šiokie, tokie. Be abejo, aš nieko nesakau yra jie rizikos grupėje. Bet ar tas priverstinis gydymas duos kažkokią naudą, apskritai ar priverstinis gydymas gali būti kaip toksai, ypač kalbant apie narkomaniją. Abejoju. O kalbant apie farmakoterapiją, aš manau, kad tai vienas iš būdų, kuris Lietuvoje yra tiakomas ir turi būti taikomas. Turi būti be abejo labai griežta kontrolė. Tai yra tam tikras medikamentas, kuris yra įrašytas į klasifikatorių tarptautinį, ir atlikti tyrimai ir taip toliau, ir Lietuvoje netgi yra atlikti tyrimai. Tai be abejo, tai aš labai kritiškai tai vertinčiau, kai tai taikoma vaikams, nepilnamečiams, man atrodo, šiuo atveju viskas turi būti per padidinimo stiklą. Aš nesakau ne, turi būti labai griežtai tada žiūrima. Sako, kuo anksčiau mes pradėdame vaiką gydyti, tuo didesnė tikimybė, kad mes tai paauglį atstatysime. Žmogus jeigu yra 20 metų narkotikų vartotojas ir sveikata jau pas jį yra likutinė, tai be

abejo, tai kitas visai klausimas. Ar mes sugebėsime, taikant visą arsenalą gydymų, dar sugebėsime jį atstatyti. Tai aš manau, visos priemonės, ir kuo daugiau ir kuo atviriau. Ir nekalbant, kad tai yra tik valstybės kažkur įstaigos ar savivaldybių. Tai ir NVO taip pat turi pilnai tame dalyvauti. Žiūrėčiau į tai atviriau, žiūrėčiau į tai ne kaip į ligos slėpimą ar dar kažką, bet tai, kad pritraukti kaip galima daugiau priemonių sprendžiant tą problemą. Nes tada ir poveikis visai kitoks. Va pavyzdžiui jeigu dabar aš susirgčiau, aš abejoju, ar aš kreipčiausi į tą sveikatos priežiūros įstaigą. Tai va.

Kada nerašytų į įskaitą?

Tai jo jo. Matyt aš ieškočiau privačių kažkokių kelių. Kur už pinigus, nors ir socialiai apdraustas esu, nors socialiai laiduoja valstybė man tos ligos gydymą, bet... Va taip žiūrint ar patraukli tą sistema šiandieną, aš labai suabejočiau ar jinai yra patraukli, tarkim man, tarkim nesant kažkokioje rizikos grupėje, nesant kriminogeniškai aktyviu žmogum. Tai reiškia yra sektorius kur tobulėti, yra sektorius, kur reikia vystyti.

Dabar liko paskutinis klausimų blokas. Tai būtent apie visuomenės požiūrį į šią problemą. Ką jūs apie tai galvojate?

Na jeigu remtis tyrimais, kur atliekama dabar per pastaruosius metus nebuvo, bet yra tyrimai, kurie atliekami tų pačių sociologų. Kiek žinau Vilmorus viešosios nuomonės rinkos tyrimų įstaiga, jie atlikinėjo kelis tyrimus, kur buvo klausama, kaip tu vertini žmogų, su kitokia seksualine orientacija, su ŽIV, su AIDS, su narkotine priklausomybe. Tai narkotikų vartotojai yra tokie žmonės, su kuriais nenori turėti problemų. Nenori šalia gyventi, nenori, kad darbe būtų, su tokiu žmogumi komunikuoti ir bendrauti. Ta grupė yra labai stigmatizuojama, ji yra apaugusi labai įvairiausiais stereotipais ir, be abejo, visuomenės požiūris yra negatyvus. Tai suprantama, kad... Aš net iš kitos pusės net nežinau, ar yra tokių valstybių, kur narkotikų vartotojai būtų vertinami pozityviai.

Tai normalu, nes jie netik pažeidžia įstatymus vartodami narkotikus, bet jie ir vagia...

Probleminiai vartotojai. Iš kitos pusės labai reikėtų... Nuo visuomenės brandos labai priklauso, kaip tą problemą mato. Gerai, narkotikų vartotojas yra, nu jis žalos atneša, be abejo. Bet jeigu tu tą narkotikų vartotoją tu vertini, kaip parazitinį žmogų, tai nu kuri ten utilizuoti reikia. Tai yra vienas dalykas. Bet jeigu tu vertini tą narkotikų vartotoją kaip visuomenės problemą ir savo problemą, įskaitant. Tai jis yra tos pačios bendruomenės narys ir ką tu darai? Ar tu manai, kad į tuos žmones reikia investuoti ir juos gydyti reabilituoti, ar tu manai, kad juos reikia toliau nu tavęs pastumti? Tai vat lietuviai manau linkę, kad tą žmogų reikia toliau nu tavęs pastumti, toliau nuo akių, kad ne būtų tos problemos, neva. Tai požiūris visuomenės negatyvus ir jis išlieka negatyvus, ir jeigu pažiūrėtume jaunų žmonių, Eurobarometro tyrimus žiūrėjau, ką jie mano, tia jie mano, kad bausmes reikia griežtinti, kad tuos žmones reikia įkalinti, ir ilgiau. Aišku laisvės atėmimu, čia vienareikšmiškai ta bausmė. Tai čia negatyvo yra daug, pozityvo mes galime aptikti, tiktai atskirų ekspertų tam tikrų ekspertų nuostatose, bet tai neatstovauja visos visuomenės. Ta prasme, visuomenė pas mus yra pakankamai šiuo požiūriu primityvi.

O kaip prie viso to prisideda žiniasklaida?

Prie to pačio, taip ir prisideda. Nes žiniasklaidai reikia sensacijų. Reikia, kad va apiplėšė, nužudė narkomanas, narkomanai bado citrinas, narkomanai dar kažką... švirktus ten kažkur, čigonų taboras... Tik per negatyvo prizmę, kiek jūs skaitėte straipsnių, vis tiek tyrėte dabar? Kiek žiniasklaidoje straipsnių yra, kiek yra sėkmingų istorijų, kai žmogus sugebėjo išsikapstyti? Nėra. Ir tie žmonės, kurie išsikapstė iš to, tik puse lūpų prakalba, kad jiems pavyko tai įveikti, nes vien dėl to, kad tu buvai toks, tu vėl esi atskirties grupėje. Tu stigmatizuoji. Nes tas žmogus, pavyzdžiui, nu kaip pavyzdys tarkim, grupė Rebel Heart, ir jos vokalistas Darius, jisai buvo narkotikų vartotojas ir pats neneigė ir vėlgi pavyko išsikapstyti. Ir pats neneigia. Ir vėlgi žiūrint iš tam tikrų žmonių, netgi muzikantų... Ir netgi jis buvo rokeris, o rokeriams savotiška yra tolerancija, a ne? Nu rokeriai visi truputį rokeriai. Rokeriškas gyvenimas neatsiejamas nuo alkoholio, nuo narkotikų. Bet ir tai ta grupė gauna tam tikrą stigmą, kaip kažkokių narkomanų, nors žmogus jau atrodo išsikapstei... Tau pavyko. Tu turi sveikinti ir tokį pavyzdį visur rodyti, kad va, tau pavyko. Bet pas mus ir tai kai žmogui pavyko, tai bandoma su ta informacija irgi labai atsargiai elgtis. Ir pozityvo, aš nesakau, kad turi būti perlenkiama... Nė į vieną, nė į kitą pusę negalima perlenkti. Negalima sakyti, kad čia nieko tokio. Negalima sakyti, kad nu čia pasidarysit detoksikaciją, pasigydysit ir viskas bus tvarkoje. Ne tai čia jau būtų perlenkimas į kitą. Galėtume sakyti, kad tą problemą sumenkiname ir galima dar netgi kalbėti, kad vos ne skatinama jaunimą: čia nieko tokio, čia viskas tvarkoje... Bet iš kitos pusės, perlenkimas į kitą pusę, kad tai yra tiktai nusikaltėliai banditai, nusikaltėliai, plėšikai, prievartautojai, kad tai yra ligų šaltiniai. Mes turime rasti tą pusiausvyrą, kad žiniasklaida turi atspindėti teisingai, kad yra probleminiai, bet yra ir tam tikri pozityvūs dalykai, susiję su žmonių gydymu, atsistatymu ir vėlgi parodymu, kad tai veikia. Yra paslaugos, kad žmonės nebijotų, nevertintų ten tuos žmones, tuos narkotikų vartotojus kaip kažkokius parazitus. Nu kad tai yra tokie patys kaip mes. Tik turi savo problemų, mes irgi turime savo problemų, tiktai ne kiekvienas pripažįstame. Tai va aš manau, kad žiniasklaida pas mus, kol kas tai geltona ta žiniasklaida, tikrai negatyvų vaidmenį atlieka, ir kiek pačiam per koaliciją kiek tenka susidurti, kai bandai parodyti kitą medalio pusę, kai mano didžioji visuomenės dalis, tai yra problemų. Tai ta žiniasklaida pas mus yra užsakomoji, tuo labiau. Tai kažkas, kažkokia politinė jėga arba kažkam kažkas susišviečia ir... kad ten metadonas yra kažkoks narkotikas, kad ten pilsto ant kiekvieno kampo jį, a ne? Kad pardavinėja. Nu ir atsiranda kelios laidos ten, nu ir per nacionalinę transliuotoją, nu ir atitinkamai formuojamas žmonių... O pas mus televizija dabar kaip, man tai dabar didžiausias nuodas, kuri žmones nuodija. Labai džiausiuosi, kai jaunimas, sutinki ir sako: „mes televizoriaus nebežiūrim“. Tai man iš tikrųjų yra puiku, nes atsiranda kitas matymas. Naudotis kitais šaltiniais, informacija ateina, ateina per internetinius portalus, kurie nėra tiek priklausomi nuo politinių užsakymų. Skaito ir atskiras publikacijas. Ta prasme, yra ką skaityti. Šiais laikais gali skaityti non stop. Tai va tai

žiniasklaida ta, per televiziją pagrinde, tai didžiausias... Ir tie gal didesnių dienraščių portalai internetiniai, kurie atkartoja... niekuo jie nesiskiria nuo popierinių versijų. Tai vat. Tai be abejo ten trūksta išvalgumo, trūksta objektyvumo netgi. Trūksta išsigilinimo į problemą, kartais bandoma pasiremti kitų nuomone, nors jiniai ne visada yra teisinga ir nuosekli, kaip pateikė ją.

Tai aš išsiaiškinau viską ką norėjau. Tai labai ačiū už interviu. Nebent pabaigai jūs turite kažkokią mintį.

Ne. Minčių neturiu. Šaunuolis, kad tokią tema tyrinėji...

INF_4. INTERVIU SU NARKOTIKŲ, ALKOHOLIO IR TABAKO KONTROLĖS DEPARTAMENTO SKYRIAUS VADOVU, 2011-04-12, VILNIUS.

Ar galite trumpai papasakoti apie savo santykį su nagrinėjama problema. Savo einamas pareigas ir patirtį.

Mano darbo patirtis narkotikų kontrolės srityje yra nuo 2004 m., jau daugiau kaip 7 metai tęsiasi. Mūsų įstaiga, tai konkrečiai Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas yra apskritai nauja. Įkurta buvo 2011-04-01. Iki tol buvo dvi atskiros įstaigos NKD ir Valstybinė alkoholio ir tabako kontrolės tarnyba. Tai va. Mano pagrindinė sritis, tai šiuo metu aš vadovauju skyriui, kuris vadinasi Strategijos analizės ir stebėsenos skyrius. Anksčiau mano darbas buvo toks, kad aš dirbau stebėsenos skyriuje. Mano esminė funkcija yra duomenų rinkimas apie narkomaniją, narkotikų prevenciją. Tai yra narkomanijos situacija Lietuvoje. Duomenų rinkimas apie tai.

O jūsų darbinė veikla niekaip nesusijusi su pačiais narkotikų vartotojais, tiesiogiai su jais jūs nebendraujate.

Ne, tiesiogiai, su vartotojais kontakto neturiu. Paprasčiausiai mes renkame duomenis. Tai yra rutininiai statistiniai duomenys ir iš kitos pusės yra atliekami papildomi tyrimai, analizės ir panašiai. Kaip gyventojų apklausos, kažkokių specializuotų grupių, kaip moksleivių apklausos, klubinių lankytojų, aukštųjų mokyklų apklausos. Atliekami kažkokie kokybiniai tyrimai. Na daugiau mažiau taip. Tai mes tiesioginio kontakto su viena puse, sakykime, pardavėjais, nelegalią apyvartą, irgi neturime. Ir iš kitos pusės, su tais pačiais vartotojais irgi neturime tiesioginio kontakto. Tai mūsų įstaiga iš principo yra koordinuojanti. Dėl to ir prie Vyriausybės, kad koordinuotų tą darbą apimančias visas sritis.

O su kokiom konkrečiai institucijom jūs bendraujate?

Taip iš principo informacijos surinkimas yra vykdomas... Principe su daugeliu įstaigų. Tai yra sveikatos apsaugos sistemos įstaigos, yra jų daug. Tiek visi priklausomybės ligų centrai, tiek psichikos sveikatos centras, tiek SAM, tiek Higienos institutas, kuriame dabar yra Lietuvos sveikatos informacijos centras, tiek Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras, visuomenės sveikatos įstaigos. Ta prasme, bendroje sumoj, šitoj srityje, kažkada bandėm skaičiuoti, tai pas mus duomenų surinkimas viršija 120 institucijų, tame tarpe ir NVO.

O policija?

Ir policija, ir muitinė, ir pasienio tarnyba, ir Generalinė prokuratūra, ir STT, ir... netgi kultūros ministerija. Jie tam tikrai atvejais vykdo kažkokią prevencinę programą tai irgi susiję. Visa tai yra vienaip ar kitaip susiję, netgi mokyklos paskelbia ten prevencinę kompaniją arba atlieka nedidelį tyrimėlį mokyklos viduje, pavyzdžiui, apklausia 11-12 klasių moksleivius, kaip jūs vartojate. Arba prevencinę akciją, pavadinkime „Piešiniai prieš narkomaniją“. Sakykime, kad kartais taip atsitinka, kad susiduriame ir su tokiais.

O dabar pereikime prie tokio punkto kaip psichiką veikiančių medžiagų vartotojai. Apskritai, kaip jūs galvojate, kokios yra priežastys to vartojimo? Ne narkotikų vartojimo, bet apskritai visų psichiką veikiančių medžiagų: ir alkoholio, tabako. Dabar kai jūs susijungėte...

Nėra vienos priežasties, tai esminis dalykas. Visas kompleksas priežasčių. Tai socialiniai veiksniai: šeima, aplinka, su kuo bendrauja. Baigiant pačia asmenybe kaip tokia. Šiuo metu yra patvirtinti tokie tyrimai, kad tai lemia netgi genetika. Tai yra kompleksas veiksnių, lemiančių, kad žmogus pradės daryti tai, arba pradėjęs dėl savo asmeninių savybių tą sugeba sustabdyti, o kiti sakykim taip ir papuola į tą priklausomybę... susiduria su priklausomybe ir būtent išsivysto priklausomybė šitoms medžiagoms. Narkotikų vartotojai pereina tam tikras stadijas... Mano kaip specialisto supratimu, narkomanas yra tas, kuris turi priklausomybę, kuris ateina pas gydytoją... Tai jau supranta savo problemą ir gydosi. Narkotikų vartotojas tai gali būti, tas kuris pabandė vieną kartą gyvenime ir jam tuo pasibaigė, tai jisai patenka galbūt į apklausas... Jeigu paklaustumėte, „ar kada nors surūkei cigaretę?“ „Taip, aš surūkiau. Bet jeigu jūs paklaustumėte, „ar tu šiuo metu rūkai?“ Tai jisai pasako „nerūkau“. Tas pats su alkoholio. „Ar vartoji alkoholį?“ „Taip, per šventes“. Tai dar nereiškia, kad jisai turi priklausomybę, tai dėl tas toks skirtumas esminis. O kaip minėjau išsivystymas labai lemia daugelis veiksnių. Pagrindinius išvardinau. Socialiniai daugiausia veiksniai: aplinka, šeima, draugai. Nusistatymas, noras pačios asmenybės.

O tarp kokių socialinių grupių labiausiai paplitęs narkotikų būtent vartojimas?

Lietuvoje yra, jeigu žiūrėt pagal apklausas, tai didžiausias vartojimo paplitimas yra jaunų asmenų amžiuje, jisai pats didžiausias yra nuo 20 iki 28 metų, o paskui nuo 35 iki 65 praktiškai nulinis. Tai šitoj grupėj aišku yra jaunimas, identifikuojamas pagal amžių. Jeigu jau skirstyti pagal narkotikų rūšis, nes narkotikai yra skirtingi ir jų vartojimas yra skirtingas. Tie vadinami opioidais, priklausomybę sukeltantys, heroinas, čigonų tabore ir panašiai. Tenai dažniausiai pasitaikantis pats žemiausias sluoksnis, neturtingiausias. Kokainas, kadangi jis yra labai brangus, apskritai aukštuomenės narkotikas. Ir lygiagrečiai vis klubiniai narkotikai, žolė irgi tam tikruose specifiniuose segmentuose, grupėse, kurie šias medžiagas vartoja, jų kaip ir skirti tai neįmanoma. Klubiniai narkotikai tai nepavadinsi, kad kiekvienas, kuris eina į klubą vartoja. Tokį pavadinimą įgavo tiksliai todėl, kad jie sukelia žmogui energijos antplūdį, euforiją ir pan. Jeigu tu pavartosi opioidų, kurie yra slopinantys, tai tu į klubą nenuėsi. Tai dėl to tas ir paplitimas yra skirtingose grupėse. Negalima sakyti, kad... Aišku heroinas, tie kurie švirkščiamieji narkotikai daugiausiai paplitę vyresnio amžiaus grupėse. Tarp jaunimo apskritai švirkštimas yra labai neįmanomas, tai reiškia kaip ir kartų keitimasis. Švirkštimas atėjo iš anksčiau, tai vyresnio amžiaus, jeigu pažiūrėti į tą statistiką. Kreipėsi dėl priklausomybės gydymo dauguma opioidų vartotojai, nors jeigu pagal apklausas pasižiūrėtum, labiausiai paplitęs narkotikas yra žolė.

Žodžiu tie socialiniai vartotojų portretai yra skirtingi priklausomai nuo medžiagos.

Nuo medžiagų... Didžiausia rizikos grupė tai aišku yra jaunimas. Paėmus vyresnio amžiaus, tarkim virš 50 m., tai jis jokiū būdu nepriskiriamas rizikos grupei. Jau susiduria su kita rizika. Leistinių medžiagų vartojimas, t.y. alkoholio,

alkoholizmas. Nes jisai vystosi lyginant su narkomanija daug lėčiau. Ir kitas dalykas vyresnio amžiaus žmonės, tai atsiranda piktnaudžiavimas vaistais, ko nėra pas jaunimą.

Tai probleminiai vartotojai, tai yra opioidų?

Taip, 90 proc. opioidų, juos ir priskiriame prie probleminių.

Turbūt jie daugiausiai jie ir su teisėsauga turi problemų?

Iš tikrųjų sunku pasakyti, nes tokių duomenų nėra, nes tai riboja asmens duomenų įstatymas. Šiaip tai su narkomanija susijusių nusikaltimų skaičius visoje nusikaltimų statistikoje sudaro tikrai 2,5 proc. O kiek visų nusikaltimų Lietuvoje padaro narkomanija sergantys asmenys arba apsvaigę nuo narkotikų, tai irgi yra tokia statistika, bet tai irgi yra nedidelis labai procentas. Tai iš tos statistikos teigti, kad narkomanai padaro daug daugiau nusikaltimų, tai irgi daugiau mitas, negu realybė.

Pagal medžiagą nėra tokių duomenų?

Didžioji dauguma narkotikų vartotojų, aš turiu omeny tuos kurie neserga priklausomybe ir nepatenka į teisėsaugos arba sveikatos sistemos akiratį, apie juos nežinoma. Ta prasme, kaip bet kurį paauglį, kai visi žinome, kad cigaretės galima parduoti nuo 18 metų, bet niekas negali patikrinti, kad koks nors vaikas, kuriam dar nėra 16 metų, nesurūkė cigaretės. Iš principo nebeįmanoma paskaičiuoti statistikos. Aišku iš tų, kurie priklausomi, kurie registruoti, biški gal būtų įmanoma suskaičiuoti, kiek jie padarė nusikaltimų, tai galbūt šokia tokia statistika yra. Jeigu reikia konkrečiai pasiskaitysite mūsų metiniame pranešime.

Dabar detales išsiaiškinome apie vartotoją, dabar pereikime prie kontrolės. Kaip jau minėjote yra tos medžiagos skirtingos: turi skirtingą poveikį, skirtingai kainuoja. Kaip jūs galvojate, pagal kokį kriterijų nustatoma už kurių psichiką veikiančių medžiagų vartojimą baudžiama. Kurios nelegalios, kurios legalios. Koks tas kriterijus?

Paprastas. Kriterijus yra labai paprastas. Visa sistema Lietuvoje organizuota labai paprastai. Yra baudžiamasis administracinis kodeksas, kuriame numatyta atsakomybė. Yra narkotinių medžiagų kontrolės įstatymas, kuriame yra sąrašai. Sąrašai nėra išgalvoti Lietuvos. Yra visame pasaulyje patvirtinta JTO konvencija. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašas ir įtrauktos medžiagos. Sąrašai yra trijų rūšių. Trys grupės. Narkotinės ir psichotropinės medžiagos leidžiamos vartoti medicinos tikslams. Pavyzdžiui morfinas ir pan. Yra irgi narkotinė medžiaga, bet jinai leidžiama vartoti medicinos tikslams. Medicinos darbuotojai gali jį vartoti tam tikromis dozėmis. Ir yra medžiagos, psichotropinės – tai antras sąrašas, narkotinės – trečias, kurios apskritai neleidžiamos. Yra draudžiamos, net medicinos tikslams. Nežiūrint to, kad daugelis jų ir buvo išrasta medicinos tikslams. Tai yra toks kontrolės mechanizmas, yra sąrašai ir yra konkreti medžiaga, kuri yra draudžiama vartoti, tai jeigu žmogus ją turi, disponuoja kaip sakant teisine kalba, pardavinėja, prekiauja, įveža, importuoja, verčia kažką vartoti. Tai yra priskiriama prie baudžiamosios arba administracinės atsakomybės priklausomai nuo kiekio ar kitų veiksnių.

Čia kai aš užduviau šitą klausimą, tai turėjau tokią gilesnę potekstę. Vis tiek tie sąrašai buvo kažkada sudaryti. Tai kai juos sudarinėjo, jie svarstė, kurią medžiagą įtraukti kuria ne...

Yra kriterijai! Jeigu pasižiūrėtumėte narkotinių ar psichotropinių medžiagų įstatyme ir šitose konvencijose yra kriterijai. Kiek aš žinau taip, turi būti patvirtinta, kad šios medžiagos sukelia priklausomybę, daro žalą sveikatai ir dar ten kažkoks tai kriterijus.

Žodžiu, priklausomybė ir žala...

Ta prasme vieni iš kriterijų, taip. Yra nustatyta ir atsižvelgiant į tai yra įtraukiama.

Tada toks klausimas, kodėl alkoholis ir tabakas nėra tame sąraše, juk jie irgi sukelia ir priklausomybę ir daro žalą?

Vat čia reikėtų paklausto WHO, nes iš principo... Esmė tame, kad alkoholis ir tabakas atsirado kur kas gerokai anksčiau negu narkotikai. Ir paplitimas jų tarp žmonių, vartojimo, yra šimteriopai didesnis. Jeigu būtų tos pačios aplinkybės kaip atsiradus narkotikams, aš beveik neabejoju, kad WHO būtų uždraudusi ir tabaką, ir alkoholį. Visiškai. Bet pažiūrėjus bendras tendencijas draudimas ir ribojimas šiuo metu intensyviai vyksta. Galbūt nedraudžiamos pačios medžiagos kaip narkotikas, kad ten būtų traukiama baudžiamoji atsakomybė ar administracinė atsakomybė, nors tam tikra dalimi yra ir taip. Pavyzdžiui, jeigu tave apsvaigusį pagavo, prisigėrusį pagavo gatvėje, tai vis tiek gali tau pritaikyti administracinę atsakomybę už reikalą. Atsiranda tam tikri ribojimai prieinamumo, kad ta prasme, kad žmonės nepirktų. Savotiška prevencija. Ant pakelio užrašai. Pavyzdžiui Australijoje prieita iki to, kad visi tabako gaminiai vienodo pakelio pasidarė, absoliučiai. Atsiranda piešinukai ir pan. Pažvelgus 10 metų atgal, tai ant pakelio būdavo labai mažas užrašas, kad jisai kenkia sveikatai, o dabar jisai jau užima didžiąją ploto dalį, va ir įvairūs užrašai. Aišku stengiamasi tą riboti, aišku dėl tam tikrų kultūrinių ir ilgos istorijos, tai tas procesas irgi bus labai ilgas, kol prieš galbūt prie absoliutaus ribojimo šitų medžiagų.

Dar dėl medžiagų skirtingumo. Už visas narkotines medžiagas yra baudžiama. Kaip jūs galvojate ar reikėtų diferencijuoti baismus pagal medžiagas, nes medžiagų poveikis yra skirtingas.

Medžiagų poveikis yra skirtingas, bet intencija vienoda. Va tai iš tikrųjų tam tikra klasifikacija... Lietuva parėmė... vienoki ar kitoki modelį. Pavyzdžiui Anglijoje egzistuoja kategorijos A, B ir C. Mes paėmėm sąrašą toki, koks jis yra ir visoms tas režimas taikomas vienodai, nepriklausomai nuo medžiagos sudėtingumo. Iš principo, mano požiūriu, šita sistema yra geresnė, dabartinė Lietuvoje taikoma, dėl vienos paprasto priežasties. Tai yra uždrausta medžiaga, nepriklausomai nuo jos poveikio ir paprasčiausiai nekyla tam tikrų diskusijų, kodėl viena medžiaga yra geresnė arba mažesnę turinti poveikį negu kita. Nes tai lemia fiziologiniai mechanizmai. Pačio žmogaus fiziologija. Ta prasme, galima išvesti kažkokius tai vidurkius va. Buvo istorija va Lietuvoje, kai pagauna žmogų su 7 promilėm. Pagal

medicinos vadovėlius tai praktiškai yra mirtina dozė ir dar dvigubai, o žmogus sėdi ir dar vairuoja traktorių arba važiuoja automobiliu. Ta prasme tai neįmanoma pamatuoti ir ta prasme būtų pakankamai didelė apkrova tai teisėsaugai ir atsirastų bereikalingų diskusijų. Dabar sistema yra daug paprastesnė, yra sąrašas, visiems aišku, nesigilinant į jų poveikį.

Dabar apie taikomas kontrolės priemones, kaip jūs manote ar jos veiksmingos Lietuvoje?

Negaliu atsakyti į šitą klausimą. Nėra apibrėžta ką laikyti veiksminga. Jeigu žmogų pagavo prekiaujant narkotikais, jį nuteisė ir pasodino į kalėjimai, tai sakykime teisingumo ta sistema suveikė. Žmogus nusižengė įstatymui – jį pasodino. Ar nuo to jisai nustoja prekiauti ir to nebedarė, tokių tyrimų nėra atliekama. Iš principo, sistema yra, mano supratimu, pakankamai veiksminga, tokia kokia yra. Aišku vienas esminis dalykas. Kadangi prekyba narkotikais yra nuskalstama veika, tai turi būti tas žinomas nebaudžiamumas, kad jeigu padarei, tai turi žinoti, kad tau vienaip ar kitaip busi nubaustas. Tai jeigu šitas veiks, tai... O apie bausmių ilgį aš negaliu diskutuoti, nes nei praktiškai, nei teoriškai aš to neanalizavau, žinių neturiu. Ar pavyzdžiui žmogaus įkalinimas 2 metams yra labiau veiksmingesnis už įkalinimą 5 metams. Ar atvirkščiai. Šitoje vietoje negaliu išreikšti savo požiūrio, nes jo neturiu.

O apskritai kokį poveikį ne tai, kad žmogui, kokį poveikį turi bausmė, bet narkotikų vartotojui.

Pagal dabartinius tyrimus ir vyraujančią tendenciją, ir iš JAV šitas atėjęs yra, kad narkotikų vartotojai turėtų būti neįkalinami, o gydomi. Jiems taikoma alternatyvi bausmė, ta prasme, jeigu sunkus nusikaltimas, tai vietoj to, kad jį ten metus įkalinti įkalinimo įstaigoje, maža to, kad jisai be blogų narkotikų vartojimo, dar jis įgauna ir kitų nusikalstamų įgūdžių. Nusikalstamos praktikos, vagysčių, susipažinęs su tam tikru kontingentu, grįžęs vis tiek ir vartos narkotikus ir vis tiek dar darys nusikaltimus. Yra paskaičiuota, kad daug efektyviau tiek ekonomine prasme, tiek žmogaus sveikatos prasme yra būtent keisti į kalinimą į gydymą. Arba sakykime, kai Lietuvoje dabar yra ta probacija, galbūt ta procedūra yra atliekama, kai žmogus nepatenka į įkalinimo įstaigą. Jis patenka į gydymo sistemą. Jam duodama kaip alternatyvi pasirinkti, ar tu nori į kalėjimą, ar nori gydytis. Nes principu gydymas priklausomybės nėra efektyvus, kol žmogus neturi asmeninės nuostatos. Priverstinis gydymas efekto neduoda. Tai jisai galbūt praeina kursą, bet kai jisai išeina, viskas tęsiasi iš naujo.

Kaip galvojate, kokį poveikį įkalinimo bausmė turi visuomenei ir aplinkiniams?

Iš tikrųjų tai vienareikšmiškai tai nėra tokio atsakymo. Pas mus visuomenėje tai apskritai vyrauja tokie dalykai, kad kai kurias grupes reikia suvaryti, uždaryti į kalėjimą ir izoliuoti nuo visos visuomenės. Kiti teigia, kad reikia į viską žiūrėti liberaliau ir integruoti visas grupes į visuomenę. Vienu metu labiau išryškėja, kitu atveju nusilpsta, vis tiek čia yra labiau politiko formavimas. Galbūt šiuo metu linkstama link to, kad ir Europoje diegiama tai, kad vat taikyti alternatyvią bausmę, kad gydyti, jeigu žmogus sutinka. Anksčiau vyravo griežtai, kas ir dabar tebevyrauja Rusijoje, kad įkalinimas, uždarymas, izoliavimas ir viskas. Iš asmens požiūrio, tai gal ir neįgiamas, kad vat jis negrįžta, sunkiai integruojasi į visuomenę paskui, o vat iš kitos pusės, tam tikros visuomenės dalies aktyse yra kaip teigiamas dalykas, kad vat jisai yra pašalinamas, nekelti pavojaus, bent jau tam tikram laikui. Sėdi kalėjime uždarytas. Nekelti jokių rūpesčių.

Čia kai aš buvau pataisos namuose ir priklausomybės ligų centre sake, kad tas įkalinimas yra tarsi sumažinimas pavojaus visuomenei, tuo metu, kai jis sėdi. Bet kai jis išeina, jis dažnai išeina vis tik vartodamas. Ir kitas dalykas, na žinom, kad įkalinimo įstaigose labai ŽIV paplitęs. Na jūs galėtumėte pasakyt gal... Ir jis išeina dar didesnę pavojų keldamas.

Tiesos tame yra, kad jisai patekęs į įkalinimo įstaigą gali tęsti narkotikų vartojimą, bet dėl tų uždarų sąlygų jisai negali gauti švarios įrangos. Arba atitinkamo gydymo, priežiūros, tai yra tikimybė, kad jisai atitinkamai gaus kažkokią tai puokštę ligų, kurių jisai išėjęs į laisvę paskleis ir sukels... Maža to, kad jisai kelia pavojų sau vartodamas narkotikus, tai jisai kelia dar didesnę pavojų aplinkiniams... Iš tikrųjų paplitimas ŽIV tarp įkalinėtų asmenų, lyginant su bendrąja populiacija, yra labai didelis, gerokai didesnis. Jeigu neklystu viršija 2 ar 3 kartus. Va imant tą konkrečią grupę. Be to pasiskaičius atgal, tai buvo ŽIV protrūkis didžiuliai Alytuje 2002 m. Tai ir parodo, kad ta problema kalėjimuose egzistuoja, tiktai jinai galbūt nėra tokia eskaluojama ir tokia žinoma. Tai, kad daroma žala, už tai kad yra kalinama, kad ji gali atsirasti daug didesnė, tai taip, tai yra tiesa.

O dabar apie, na jūs turbūt esate susipažinęs ir su kitos šalyse taikoma narkotikų politika. Kokios kontrolės priemonės yra taikomos kitose šalyse. Galbūt ten jos veiksmingesnės?

Kontrolės mechanizmas visur daugiau mažiau yra tas pats. Už neteisėtą prekybą yra taikoma kažkokia atsakomybė ir priklausomai nuo šalies jinai gali būti diferencijuota. Lietuvoje jinai galbūt yra griežčiau sustatyta. Bet ta atsakomybė irgi yra išdiferencijuota, nes teisės aktuose yra nustatyta, kad teismas gali skirti nuo 2 iki 5 metų. Ta prasme, kad teismo prerogatyva, atsižvelgiant į aplinkybes, nuspręsti. Kitose šalyse galbūt šitos šakutės yra kitokios arba tenai ir panašiai... Bet vienas dalykas iš esmės nesikeičia tame, kad tos tendencijos yra... Kontrolės mechanizmai yra daugiau mažiau vienodi, nes nėra nėra nė vienos ES šalies, kuri nėra patvirtinus tos JTO konvencijos. Tai yra tas mechanizmas taikomas kaip ir vienodai. O vat atsakomybė taikoma už šitą nusikaltimą skiriasi. Ir aišku atitinkamai skiriasi... Galbūt jums žinomas Olandijos pavyzdys, ten pavyzdžiui žolė yra laisvai vartojama ir prieinama ir tai išplaukė iš senesnių laikų ir dabar jie atvirkštinį nori padaryti mechanizmą, kas iš tikrųjų sunkiai įgyvendinama, nes jau jie padarė pirmą žingsnį ir padarė gerokai labai seniai. Va, todėl jiems grįžti prie situacijos, kuri yra visos ES šalyse, kur kanapių turėjimas yra baudžiamas administracine atsakomybe. Olandijoje norima prie to prieiti, nes iš principo per 10 metų pasikeitė narkotikų supratimas ir poveikis. Technologijos pasidarė tokios, kad ta žolė, kuri buvo prieš 10 metų nebėra ta žolė, kuri parduoda dabar. Ta prasme, technologijos, genetiniai pakeitimai pakeitė, kad poveikis sustiprinamas... Natūraliai augalai tokie negaunami. Jie išveisti, kad gauti stipresnį tą poveikį narkotiko. Va tai tie kontrolės mechanizmai yra

daugiau mažiau vienodi. Stengiamasi apriboti jų patekimą į rinką. Jeigu jie patenka, kaip galima greičiau uždrausti ir apriboti. Aišku, kai kurios vyriausybės į tai reaguoja jautriau, kaip Lietuva, kai kurios mažiau, kaip Anglija. Vienai bendrai tai tendencija yra ta pati, išlaikyti tą kontrolę ir mažinti tą prieinamumą.

Gerai, tai apie kontrolę aš jau ką norėję paklausiau, dabar pereikime prie gydymo, kaip vertinate dabartinę gydymo politiką Lietuvoje? Ką apie tai žinote?

Aš nesu šitos srities specialistas ir mažai ką galiu pasakyti, kuri programa iš jų efektyvesnė, kuri ne. Lietuva bendrai paėmus nesiskiria nuo kitų ES šalių ir pas mus taikomos tos pačios metodikos. Kuri iš jų efektyvesnė, tai sprendžia gydytojas. Yra kita problema, ne pačiose gydymo programose, bet yra susiduriama su tokia problema, kad yra prieinamumas... Kad žmogus neateina gydytis, kad žmogus, dėl vienkovių ar kitokių priežasčių bijo tą padaryti. Galbūt jisai ir įvardija tą problemą, bet jisai stengiasi nesusidurti su tokiomis įstaigoms. Kaip pernai buvo pataisytas asmens žalos atlyginimo įstatymas, kur buvo numatytas anoniminis gydymas. Va, kad žmogus atėjęs, ir atitinkamai susimokėjęs gali gauti gydymą ir jisai nepatenka į... Gali gauti gydymo paslaugas neatskleisdamas savo duomenų. Nesiafišuodamas, kad jisai susiduria su tokia problema. Ta prasme mes nepalietėme kitos klausimo, kad visuomenės požiūris išskiria šitas ligas kaip žmogaus nukrypimą. Tai yra priskiriama prie psichikos ligų priklausomybės ligos, bet žiūrint iš bendrosios gydymo praktikos tai jisai neturėtų skirtis nuo kažkokių kitų. Kaip anksčiau sakykim viduramžiais būdavo raupsuotieji. Jeigu jau tu tenai alkoholikas, tai labai didžiulė... Ta prasme žmogus nesirūžta imtis gydymo dėl visuomenės pasmerkimo. Tai čia yra tas dalykas, kad reikia dirbti prie visuomenės, kad jinai pakeistų požiūrį. Tada jinai nebijos eiti į gydymo įstaigas ir gauti gydymo paslaugas. Dėl jų pačių aš negaliu diskutuoti, nes yra labai daug priežasčių, tas pats gydytojas, pati gydymo sistema, tas pats pacientas ir panašiai. Tai aišku iš bendrų žinių tas, kad gydymas yra labai ilgalaikis ir principu, kaip šnekama gydytojų, priklausomybė nuo narkomanijos ar alkoholizmo nėra išgydoma. Ta prasme yra pasiekiami kažkokia ilgalaikie emisija, pagerėjimas, bet jau principu pati liga, kaip vat dantį tau ištraukė ir va pasibaigė, tai ne tai visą gyvenimą, nes yra ir negrįžtami ir smegenų pažeidimai ir kiti dalykai vyksta, priklausomai nuo vartojimo stažo tas atsiranda.

Dabar dėl gydymo jūs užsiminėte, kad yra anoniminis gydymas. O jeigu jis nėra anoniminis, tai žmogus yra įtraukiamas į įskaitą.

Ne visai tokią įskaitą. Įskaita yea čia toksai pasenęs terminas. Iš principo šiaip į įskaitą neįtraukinėjame narkomanų ir alkoholikų. Šiaip vadama tokia statistinė apskaita jų. Anksčiau suprantama įskaita, kaip baudžiamoji tokia dalis, tai dabar to nebėra, todėl, kad per įstatymus yra tas uždrausta, nes asmens žalos įstatyme įtvirtinta sveikatos asmens duomenų konfidencialumas, paciento konfidencialumas. O asmens teisės apsaugos įstatyme yra nustatyta, kad sveikatos duomenys, neišskiriant jokių grupių, jiems yra taikomas ypatingas apsaugos mechanizmas. Iš teisės bazės pusės yra viskas sureguliuota šitoje vietoje.

Minėjo man priklausomybės ligų centre, kad tas įstatymas guli seime jau puse metų, kad panaikintų įskaitą, bet jis nėra priimtas.

Realybė prasilenkia su įstatymu. Ta prasme, nes asmens duomenų teisės įstatymas ir paciento žalos atlyginimo įstatymas buvo patvirtinti gerokai vėliau negu priklausomybės ligų, kuriame ir yra nustatytas tas priklausomybės registras, kuris yra peveldėtas iš sovietmečio. Bet dėl visų kitų sisteminių pasikeitimų to registro kaip tokio nebėra. Ta prasme tai yra, jisai subirėjo dėl savaiminių priežasčių, nes kiti įstatymai apribojo jo veikimą. Ir gaunasi taip, kad įstatymai jisai tarsi yra, bet dėl kitų įstatymų tų duomenų surinkti neįmanoma, nes tai ribojama. Tai tokio kaip registro nėra. O ką jie minėjo, tai taip. Kad įstatymai vėl atitiktų realybę buvo parengtas projektas ir pateiktas seimui, o kodėl jisai seimo stalčiuose guli, tai čia jau kitas klausimas...

Gerai, nes ta įskaita... Priklausomybės ligų centras sakė tokią nuomonę, kad žmonės bijodami sankcijų, kurios taikomos tiems narkomanams, kurie yra įtraukti į įskaitą, teisių atėmimas, valstybės tarnyboje negalima dirbti, dar kažkas, jie tiesiog neina gydytis. Kai sužino kokios bus sankcijos.

Bet aš kaip ir minėjau, čia įstatymas, dėl savo neatnaujinimo prasilenkia su realybe. Ir tas mitas ant tiek jau yra įsiaškinęs visoje visuomenėje. Tas dalykas ant tiek įkaltas, kad niekas dėl jos nesiginčija. Nes pavyzdžiui, bet kuris asmuo, kuris gydėsi dėl priklausomybės. Jeigu dėl šitų gydymo duomenų jisai negautų pavyzdžiui darbo ar panašiai. Jisai pavyzdžiui, baigė programą, gydymą praėjo, gydytojas jam nustatė, kad tai ilgalaikė remisija, tai vadinasi jisai kaip savotiškai pasveiko ir jisai nebekelia pavojaus, dėl ko jisai negali vairuoti automobilio ir dirbti valstybės tarnyboje. Tai sakykime dėl šitų duomenų, jeigu kas nors... Tai jisai galėtų pasinaudoti savo teise ir grįžti per civilinį teismą. Ta prasme ginti savo teises. Mano supratimu jisai tas teises apgintų.

O ar jūs žinote nuo kada taip jau yra nebetraukiami tie asmenys į tą įskaitą?

Faktiškai jie nustojo būti teise traukiami į tą registrą nuo asmens teisės apsaugos įstatymo įsigaliojimo. Kai buvo įtvirtinta, kad asmens sveikatos duomenys yra ypatingi, nuo to laiko atsirado žmogaus teisė ginčyti, jeigu kas atsirado tokioje įskaitoje. Įstatyme numatyta, tai kad pacientas turi teisę ir privalo atskleisti savo asmens sveikatos duomenis gydytojui. Bet tai yra apribotas įstatymo gydytojų ir pacientų konfidencialumas. Pačiai valstybei tai yra kaip apskaita. Mums visiškai neįdomu pacientas Jonas, įdomu tik tai, kad buvo pacientas vienas. Pagrindinis esminis dalykas, kiek per Lietuvą tokių pacientų buvo. Bendram skaičiui statistikai. Tyrime tai yra užtikrinama per duomenų konfidencialumą, o tokios kaip įskaitos nebėra ir nebeveikia jinai.

Gerai, tai viską išsiaiškinome jau. Liko tiktai paskutinis punktas, apie kurį jūs jau užsiminėte truputį. Būtent apie visuomenės požiūrį į narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartotojus. Kokia jūsų nuomonė, minėjote, kad kaip raupsuotuosius...

Jeigu šiaip pasižiūrėti, tai buvo atliktas tyrimas netgi. Apklausinėjo žmones, su kuo jie nenorėtų gyventi ir viena iš tokių grupių buvo narkotikų vartotojai. Antra ten grupė buvo romų tautybės žmonės. Narkotikų vartotojai patenka į pirmą trejetą, su kuriais žmonės nepageidautų šalia kaimynystės. Tai ir atspindi savotišką požiūrį. Jisai yra neigiamas. Iš tikrųjų dar yra kitas dalykas, iš prevencijos pusės, kad tai yra teigiamas dalykas, kad žmonės neigiamai nusistatę prieš narkotikų vartojimą kaip tokį. Tai yra labai sveikintina savybė, kad yra negatyvus požiūris išplaukiantis iš to. Kuo mažesnė tolerancija tam, tuo geriau, tuo veiksmingiau dirbame. Žmogus, kuris ir nusprendė tą vartoti, jisai patiria spaudimą iš visuomenės ir galbūt to spaudimo dėka jisai nepradės to daryti. Kaip yra spaudimas iš visuomenės pusės jisai persikelia ir į įstatymą, kad apsvaigus nuo alkoholio ar narkotikų nevairuoti automobilio. Spaudimas išseina iš to, kad tu gali padaryti žalą ne tik sau, bet ir aplinkai, visuomenei. Tai gali būti vienas iš veiksnių, kad jisai pavartojęs alkoholio nesės už vairo. Iš tos pusės jam visuomenės poveikis iš vidaus kyla. Tam tikra prevencija. Viena iš prevencijos rūšių yra dirbama būtent tai, kad formuoti neigiamą visuomenės nuomonę, kuri galutiniame variante persiduoda per kartas, tėvai įskiepija vaikams. Išauga vidinis supratimas, kad tai yra blogai. Kartais įsisaugoti tuos dalykus, net nekvestionuodamas, kodėl tai yra gerai ar blogai. Iš to principo kyla tai, kad tu to nedarai, vėl dėl savo vidinių nuostatų. Tai yra ir mūsų įstaigos viena iš prevencijų formuoti tą neigiamą nuostatą. Kas liečia narkotikus, jinai yra gerokai negatyvesnė, kas liečia narkotikus, negu dėl alkoholio. Bet formuoti taip, kad tas negatyvas iš visuomenės pusės būtų kuo didesnis, kad prastumti tuos ribojimus. Alkoholio, tabako pramonė veikia viena linkme, remia sporto renginius ir panašiai, nors žiūrint iš visuomenės pusės tai yra labai didelė žala. Alus ir krepšinis yra praktiškai susijungę, nors alus yra tas pats alkoholis, pilna pavyzdžių, kai prisigėrę stipraus alaus gatvėse šlaistosi neblaivūs piliečiai. Iš visuomenės požiūriu tai yra labai labai neigiama, vat kažkodėl jeigu parėmė krepšinį, tai gal ir teigiama. Pasaulyje einama link to, kad tas draudimas, tas ribojimas vis didinamas didinamas didinamas. Užkertamas kelias prienamumui. Na aišku automatiškai tai viena prevencijos pusė, o kita tai yra per įvairias socialines akcijas, formuojama, kad žmogus to nedarytų pats iš savęs. Tai yra mažinama ir paklausa ir pasiūla. Pasiūla tai kad draudžiama, prekyba draudžiama, reklama draudžiama, žmogus kaip ir gauna mažai informacijos, o iš kitos pusės stengiamasi, kad jam to ir neprireiktų. Jisai atėjo nusipirkti alkoholio, tai kad jis jo visai nepirko arba saikingai nusipirko.

O kaip jūs galvojate, kaip prie viso to prisideda žiniasklaida? Prie požiūrio į narkotikus ir narkotikų vartotojus. Ir kaip?

Žiniasklaida prisideda labai daug mano nuomone. Žiniasklaida yra skirta tam, kad ji informuotų. Tiktai kad kada baigiasi informavimas ir atsiranda žala, riba yra labai slidi ir neaiški. Ta prasme iš vienos pusės tu papasakojai apie narkotikus ir žmonės sužinojo ir tu tikiesi, kad žmonės neartos tų narkotikų, bet pateikdamas tą informaciją neteisingai, gali atvirksčiai paskatinti susidomėjimą ir vartojimą. Kur ta riba ir kaip tai apibrėžti yra labai slidu. Ir va dėl to tas turi būti psichologiškai atidirbta specialistų, išbandyta ant tam tikrų fokus grupių prieš paleidžiant į didžiąją visuomenę. Lygiai taip pat, jeigu imant iš kitos pusės pačią reklamą kaip tokią, nes visuomenės informavimo priemonės per straipsnius analitinius ten kažkokias apžvalgas formuoja tam tikrą nuomonę, per kitą pusę alkoholi tabaką, kas yra leistini produktai, jie stengiasi suformuoti paklausą tokiems produktams. Tai čia susipriešina dvi paradigmos: verslo interesas ir visuomeninis interesas. Verslo interesas gauti kuo daugiau pelno, o visuomeninis interesas, kad tas kas vyksta, kad kainuotų kuo mažiau sveikatos. Nes paskui valstybė turi užsiimti ir gydymu, ir prevencija, ir pan. Tai galutiniame variante kainuoja kiekvienam iš mūsų piliečių. Bet žiniasklaida, kad turi tam įtakos, tai yra neabejotina. Vien tai, kad pažiūrėjus didžiausius Lietuvos alaus gamintojus ir pažiūrėjus reklamos biudžetus, akivaizdu, kad pinigų sumos yra didelės, o neabejotina tai, kad verslas nemėto pinigų ten, kur nereikia. Jeigu reklama neveiktų, kuo kartais bando įtikinti alaus gamintojai, kad reklamos jokio poveikio neturi, tai yra netiesa. Ta prasme dirba labai didžiulės imperijos. Yra reklamos agentūros, kurios samdo geriausius psichologus, samdo geriausius specialistus, pateikia tą pranešimą taip, kad jis tau, potencialiam pirkėjui, išliktų. Priešingu atveju tikrai niekas pinigų nemėtytų.

O dar apie žiniasklaidą dar truputį, apie tas pseudo publicistikos laidas, kurios nepateikia kažkokios realios informacijos, pagrįstos faktais, o pateikia tik nuomones, nepagrįstas, kaip tarkim apie metadono programas. Nuskambėjo, vieni teigia, kad tai labai blogai, kiti teigia, kad tai labai gerai. Čia vėl gi ne mano nuomonė, iš kitų interviu teigė, kad žiniasklaida formuoja tą...

Žiniasklaida taip, žiniasklaida yra suinteresuota pritraukti kuo daugiau žiūrovų, kad parduotų reklama. Kai kuriais atvejais jie pateikia specialiai angažuatą informaciją arba vienpusę informaciją. Kaip ir narkotikai, tarkim pateikdami vieną pusę, kad jie turi kažkokį poveikį, kad žmogus patiria tarkim euforiją. Pateikinėsi šitą pusę, nepateikinėsi, kad išsivystę priklausomybė. Kad narkotikai yra tiktai gėris, o jeigu pateikinėsi tiktai šitą va, kad narkotikai yra tikrai blogis. Tai vat visą laiką tas žurnalisto etikos klausimas, kaip jie stengiasi tą pateikinti. Tai iš kitos pusės tai turi būti pilietinės visuomenės ugdymas. Jeigu tokios laidos būtų nepopuliarios ir jų niekas nežiūrėtų, tai su laiku jos ir išnyktų. Kitas dalykas yra visų valstybinių įstaigų veiklą, kad tą objektyvią informaciją pateikinti, kad žmogus gali susirasti. Dar vienas dalykas, kad lemia šiuolaikiniame pasaulyje, kas yra privalumas, tai yra tai, kad žmogus yra laisvas susirasti interneto pagalba jį dominančią informaciją. Tiek neigiamą, tiek teigiamą ir pats jau susidaryti nuomonę.

Gerai tai turbūt paklausu viską ką norėjau, nebent jūs dar turite ką pridurti.

Ne tai pakankamai daug jau papasakojau...

Jo viską jau išsakėte, tai ačiū jums už interviu.

Ar galite trumpai papasakoti apie savo santykį su nagrinėjama problema. Savo einamas pareigas ir patirtį.

Socialinis darbuotojas priklausomybės ligų konsultantas. Taip vadinasi mano pareigos. Šioje įstaigoje. O darbo patirtis mano yra 13 metų, o šioje įstaigoje 6, atrodo. Priklausomybės ligų srityje. Tai yra stacionari gydymo įstaiga, jeigu ją galima taip pavadinti, kalbant apie priklausomybės ligas, yra socialinės rehabilitacijos centras. Žmonės priėmę sprendimą keisti savo gyvenimą, jie gali ateiti čionais ir mokytis gyventi, mokytis funkcionuoti. Per tarpusavio santykius, per taisyklių laikymąsi. Nu ir jie įgyja, suformuoja arba atstato kažkokį pamatą, kad paskui gali gyventi. Bandyti. Integruotis, sukurti santykius. Tai aš tiesiogiai su jais dirbu, konsultuoju, užsiėmimus vedu, nu kas liečia jų elgesį, mąstymą, jo keitimo būdus, motyvaciją keistis. Nes neužtenka vien nevertoti. Tai turi kažkokie pokyčiai vykti, žmogus sąmoningai turi norėti keistis, išmokti gyventi kitaip. Ir toje vietoje padedu jiems. Trylikos žingsnių programa, tokia labai plačiai žinoma. Turiu asmeninės patirties ir dalinuosi ja. Yra ten ir socialinių įgūdžių ir motyvacijos, kas susiję konkrečiai su chemine priklausomybe, ten atkryčiai, prevencijos, pavojingos situacijos ir t.t.

Ką jūs čia veikiate aišku, ir kad bendraujate su žmonėmis, turinčiais priklausomybę nuo narkotikų kasdien ir aišku. Dabar apie tuos vartotojus vadinamus, psichiką veikiančių medžiagų vartotojus. Norėjau tiesiog jūsų kaip žmogaus dirbančio toje srityje nuomonės paklausti, kokios yra priežastys vartojimo? Aišku vienos priežasties čia negalima pasakyti, bet keletą pagrindinių...

Nu jau čia seniai yra toks pamatas, kad priežastys socialinės, psichologinės ir biologinės. Jeigu galima taip pasakyti, tai yra toks polinkis ar padidėjęs jautrumas žmogaus, jisai greičiau gali pats savimi būdamas ne taip tvirtai jaučiasi, tos psichiką veikiančios medžiagos jam didesnę įtaką padaro. Bet apibendrinti yra labai sunku, nes iš tikrųjų viena iš priežasčių yra tai, kad žmogus tai daro būdamas pakankamai jaunas ir tai yra rizikingas elgesys, susijęs su amžiaus ypatumais laužyti taisykles. Juk jaunam žmogui užtenka kartoti, kad tik nesugalvok to padaryti, be abejo mes rizikuojame... Beveik galime būti tikri, kad jis tai padarys vieną kartą. Tik nepabandyk rūkyti... O iš kitos pusės tai yra toks elgesys, kuris... Žmonės labai daug panašių dalykų daro ir nu tokia socialinė rizika. Aš manau, kad kontekste įvairių dalykų... Išskirti atskirai kelias priežastis, kodėl žmonės psichoaktyvias medžiagas pradeda vartoti, kodėl žmonės skiriasi taip dažnai, kodėl žmonės taip dažnai pažeidinėja kelių eismo taisyklės ir su skaudžiom pasekmėm autoįvykiai kiekvieną dieną puikuojausi mūsų žinių televizijos ekranuose, kodėl mes taip neatsakingai renkame savo valdžią... Paklauskite žmogaus apie jo vertybes kažkokias, į ką jis orientuojasi, tai... Nu ir tam visam chaose, dėl tos priežasties, kad tai yra biznis, pelnas, kad jaunam žmogui vis sudėtingiau gaunasi save išreikšti, jaustis pilnaverčiu, nesvarbu, koks yra amžius, miesto, kiemo, namo, šalies, mokyklos, šeimos nariu. Nesaugumo jausmas, susvetimėjimo jausmas, rytdienos nebeturėjimo jausmas. Nes aš dabar pats nebežinau, sakykim, mano vaikas mokytųsi paskutiniaisiais metais ir man būtų labai sudėtinga patarti rimtai, atsakingai, kokį kelią jam rinktis, kur orientuotis, kas yra svarbu šiame gyvenime. Nežinau pagal ką netgi. Bendravimo, kaipio tokio, natūralaus darosi vis mažiau. Dėl to, kad keičiasi viskas, visokios elektroninės komunikacijos priemonės, dėl to, kad mes važiuojame, keičiamės, nebelieka pas mus tiesioginio kontakto su giminėm. Kaip anksčiau augau iki keliolikos metų, tai su tais pačiais kieme draugais ir draugavau. Nu bent kažkokia buvo... O dabar labai sudėtinga susigaudyti, tie pokyčiai vyksta labai greitai. Šiaip aš visgi manau, kuo toliau tuo labiau esu įsitikinęs, kuo, kaip pamatas ant kurios viskas statosi, šeima kaip vertybė yra mažiau svarbus, tuo žmogus jaunas jaučiasi labiau vienišas, nesaugus, patirties neturintis, paliktas pats sau vienas kovoti, ieškoti kelio būti pripažintam. Ir tai yra labai lengvas būdas prekeiviams. Nu čia yra toks dalykas, kad jauni žmonės, jie gi mokosi iš pavyzdžių. Mūsų vaikai gi ne kinietiška ir japoniška šneka ne dėl to, kad jie už japonus ar kiniečius kvailiesni, o dėl to, kad jie kasdien girdi kalbant lietuviškai. Tai kai jie mato melo, žmogus gali ir nesuvokti tų dalykų. Tegul tai yra permainingos, tegul tai yra laikina, tegul tai yra šio amžiaus ypatybė. Bet kai jis iš tikrųjų nemato to bendravimo, pagarbos, kai nėra šeimos vakarienės, kai kiekvienam yra svarbu, kaip kas praleido dieną. O čia yra labai paprastas būdas, visų pirma labai nori pabandyti, kas yra nauja. Žmogus ir važiuoja greičiau jaunas, kokį motociklą apžergęs ar už vairo atsisėdęs. Žmogus tegul ir be patirties, turėdamas 40 ar 50 metų jisai nelėks ką tik teises išsilaikęs. O 18 metų žmogui, tai pagal amžiaus ypatybes, kad vėjas švilptų... Muziką kokią jie klauso. Ir aišku dalis ir tos kultūros, kur yra tiesiogiai, kuri yra intensyviai, nu kultūros aš turiu omeny tos pop kultūros ir visa kita. O pamatinių kažkokių vertybių nėra. Tai iš kur tu žinosi a priori. Čia su patirtimi ateina supratimas, kas yra svarbu. Pats sau žmogus yra nebe vertybė kažkokia. Jeigu man nuo mažens yra skiepijamos kažkokios vertybės: pagarba ir žmogui darbu, sveikatai... Tai aišku yra mažesnė tikimybė, kad aš pradėsiu daryti kvailų dalykų dėl įdomumo, a ne? Uostyt kljus, tą pačią cigaretę surūkyti, žinodamas, kad... Nėra gi žmonių, kurie nežino, kad tai yra negerai. Narkotikai yra negerai, nes jie sukelia problemų, rūkymas yra negerai, nes jis sukelia problemų... Mato geriančius žmones, juk alkoholis, tai yra narkotikas absoliučiai... Tai jeigu namuose yra geriama tikro suaugusio vyro. Dauguma jau žmonių jie gi pradeda eksperimentuoti... Pirmas narkotikas, kad ir legalus, tik pagal amžių jo negalima... Žmonės čia daro du tokius didelius darbus, vienas iš jų narkobiografija vadinasi. Nu paanalizuoja savo kelią, kaip jie pradėjo vartoti ir kaip tas vartojimas toliau vystėsi. Tai surūkyta cigaretė, išgertas alaus butelis, kažkokiame klube suvalgyta tabletė psichoaktyvių medžiagų nelegalių... Tai va... Tai yra apskritai amžiaus ypatumai, tai yra vienišumas, yra vertybių sistemos nebuvimas. Tai sakau, čia labai daug yra dalykų, kontekste kažkokių globalių procesų ir, pradėdant nuo to, kad nebežinome, kas vyksta šalia. Ir pamačius bėdą, mes nususukame ir toliau einame į šalį, kad mes ne tik, kad netyčia, bet ir sąmoningai mėtome šiukšles pro mašinos langą ir nueidami ten kaimynui nugręžiame ant mašinos šono... Viskas čia prie ko... Mažai rasi žmonių, kurie gyventų antrą dešimtį toje pačioje santuokoje, arba, kad turėtų galimybę tėtis ir mama vaikus auginti.

Tai žodžiu apibendrinant galima būtų pasakyti vertybių klausimas, vienas iš tokių dalykų...

Manau, kad taip. Čia iš tikrųjų ir amžiaus, ir mūsų valstybės ganėtinai tragiškos tokios patirties, kada verčiasi... Ten kai yra šimtą metų... Tiesiog jų nėra... Ką dabar pradėti aiškinti, kad jam reikia sąžiningu ir doru būti? Nu jis intuityviai jaučia, kad koks nors agurkų karalius iš Kėdainių, kuris ten su bet kokia mašina važinėja, ką jis panašus į sąžiningą ir dorą žmogų? Tai čia... Žiūrėdamas į tą žmogų, jis nepradės žmonių pervesti per gatvę... Praleisti pro duris, jis norės prieš draugus pasipuikuoti kažkokia kalba, kažkokiu apdaru, mobiliu telefonu... Nu čia supaprastinau labai, bet... Va, žiūrėk, matai, į mokytoją lygiuokis. Tai pajuokos objektas tas mokytojas, apklipusiais batais troleibusu namo važiuoja, ar kas nors nori tokiu būti? Iš kur tos vertybės imsisi? Jeigu visi aplinkui visi gyvena nesąžiningai, o žmogui aiškinsi, kad reikia gyventi sąžiningai. kažkas sakė, kad sąžiningumas yra gerai tikrai tada, kai visi aplinkui sąžiningi, o tu esi vienas sukčius, tada sąžiningumas yra geras dalykas.

Norėjau pakalbėti apie vartotojus, kokios socialinėse grupėse paplitęs nelegalių narkotikų vartojimas? Ar galėtumėte kokį socialinį portretą, kokie žmonės pas jus kreipiasi?

Iš vienos pusės galima ir paprastai atsakyti, iš kitos pusės sudėtingas klausimas. Vartotojas pradeda bandyti kreiptis pagalbos tada, kai jo vartojimas pridaroma nemažai bėdų jo gyvenime, nesvarbu, koks jo amžius ir kiek tas vartojimas yra trukęs. Tada toks tas vaizdelis darosi panašesnis vieno į kito, nes tai jau yra pasekmės. Nu kol žmogui yra gerai, jis turi pinigų, kol jam negresia baudžiamoji atsakomybė, nežinau, jam leidžia sveikata, tai iš alkoholikų gydymo programos, kas labiausiai trukdo žmogui mesti gerti? Tai gera sveikata ir pinigai. Tai yra dalykai, labiausiai trukdantys žmogui mesti gerti. Kol turi pinigų ir turi sveikatos, tai labai sunku įsivaizduoti, kodėl žmogus turėtų mesti gerti. Iš tikrųjų tai yra priklausomybė. Žinote, apie tuos žmones, kurie jau ateina gydytis, tai yra labai nedidelė dalis tos visų narkotikų vartotojų grupės. Tai yra tie žmonės, kurie papuolė į kažkokią situaciją, pasiekė tą savo dugną, koks jis ten bebūtų. Visuomenėje, tai aš galvoju, kad narkotikų vartotojai... Čia matote, kaip ir su alkoholizmu, tai žmonių, kurie priklauso nuo visuomenės gerbūvio... Kai aš skaitau paskaitas, aš žmonių klausiu, pasakykite man prašau, kaip atrodo alkoholikas. O žinok, kokį baisų poveikslą nupiešia. Ir pusvinas, ir smirda, ir koks tik nori... Iš tikrųjų nuo kelių iki keliolikos procentų žmonių, sergančių šita liga, gali taip atrodyti. Aš tai manau, kad yra lygiai tiek pat, kiek yra visokių socialinių sluoksnių... jeigu tai yra neturtingos šeimos, aišku jisai negers konjako, neuostys kokaino, bet jisai uostys kljus. Šiaip aš manau, pirmas, ką norisi pasakyti, tai yra pakankamai pasiturinčių tėvų, nuperkant dėl savęs... Atperkant, kad negrauztų kaltės jausmas pinigai ir išlaikymu, paliktas pats sau augti jaunas žmogus. Nu toks būtų. Bet aišku, tai yra, jeigu teko dirbti su internatu, tai ten irgi yra labai ne kokia situacija, ir jaunos mergaitės prostitucija užsiiminėja, aišku ten dauguma kljus uosto.

Žodžiu visuomenės vaizdą atspindi ir vartotojai. Dabar pakalbėjome apie vartotojus, truputėli apie pačią kontrolę pačių medžiagų. Turi tokį klausimą apie kriterijų, pagal kuri psichiką veikiančios medžiagos tampa nelegalios. Kaip jūs galvojate, pagal kokį kriterijų yra nustatoma, kokios medžiagos yra legalios, kurios nelegalios?

Vienas turbūt būtų toksai... Aišku yra dalis tokių psichoaktyvių medžiagų, kuris yra naudojamos medicinoje. Bet akivaizdu, kad jeigu jas naudoji ne gydytojas paskiriamas. Narkotinės medžiagos medicinoje vartojamos įvertinus visus plusus ir minusus, jeigu jų daromas teigiamas poveikis bus didesnis už neigiamą. Tai nelegalūs yra tie, kurie išvis nėra naudojami jokia pavidalu, jokia forma, legaliai nėra niekur. Arba tai yra toks cheminis preparatas, kuri yra naudojamas pagal kažkokius labai griežtus reikalavimus, konkrečiose situacijose. Tai va. O kas nustato, tai šiaip yra... Reikėtų pasitikslinti, kas pas mus tą sąrašą tvirtina, bet yra NKD, SAM. Tai yra tos institucijos, kurios turi turėti žmones, kurie apskritai gali įvertinti, kokia tai medžiaga, kaip ji veikia sąmonės būseną. Juk čia buvo visokių parduotuvelių ir eini perk ten biesai žino ką. Tai vis tiek turi gi juridškai suformuluoti, kodėl ta medžiaga turėtų būti uždrausta. Nelegalu yra tai, kas iš vis nėra naudojama, tikrai tam tikslui arba vartojama ne pagal paskirtį, nesilaikant griežtų reikalavimų. Nelegalu yra 10 metų amžiaus žmogui gerti alkoholinius gėrimus.

Dar šitą klausimą, tokiu kampu norėčiau paklausti, kodėl vienos psichiką veikiančios medžiagos kaip alkoholis yra legalu, o kitos ne kaip marihuana, heroinas. Aš čia ne pirmą interviu darau ir reabilitacijos centre, tuos pagrindinius du kriterijus, tai daroma žala ir priklausomybės lygmuo, bent WHO juos išskiria. Tai nu sunku įvertinti tą žalą, tai akivaizdu, kad alkoholis nenusileidžia...

Šiaip aš manau, kad jis tikrai nenusileidžia. Jeigu tokios žalos, kur tiesiogiai nėra medžiagos poveikyje, tai aišku alkoholis yra tokia medžiaga, kuri, kontekste tų jūsų išvardintų žalų, yra žalingiausia. Nu jis brangiausiai kainuoja arba atneša daugiausiai žalos, negu kiti nelegalūs narkotikai kartu sudėjus. Tai tikrai. O tiesiogiai tai tikrai, matai alkoholis yra tokia medžiaga, kurios pavartojęs žmogus, pradeda elgtis neatsakinga. Jis gali ar darbe patirti traumų, gali iširti šeima ir ilgalaikės socialinės pasekmės, jeigu buvo susilaukę vaikų. Kai mes nustatome alkoholio kiekį kraujyje, kas gali pasakyti kiek laiko jis prieš tai gėrė arba kad jis gyvena konflikto... Aš kalbu apie skaudžias pasekmes autoįvykiuose. Viena iš tokių skaitlingiausių savivalbos grupių, tokiose šalyse, kaip Amerika, yra suaugusių alkoholikų vaikai. Jie gali negerti, gali... Bet jie jaučia pasekmes iš tikrųjų, jie vystėsi nesveikose sąlygose. Tai yra dalykai, kuriuos sunku įvertinti. Rūkymas yra medžiaga, kurios vartojimas, visiems žmonėms, be išimties, daro žalą sveikatai. Negalime pasakyti ar tas žmogus tiksliai miršta nuo plaučių vėžio ar dar kažko. Bet irgi ten pasyvus rūkymas, jeigu ten vaikų yra namuose... Bandyt atsakinėti į jūsų klausimą būtų galima, jeigu arba būtų nebuvęs tų visų psichoaktyvių, medžiagų ir jos staiga atsirastų ir staiga kažkas paimtų ir įstatymiškai suskirstytų. Arba būtų buvę visą laiką, o vienas staiga uždraustų, o kitas pagal taisykles imtų pardavinėti. Tai yra šimtametės tradicijos, žmogus nuo pat savo vystymosi pradžios rado būdų surūgusį vaisių, dar kažką suvalgė... Kažkokių apeigų metu... Čia priklauso ir nuo... Yra šalys, kur

opiumas ten vartojamas, nu gal jis nėra ten legalus, bet... Čia turėjo įtakos gyvenimas Rusijos kultūros kaimynystėje. Tradicijų, klimatinų sąlygų, pas mus natūraliai... Dabar tai yra beveik viskas sintetinama. Cheminės laboratorijos dirba, nes tai neša pelną. O anksčiau tai kaip, kažkokią šalį auga kanapės, tai žmonės rūkė kanapes, tai žmonės rūkė kanapes. Pas mus nei tas, nei tas neauga, o alkoholio vartojimo tradicijos yra labai senos. Tiesiog žmonės anksčiau truputėlį kitaip žiūrėdavo į alkoholio vartojimą. Mūsų senelių kartos žmonės pasakoja kaip būdavo per šventes, nedidelis ten stikliukas, apie 30 gramų talpa būdavo dideliam vyrui, kuris arija. Būdavo vakaro dozė. O dabar jaunas vaikinys jeigu neišgeria puse litro, tai jis šūdinai praleido vakarą. Tiesiog manau, kad čia yra labai daug tų priežasčių, nusistovėjusių daugiamečių tradicijų, kad alkoholis buvo vartojamas, be to čia politika buvo ir visa kita. Kažkada Amerikoje koka kola su kokainu būdavo. Po to uždraudė, dėl tam tikrų... Žmogų gal labiau gąsdina tie nelegalūs narkotikai. Greičiau ta prasme iš to socioumo iškrenta. Didesnis procentas žmonių kurie vartoja sąlyginai... Nu jeigu opiatų, tai gana greitai žmogus, jeigu vartoja, nepavartojęs pradeda jausti tų medžiagų trūkumą. Nėra jokių kitų variantų, jeigu ilgesnį laiką žmogui duosi opioidus, be jo žinios, po to neduok, jisai blogai jausis, jam skaudės kaulus. Jeigu žmogus tą susieja su kažkokiu veiksmu, tai ir viskas, socialiniu dar kontekstu... Čia tai tiktai girtas, tu matai tą žmogų, gali jisai irgi nesąmones daryt. Pasekmės yra ganėtinai vėlai ateinančios. Pats gėrimo faktas jisai buvo, arba didesnio kiekio alkoholio išgėrimas, buvo šaunu.

Dabar pereinant nuo klasifikacijos link kontrolės. Apie dabartines Lietuvoje taikomas kontrolės priemones, nu būtent bausmes, įkalinimą. Kokia jūsų nuomonė? Kaip jos veikia tuos probleminius ar neprobleminius narkotikų vartotojus? Ar veiksminga?

Vartojimo atveju... Jeigu kalbėti apie tai... Jeigu kažkokiu būdu va dabar paimiti ir visur pristatyti kamerų, fiksuojančių greitį, prie kiekvienos sankryžos, prie kiekvieno šviesoforo, kur bet koks kelių eismo taisyklių prasižengimas būtų tuoj pat užfiksuojamas, perduodamas į kelių policiją ir greitai sureaguojama, manau, kad visi labai greitai pradėtų važinėti laikydamiesi kelių eismo taisyklių. Tai kalbant apie tai, kad prieinamumą mažinti, neišvengiamumas, atsakomybė. Tai yra ne tik sistemos netobulumas, tai yra nerealų vien tik teisėsaugos, baudžiamųjų struktūrų, įkalinimo įstaigų, policijos pastangomis tikėtis išspręsti problemas, kurios turi socialines ir psichologines priežastis, tai yra visiškai nerealų. Bet jeigu būtų kažkokiu tai būdų realios laisvės atėmimo bausmės taikomos tiems žmonėms, kurie iš tikrųjų organizuoja narkotikų gabenimą, ne tiems kurie yra pakišami arba karts nuo karto yra pagaunami. Ir tai dažniausiai tie, kurie prekiauja narkotikais dėl to, kad užsidirbti dozę sau, ir tada padedamas paukščiukas. Tai tada pati pasiūla taptų truputėli... Būtų uždaresnių vakarėlių reikėtų... O dabar tai yra toks, nu kaip pasakyt... Nežinau, šiandieniniam jaunimui, ar yra sudėtingiau nueiti į maksimą, labai jaunai atrodančiam, ir gauti alkoholio, ar gauti nelegalių narkotikų? Dar klausimas būtų... O ar pati žmogų už tai, kad jis vartoja, ar bausti... Aišku pačių psichoaktyvių medžiagų vartojimas negali būti lengvinanti aplinkybė, bet mes bausdami žmogų... Galvojant apie tai, kad mes statome kalėjimus, kad teismuose nuteisiami žmonės... Koks mūsų tikslas turėtų būti? Iš tikrųjų... Pats faktas, kad yra baudžiamoji atsakomybė, kad yra policija, kad jeigu žmogų pagauna, tai jį nuteisia ir pasodina į kalėjimą, tai dabar ką vagysčių mažėja, sukčiavimų mažėja ar kas? Kodėl? Kas čia yra? Tai vienas aspektas. O antras, jeigu kalba eina apie žmogų, vartojantį narkotikus, tia mūsų tikslas yra padėti jam kaip nors nevertoti tų narkotikų. Jeigu mes žinome, kad kalėjimas yra labai gera priemonė tiems žmonėms padėti gyventi be narkotikų, su kuo aš kategoriškai nesutinku, tai tada be jokios abejonės būtų labai gerai, jeigu mes galėtume išaiškinti žmogų vartojantį pasodinti į kalėjimą ir tada vėl padaryti jį socialiu piliečiu. Bet taip gi nėra, iš tikrųjų. Idėja pati man labai patinka narkotikų teismų, taip kaip yra Amerikoje. Jeigu žmogus yra teisiamas, už kokią nors veiką, kuri yra susijusi tiesiogiai su narkotikų vartojimu, aišku ne už nužudymą... Žmogų, kuris yra priklausomas nuo narkotikų, kurį sulauko už narkotikų pirkimą ir jį pasodina į kalėjimą. Tai nu gal jam galima sudaryti galimybę... Tavo veika yra baudžiame, bet mes suvokiame tavo priklausomybę, ir tu turi pasirinkimą. Jeigu tu gydaisi, kaip Amerikoje yra, žiūri teisėjas... Ne mama su tėčiu priprašo, kad jeigu tu gydysies, tia mes parduosim butą ir tau nupirksim mašiną, ten nauja BMW. Tai čia apie ką reikėtų bausti... Aš tau manau, kad bausmes narkotikų prekeiviams reikėtų peržiūrėti... Bet esmė ta, kad ant popieriaus gali tai parašyti... Pas mus yra labai daug gerų dalykų konstitucija... Tūlo piliečio paklausus apie pamatinius dalykus, kuriuos garantuoja konstitucija, aš manau, kad jis sakytų, kad jis nieko nesijaučia taip... Kaip ta sistema kad veiktų padaryt? Kol man nebus svarbu... Yra buvę tokių atvejų, kad žmonės parvažiavę iš Skandinavijos yra pasakoję, žmogus per mašinos langą šiukšlę išmetė, jį po to policija susistabdė. Pas mus tai skundu, tai tu priešas. Valdžia yra mūsų priešas. Tu stukačius. Yra labai problematiška atsakyt į tą klausimą, aišku, gal trūksta kažkokių įstatymų. Nemanau, kad jų trūksta, bausmės turėtų būti adekvačios. Mes turėtume suvokti, ko mes norime ta bausme. Tai jeigu tai yra kažkokia veikla, kai žmogus gadina kitiems gyvenimą, tai aiškiai suvokiamas, jisai pardavinėja jaunimui narkotikus, tai tada mes neturime kito pasirinkimo, ir tas žmogus turėtų žinoti, kad tas žmogus irgi labai mažai šansų turi nepapulti į kalėjimą ir susigriauti sau gyvenimą ir karjera. O tas žmogus, kuri vartoja narkotikus, jis turėtų turėti tokia galimybę spręsti savo problemą. Nes žmogus išėjęs iš įkalinimo įstaigos, jis dažniausiai nebūna nieko išmokęs ir nieko nepakeitęs.

Platintojas minėjote, kad reikia bausti, bet iš kitos pusės, kiekvienas narkotikų vartotojas yra platintojas kartu, nes vartojimas yra ganėtinai socialus dalykas, tai vartoja kartu...

Čia toksai slidus labai dalykas. Tai negali būti lengvinanti aplinkybė, nei dėl to, kad avariją padarei, nei dėl to, kad narkotiką pardavei. Būtų labai paprasta: davei visiems narkotikus vartojantiems ir sėdi žiūri, kad jie pardavinėtų. Mano supratimu, kad narkotikai yra dideli pinigai labai. Žiauriai dideli pinigai. Ir jie pasaulyje, tos masės yra nerealai didelės. Dideli pinigai turi įtakos. Ne būtina, tai koks nors politikas, kuris yra finansuojamas iš narkotikų verslo. Tai gali būti

tiesiogiai nesusiję visiškai ir su tos pačios sistemos įstatymai ir su įstatymais susijusias su baudžiamąja atsakomybe. Bet čia nėra priekaištas teisėsaugai ar panašiai. Ne tie žmonės, kurie platina, bet tie, kurie organizuoja, jiems turėtų būti...

Ar turėtų būti diferencijuotos bausmės priklausomai nuo medžiagos rūšies? Heroino, tarkim, ar marihuanos?

Aš manau, kad visai nediferencijuoti medžiagos ar jų kiekio neišeina, nes įstatymas yra... Ar turi diferencijuoti baudą pagal kelių eismo taisyklių pažeidimą? Nu tarkim surašei pažeidimų kieki ir visus vienodai bausti. Bet taip nerealu, taip negali būti. Medžiagų yra ir dabar panašiai, yra tiesiog skirtingi medžiagų kiekiai. Tai jeigu ta medžiaga yra į draudžiamų medžiagų sąrašą įtraukta, bet tai ne pat teisėsauga daro. Tada yra tos nelegalios medžiagos turimas kiekis tokią atsakomybę užtraukia, nuo tos iki tos – tokią. Pirkimas – tokią, turėjimas – tokią, pardavimas – tokią ir panašiai. O tos medžiagos aš manau yra įtraukiamos į tuos sąrašus... Tikrai ne manau, kad kas nors turėtų būti diferencijuojama... Manau, kad įstatymas turi būti aiškus, suprantamas ir svarbiausiai, kad jis būtų teisingas. Aš taip manau.

Nes dabar yra tokia situacija, kad imant populiariausią narkotiką marihuaną ir heroiną, ir žiūrint į jų vartojimo pasekmes, tai akivaizdu, kad jos skiriasi. O bausmės yra identiškos. Ir tas pats narkotikų platintojus, kuris platina heroiną, kokią jis žalą daro visuomenei, kuris pardavinėja marihuaną. Ir bausmės šiuo atveju bent jau Lietuvoje... Didžiojoje Britanijoje yra diferencijuojama...

Jeigu žiūrėti iš mano pozicijų. Vienas iš pagrindinių dalykų, ką jie turėtų suvokti ir yra netgi toks punktas programoje, kad medžiagų skirstymas arba požiūris į kurią nors medžiagą kitokią negu kiti narkotikai yra vienas iš pagrindinių dalykų, kuris gali mus atvesti prie atkryčio. Tai, kai aš dirbu su žmonėmis, tai vienas iš pagrindinių dalykų, kurį aš jiems sakau, tai aiškiai duodu suprasti, kad tu tik nepradėk skirstyti medžiagų į pavojingą, mažiau pavojingą, nes tai yra pirmas kelias į grįžimą atgal. Yra narkotinė medžiaga ir ta narkotinė medžiaga yra mano grįžimas atgal.

Tai čia turint galvoje visas psichiką veikiančias medžiagas. Ir alkoholi...

Be jokios abejonės aišku. Ir alkoholi tame tarpe. Kas liečia nelegaliu dalykus, tai jie yra nelegalus. Dabar apklausose žolė... Aišku, kad žmonės pradeda ne nuo heroino, čia labai prieštaravimas yra... Tas pats, jeigu mes pradėtume diskutuoti ar yra didelis skirtumas gėrimo problemos, jeigu atpiginti ir paleisti kiaurą parą pardavinėti silpnesnius gėrimus, o stipresnius labai branginti ir siaurinti jų įsigijimo laiką. Šiaip aišku vienas dalykas, kad yra nelegalu. Aš perlipu tam tikrą psichologinį barjerą, žmonės dažniausiai ne pradeda vartoti leisdamiesi, nepradeda... Nėra nė vieno žmogaus, kuris pirmą kartą narkotikų sugalvojęs pavartoti važiutuotį į taborą ir nusipirktų pas čigonus ir susišautų. Jisai suranda kontaktą su dileriais, jisai pradeda daryti tą veiksmą, jisai turi paslaptį su savo draugais, jisai pradeda vartoti medžiagas, kurios keičia žmogaus būseną. Jis pabando narkotikų, jau ir šiaip yra negerai kalbėti apie tą narkotiką kaip apie silpnesnį, nes tai yra jaunesnio amžiaus grupė žmonių, įvertinant tą visą specifiką, dėl ko jie gali leisti sau. „Tai aišku aš galiu leisti sau, nes man sakė, kad tai silpnesnis narkotikas“. Aš ir taip pradėdamas sakau, kad nieko neatsitiks, bet įvertinus tas pasekmes, net yra tyrimai daryti, kad tos pelės, kurios yra gavę anksčiau marihuanos, jų pripratimas prie heroino vyksta keliolika kartų greičiau. Jeigu apie elgesio modelį, apie tam tikrus kitus aspektus, apie rizikingo elgesio formavimąsi, apie savisaugos, kas liečia narkotikų vartojimą ir jo elgesį, tai žmogus, kuris perka marihuaną, už kurią yra mažesnė bausmė ir jį yra lengviau pardavinėjama, ir ją rūko, jis yra daug didesnė tikimybė, kad papuolęs į kompaniją parūkys heroino, negu tas žmogus, kuris iš viso nieko nėra daręs. Problema iš tikrųjų nuo to ir prasideda, kad žmogus mano, kad jeigu jis pabandys tą arba pabandys tiek, tai problemos nebus. Va kur yra problema. Jeigu tai yra narkotinė medžiaga ir tai yra susiję su rizika jaunam žmogui pradėti vartoti. Bet dabar kol jie daėina iki heroino, tai tik tas tarpas būna, jeigu klube pabando tų klubinių narkotikų, paskui nepabrokija ir heroino, po to pasirodo, kad to heroino pradeda norėtis dažniau ir labiau negu tos parūkytos žolės.

Dabar apie gydymą. Kaip vertinate dabartines gydymo programas Lietuvoje? Ar jos veiksmingos? Apie priverstinį gydymą, savanorišką, kokia jūsų nuomonė...

Tai pas mus kaip ir nėra priverstinio gydymo kaipo tokio, nuo priklausomybės...

Anksčiau buvo, sovietiniais metais...

O kas yra gydymas, apskritai? Kaip suprasti?

Gydymas nuo priklausomybės. Priklausomybės ligų centre pasakojo apie kelias formas: farmakoterapija, metadono programa...

Mes turime kažkokį tikslą. Yra problema ir mes turime tą problemą sumažinti, padaryti, ją ne tokią skausmingą. Šiaip daug kur pasaulyje farmakoterapijos programos vadinamos žalos mažinimo programomis, tai net ne gydymo programos. Tai mažinama žala to žmogaus daroma visuomenei, artimiausiai aplinkai ir... Mano supratimu truputėli mažinama žala ir pačiam žmogui, bet ne priklausomybės esme. Jeigu mes žmogų pamatome einant į tašką pas bobutę pirkti neaiškios kilmės alkoholinio gėrimo galėtume duoti gero konjako butelį, tikriausiai mes sumažintume tą žalą. Bet ar mes problemą išspręstume problemą gėrimo, drįsčiau teigti, kad žmonių nesumažėtų, einančių pas bobutę. O dar kai sužinotų, kad einant pakeliui galima gauti konjako... Gerbiu docentą Subatą, aš dirbau pats... galu gale yra labai daug dalykų, peilis yra kasdienio mūsų gyvenimo dalys, bet juo taip įvykdomos žmogžudystės. Kodėl šita medžiaga yra pasirinkta? Yra sunku labai atsisakyti narkotinės medžiagos, kurią tu galu gale papuolęs į gydymo įstaigą gali gaudinėti legaliai. Ir gauni savo dozę. Kas turi atsitikti, iš kur turi atsirasti motyvacija, kad jisai... Nu labai savotiškas problemos sprendimo būdas... Aš labai abejoju dėl to... Yra paskiru atvejų, yra merginos kurios vartoja nelegalius narkotikus ir laukiasi, nebe toli gimdymo... Detoksikacijos daryti jai negalima, persileidimas gresia. Tai ką mes jai pasakysim, vartok toliau nelegaliai. Aišku yra žmonių, kuriems mes jau nelabai ką galime pasiūlyti, jis ten nuo 14 metų iki 48 švirksčiasi į veną, jis neturi jokių įgūdžių ir nieko kito... Vienareikšmiškai sunku man pasakyti... Dėl sistemos gydymosi dar apskritai, gyvenime taip nebūna paprastai. Jeigu aš žmogus sąžiningas, tai būsiu sąžiningas ir su namiškiais ir su gatvėje

sutiktai žmonėmis, negaliu aš vienoj vietoj meluoju ir vagiu, o kitoj... Tai visur nėra veikiančios sistemos, jeigu dabar žmogui su sveikata kas nors pasidarė, tai labai sudėtinga jam tą pagalbą gauti, eiti pas gydytoją, laukti eilėje, nėra tos veikiančios sistemos. Normaliai funkcionuojančios nėra, bet nebus taip, kad viskas yra kreivai šleivai, o vienoje vietoje gerai. Yra ir reabilitacijos centrų yra daug. Dabar į vieną įstaigą paskambinus, tai jinai neparekomenduos net vietos neturėdama kitos dėl daugelio priežasčių. Dalis įstaigų išvis nenori to žmogaus paleisti, dalis nori teigti tikrai savo paslaugas ir daugiau nieko ir t.t. Tiek kiek yra sistemos visur kitur, tiek jos ir čia. Žmonės taigi vienodi. Gydytojui gi svarbu ne išsigydyti, jam svarbu gydyti. Čia pagrindinė taisyklė medicinoje ir farmacijoje.

Paskutinį ką norėjau paklausti, tai apie visuomenės požiūrį į asmenis vartojančius narkotikus ir apie žiniasklaidos įtaką tam požiūriui. Ką jūs apie tai manot?

Vėl gi sąmoningai nuo pat pradžių stengiuosi neiškirti kažkokios tai visuomenės dalies, vieni žmonės sveikis ir sėkmingi, ir šalia jų ten pasislėpę už kažkokių ten savo sukurtų šydų narkotikų vartotojai. Aš manau, kad tai yra koncentruotas visų mūsų problemų veidrodis. Kas yra narkotikų vartojimas? Tai yra bėgimas nuo realybės. Tai yra, mes tokią realybę susikuriame, kad tiek daug jaunų žmonių nori bėgti nuo tos realybės, ne pas mamą su tėčiu eina kalbėti, jeigu su draugu susipyko, o tablečių gerti. Žiniasklaida aš manau turi labai didelę įtaką. Tai valdžia kelinta ten... Tikrai ne viena iš paskutinių... Atskirai iš konteksto neištrauksi... Pasiimkite bet kurį ten leidinį, ir nereikia nieko, mes tiek nebematome, nebepačiuame to. Jūs pabandykite tokį dalyką, paskaitykite tikrai straipsnių pavadinimus, koks yra mūsų emocinis psichologinis laukas aplink mus. Pavyzdžių, kokių mes matome... Dar kartais būna, vartojo narkotikus, o paskui metė. Tai aš sakau, kodėl jūs norite apie tokius žmones pasakoti, jūs pasakokite apie tokius žmones, kurie iš vis jokių narkotikų niekada gyvenime nevartojo ir sėkmingai šiandien gyvena. Labai keista yra suprantama viskas. Tai žiniasklaida aišku turi įtaką Jinai formuoja nuomonę, formuoja madas. Tai čia pinigai ir valdžia, tai kaip pinigai ir valdžia įtakos gali neturėti. Jeigu labai nori, tai gali ten ir kitus dalykus įtakoti ir tvarkyti, ir politiką, rinkimus, reitingus, žmonių pasirinkimus ten... Bet įtaka nėra tokia tiesioginė, skatinti arba ne vartoti narkotikus. Jos įtaka aišku yra labai didelė formuojantis vertybėmis, kažkam, kas yra gerbtina, siektinas elgesys. O jinai formuoja tokį daugiau, kad galima išsisukti, viskas yra perkama. Yra toks fonas, nuo kurio gali važiuoti stogas: užmušė, papjovė, apgavo, pamelavo, vėl išsiskyrė, pagavo, vėl išprievartavo. Tarsi mes gyvename tokiame pasaulyje. Inkvizicijos metais kitaip būdavo, dabar tai būtų galima kankinti žmogų skaitant laikraščius. Aš juokauju. Dar kažkas buvo...

Apie visuomenės požiūrį...

Vėlgi visuomenė... Aš manau, kad jos turi savyje priežastis. Aišku visuomenės požiūris yra ne koks į priklausomybės ligomis sergančius žmones. Dėl to yra gėda, dėl to žmonėms sunku kreiptis pagalbos. Tai trukdo pamatyti, kada tos problemos pradeda atsirasti, šeima tampa uždaresnė. Gėrimas yra išėjęs iš socialiai priimtinių normų. Vėlgi sakyti, kad į geriančius žiūri vienai, o tik į narkotikus vartojančius žiūri kitaip... Nežinau aš, sunku man pasakyti. Tiesa narkotikų vartotojai tai iš dalies patys nusipelnė tokio nelabai kokio ir juos požiūrio, nes žmonėms, kuriems yra tekę su jais gyvenime susidurti, ne asmeniškai neduok dieve su savo artimaisiais, bet tiems kuriems teko susidurti dirbant gydymo įstaigoje ar šiaip ten pasiskolino pinigų ar priėmė į darbą. Tai aišku paskui dažniausiai būna... Tokio žmogaus specifika yra, jis už nieką neatsako, to žmogaus elgesys yra neprognozuojamas, jo elgesys priklauso nuo poreikio atstatyti tuos cheminės medžiagos ir visi dalykai tada tampa nesvarbūs bet šiaip aišku požiūris yra ne koks, bet ar čia turėtume gerinti tą požiūrį. Aš anksčiau apie tai labai daug diskutavau tuo klausimu, ir asociaciją esu įkūręs Lietuvos priklausomųjų, o paskui tiesiog susimasčiau, o kas tas klausimas reiškia, kas tas požiūris į priklausomybės ligomis sergančius žmones, o onkologinėmis ligomis, o į merginas išprievartautas? Aš nežinau. Kas čia kur? Tai jeigu žmogus netinkamai elgiasi, tai ir į jį žiūri kreivai. Tas trukdo pripažinti, sukausto baimė ir negali kreiptis dėl problemos... Nemanau... Vat dėl ko pačioje pradžioje kalbėjau apie tas vertybes. Manau, kad mūsų šiandieninio požiūrio į žmogų kontekste, kas aplinkui vyksta. Aišku narkotikai yra toks dalykas, kuris yra subaubintas, jis kelia siaubą, ir ne be pagrindo aišku. Nu bet su problematika pačių narkotikų vartojimo tai nėra susiję, tai yra susiję su tokiais dalykais kaip apskritai mūsų požiūris į žmogų, žmogiškumą. Kitu aspektu yra tekę bendrauti su vietos gyventojais prasidėjus čia nepriklausomybei. Kai buvo nenaudojamas pastatas vienos gyvenvietės ir ten mokykla buvo atrodo. Gautas sutikimas ir norima iš jo padaryti narkomanų reabilitacijos centrą. Patikėkit, nors ten buvo vietinės bažnyčios atstovas. Žmonės iš tikrųjų taip buvo priešiška nusiteikę, jie iš tikrųjų taip gausiai susirinko. Jei buvo pasiruošę šakėmis ginti savo gyvenvietę nuo narkomanų. Jie dar turi čia kai kurie vaikų ir anūkų. Nu dar kai kuriais atvejais aišku dar suprantu, bet atskirai reikėtų kalbėti apie tą klausimą. Požiūris ne koks, jis yra iš dalies nežinojimo, iš dalies turi realias priežastis. Tame minusų yra, nes man neatsitiks, aš iš tėvų dažnai esu girdėjęs tokius žodžius: „kaip aš nekenčiau, kaip aš paniekinamai žiūrėjau“. Nieko nepadarysi, taip gali atsitikti ir mano šeimai. Žiūrint, kaip aš žmogiškai į tuo žmones, kurie vartoja žiūrėsiu. Jie turės galimybę manimi labiau manipuliuoti. Bet čia sudėtingas klausimas. Kuo toliau, tuo labiau aš suprantu, kad nėra atskirų kažkokių vietų, nes mes tada išsimėtome, išsidarkome... Čia šeimos problema atskirai, čia priklausomybės problema atskirai... Tai mes taip nieko neišspręsim, kuo toliau tuo labiau. Čia teisėsaugos problema... Čia visur yra žmonės, visus mus vienija pamatiniai dalykai. Iš savo namų einu į darbą, iš savo namo, iš savo šeimos. Į policiją einu dirbti, į narkomanų reabilitacijos centrą, į gydymo įstaigą, į seimą priiminėti įstatymus. Ir kas yra mano širdyje, apie ką aš galvoju ir kas man iš tikrųjų yra aukščiau visko. Čia kažkas yra nebeįsakyti visiškai.

Gerai tai, kaip sakant įdomiai čia pakalbėjote ir kaip supratau pagrindinę mintis ta, kurią jūs ir pradžioje sakėte, tai yra vertybės. Paklausiau viską ką norėjau ir dėkui už skirtą laiką.

Ir pabaigai galiu tokį dalyką pasakyti. Kai teko skaityti paskaitas mokinių tėvams. Buvo tokia prevencinė banga. Tėvai labai nenoriai eina, ką čia dar mums apie narkotikus pasakoti, kai mes po darbo. Aš dažnai išgirdavau iš tėvų klausimą,

kaip mums atpažinti, ar mūsų vaikas vartoja narkotikus? Tai aš jiems visą laiką atsakydavau taip. „Jūs klausiate manęs, kaip jūsų vaiką jums atpažinti ar jis vartoja narkotikus? Tai jeigu jūs atpažinsite iš tų požymių, kuriuos aš jums pasakysiu, tai jau skaitykite, kad jau yra per vėlu“. Yra šeima, yra vaikas yra bendravimas. Tai kai tie santykiai tarp šeimos narių taps tvirtesni. Iš narkomanų draugijos yra toks sakinyš. „Kol mus vienijantys ryšiai yra stipresni, už tai, kas gali mus išskirti, tol viskas bus gerai. Kai tos vertybės bus svarbesnės už kitus dalykus, tai viskas bus gerai.

Gerai.

Ar galite trumpai papasakoti apie savo santykį su nagrinėjama problema. Savo einamas pareigas ir patirtį.

Policijoje dirbu jau 15 metų, Vilniaus apskrities narkotikų kontrolės skyriuje dirbu 7 metus, nuo 2004 rugsėjo mėnesio. Pareigos mano, kaip ir esu tyrėjas, bet darbas grynai operatyvinis. Operatyvininkas dabar jau norim pakeisti tą žodį į žvalgyba. Operatyvinis tai biški yra asociacijos užsienyje su greitu darbu, operatyviai atliekamu. O slaptu darbu, tai čia žvalgyba. Tai mano būtent žvalgyba yra pareigos, tai būtent informacijos žvalgybinės kaupimas, analizavimas ir realizavimas. Iki pradinės stadijos, pradėti ikiteisminį tyrimą, surinkti įkalčius pradinius ir paskui mes perduodame kitam skyriui atlikinėti tą juodą darbą ikiteisminį tyrimą.

Ar galėtumėte trumpai papasakoti, ką jūs konkrečiai darote, kas tai yra žvalgyba, nu kiek tai galima aišku pasakoti.

Žvalgybos metodai gi nėra slapti, operatyvinės veiklos įstatymas nėra slaptas. Naudojame visus tuos metodus, technines priemones, sekimai, bendravimas su informatoriais. Čia va tie bendri metodai yra. Ir grynai gavus kažkokią pirminę informaciją apie galimus nusikaltimus narkotikų srityje, mes ją apdorojame, galima taip sakyti. Priimame sprendimus pasinaudoti operatyviniais metodais, kad surinkti papildomą informaciją. Informacija dažniausiai būna aptaki - „tas ir tas prekiauja“. O kuo prekiauja, kur prekiauja, kaip prekiauja. Čia jau mūsų darbas. Surinkti daugiau duomenų, kad baigiamojoje stadijoje, atlikus pasalą, sulaikyti žmogų su įkalčiais, kad jisai gautų tai, ko nusipelnė.

Pagal įstatymą...

Taip.

O dabar jūs turbūt su tais prekyautojais...

Taip mūsų specifika prekyautojai, bet su vartotojais susiduriame ant tiek, kiek pagal būtinumą. Kadangi prekyba yra sunkiai įrodoma, jeigu nėra pirkėjų. Galima aišku tenai taikyti kita metodą, nusikalstamos veiklos imitacijos metodą. Tada nereikalingas pirkėjas. Tada pirkėjais apsimeta patys pareigūnai arba kiti žmonės norintys padėti ir galintys padėti pagal savo galimybes. Čia nebūtinai pareigūnai turi būti. Bet yra pagrindiniai trys įrodomosios prekybos kryptys: modelis, pirkėjai, kas yra dažniausiai narkomanai, nu ne dažniausiai, bet 99 procentai, yra, kurie perka ne sau, dar draugas paprašė, bet čia retas atvejis, ir trečias, jeigu pats pardavėjas prisipažįsta. Bet čia irgi labai reti atvejai.

Gerai, tai ką jūs dirbate daugmaž išsiaiškinome. Tai jūs savo darbe tiesiogiai susiduriate su tais žmonėmis, kurie yra ir priklausomi. Minėjote, kad dauguma vartoja.

Taip, taip. Ir dauguma tų prekeivių, gatvinių, kurie tenai pardavinėja ne kitiems prekeiviams, bet vartotojams. Sakyčiau kažkur 60 – 70 proc. patys yra priklausomi. Ir ją vykdo tik dėl to, kad vogti nemoka, pinigų šaltiniai išsenka šeimoje. Prisiskolina ir tada jau imasi krašutinės priemonės – prekybos. Kiti yra kategorija žmonių, kurie prekiauja, kurie nevartoja, tai čia iš naivumo daugiausiai. Neseniai, kuriems sukako pilnametystė arba nepilnamečiai, kurie mato lengvus pinigus. Ir nori paprasčiausiai, šeimoje galbūt yra sudėtinga socialinė padėtis. Norisi geriau gyventi, nueiti į kiną, ledų pavalgyti.

Ar galėtumėte tokių portretą apibūdinti, kaip tie žmonės atrodo, būtent ne iš išorės, bet tą socialinį portretą, su kuriais daugiausiai susiduriate. Galbūt kokio socialinio sluoksnio...

Taip, dažniausiai matyt būtų iš asocialių šeimų kontingentas. Matyt būtų tarp 18 – 25 metų. Kadangi jie dažnai patys vartoja, vidutiniškai statistiškai vartotojai gyvena 7 metus nuo pradėjus vartot. Labai retai būna virš 30 metų pardavėjai. Jei arba kyla... Kaip pas juos irgi galima sakyti irgi karjera ta, ne patys parduoda, o parduoda tiems, kurie prekiauja. Tai čia turbūt būtų amžius va toks. Iš tokių šeimų asocialių. Kaip nekeista dažniausiai būtų rusakalbiai. Nu pagal gyventojų skaičių Vilniaus apskrityje, rusakalbių yra mažuma, bet papuola jų pas mus 50 proc.

Vat žinokite kiek imu interviu, tai jūs ne pirmas informantas ir mane tai nustebino, kad rusakalbiai...

Nu prie rusakalbių dar galima priskirti aišku lenkai, žydai, aišku čigonai. Aš nežinau ta istorija, matot, kaip sako, buvo ta olimpiada Maskvoje ir rusai 1980 m. Vilniuje į naujus rajonus buvo suvežta asocialios šeimos. Ir gan nemažai iš tų naujų rajonų Šeškinė, Fabijoniškės, Pašilaičiai yra va tų naujų prekeivių. Iš tikrųjų vienas iš pagrindinių Vilniuje lizdų yra va tenai Gal va su tuo...

Kaip tik norėjau paklausti apie vartojimo priežastis, tai viena iš priežasčių, jūs jau minėjote, tai iš asocialių šeimų...

Yra ir iš labai gerų šeimų. Ir prokurorų, ir seimo narių dukrų, ir teisėjų vaikai. Ir toks chirurgas Vitkus, nežinau ar pavardės galima, jo sūnus miręs nuo perdozavimo, nuo apsinuodijimo narkotikais. Šeimos atrodo geros, nu ko norėti jiems daugiau. Matyt nepriežiūra, aš kitaip negalėčiau paaiškinti. Nesukontroliavimas vaikų. Viskas prasideda nuo mažo, žolės, ratukų, o paskui amfetaminas ir galiausiai jau būna heroinas. Pagal medžiagas didžiausią procentą sudaro heroinas. Dabar jeigu taboras anksčiau prekiaudavo širkė, tai čia būdavo apie trečdalis mūsų sulaikytų, kadangi mus labai stipriai spaudžia dėl taboro, ten irgi atskira tema, kodėl nelabai galime mes ten sulaikyti visko. Tai dabar ten pradėjo jau keli metai heroinas, nu 60 proc. Sulaikytų prekeivių heroinas yra.

O pagal apklausas populiariausio narkotiko vartojimo, tai žolė, ar jų daug turi problemų su teisėsauga?

Matot žolė yra toks narkotikas, viena tokią situaciją papasakosiu iš Kinijos sulaikėme vieną prekeivę, kuri paklausė, ar mes patys vartojam. Mes sakėm, ne. Jinai puse valandos klausinėjo, kaip čia taip, kodėl mes patys nevartojam, kai jos visa aplinka vartoja, net ir seneliai. Ir negalėjome paaiškinti, kad aš gyvenime nepavartojęs tokių dalykų. O dėl žolės, kodėl mažiau mes sulaikome, nors jos vartojama yra daugiau. Informacijos šaltiniai dažniausiai yra patys vartotojai. Heroinas juo verčia ieškoti naujų pajamų, nes jiems reikalinga ta dozė. Jie būna net kreipiasi į mus dėl pinigų, daro

nusikaltimus, papuola kažkur kitur ir bandydami palengvinti savo padėtį suteikia kažkokią vertingą informaciją, kad jam aplengvėtų, kai jie pakliūna.

Jiems tada lengvinančios aplinkybės už bendradarbiavimą...

Taip taip taip. O su kanapėm, žmonės jas vartoja dėl malonumo daugiau, tos priklausomybės ryškios kaip nuo heroino ar amfetamino nėra. Ir dėl to informacijos kiekis yra šiek tiek mažesnis.

O amfetamino turbūt antra grupė po heroino.

Čia ryškiai būtų dvi grupės. Žolė, heroinas, amfetaminas.

Gerai, apie vartotojus, ką norėjau paklausu, dabar būtent apie tą kontrolę pereiname, ką jūs konkrečiai ir dirbate. Apie pačias medžiagas. Kaip jūs manote, kodėl vienos medžiagos yra priskirtos narkotikams ir yra nelegalios, o kitos ne? Kaip pavyzdžiui alkoholis ir cigaretės... Pagal kokį kriterijų priskiriama...

Pagal žmogaus žlugdymo laikotarpį. Aš taip įsivaizduoju. Žala. Pavyzdžiui narkotikai irgi yra diferencijuoti, aš galiu surasti 10 gramų heroino, gryno. Nu jeigu 30 gramų heroino, tai gryno ten 10, žmogus bus nuteistas nuo 10 iki 15. Už kanapes, kad jis būtų nuteistas nuo 10 iki 15 metų jam reikia 2,5 kilogramų. Vėl gi aš tai manau logiška yra. Diferenciacija pagal žalą žmogaus organizmui.

Reiškia bausmės diferencijuojamos pagal kiekius ir skirtingoms medžiagoms ir taip iš dalies išeina diferenciacija ir pagal medžiagas...

Taip. O dėl alkoholio kodėl, aišku irgi žala didelė yra, matyt žmonės linkę tai nurašyti daugiau į tradicijas, jau kiek metų vartojama. O narkotikai, nors tai irgi yra senas vartojimas, bet nebuvo taip paplitę ir nebuvo epidemijos tokios.

Nes kai kalbėjau su priklausomybės ligų centro darbuotojais tai sakė, lygino alkoholio ir heroino vartotoją ir sakė, „man jie yra vienodi“. Tos problemos jos nesiskiria.

Nu iš tikrųjų jie yra priklausomi, bet aš iš praktikos policijoje galiu pasakyti, kad heroino vartotojas padaro daugiau žalos negu alkoholio vartotojas. Alkoholio vartotojai, mes žinome, kad jei valkatomis patampa. O heroino vartotojai eina iki tokio lygio, kad reikia jiems ta dozę didinti, didinti, kad jie dar tokius sunkius nusikaltimus. Arba jie perdozuoja, arba jie miršta nuo pasekmių, ten kitų ligų sukeltų, arba jie atsisėda. Alkoholio vartotojų, nu kadangi jų vis tiek vartotojų yra daugiau, aišku pasekmių gali būti ir panašių, bet dėl kiekio, vartojančio alkoholį ir heroiną, nusikaltimų gal ir yra vienodas, bet sunkumas, mano manymu, vartojančių narkotikus yra daug didesnis. Aš va pavyzdžiui negaliu mesti rūkyti, bet man tas rūkymas, aš nežinau ar ečiau vogti dėl rūkymo jeigu neturėčiau pinigų. O vat jeigu vartočiau. Aš labai džiaugiuosi, kad valstybė eina ta linkme, kad mažinti, didina tas kainas, ir bėdos išlenda su kontrabanda, bet reikia tvarkyti viską nuo pagrindų.

Gerai, truputį pakalbėjome, kodėl vienos legalios, kitos ne. Dabar apie pačias kontrolės priemones. Kaip jūs galvojate, ar jos veiksmingos tos priemonės?

Mano filosofija yra tokia, kad aš spėjau užaugti, kažkiek sovietų laikais, ir žinojau, kad Leninas yra dievas, o kodėl? O todėl, kad man visą laiką ir darželyje ir pradinėse klasėse bruko tą idėją. Aš manau, jeigu valstybė visą laiką bruktu tą idėją, kad alkoholis, tabakas ir narkotikai yra blogis nuo darželio ir mokyklos, mes turėtume daug mažiau pasekmių ir vartojančių žmonių. Nu čia va tokia idėja. Ir kita mintis, kodėl taip nevyksta. Prevencija su narkotikų klausimais ir reabilitacijos yra labai dideli pinigai. Labai dideli pinigai ir žmonės yra matyt labai suinteresuoti, kad jie būtų visą laiką gaunami. Be to išleidžiant reabilitacijai ir pasekmėms mažinti pinigų matyt neužtenka prevencijai. Tai vat va toks mano požiūris į visa tai. Aš nematau kitos galimybės, kaip visą padėti sukontroliuoti. Mūsų tarnyba gali padaryti taip, kad nėra taip, kaip užsienyje, kad vaikšto po gatves ir visiems siūlo, bijo pardavinėti. Klubuose mes jau to negalime sukontroliuoti, nes tam reikia tam tikro amžiaus, tipo žmonių, finansavimo. Su klubais labai yra sunku.

Nedarote reidų?

Reidai labai mažai duoda iš esmės rezultatų. Tai yra įbėgimas ir kol tu visus išguldysi ar išstatysi, čia gali sunaikinti išmesti. Mūsų darbe, kas yra pagrindinis darbas, tai narkotikai, kuriuos turi žmogus. Jeigu mes randame pas jį, mums nereikia įrodinėti, kad čia yra kažko kito. Reidu metu. Mes sėdim va prie stalo ir po stalu radom va narkotikų. Tyrėjui, kieno iš mūsų tie narkotikai, kas išmetė? Reidai yra nu mažai efektyvūs, čia daugiau gal pagąsdinti tuos savininkus tu barų, kad jie pasistengtų kontroliuoti. Yra keletas, ne vienas, naktinių klubų, kurių savininkas priklauso, toms nusikalstamos grupuotėms legalizavusioms. Ir jiems tai labai didelis pinigų šaltinis, kadangi konkurencija klubų srityje yra didelė.

Tai žodžiu, jeigu klube darot kažką, tai, kaip jūs sakėt pradžioje, tai nusikalstamos veikos imitavimas...

Jeigu darom, tai dažniausiai darom iki klubų, nes darbas klube yra apsunkintas. Tam reikalingi tam tikro amžiaus žmonės. Aš jau esu vyresnis, aš išsiskiriu. Ir mane pamatę, jeigu aš tenais ne nuolatinis lankytojas, reiškias aš jau esu įtartinas. Žmonės vis tiek imasi apsisaugojimo priemonių, tam, kad neįkliūti, nes žino kokios yra bausmės.

O dabar apie pačias bausmes įkalinimo, kaip jos veikia medžiagų vartotojus?

Vartotojus, būtent? Aš tai džiaugiuosi dėl įkalinimo už prekybą, o dėl vartotojų, tai... Čia tai irgi lazda su dviem galais, ku tu didesnes sankcijas darysi, tuo žmonės labiau priešinsis atsisėdėmum ir tuo sunkiau bus kažką padaryti. Čia va yra idėjų, aišku juokais sakant, pradėdam šaudyti tuos nusikaltėlius, kurie veža. Tai aš jiems sakau, jeigu mes juos pradėsime šaudyti, jie pradės atsišaudyti. Kokios pasekmės bus? Narkotikai buvo ir bus. Mažinti bausmes? Gal bus lengviau įrodyti, žmonės ne taip spyriosis, ką jiems čia puse metų pasėdėti. Aišku, niekas nenori sėdėti. Visi bando išsisukti visais įmanomais keliais. O dėl bausmių vartotojams, čia jau turbūt ne manęs reikėtų klausti. Čia jau teismų reikėtų klausti daugiau. Nes vartoja ir įkalinimo įstaigose. Aišku tie vartotojai žemiausio sluoksnio, kurie viską praradę, jie tenai negali vartoti. Kažkiek reabilituojasi jie, bet dažniausiai išėję jie viską pradeda iš naujo. Tos metadono

programos kiek žiūriu irgi neefektyvios yra. Dažnas sulaikytas vartotojas metadono programoje. Tą metadoną jisai pavartoja tiktai tam, kad jeigu negali jisai pinigų gauti, lomkės yra, kad jau jo nelaužytų. Bet ir tai dažniausiai jis dar pavartojęs metadoną, kokią tabletę suvalgo psichotropinę. Poveikis tada. Nes kas yra, metadonas, yra sintetinis heroinas. Geriamas. Tai matyt dėl bausmių vartotojams aš nieko nepasakysiu.

O kaip jūs galvojate, tos bausmės veikia visuomenę, visus tuos kurie nevartoja, kaip...

Yra gal netgi pas mus per griežtos bausmės. Griežtos bausmės yra pasekmės to, kad mes turime išlaikyti tuos griežtumo kriterijus sau per kišenę, mokesčiais. Dėl vartojimo visuomenės, bausmės vartotojam nėra sunkios, nu aišku baudos, areštai, viešieji darbai, nu būna net ir įkalinimai, jeigu pakartotinai sulaikomas vartotojas su narkotikais. Už patį vartojimą, tai niekas jo nepasodins. Nu jeigu tik baudos nesumoki, ją pakeičia į areštą. Bet narkomanas iš kur ji pinigų turės baudai sumokėti. 90 proc. tų narkomanų, sulaikytų už vartojimą, jeigu yra vietos areštinėje, papuola į areštinę, nes baudų nemoka.

O dabar kitas klausimas. Toks dalykas, kad visi beveik vartotojai, gali būti pasodinti už platinimą. Nes jeigu tu vartoji, tai vis tiek ne vienas dažniausiai vartoji, tai gali būti pasodinti už platinimą. Nes jeigu tu perdavei medžiagą kitam...

Nu taip, bet kas, kas reiškia narkotiko iš vieno žmogaus patekimą pas kitą, yra platinimas. Bet ten yra teisiniai niuansai. Jums daugiau galėtų pasakyti prokurorai ar... Požiūris, jeigu mes su jumis susimetėme po 20 litų ir nusipirkom dozę mariuanos parūkyti, bet aš nuėjau nupirkt, tai ar aš platinu ar mes čia. Neplatinu, nes mes kartu susimetėm. Aš rūkau, o jūs sėdit šalia, daviau parūkyt. Platinimas irgi? Iš principo teismai gan liberaliai, lanksčiai žiūri į tokius reikalus, jeigu nėra įrodymų, kad jis iš tikrųjų yra tas platintojas. Platintojas yra turbūt dar viena sąvoka, kas turėtų jam būti, tai nauda. Piniginė ar kokia. Tada yra platinimas. Aišku, jeigu aš jus pavaišinsiu, aš galbūt tikėsiuosi, kad jūs padėsite man vogti, čia irgi galbūt nauda. Bet tai irgi turėtų būti įrodomoji bazė.

O kaip galvojate, ar tai, kad narkotikų vartotojai ir prekyautojai patenka į kalėjimą, tai visuomenei yra kažkokia nauda, kad jie nebeplatina. Jų nebėra tarkim aplink mus, jie yra uždaryti, tai čia tam tikra irgi nauda.

Nu aišku, gerai, kad jie patenka. Jie bijo platinti. Bet negirdėjau nė vieno atvejo, kai teko tikrinti žmones pagal pirminę informaciją, jeigu ji patikima, kad nustotų prekiauti dėl baimės patekti į kalėjimą. Jis konspiruos mažiau, sumažins pirkėjų ratą iki patikimų. Sugalvos kažkokius naujus perdavimo, pardavimo būdus, bet atsisakyti... Nors 90 proc. sulaikytų platintojų vos ne ant kelių sakė, kad aš jau norėjau baigti, jau norėjau nustoti, jau va čia buvo paskutinis mano užpirkimas. Po to. Taip, žinau, kad yra atvejų, kad nustoja. Jeigu jie nėra prišti, turi galimybę atsigauti, susirasti darbą ar jam šeima gali padėti. Kurie pirmą kartą papuola, kad jie neturėjo anksčiau jokių teistumų, kažkokias galimybes turi išsikapstyti, jeigu žmonės dar turi smegenų, jie baigia, nes jie mato, kokios sankcijos yra. Atrodo, tai kas čia tas platinimas yra. Vienas padavei – 2 metai, kitas padavei – 2,5, trečias padavei... jeigu mes epizodais, didėtų jų sėdėjimo ilgumas.

Galima turbūt pasakyti, kad bausmės poveikis yra ne tik tai, kad vat aš pasėdžiu, susimąstau ir daugiau nebeprekiauju, bet ir tai, kad prieš darant, mane tai veikia kaip prevencija. Tarsi aš matau, kokios bausmės ir pagalvoju. Tai tam tikra prevencijos priemonė.

Nu taip, iš tikrųjų. Bet tai daugiau prevencija apsunkinanti mūsų darbą, nes iš tikrųjų žmonės žino, jeigu jie, kurie užsiiminėja dideliais mastais, jie žino, kad gaus 10 ar 15. Čia už nužudymą daugiau gautų, negu už tai. Yra žmonių, narkomanai, kodėl kiti neprekiauja. Sako, kad žino, kad nu anksčiau ar vėliau jie pakliūs. Nėra tokių prekeivių man žinomų, kurie prekiautų ištisus 10 metų ir nė karto nebūtų pakliuvę. Yra taip, kuriems sekasi. Nu gali tris keturis... Čia apie gatvinius. Nu aišku aukščiau stovinčius gali ir nepakliūti, nes labai jau tos sunkios sistemos sugalvotos yra ir labai jau ten sunku įrodyti. Tarpininkai, vykdytojai ir tai apsunkina mūsų darbą. Mes jau dirbame su jais ir ta tiesiogine žvalgyba jau kaip su užsienio špionais gaudom juos. Ten jau tokių jie privalvoja fintų, kad žinutę siunčia, turi būti taškelis, nėra taškelių, reiškia jau kažkas negerai. Aišku bausmės... Aš manau, kad bausmės Lietuvoje yra teisingos, nenorėčiau, kad jos sunkėtų. Nes iš tikrųjų tai dar labiau apkrautų visus, dar labiau stengtųsi žmonės išsisukinėti. Bet lengvinti irgi nenorėčiau, nes anksčiau už tą patį platinimą nedidelio kiekio narkotiko buvo nuo 5 iki metų arba areštas. Ir pirmą kartą pagavusius mes niekada neskirdavome 5 metus. Nuo 2003 pakeitus kodeksą padarė nuo 2 iki 8 metų. Ir jau 2 metus visi gauna. Nes teismai patys turi teisingumo principą. Viskas padarei nusikaltimą, jeigu lengvinančių aplinkybių nėra, viskas tau metai.

O įmanoma, kad už platinimą tuos 2 metus gauna lygtinai, nu kad negauna realios laisvės atėmimo bausmės.

Oj, pas mus visokių bajorių buvo. Pas mus buvo, kad už labai didelio kiekio, žmogus kuris turi būti nuteistas nuo 10 iki 15 metų, jis gavo lygtinai. Mes tokių fintų esame prisiziūrėję, kad...

Čia turbūt advokato sugebėjimai...

Čia teisėjo. Nu aš kitaip negaliu paaiškinti. Aišku ir advokatas turi sugebėt prieiti. Bet skirti tokią bausmę ir paskui skaitai nuosprendį ir nėra už ką tam žmogui skirti mažiau. Nu, bet ten sugalvoja, kad socialinis ryšys yra. Nu taip šeima yra. Vyras. Bet tai, kai jisai turėjo tuos socialinius ryšius, jam netrukdė daryti nusikaltimų. Ir tenai... Mano praktikoje per 7 metus yra kokie gal 5 išskirtiniai atvejai, kuriuos ilgam dar įsidėmėsiu, kai teisingumas nesuveikė. Suveikė pinigai. Dideli pinigai.

Tai turbūt ne ties smulkiausi prekeiviai ar ne?

Ne. Matote, mes paskutiniu metu irgi pradėjome patys praktikuoti. Tie patys smulkiausi ar kažkokie prekeiviai, kuriems gresia nuo 2 iki 8, jie gali palengvinti savo atsakomybę. Paprasčiausiai bendradarbiavimas su teisėsauga yra lengvinanti aplinkybė, pagal baudžiamojo proceso kodeksą. Ir gatvinis prekeivis, nu tarkim žolės, mes jį pagauname, įrodomoji

bazė yra. Jisai prekiauja. Nė karto neteistas, praktika yra, mes žinome, nuo 2 iki 2,5 jis gaus. Bet jeigu padeda sulaikyti tiekėją, dar parodo kitus pardavėjus ir mes tada jau prokuroro pagalba prašome, kad jis realiai negautų. Kadangi mūsų nuomone ir prokuroro nuomone jis iš tikrųjų gailisi ir padeda visuomenei atsikratyti tokių kaip jisai. Ir yra atvejų, kai aišku stengiamės, kai žmogus turėjo gauti 8 metus, jis gavo 2 metus lygtinai, bet aišku jis iš tikrųjų mums padėjo. Ir buvo išimta viena iš Vilniaus tų grupuočių, labai įtakinga. Manau, kad šita diferenciacija, mūsų va ta praktika kaip užsienyje, kaip rodo filmuos susitarimą. Nu jinai pradeda dabar gyvuoti ir mes pradėdame ją naudoti dabar. Ir labai efektyvu tas naudojimas, efektyvumas... Kodėl mes galime tai naudoti, nes bausmės yra didelės. Niekas nenori sėdėti 10 metų ir jis galvoja, kas jam geriau, ar sėdėti 10 metų, ar padėti policijai ir 2 metus gaut. Čia priklausomai irgi nuo informacijos kiekio, pobūdžio, kiek jis ten gaus. Gal nieko nesėdės. Gal pritaikys liudytojų apsaugos programą, jeigu jisai iš tikrųjų žino tokius sunkius nusikaltimus. Bausmės iš tikrųjų mums padeda darbe tempti virvę iki galo, nuo apačios iki viršaus. Nes taip, be va tokių... Techninės priemonės yra gerai, bet be gyvo šaltinio, informacijos, mes mažai ką padarytume. O tą įtakoja iš tikrųjų bausmės.

Aišku apie bausmes ir jūsų darbo specifiką viską išsiaiškinome. Dabar truputį pereikime prie gydymo. Jūs aišku toje srityje nedirbate, bet jūsų kaip kontrolės srityje dirbančio norėčiau paklausti, ką jūs galvojate apie tas gydymo programas, susiduriate su tais žmonėm, kurie gydosi. Jos veiksmingos, neveiksmingos. Jūsų nuomone...

Nu aš apie metadoną jau pasakiau savo nuomonę. Mano požiūriu jinai visiškai neveiksminga. Aišku yra gal ten iš tų 100 žmonių, kuriems gal ten jau viskas atsistojo, jiems reikia gal ten persilaužimo, gal 5 ar 10. Gal jinai veiksminga. Aišku sunku atrinkti. Jeigu visuomenei gerai viena dešimtoji žmonių padėti metadonu, ir daugiau atneša naudos negu išleidžiama finansavimui, tai gerai tada, ir tai irgi aišku reikėtų atsižvelgti. Yra dabar ten tos apklausos vykdomos tų vartotojų metadono. Aš ten pasiskaičiau statistiką, man ten nereali išėjo. Ten kiek pradėjusių vartoti metadoną, nustojo vartoti heroiną. Ten pagal mane eina apie 70 proc. atsistojusių ir teisingą, nu tą gerą gyvenimą, susiradusių darbą. Nors iš tikrųjų man atrodo, kad jų daug mažiau yra. Čia gal ir politika. Čia bandoma pateisinti finansavimą. Kažkam yra nuo to labai gerai. Nors aš nežinau, negaliu 100 proc. teigti, kad kažkas klastojama, bet manau, kad ten yra paviršutiniškos tos apklausos vykdomos, niekas iš tikrųjų netikrina. Jeigu aš anoniminę anketą užpildžiau, niekas netikrina jos teisingumo, o aš gi nenorėsiu apie save parašyt, kad aš visiškai narkomanas, kad aš nieko negaliu padaryti. Taip, aš pradėsiu vartoti metadoną, aš pradėsiu ieškoti darbo. Nu taip. O ką tu moki daryti? Nieko. Bet ieškosiu darbo. Nevartosiu narkotikų. Aišku tu nevertosi narkotikų, gal jau pas tave tie pinigų šaltiniai išseko. Nu gerai, gal metadonas padės, bet dažniausiai susitinki su tais pačiais draugais ir... Pavartojam? Pavartojam. Ir viskas.

O ar žinote, kokios gydymo priemonės, gal taikomos kitose valstybėse? Arba kažkokios efektyvesnės...

Nu va aš kaip ir sakiau – prevencija. Teko skaityti Amerikos kažkokias vykdomas priemones. Narkotikų prevencija. Iš tikrųjų jie ten pasiekė žymių rezultatų vien ant prevencijos ir ugdymo įstaigos. Kai nuo mažų dienų vaikams yra aiškinama, kad narkotikai yra blogai. Bet jie praleido ten, bet čia skaičiau aš prieš 6 metus tą straipsnį, jie praleido klįjus. Tai narkotikų vartotojų sumažėjo, bet padaugėjo uostančių klįjus. Aš nežinau. Man vienas toks vat įstrigęs Amerikos atvejis, kad prevencija vis dėlto. Ir vat aš nuo tada pradėjau tikėti, ir sau sakau, pradėjau galvoti, kad jeigu mes norime kažką efektyvaus padaryti, tai mums reikėtų pradėti nuo prevencijos, nuo pradžios.

O ar esate girdėjęs Amerikoje apie narkotikų teismus, kur vietoj realios įkalinimo bausmės, jiems taikomos gydymo programos. Lietuvoje tai irgi iš dalies taikoma.

Žinau kelis atvejus, kad jiems teismas įpareigojo gydytis. Iš tikrųjų aš manau, kad tai būtų didelė nauda, bet turėtų būti to gydymo sistema sugalvota. Viskas chaotiškai. Teismas priėmė nutartį, kad tu įpareigotas gydytis, o jis nueina į narkologinį ir niekas nežino, kaip čia tave priversti gydytis, kai nėra vietų. Aišku įrašo į metadono programą ir tu jau skaitaisi gydais. Bet tas gydymasis metadono programoje, tai reikia ne tik kūno gydymo, bet ir proto. Aišku yra tos anoniminės alkoholikų, yra matyt ir narkomanų grupės, neteko susidurti su jais. Keik suprantu jos efektyvios, bent jau pas alkoholikus. Tas iš tikrųjų labai yra ir Lietuvoje. Ir atsiliepimai apie tuos, kurie ten lankosi ir mano teta viena lankosi. Viena iš realiausių turbūt... Pigiausia ir realiausia pagalba narkomanam. Tie anoniminiai.

Nu kaip sako, priklausomybė vis tiek yra psichikos liga ir metadonas vis tiek kovoja su pasekmėm, ne su priežastim, todėl va kai kurie ekspertai, kuriuos aš kalbinau, irgi atsiliepia neigiamai. Ypač priklausomybės ligų...

Ir jie nekovoja su pačia priklausomybe...

Tai su pasekme kovoja.

Ne nu taip su lomkem. Bet tu vis tiek turi vartoti narkotikus. Ta sistema mažinimo. Aš bandžiau kažkada mesti rūkyti. Nu kiekviena dieną mažinti rūkymą cigarečių. O būna paskui savaitgalis, kokia pirtelė ar ten į barą nueini ir tas mažinimas cigarečių nueina šuniui ant uodegos. Nu tada aš supratau, kad man arba mesti reikia arba kitaip nebus... Nu nežaisti žaidimus. Aišku turėtų būti reabilitacijos klinikos ten kad padėti pirmu laiku ten žmogui atsikratyti tų lomkių, bet paskui laikyti žmogų pusę metų toje reabilitacijos klinikoje... Nu čia nuo požiūrio matyt turėtų priklausyti, aišku geriau nors kažkas negu nieko, bet ar tas... Vėl gi reikia žiūrėti ar apsimoka. Aišku negalima nurašyti žmogaus, kad jisai narkomanas, tai daviai visus pinigus į prevenciją. Šitą kartą nurašom. Nors aš sutikčiau. Dabar galbūt apsieiti be reabilitacijos, kad po 10-20 metų nebūtų tų narkomanų. Nes finansavimas jis matyt vienas eina, o paskui išskirstoma, ar į prevenciją, ar į reabilitaciją. O reabilitacija matyt reikalauja daugiau... Prevencija, ką tu ten... Turi kažkokias knygytes išleisti pamokančias, kursus mokytojams padaryti. Kažkokius papildomus kursus pastebėti tuos problematiškus vaikus, pirmus simptomus tų galimų vartojimų, policiją pasijungti. Jeigu pas mane nebūtų tų pirkėjų, aš aišku galėčiau daugiau skirti tam prevencijos darbu. Ir aišku čia jau kitas būtų reikalingas finansavimas visam šitam. Nes lomkių nuėmimas:

vaistai, žmonės, patalpos. Paskui reabilitacijos klinikos ar tie reabilitacijos centrai, vėlgi viskas, maistas, laikymas, nu pinigai ten matyt dideli eina. Jų gi ne vienas Lietuvoje yra ir ne vienas narkomanas yra. Aš net neįsivaizduoju, kiek Vilniuje narkomanų. Čia bandė skaičiuoti, kad tabore lankosi pusantro tūkstančio. Bet čia tik heroinščikų. O yra žmonės, kurie amfetaminas, kokainas, LSD, tabletės, ratai, kiek tokių bus? O žolės vartotojų man atrodo iš viso kolosaliai... Nežinau

Jaunimo tarp 25 procentai pagal tas apklausas...

Nu va. Ir susiduri su tokiom žmonių nežinojimo atvejais, kad iš tikrųjų pagalvoji, kur mes gyvename... Pagauni, kažkokį nepilnametį vartojantį amfetaminą. Taigi čia vitaminas! Koks vitaminas? Čia amfetaminas. Bet vitaminas! Ir ką? Aš gi apsvaigstu, bet čia gerai! Tas yra neišprusimas. Reiškia kažkas nepaaiškina. Ir tarp jaunimo sklendo tokių įdomių... Nuo žolės aišku nėra tokių tiesioginių lomkių, bet priklausomumas vis tiek yra ir pasekmės smegenims, bet niekas jiems neišaiškina šito. Kaip Sovietų Sąjungoje apie seksą šnekėdavo iš lūpų į lūpas, tai dabar apie narkotikus. Aišku, kas norės, internete susiras. Bet kas ieško? Tikslinės informacijos, kas man bus, jeigu aš vartosiu.

Aišku, tai jūsų nuomone, kovoti su priežastim yra daug pigiau ir paprasčiau negu su pasekmėmis...

Nu tai gi pasižiūrėkim patys, kodėl žmonės sportuoja. Tam kad nesirgtų, kad susikurtų imuninę sistemą, tam, kad nereikėtų paskui vaistams, gydymui, slaugai. Žmonės bėgioja, sportuoja, dar kažkuom užsiiminėja. Jei daro prevenciją savo organizmui. Tai čia tas pats. Čia senas dalykas.

Dabar paskutinis klausimas, apie visuomenės požiūrį į tuos vartotojus. Ką jūs galvojate apie tai?

Normalu, kad neigiamai žiūri į tai, kadangi tie vartotojai iš tikrųjų griaua šeimas, nuskurdinęs žmones iš tikrųjų labai stipriai. Į vartotojus tikrai teigiamai žiūri prekeiviai, nes jiems neša pinigus. Dauguma žmonių neigiamai žiūri, bet jie nebendradarbiauja su teisėsauga. Dažnas nu... ne mano reikalas.. praeina. Yra žmonių bijančių, bijančių neaišku ko... Nu čia aišku gal pasekmės to Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpio, kai 90 metais visoje Lietuvoje ir čia Vilniuje buvo betvarkė. Merginas veždavo, šaudydavo, sprogdindavo... Dabar nėra to rezonanso, kad ten šaudytų liudytojus, gal čia neseniai va Kaune buvo merginai vaidą apdegino su rūgštimi už tai, kad liudijo. Nu tie atvejai, tokie yra vietiniai, neturėtų žmonių įtakoti bijoti, bet baimė yra.

O ką galvojate apie žiniasklaidos poveikį tai nuomonei?

Ai su žiniasklaida iš vis nėra ką kalbėti. Su žiniasklaida iš vis noriu kalbėti. Jiems nereikia žmonių nuomonės, jiems reikia skandalų, tam, kad žmonės žiūrėtų į juos. Jiems nereikė teisybės, teisybė neįdomi gali būti. Jei turi, sakykim apie tą taborą, kodėl žiniasklaidoje... Pas mus sulaikymai tabore vyksta 2, 3 į savaitę. Tų pačių pirkėjų. O žiniasklaidoje atsiranda tikrai vienas sulaikymas per mėnesį, per du. Kodėl? Todėl, kad neapsimoka, jeigu jie pradės taip rašyti, žmonės pamatys, kad mes dirbame. Pakeis nuomone apie policiją. Reiškia jie negalės apie mus neigiamai rašyti. Nu žiniasklaida kaip ir visas biznis jis paremtas pinigais. Nemanau, kad jiems įdomu pasekmės jų straipsnių. Nemačiau nė karto, kad jeigu jie paraše apie kokį nors skandalą, kad paskui jie pasidomėtų, kuo tai baigėsi. Teko pačiam susidurti su žiniasklaida, viskas atrodo ir gražiuoju buvo. Susitarėme, aš vat susikirtau irgi, mane ten filmavo, aš ten tik atbėgęs, sakau, galima iš naujo? Ten kaip tik netyčia sulaikėme Kirilkina, ten prieš 5 metus. Buvo kaip tik sulaikymas ten narkomanų ir mašina privažiavo ir juos išlaipinome. Ir jie padarė šou. Ir kai aš paprašiau dar kartą iš naujo, jie parodė ir pirmą mano ir dar kartą iš naujo. Ir paskui dar komentaras, va kokie pareigūnai pasimetę. Tai ką aš galiu pasakyti.

Gerai, tai laikas baigėsi. Išsiaiškinau viską, ką norėjau. Ačiū jums už interviu.

INF_7. INTERVIU SU PROKURORU, 2011-04-26, VILNIUS.

Papasakokite, kaip jūsų darbas susijęs su narkotikų problema.

Nu šiaip prokuratūroje specializacija prokurorų atsirado neperšienusiai, atėjus naujam generaliniam prokurorui. Jisai išskėlė tą problemą, kad prokurorai turėtų specializuotis, konkrečiose nusikaltimų srityse. Bet iš esmės aš jau 7-8 metai atlikdavau ikiteisminius tyrimus, susijusius su neteisėtu disponavimu narkotinėmis medžiagomis. Pastaruoju metu daugiau kontroliuoju ikiteisminius tyrimus, kuriuos atlieka Lietuvos kriminalinės policijos biuras. Vadovauju ikiteisminiams tyrimams ir palaikau valstybinį kaltinimą visos byloje, kurios aš kontroliavau ikiteisminį tyrimą. Ir tai yra žymiai paprasčiau, kai tu bylą žinai nuo pat pradžios. Dar netgi bylą žinai anksčiau negu pradėdamas ikiteisminis tyrimas. Yra tokios situacijos, kuriose policijos pareigūnai, operatyviniai tyrėjai, mes susėdame kartu ir šnekamės, kaip surinkti tuos duomenis, kurie taptų įrodymais. Aš žinau, ko man reikės teisme, jie žino, kaip tuos įrodymus gauti. Jeigu taip grubiai šnekant. Nuo 2002 metų kažkur tai..., jeigu taip žiūrėti tyrimus, tai nuo 1997 metų pats atlieku ikiteisminius tyrimus dėl narkotikų. O toliau daugiau kontroliavau ikiteisminius tyrimus.

O kokia darbo specifika kontroliavimo ikiteisminio tyrimo ir atlikimo pačiam?

Atlikti ikiteisminį tyrimą, tai pačiam surinkti tuos duomenis, daiktus dokumentus, kurie reikalingi nusikalstamai veiklai tirti ir nagrinėti teisme. Kaip mūsų šventas raštas rašo. O kontroliuoti ikiteisminį tyrimą, tai tame tyrime, kurį atlieka kriminalinės policijos tyrėjai, tose byloje atlikti tą prokurorinę dalį: t.y. kreipimasis dėl suėmimų... tuos sprendimus, kuriuos gali priimti tik prokuroras, o ne tyrėjas. Tolia kaltinamojo akto surašymas ir, natūralu, kaltinimo palaikymas teisme. Visose instancijose: apygarda, apylinkė, apeliacinė instancija Aukščiausiasis Teismas. Tai va. Toks būtų mano darbas. Ir būtent specializuojosi narkotikų srityje. Tai va tokios mano pareigos ir patirtis šioje įstaigoje.

Taip. Labai aiškiai ir išsamiai viską pasakėte. Ar savo veikloje tiesiogiai tenka susidurti su tais asmenimis?

Taip. Tiesiogiai, kiek va kaip tyrėjas buvau, kaip tardytojas buvau, tai tekdavo apklausti asmenis. Dabar kaip prokuroras tai daugiau su jais matausi teisme, kai sprendžiamas klausimas dėl karnos priemonės, suėmimo ar namų arešto. Teisėjas šiuos sprendimus priima. Ir kaltinimo palaikymo teisme. Tose byloje, kur aš dalyvauju, kaip taisyklė, narkotikų vartojančių asmenų yra mažuma. Tai yra, kriminalinės policijos biuras, ketvirta valdyba, neužiima tom vienos dviejų dozių, dėl 259, 260 pirmos dalies. Pas mus, kaip taisyklė, yra 260 antra arba dažniausiai trečia dalis, tai yra labai didelis kiekis, arba didelis kiekis turint tikslą platinti. Paprastai tokie žmonės patys narkotikų jau nevartoja. Nu tokia taisyklė. Aišku atskirais atvejais yra, čia buvo pas mane irgi vienas čigonas. Dar byla teisme. Pas jis rasta eilė: ir heroinas, ir amfetaminai... Bet jisai pareiškė teisme, kad va žinote, mano spaudimas aukštas, man draugai patarė vartoti nuo spaudimo... Nu ką padarysi. Nu jo tokia gynybinė versija ir mano darbas ją paneigti. Nu aišku kelianti juoką. Taip kad paprastai, jeigu jus norite bendrauti su tais žmonėmis, kurie tiesiogiai vartoja narkotinę medžiagą, tai čia reikia eiti į komisariatą. Ir su jais bendrauti.

Tai šitame tyrime su pačiais vartotojais nėra bendraujama, dėl to, kad ta informacija, ne visada būna patikima...

Aš turėjau omeny, jeigu norite bendrauti su žmonėmis, kurie bendrauja su vartotojais...

Buvom policijoje, su tyrėju bendravau. Narkotikų kontrolės skyriuje...

Tai aš daugiau užsiimu su tais, kurie nerūko, negeria sportuoja. Ir patys narkotikų nevartoja.

Dabar apskritai apie požiūrį į visus psichiką veikiančių medžiagų vartotojus. Tai ir alkoholio, tabako ir narkotikų. Kaip jūsų kokia nuomonė, kaip žmogaus susiduriančio su šia problema, kodėl žmonės apskritai vartoja visas psichiką veikiančias medžiagas?

Nu čia daugiau filosofinis klausimas. Tai yra vienas iš žmonių suprantamų, paprastų ir lengvai prieinamų atsipalaidavimo būdų. Nes, pavyzdžiui, tam, kad išsikrauti tenai darbe, po darbo dienos, jaunimui, energiją, jeigu mokslas jos visos neatima, reikia kažkur išsiliesti ir kažkur pasiilsėti. Yra daug būdų: žvejyba, medžioklė, pašto ženklų kolekcionavimas ir panašiai. Bet tam visam reikia įdėti kažkokias tai pastangas. O viena iš tų, kur pastangų kažkokių nereikia įdėti, o padeda užsimiršti ir atsipalaiduoti, tai yra alkoholis ir narkotikai. Nu rūkymas irgi, net negaliu pasakyti, kodėl, bet aš irgi įsivaizduoju, kad irgi ta pati problema, kad va atsisėsti, pailsėti, išsitraukti cigaretę. Ir kažkur skaičiau, kad ne tiek tas tabako dūmas ir panašiai, kiek tas judesys traukimo dūmų, išpūtimo, bendravimas žmonių tarpe, kurie yra tokie patys. Tam, kad susiliesti su tokiais pačiais. Dėl narkotikų turbūt irgi tas pats, jeigu tu pakliūni į tą tarpą, kad narkotikai yra vartojami, tu nenori išsiskirti iš jų. Nors dabar yra tokia tendencija, kad esi krūtas, jeigu jų nevartoji. Aš čia, pavyzdžiui, kalbu apie mano dukros klasę, ir mano klasę. Pas mus buvo krūti, kurie trejetais mokėsi, pas mano dukrą yra krūti tie, kurie dešimtukais mokosi. Tai pas juos varžybos vyksta, kas geresnį pažymų gaus. Tai vat dėl to tendencijos tos ir vyksta, dominavimas gal savo bendruomenėje ar panašiai. Galbūt dėl to. O kitos priežastys, tai, jeigu jau pakliuvai į terpę, tai abstinencija. Tikriausiai pats irgi žinai, yra fizinė priklausomybė, yra psichologinė priklausomybė. Tai va. Nereikia aiškinti.

Kokiose socialinėse grupėse paplitę, jeigu taip reikėtų nupiešti...

Aš pats negalėčiau. Tiesiog va kiek teko pažymas rašyti, dėl ikiteisminių tyrimų. Tai vat aš remiuosi, ta informacija, ką policija pateikia. „Sulaikytų už narkotikų charakteristika nekinta. Dažniausiai jauni, iki 30 metų asmenys, 66 proc., turintys mažą išsilavinimą, nedirbantys ir nesimokantys, ta žmonių grupė jaunėja“. Nors iš kitos pusės čia priklauso nuo narkotikų rūšies. Yra tie narkotikai, kurie „high society drugs“, aukštos visuomenės narkotikai: kokainas, LSD ir panašiai. Kurie yra brangūs, kurie yra mados reikalas, kuriuos vartoja tikrai aukštas pajamas turintys žmonės. Ir yra heroinas. Nes ta širka jau išėjusi. Jos vietą užima prastos kokybės heroinas. Tai aš įsivaizduoju, kad kanapės ir heroinas tarp šitų amžiaus grupių, o tie brangesni narkotikai, aukštesnių pajamų lygio žmonių grupė patenka.

O jūs su kokiais susiduriate?

Daugiausiai sintetika: amfetaminas ir metaamfetaminas. Heroino kontrabanda iš Azijos šalių, kokaino...

O būtent žmonės kokie? Jau jie kitokie...

Yra įvairių: nuo aukštą išsilavinimą turinčio arba studento, kurio tėvai užimantys aukštą socialinį statusą visuomenėje iki čigono. Nu tokio, kuriam vos ne reikia atlikti psichiatrinę ekspertizę ir nustatyti ar jis pakaltinamas. Tai yra vėlgi. Ta ekonominė krizė iškreipė prekiaujančių narkotinėmis medžiagomis ratą. Nes tai yra labai lengvi pinigai. Didelio įdirbio nereikia. Čia nupirkai, čia pardavei. Greiti pinigai, gana nemaži pinigai. Ir jais užsiima vis platesni ratas žmonių ir tokių, kuriais tu net nepagalvotum, kad jie galėtų užsiimti narkotinėmis medžiagomis. Tai yra netgi dirbantys žmonės, turintys gerai pamokamus darbus. Tiesiog susigundė arba jų tos ir pajamos geros, kad dalis jų yra iš narkotinių medžiagų, bet nu platėja tas ratas.

Dabar eikim prie jūsų darbo specifikos, prie kontrolės. Kodėl vienos medžiagos tampa kontroliuojamom, nelegaliom. Kaip jūs galvojate, pagal kokį kriterijų yra priskiriamos medžiagos nelegaliom?

Nu jas, kaip taisyklė, priskiria SAM, NKD. Bet esmė tame, kad yra klasikinės narkotinės ir psichotropinės medžiagos ir atsiranda naujos. Tai psichotropinės medžiagos, kurios daro poveikį žmogaus organizmui ir natūralu, kad jos negali būti toleruojamos didžiosios visuomenės dalies. O tiek kurie gali priimti tuos sprendimus, tie ir nusprendžia, kad tokios medžiagos turi būti įtrauktos į sąrašus. Tiek Lietuvoje, tiek ES. Jeigu pasižiūrėtume tas lenteles, va kiek pakeitimų vyksta... Jos didėja, plečiasi... Naujos metaamfetamino grupės, sintetinės kanapės. Aš ne chemikas, bet mano supratimu, jeigu formulė yra konkrečios psichotropinės medžiagos ir formulės galas pasikeičia, gaunasi nauja psichotropinė medžiaga. Ir tų medžiagų per dieną galima po 20 sukurti. O kadangi pas mus sąrašas yra išsamus, tai mes susiduriame su ta problema, kad reikia įtraukinėti į tuos sąrašus. Pas mus yra dariniai, amfetamino grupės dariniai... Mes irgi viena ikiteisminį tyrimą turim. Rastas RCS4... Yra psichotropinės medžiagos darinys... Darinio darinys... Tai irgi svaiginanti medžiaga, bet jinai dar neįtraukta. Ir kiekvieną dieną juos įtraukinėti yra fiziškai neįmanoma, todėl turėtų keistis tas nu... Kitaip formuluojamas sąrašas. Nu va kaip pavyzdį matematikos, kad yra skaičius, o yra formulė. Tai jeigu atitinka tą formulę, tai yra pripažinta narkotine medžiaga. Bet pagal dabartinius galiojančius įstatymus, kaip taisyklė, visur inkriminuojama yra grynoji medžiaga. Su šita problema mes ir susiduriame. Tai gerai, jeigu pas mane paėmė kilogramą miltelių, kurių sudėtyje yra psichotropinė medžiaga amfetaminas. Prastas amfetaminas bus 13 proc., bet kilograme bus jo 100 gramų. Ta yra jau labai didelis kiekis ir nekyla jokių kalbų ar tai bus 260 antra dalis ar 260 trečia dalis. Kai yra ant tos ribos, arba kai yra... Bet vėlgi, tam, kad nustatyti tą medžiagą, turi būti kažkoks medžiagų standartas. Atskaitos taškas. Tai va tų visų darinių standartų neturi kriminalistikos centras. Ir tam, kad pasakyti, koks čia kiekis, negali jie pasakyti, ir tada jau nežinai, kokia kvalifikaciją. Kokią BK 260 straipsnio dalį. Dabar yra nauja iniciatyva, VRM, Kriminalinės policijos biuras va ir manęs prašė pagalbos, dėl pakeitimo šito įstatymo, kad atsakomybė būtų ne pagal laisvąjį kiekį, grynąją medžiagą, bet pagal visą kiekį. Nes bet koku atveju, mano nuomonė irgi tokia, žmogaus tyčia yra nukreipta, grubiai tariant, į kilą amfos. O kad tam kile amfos amfetamino yra tik 20 proc., tai jis neatlikęs jokių specialiųjų tyrimų, jis tikrai nežinos. Kaina gali varijuoti: geresnė amfa brangiau kainuoja, prastesnė – pigiau. Nu čia tarp jų, prekeivių žargonu. Bet iš esmės, subjektyvioji pusė, tyčia nukreipta būtent į tą, parduoti kilogramą narkotikų, tai ir atsakomybė turėtų būti. Aišku tada turėtų būti žirkles didesnės. Amfetaminas, nedidelis kiekis yra ne daugiau kaip 0,2 g., didelis kiekis – 20 g., labai didelis – 100 g. Tai nebe šimtas turėtų būti labai didelis kiekis, kilogramas galbūt. Ekspertai pasakys, kurie nusimano. Aplinkui pažiūrėjus, Baltarusijoje nenustatinėjama grynoji medžiaga, Lenkijoje nenustatinėjama, Švedijoje nenustatinėjama. Tiesiog pasakoma, kad šių miltelių sudėtyje yra psichotropinė medžiaga amfetaminas ar metaamfetaminas. O jau sankcijos kaip nuo dydžio priklauso, tai aš jau nebežinau.

O kaip su augalinės kilmės medžiagoms. Ten nenustato veiklios medžiagos kiekio, ten ima visą kiekį...

Ten ima visą kiekį. THC, tenai, jeigu daugiau negu 0,2, tai yra vaistinės kanapės, jeigu mažiau, tai yra pluoštinės kanapės. Jos galėtų būti legaliai. Bet pas mus dar Narkotikų kontrolės įstatyme nėra pakeitimo, todėl pas mus visos kanapės yra nelegalios. Nors buvo byla, jeigu neklystu Radviliškyje ar Kupiškyje, kur buvo išteisintas žmogus, kadangi jisai augino pluoštines kanapes, o pagal Europos Tarybos reglamentą, jos leistinos naudoti. Tai yra kolozija tarp nacionalinio teisės akto ir Europos teisės akto. Taikomas Europos teisės aktas. Ir jis buvo išteisintas. Taip ir turėtų būti.

Tai reiškia keisis tas įstatymas...

Turėtų keistis. Laikui bėgant jisai turėtų pasikeisti. O su tom augalinės kilmės, tai vėlgi yra kanapės ir jų dalys apima visą kanapę, su jų lapais, žiedais ir stiebais. Kyla klausimas dėl jų sėklų. Sėklose THC paprastai kiekis yra labai nedidelis ir nėra veikliosios medžiagos sėklose, todėl kaip ir sėklos suprantamos kaip kanapė ir jos dalis, bet realiai nėra dalyko. Nėra veikliosios medžiagos. Todėl, kai kuriais atvejais padarome tyrimą, nustatome kad THC kiekio nėra pakankamo ir ikiteisminis tyrimas nutraukiamas. Vėlgi kvalifikacija, pasikėsinimas auginti kanapes, rengimasis auginti kanapes, čia jau įrodinėjimo dalykas. Tas pats ir su tais psilocibininiais grybais. Grybienoje, sporose, kurios yra žemėje, jos nėra tų psichotropinių medžiagų. Bet jos išaugus atsiranda.

O kaip jūs galvojate, o kodėl alkoholis nėra kriminalizuotas? Juk medicininiai tyrimai, ir va dabar visai neseniai skaičiau tyrimą apie jo keliamą pavojų ir žalą, tai jis tikrai nenusileidžia tiems, kurie yra kriminalizuoti?

Net nežinau. Net nežinau, gal tai yra tiesiog... įprotis. Kad alkoholis yra visuomenėje priimtinas dalykas, o narkotikai ne, todėl ir nekriminalizuojamas tas dalykas. Nu iš kitos pusės kriminalizuojama yra namų degtinės gamyba. Jinai draudžiama, bet vėlgi čia galbūt daugiau susiję su valstybės monopolija ir licenzijom. Bent jau anksčiau buvo susiję. O šiaip tai negaliu pasakyti.

Gerai, dabar prie jums artimesnių klausimų. Apie tas priemones kontrolės, ar jos veiksmingos, jūsų nuomone. Bausmės, įkalinimą... Kaip jos veikia vartotojus, prekyautojus?

Nu kaip čia pasakius. Kuprotą tik grabas išgydo. Jeigu žmogus vieną kartą pajuto... Kai kuriems žmonėms netgi užtenka ne bausmės, užtenka, kad prieš juos atliekamas ikiteisminis tyrimas. Ir tai jau jam ir pamoka visam gyvenimui ir bausmės jau tikslas ir pasiekiamas dar nepaskyrus tą bausmę. Kitam, jisai trečią kartą teisiamas už narkotikus. Čia sudėtinga pasakyti, aš tos statistikos nežinau, kiek asmenų, nuteistų už disponavimą narkotinėmis medžiagomis turint tikslą platinti, išėję, vėl užsiima narkotikų prekyba. Nežinau. Bet iš praktikos galiu pasakyti, kad kai kuriais atvejais žmonės yra priversti vėl užsiimti narkotikų prekyba, kad atidirbtų tuos pinigus, kuriuos jie prarado prieš tai įkliūnant. Mano supratimu kiekvienas atvejis yra individualus ir į kažkokį statistinį rėmą įtilpti labai sudėtinga. Čia kaip ir su kiekviena kita nusikaltimų rūšim. Vienam žmogui užtenka pagrasinti pirštu, užtenka, kad jisai būtų apklaustas du kartus ir vieną kartą į teismą būtų nuėjęs, kai teisėjas jį ištarde ir jis jau gyvenime daugiau to nedarys. Kitas nusispjaus ir toliau darys tą patį išėjęs. Dalį galbūt žmonių nuo prekybos narkotikais atstumia ta baimė bausmės. Natūralu, kad sankcijos yra didelės, nuo 10-15 metų, trečia dalis, kaip pats žinai. Nu didelė sankcija. Ir galbūt kažkuri tai dalis žmonių neužsiima viena dėl baimės pakliūti į kalėjimą. Dalis aišku neužsiima, nes jie yra išvis prieš narkotines medžiagas ir aš tikiu, kad tai yra didžioji dalis žmonių. Kadangi to negalima daryti, ir jie yra sąmoningi žmonės ir tuo neužsiima. Kitas bedarbis tuo neužsiims, todėl, kad bijos įkliūti, nes skaito laikraščius, masinės informacijos priemonės mato, kad įkliuvo, kad sankcijos didelės, bet dalie tai nesustabdo. O kad narkotikų vartojimas yra ir laisvės atėmimo vietoje, tai irgi nėra paslaptis. Bylų yra, kad žmonės antrą kartą ar trečią kartą yra nuteisiami dar laisvės atėmimo įstaigose, net nespėję išeiti. Pas mane buvo viena iš bylų, kur žmogus nuteistas už disponavimą narkotinėmis medžiagomis, būdamas kalėjime, vėl organizavo heroino pristatymą iš kitos šalies į Lietuvą. Dar kartą nuteistas ir bendroje sumoje jis jau gavo 18 metų. Tokia va situacija.

Kaip jūs galvojate, kaip tos bausmės veikia visuomenę?

Nu tai va, kaip ir sakau. Dalį atgraso. Kažkurią tai dali žmonių atgraso, daryti tokius nusikaltimus, nes jie bijo sėsti į kalėjimą, jeigu taip grubiai tariant. Bet nemanau, kad tai yra labai didelė žmonių dalis. Aš manau, kad didžioji žmonių dalis to nusikaltimų nedaro, kad iš viso jiems nėra priimtina daryti bet kokį nusikaltimą. Nusikaltimų susijusių su narkotikais, ypač dėl to, kad sąmoningai supranta, kad tai yra negerai, kad tai kenkia sveikatai. Kita dalis bijo bausmės, o yra dalis kuri jos nebijo.

O ta pati bausmė, kaip jus galvojate, kokį skirtumą turi žmogui, ar jis sėdės 10 metų ar 12. Tos labai didelės bausmės, ar jos turi prasmės? Ne kaip prevencinė priemonė, kaip atbauginimas to nedaryti. Kaip perauklėjamoji priemonė?

Nu tiesą sakant nelabai aš tikiu kalėjimu kaip perauklėjamoji įstaiga. Vis tiek žmogus, jis gyvena tokioje terpėje, kur yra asmenys padarę vienokią ar kitokią nusikalstamą veiką. Tai yra izoliuojami jei nuo visuomenės, bet ar perauklėjami, aš labai abejoju. Nu negali už visus sakyti, natūralu, kad žmogus išėjęs tenai po tų 10 metų jisai atsizėgnos ir daugiau niekad... Bet yra, kurie grįžta. Todėl nemanau, kad yra pati... Tai nėra prevencija.

Tai yra apsaugojimas visuomenės.

Taip.

O ar jie neišeina pavojingesni visuomenei?

Galima sutikti su tuo. Vis tiek patirties gyvenimiškos jie ten įgauna. Vėlgi absoliutinti jokiu būdu negalima, bet dalis tikiu, kad išeina dar pavojingesni. Ir pavojingesni ne vien dėl to, kad jie žinos kitą kartą, kaip padaryti tą patį nusikaltimą, kad manęs nepagautų. Bet jie pavojingesni ir dėl to, kad jie atbuvę tuos 10 metų, kad išbraukiamas tas laiko tarpas, ir jie grįžę nelabai sugeba integruoti į visuomenę ir tai vėlgi yra... Dėl to vėlgi atsiranda pavojus. Kaip čia paaiškinti... Jisai yra tokio frustracinėje būsenoje, jisai nežino kaip elgtis ir metasi į kraštutinumą.

Jisai tiesiog tampa asocialiu žmogumi. Jisai nebemoka gyventi visuomenėje.

Taip taip taip. Ne tai, kad nebemoka gyventi visuomenėje, gal netgi sakyčiau, kad visuomenė jo nenori priimti. Nes pas mus vis tiek tas požiūris pas mus į teistą žmogų... Yra tik keli žmonės teisti už gerus darbus... Kaip jie teigia patys ir kurie išrenkami po to į aukštus postus. Bet yra kurie... „Aha, jisai teistas... Už ką? Už narkotikus. O! Tai viskas, žlugęs žmogus!“ Čia yra visuomenės atstumiantis požiūris į juos. Natūralu, kad yra žmonių, kurie grįžę įsikabina dantim, rankom, kojom į gyvenimą ir normaliai dirba, integruojasi ir kaip baisų sapną prisimena tuos savo metus praleistus už grotų. Čia yra kompleksas įvairių situacijų ir aplinkybių, dėl ko žmonės grįžta vėl.

Iš vieno teisininku esu girdėjęs, kad bausmė ilgesnė, negu puse metų, netenka prasmės, nes jisai per tuos puse metų praranda visus ryšius su aplinka, netenka darbo, šeimos. Ir po to jau jis išmoksta gyventi toje kalėjimo subkultūroje ir po to jau vyksta toks gyvenimas, koks vyksta. Trys ar keturi metai, tai didelio poveikio tam žmogui neturi.

Pilnai sutinku su tuo. Bet vėlgi. Sankcijos už narkotikus yra net griežtesnė už nužudymą, kai kuriais atvejais. Nu sutikite su tuo, kad yra nužudomas vienas žmogus, o čia yra žudoma minia žmonių, bet iš lėto, užtikrintai. Tai va. Tu parduodamas, platindamas tą narkotinę medžiagą, tu įtrauki žymiai daugiau žmonių į tą masinį lėtą užtikrintą žudymą, todėl įstatymo leidėjas ne be pagrindo numatė tokias griežtas bausmes. Juk čia pas mus ne Artimieji Rytai, kur iš viso mirties bausmės už tokį dalyką.

O kaip valstybės įteisintas lėtas žudymas alkoholio pramonės?

Nežinau. Nežinau. Vėlgi gal, tradicijos yra kitos. Ir kas yra nusikaltimas? Tai visuotinai priimtinas veikimas, prieštaraujantis visuomenės interesams. Galbūt šiuo atveju, visuomenės interesams neprieštarauja alkoholio gamyba ir vartojimas.

Žodžiu alkoholis vis tiek yra susiję daugiau su tradicijomis.

Manyčiau, kad vis tiek daugiau su tradicijomis susijęs.

Gerai, tai čia tokių daugiau uždaviau ir provokuojančių klausimų, vis tiek norisi, kad ir žmonės ne tik iš savo darbo specifikos pasakytų, bet ir savo nuomonę. O apie bausmių diferencijavimą...

Nėra. Tik pagal kiekius.

Policija man užsiminė, kad tas diferencijavimas vyksta ir pagal medžiagą netiesiogiai, nes vienų medžiagų kiekiai yra maži leistini, o kitų dideli. Tai gaunasi pagal medžiagą irgi, kanapių už 250 g. gauni nuo 10-15 metų, o heroino – 10 g.

Nu yra ta prasme. Taip galima suprasti, kad tai yra diferencijavimas, netiesiogiai. Nes vėlgi tos lentelės sudarinėjamos, priklausomai nuo to, koks tos narkotinės ir psichotropinės medžiagos yra poveikis, statistiniam organizmui. Heroino poveikis yra stipresnis, jo mažiau reikia, todėl natūralu, kad jo kiekiai yra mažesni. Kvalifikuojant pagal tą pačią BK straipsnio dalį. Kaip toks galima sakyti, kad diferencijavimas yra. Heroinas 10 g., kokainas 100 g., amfetaminas 100 g., MDMA 100 g. Tai labai didelis kiekis, heroinas reiškia yra stipresnis už kokainą. Kainos vėlgi skiriasi, kokainas yra žymiai brangesnis. Vieną kartą pasakojo Rygoje seminare amerikiečiai iš narkotikų kontrolės agentūros, kokia yra išeiga iš kilogramo kokaino parduoto Amerikoje gatvėse, pinigine išraiška. O dozė kainuoja 20-25 doleriai. Vienas gramas tai yra trys dozės. Pardavus kilogramą kokaino gatvėse gaunama 10 kg. pinigų. Aš nekalbu apie vertę, apie kiekį. O ten ėjo kalba apie pinigų plovimą. Problema kur juos dėti, kaip juos išplauti ir panašiai. Įdomi tokia statistika.

Apie kontrolę paklausiau, dabar apie gydymą. Apie Lietuvoje taikomas gydymo programas, ar jos veiksmingos?

Nežinau, tikrai neturiu nuomonės. Apie tą metadono tą politiką, va netgi ir šiandien Delfi yra straipsnis, kad tai yra blogai, nes žmogus... Naikinama yra pasekmė, tai yra, priklausomybė. Mažinama abstinencija, bet ne šalinamos priežastys abstinencijos. Nežinau, kiek tas yra gerai, geriau tegul medikai pasako, tikrai nežinau.

Gerai, tai tada pereikime prie paskutinės dalies, tai būtent prie visuomenės nuomonės, požiūrio į tą problemą.

Dar nė karto nėra tekę susidurti su asmenimis, kurie būtų mane barę, keikę dėl to, kad aš palaikiau kaltinimą byloje, dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis medžiagomis. Ta prasme, kiek man teko susidurti, visi žmonės visada supranta, išskyrus motinos, kurių vaikai buvo teisimi, bet ir tai, „prokurore, supraskit, jaunas – kvailas. Ne aš aišku suprantu, narkotikai yra blogai, bet vat mano sūnus, jis yra geras“. Bet ir tai nėra priekaištas man, kaip prokurorui, kad aš negerai darau, kad aš kovuju su narkotikais, o tiesiog, kad tai yra asmeninis požiūris į savo sūnų, vaiką, kuris galbūt jam galima būtų ir kitaip padėti. Aš manau, kad visuomenės požiūris į narkotikus yra neigiamas, iš esmės. Aišku kyla diskusijos dėl tų lengvųjų narkotikų, kanapės ir panašiai. Kaip sake „začėm napyvaca y valiaca, jesli možna nakuryc a lytat?“ Ir panašiai. Visada prasideda nuo silpnų narkotikų, po to stiprinama, stiprinama, kol sėdi ant adatos ir heroino, o tada žmogaus ir nėra. Todėl, iš esmės, aš nesucidūriau su teigiamu narkotikų vertinimu, bent jau praktikoje, tai ką pasiskaitai Delfi komentaruose, tai čia yra grupelė keturiolikinių, kurie neturi ką veikti ir daugmaž moka naudotis klaviatūra ir rašo komentarus. Čia nėra visuomenė. Todėl iš esmės tai yra neigiamas požiūris.

O į pačius vartotojus?

Irgi neigiamas požiūris. Bent jau kiek aš esu... Praktikoje aš su vartotojais labai nedaug susiduriu. Žmogus nekreipia į narkomaną dėmesio tol, kol tiesiogiai tai nepaliečia jo paties. Tai gali būti pradedant tuom, kad gali būti, kad jis prišiuokšlina, adatų primėto pas jį laiptinėje, baigiant tuom, kad jisai pavagia magnetolą iš automobilio, kadangi jam reikalinga eilinė dozė. Tada vat požiūris yra blogas, kad vat aha narkomanas blogas, nes jis mano magnetofoną iš mašinos nušvilpė ir langą sudaužė. Ir kita grupė žmonių, kurie tiesiogiai yra susidūrė su... Vaikai vartoja narkotikus, tėvai bando juos užjausti, gailėti ir jų požiūris į narkotikų vartojimą neigiamas, bet kaip į sūnų yra teigiamas. Tai va tokia grupė yra. Čia kaip su gėjais, kol jie būna savo terpėje, niekas apie juos nešneka, kai jie pradeda lįsti į visuomenę ir reikšti savo pretenzijas, tada visuomenės didžioji dalis atsimuša. Ir su tokiu nemėgimu į juos pažiūri. Taip ir su narkomanais, kol jie įsileidęs guli ten kažkur niekas jo nemato, žmonės paprasčiausiai nepastebi. Akis nemato, širdis neskaua. Bet kai tik susiduria tiesiogiai, bent jau mano supratimu požiūris yra toksai.

Jūs užsiminėte apie jų daromus nusikaltimus...

Taip vagystės, plėšimai...

Policijoje man minėjo, kad narkotikų vartotojai nedaro daugiau nusikaltimų negu kiti asmenys, ta statistika yra tokia. Yra probleminiai vartotojai, kuriuos mes matome, ir jie daro tuos nusikaltimus, nes jie negali be to gyventi, jie turi priklausomybę. Bet yra labai daug... Pagrindinis vartojimas yra kanapių, heroino mažiau, bet mes juos matome. Tai visuomenėje susiformuoja toks požiūris, kad jie nusikaltimų nedaro daugiau negu kiti asmenys.

Taip, bet yra tau socialiai nepriimtinas va tas vat narkomanas, heroino ypač. Kanapės nu ką jos, jų užrūkė, jį ten juokas pramušė, jisai ten linksmas ir panašiai. Jeigu jis apdujęs, tai nieko nelemia. Heroino vartotojas, jisai jau yra kaip vaikata. Jisai nepuošia, jis vat atrodo, tau akiai nemalonus tas reiškinys, tas tipažas... Narkomanas. Nu ir tas narkomanas aš manyčiau tai daugiau simbolinė reikšmė. Nebūtinai, tas kuris nušvilpė iš manęs magnetolą yra narkomanas. Jis gali būti tiesiog valgyti neturi ir nunešė į Kalvarijų turgų, pardavę, nuėjo nusipirko tą patį būti. Čia jau daugiau simbolinė reikšmė, simbolinis pavadinimas.

Gerai, tai aš ką norėjau sužinoti. Ačiū jums už pokalbį.